

20—22 maj

Debatter m. m.**Måndagen den 20 maj**

	Sid.
Svar på interpellation av herr Hagberg ang. kompensation till vid statliga företag anställda för inkomstbortfall genom permittering i samband med driftavbrott	5

Tisdagen den 21 maj

Meddelande ang. plena	8
Svar på fråga av herr Gustafsson i Skellefteå ang. fördelningen av Norrlandsfondens medel.	8
Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.	9
Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete (forts.)	20
Anslag ur kyrkofonden m. m.	31
Utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem.	41
Vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga	43
Utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer	45
Rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer.	48
Främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker	50
Åtgärder mot markvärdestegring m. m.	52
Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret.	56
Anslag till S:t Lukasstiftelsen.	79

Onsdagen den 22 maj

Svar på fråga av herr Lindahl ang. de svenska kortvägsprogrammen i radio på olika språk	85
Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.	87
Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.	92
Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension	96

	Sid.
Utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.	118
Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten.	121
Ändring i kommunalskattelagen, m. m.	127
Namnlag m. m.	136
Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap. . .	148

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen 21 maj

<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 55, om viss översyn av lagen om vapenfria värnpliktiga samt om behandlingen av samvetsömma värnpliktiga.	9
— nr 56, om makes samtycke till utträde ur den allmänna tilläggs-pensionsförsäkringen.	20
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 24, ang. lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.	20
— nr 25, ang. vissa anslag ur kyrkofonden m. m. och om anslag till avlönande av en finskspråkig präst i Sundsvall.	31
— nr 27, ang. lag om gravrätt m. m.	41
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 24, om utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem.	41
— nr 25, om vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga.	43
— nr 26, om utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer.	45
— nr 27, om utvidgning av statens järnvägars reserabatter för studerande.	48
— nr 28, om rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer.	48
— nr 29, om främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker.	50
— nr 30, om åtgärder mot markvärdestegring m. m.	52
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 101, i anledning av vissa i Kungl. Maj:ts proposition ang. allmän beredskapsstat behandlade allmänna frågor. .	55
— nr 102, ang. allmän beredskapsstat (justitiedepartementet).	55
— nr 103, ang. allmän beredskapsstat (försvarsdepartementet).	55
— nr 104, ang. allmän beredskapsstat (socialdepartementet).	55
— nr 105, ang. allmän beredskapsstat (kommunikationsdepartementet)	55
— nr 106, ang. allmän beredskapsstat (finansdepartementet).	55
— nr 107, ang. allmän beredskapsstat (ecklesiastikdepartementet). . .	55
— nr 108, ang. allmän beredskapsstat (handelsdepartementet).	55
— nr 109, ang. allmän beredskapsstat (inrikesdepartementet).	55
— nr 111, ang. anslag till allmänna barnbidrag och ersättning till postverket för utbetalning av allmänna barnbidrag.	55

	Sid.
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 39, om ändring i tulltaxeförordningen, m. m.	56
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 28, ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.	56
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 112, ang. ökad utbildning av läkare.	56
— nr 113, ang. vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret	56
— nr 114, ang. medelsbehoven under försvarsgrenarnas avlöningsanslag m. m.	79
— nr 115, ang. anslag till bidrag till folkpensioner m. m., ersättning till postverket för pensionsutbetalningar samt bidrag till sjukförsäkringen	79
— nr 116, om anslag till forskning rörande unga kvinnors asocialitet.	79
— nr 117, om anslag till S:t Lukasstiftelsen	79
— nr 118, om anslag till anskaffande av inventarier till allmänna samlingslokaler.	83

Onsdagen den 22 maj

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 119, ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.	87
— nr 120, ang. anslag till överståthållarämbetet.	92
— nr 121, ang. ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.	92
— nr 122, ang. reseersättning åt församlingspräster m. m.	96
— nr 123, ang. vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsförfattningar m. m.	96
— nr 124, i anledning av riksdagens revisorers berättelse ang. verkställd granskning av statsverket m. m.	96
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 42, ang. vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.	96
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 19, ang. lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.	96
— nr 22, rörande Inkomster av statens kapitalfonder: Riksbanksfonden	96
— nr 24, ang. ändrad lydelse av 28 § lagen om sparbanks, m. m.	96
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 57, om lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs-pension	96
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 28, ang. godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m.	117
— nr 29, om ändring i lagen angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt, m. m.	117
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 31, om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.	118
— nr 32, om utredning rörande arbetstid och fritid	121
— nr 33, om en inventering av förekomsten av ödegårdar, lämpade som fritidshem, ang. behovet av fritidslokaler inom tätorterna och ang. underhållet av vissa enskilda utfartsvägar.	121
— nr 34, om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt om förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten.	121

	Sid.
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 43, om ändring i kommunalskatte-	
lagen, m. m.	127
— nr 47, om ändring i förordningen angående stämpelavgiften.	136
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 29, ang. ändring i lagen om domkapitel	136
— nr 30, ang. ändrad lydelse av 42 § lagen om prästval.	136
— nr 31, ang. namnlag m. m.	136

Måndagen den 20 maj

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmanen.

§ 1

Justerades protokollet för den 14 in-
nevarande maj.

§ 2

Svar på interpellation ang. kompensation till vid statliga företag anställda för inkomstbortfall genom permittering i samband med driftavbrott

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Hagberg har i en till civilministern ställd interpellation frågat, om regeringen överväger några åtgärder för att kompensera sådana anställda i de statliga företagen, som genom permitteringar i samband med driftavbrott berövats sina inkomster. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Spörsmålet om anställdas rätt till ersättning av arbetsgivaren vid permittering står i samband med frågan om trygghet i anställningen. Som interpellanten anförat har dessa problem tagits upp vid centrala förhandlingar mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer. Jag ansluter mig till den av riksdagen senast i år uttalade uppfattningen att hithörande problem i första hand är avtalsfrågor. Härvid torde generella lösningar eftersträvas.

Vidare anförde

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Herr Hagberg är på

grund av sjukdom förhindrad att närvara i dag och jag ber därför att på hans vägnar få tacka socialministern för svaret på interpellationen. Personligen skulle jag också vilja göra några kommentarer till svaret.

Kommunisterna har vid flera tillfällen försökt animera riksdag och regering att vidtaga åtgärder till skydd för permitterade. I år har saken också behandlats med anledning av motioner från annat håll, och för vår del har vi dessutom tagit upp frågan om ersättning åt dem som nyligen blev permitterade på grund av konflikten vid en del statsföretag.

När socialministern nu återoppar riksdagsbeslut så sent som i år som stöd för sin mening att först pröva en lösning genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter, kan detta ge intrycket att någon tid inte är försutten, men i verkligheten visar det långa dröjsmålet även i denna fråga att man snarast bör slå in på lagstiftningens väg. Andra lagutskottets utlåtande i år var nämligen i allt väsentligt en hänvisning till den ståndpunkt utskottet intagit redan 1957. Redan då var det påtagligt hur svårt, för att inte säga omöjligt det var att åstadkomma en lösning förhandlingsvägen, och nu har det gått sex år ytterligare.

Det finns emellertid ett avsnitt i utskottets utlåtande 1962, som man bör uppmärksamma när det gäller en så begränsad åtgärd som den kommunistiska interpellationen handlar om. Som bevis för att man genom förhandlingar dock kan åstadkomma successiva förbättringar förklarade utskottet att efter 1957 hade »stora grupper anställda genom avtal mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer erhållit ett uppsägnings-

Svar på interpellation ang. kompensation till vid statliga företag anställda för inkomstbortfall genom permittering i samband med driftavbrott

skydd av den på arbetsmarknaden gängse typen». Men denna typ av separata uppgörelser för vissa grupper har statsrådet inte nämnt i sin hänvisning till det tidigare riksdagsbeslutet. Jag tycker att detta är märkligt, eftersom den kommunistiska interpellationen avsåg just en sådan uppgörelse, i detta fall mellan anställda i vissa statsföretag och statsföretagens ledningar.

Vi är ense med statsrådet om att bestämmelser på detta område helst bör vara generella. Det är därför vi har föreslagit en lagstiftning. Även statsrådet har tagit med den mycket berättigade brasklappen att man »i första hand» skall pröva avtalsvägen. Riksdagsledamöter från socialministerns eget parti har i likhet med oss kommunister ansett att tiden nu är mogen för en lagstiftning. En motivering härför är att man bara på det sättet kan göra bestämmelserna generellt tillämpliga. Inte ens ett avtal, omfattande samtliga parter inom det s. k. huvudavtalets ram, skulle komma att gälla fler än ungefär hälften av de fackligt organiserade.

Detta resonemang gäller emellertid frågan i stort, d. v. s. det allmänna permitteringsskyddet. Men om socialministern vill åberopa riksdagsbeslutet bör det observeras att det också innebär en erinran om möjligheterna att träffa separata uppgörelser i denna fråga till dess att man kommer fram till generella anordningar. Riksdagens ståndpunkt är alltså inte något stöd för statsföretagens åtgärder att avvisa kravet på ersättning åt dem som blev permitterade under strejken. Statsföretagen var ju här part i konflikten. Det skulle enligt min mening ha varit hedersamt om de hade träffat en uppgörelse om ersättning åt dem som blev permitterade. En sådan uppgörelse skulle visserligen inte ha tillgodosett kravet på ett generellt permitteringsskydd, men enligt min mening skulle den ha befrämjat en utveck-

ling i rätt riktning. Framför allt skulle den emellertid ha gett rättvisa åt tusentals arbetare som utan eget förvållande berövades en mycket betydande del av sina inkomster. Från dessa utgångspunkter vidhåller jag att statsföretagen i detta fall borde ha handlat så som vi uttalade önskemål om i interpellationen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 169, med förslag till lag angående ändring i lagen den 20 december 1957 (nr 684) om betalningsväsendet under krigsförhållanden, m. m.

§ 4

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den å bordet vilande motionen nr 944.

§ 5

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 112—124, bevillningsutskottets betänkande nr 42, bankoutskottets utlåtanden nr 19, 22 och 24, andra lagutskottets utlåtande nr 57, tredje lagutskottets utlåtanden nr 28 och 29 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 31—34.

§ 6

Föredrogs den av herr *Carbell* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående långfristiga avtal rörande produktionen av och handeln med spannmål.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7

Föredrogs den av fru *Eriksson* i Stockholm vid kammarens nästföregående

ende sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för civildepartementet angående sockersjukas rätt till anställning i statlig tjänst.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8

Till bordläggning anmäldes

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel,

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 42 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 577) om prästval,

nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till namnlag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner,

nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, dels ock i ämnet väckta motioner,

nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 (nr 680), dels i ämnet väckt motion, dels ock väckta motioner om skriftlig form för anmälan om utträde ur svenska kyrkan,

nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall, dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor, dels ock i ämnet väckt motion; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m. genom försäljning till Oxelösunds stad.

§ 9

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 226, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till ledamot av allmänt kyrkomöte.

Vidare anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmänt kriminalregister m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 30 april 1948 (nr 218) om sambruksföreningar, m. m.;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 29 § giftermålsbalken, m. m.; och

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

§ 10

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.10.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 21 maj

Kl. 11.00

§ 1

Justerades protokollen för den 15 in-
nevarande maj.

§ 2

Meddelande ang. plena

Herr TALMANNEN yttrade:

Dagens sammanträde kommer att av-
slutas senast omkring kl. 18.00 och mor-
gondagens sammanträde senast omkring
kl. 17.30. Enligt den upprättade preli-
minära planen skall kvällsplenium even-
tuellt anordnas fredagen den 24 maj.
Då avsikten är att på fredagen slutbe-
handla samtliga på föredragningslistan
såsom två gånger bordlagda upptagna
ärenden blir det sannolikt nödvändigt
att fortsätta fredagssammanträdet på
kvällen.

§ 3

Svar på fråga ang. fördelningen av Norr-
landsfondens medel

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr
statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Gustafsson i Skel-
lefteå har frågat mig om jag vill läm-
na en redogörelse för hur de av Norr-
landsfonden hittills disponerade medlen
fördelar sig på olika län.

Till svar på frågan vill jag meddela
följande.

Norrlandsfonden har intill den 15
maj i år totalt disponerat 11 257 000
kronor. Härav har 4 291 000 kronor ut-
gått såsom bidrag och 5 966 000 kro-
nor såsom lån, varjämte för vissa än-
damål reserverats 1 000 000 kronor. Av
det totala beloppet, 11 257 000 kronor,
faller 5 963 000 kronor på Norrbottens
län och 2 035 000 kronor på Västerbot-
tens län, medan återstoden, 3 259 000
kronor, avser forskningsprojekt som be-
rör hela Norrland.

Med det anförda anser jag mig ha
besvarat herr Gustafssons fråga.

Vidare anförde

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka
statsrådet och chefen för finansdepar-
tementet för svaret. Det kräver från
min sida ingen annan kommentar än
en förklaring, varför jag har ställt den-
na fråga till finansministern. Jag bad
riksdagens upplysningstjänst att hos
fondens styrelse inhämta uppgifter an-
gående hittills utbetalda medel. Jag fick
en detaljerad redogörelse för de me-
del som anslagits till forskning, och
vidare fick jag ett protokollsutdrag av
följande lydelse: »Beslöts att protokoll,
förda vid sammanträden med styrel-
sen för Norrlandsfonden i princip skul-
le behandlas konfidentiellt med undan-
tag av beslut rörande stöd till forskning
och annan verksamhet, som icke berör
enskilda företag.»

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

Om man jämför denna fonds styrelse med ett statligt bolag, är den väl i sin fulla rätt att fatta ett sådant beslut. Alldeles klart är det dock inte om denna fond skall jämföras med ett statligt bolag. Den driver ingen självständig rörelse, utan den fördelar medel som ställs till förfogande av statsmakterna. Att offentligt namnge enskilda företag som får lån av fonden är nog mindre lämpligt, även om så sker när det gäller industrigarantilån.

Jag var emellertid inte ute efter sådana uppgifter, utan vad jag ville ha var endast en uppgift om fördelningen mellan de olika länen i Norrland. Jag bad därför riksdagens upplysningstjänst att förklara detta hos fonden och begära dessa uppgifter. Även på den begäran fick jag avslag. Det är möjligt att det berodde på ett missförstånd — jag kan nästan inte tänka mig annat. Man förklarade att man i varje fall måste ha ett styrelsesammanträde för att kunna lämna dessa uppgifter. Detta anser jag vara ett både onödigt och skadligt hemlighetsmakeri. Det var därför jag beslöt mig att ställa denna fråga till finansministern. Jag hoppas nu att fondstyrelsen tar för vana att i varje fall årligen offentliggöra en så fullständig redogörelse som möjligt utan att namnge låntagarna, så att jag slipper besvära finansministern varje år med denna sak.

Meningen med fonden är ju att främja näringslivets utveckling i Norrland, speciellt Norrbotten. Det är därför självklart att man även utanför Norrbotten är intresserad av hur fondens medel fördelas. Omges verksamheten med alltför mycket hemlighetsmakeri, kan det utanför Norrbotten uppkomma en viss misstro mot fonden, och det är väl naturligt eftersom fyra sjättedelar av fondens styrelse är rekryterad från Norrbotten. Det ligger naturligtvis även i fondstyrelsens intresse att fonden möts av förtroende inte endast i Norrbotten. Ett sätt att öka förtroendet skulle vara

1* — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 24*

att utöka styrelsen med en representant från Norrland utanför Norrbotten, en åtgärd som jag föreslår att finansministern överväger.

Fördelningen av medlen vill jag inte diskutera i dag. Fonden har verkat alltför kort tid, och den fördelning som hittills skett kan ju bero på mera slumpmässiga förhållanden. Det blir tillfälle att återkomma till frågan senare.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 43 och 47, första lagutskottets utlåtanden nr 29—35 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 15 och 16.

§ 5**Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m. (forts.)**

Herr talmannen meddelade, att den från kammarens sammanträde den 17 innevarande maj uppskjutna överläggningen rörande andra lagutskottets utlåtande nr 55, i anledning av väckta motioner om viss översyn av lagen om vapenfria värnpliktiga samt om behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, jämlikt förut gjord anteckning, till

Herr RIMMERFORS (fp), som yttrade:

Herr talman! I den debatt kring andra lagutskottets utlåtande nr 55, som avbröts vid avslutningen av fredagens plenum, har jag begärt replik på herr Spångbergs långa försvarstal för »Jehovas vittnen». Det sker inte för att övertyga herr Spångberg. Han låter sig säkert inte övertygas, och kammaren torde redan ha klart för sig att utskottet har gjort vad som för ögonblicket kan göras.

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

Jag har bara begärt ordet för att konstatera följande: När herr Spångberg beskyller utskottet för att ha fällt vissa bestämda omdömen om samhällsföraktet hos »Jehovas vittnen» och jag efterlyste en uppgift om var utskottet hade sagt detta, svarade herr Spångberg med att läsa upp ett stycke ur reciten. Där citeras mycket riktigt ur 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga, men jag ber att få rikta kammarens uppmärksamhet på att utskottet inte ens har åberopat detta betänkande. Sådana debattmetoder inbjuder inte till fortsatt meningsutbyte. Som utskottets talesman ansåg jag mig skyldig att ge herr Spångberg ett sakligt och positivt svar, och jag gjorde detta med att påvisa att det även i utskottets utredningsyrkande finns en möjlighet för Kungl. Maj:t att ompröva alla civilvärnpliktigas tjänstgöring, alltså även »Jehovas vittnens». Herr Spångberg har svarat med orimliga och måttlösa beskyllningar mot utskottet. Dessa måste stå för herr Spångbergs räkning, hur mycket jag än respekterar hans stridslystna fredskärlek.

Jag yrkar, herr talman, ännu en gång bifall till utskottets utlåtande.

Därefter anförde:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag beklagar att diskussionen i anledning av andra lagutskottets utlåtande nr 55 behöver fortsätta i dag, men det beror sannerligen inte på mig att den gör det, eftersom jag inte ett ögonblick hade tänkt delta i denna debatt. Jag sade här i kammaren 1959 vad jag ansåg behövde sägas om »Jehovas vittnens» vapenvägran. Men herr Spångbergs angrepp på mig personligen gjorde att jag bad herr talmannen att debatten, som litet abrupt avbröts i fredags, skulle fortsätta i dag.

Jag har liksom herr Rimmerfors stor respekt för herr Spångbergs lidelse för och omsorg om människor som kan tän-

kas bli orättvist behandlade. I all ödmjukhet tror jag mig också kunna säga att jag i det avseendet har ett visst släktskap med herr Spångberg. Herr Rimmerfors frågade mig vad som vore att göra för att undslippa ödet att döma »Jehovas vittnen» till fängelsestraff. Jag svarade honom precis som han citerade: Låt dem slippa ifrån all påföljd för sin vägran. Det är enda möjligheten om man inte vill ådöma fängelse, och det är ju det som »Jehovas vittnen» egentligen vill.

Till denna uppfattning, herr talman, kom hela första lagutskottet 1959 efter ungefär en timmes samtal med »Jehovas vittnens» ledare. Vi hade att behandla en motion av herr Spångberg. Utskottets presidium gick med på mitt förslag om en föredragning inför utskottet av »Jehovas vittnens» ledare. Vi försökte ärligt finna en väg för att lösa denna intrikata fråga, men vi gick helt enkelt bet på uppgiften. Det fanns ingen möjlighet. Lagen om vapenfri värnplikt ger som alla vet möjlighet till befrielse från vapentjänst efter tre linjer, för det första tjänstgöring inom sjukvården, för det andra, om man säger nej till det, utbildning i brandtjänst, och för det tredje möjlighet att utföra civilt arbete, hugga i skogen, måla kraftledningsstolpar o. s. v. Vi visste att »Jehovas vittnen» säger nej till alla dessa tre utvägar, och vi frågade i utskottet om det fanns något annat civilt arbete som de kunde utföra i mer eller mindre direkt statlig tjänst, i t. ex. domänstyrelsen, eller om det fanns någon som helst annan möjlighet att finna en form varigenom denna grupp kunde fullgöra sin plikt mot stat och samhälle. Det borde, som utskottets dåvarande ordförande landshövding Rylander sade, kunna finnas en rad civila uppgifter som även för ett känsligt samvete kunde verka tilldragande. »Jehovas vittnen» svarade blankt nej på alla tänkbara alternativ som vi ställde i utskottet.

Jag har, herr talman, hävdat att det

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m.' m.

finns en principiell skillnad mellan motiveringarna för »Jehovas vittnens» samvetsbetänkligheter och andras, och det står jag för. Deras vägran grundar sig mera på läran om teokratien eller det nya riket, mindre på det kristna kärleksbudet. Det kan vara nyttigt att klargöra att det finns en artskillnad mellan kristna pacifisters etiskt motiverade vapenvägran och den som »Jehovas vittnen» företräder. Den kristna pacifismen bygger på bergspredikans kärleksbud, men »Jehovas vittnen» åberopar främst att de tillhör Nya världens samhälle eller teokratien. Detta rike är lika reellt som t. ex. Sverige, Norge och Danmark. Medborgarna i det nya riket är alltså »Jehovas vittnen». De är alla ambassadörer för Jehovas regering, och därav följer »att hans sändebud bör tillerkännas samma rättigheter och frikallelser som denna världens ambassadörer och ministrar åtnjuter». Man hävdar att »Jehovas vittnen» egentligen inte borde behöva betala skatt, eftersom de tillhör teokratien och är fria från alla förpliktelser. Samhällets krav på dem betraktas som godtyckliga befallningar från Satans organisation. Som det Nya samhällets ambassadörer har de full rättighet att göra anspråk på frikallelse från militärtjänst. Som sändebud för Teokratien är de fritagna från att utföra sådant arbete åt staten som krävs av vanliga samvetsömma ty, säger man, Jehovas vittnen »är inte religiösa, politiska eller etiska pacifister. Jehovas regering frikallar sina ambassadörer från tjänster åt staten och när domstolar dömer Jehovas vittnen så beror det på att de är *illa underrättade*, de bygger på *privat uppfattning*, de begår orätt och överträder Teokratiens lagar». Detta är citat från just den bok som jag såg att herr Spångberg hade med sig nämligen »Låt Gud vara sannfärdig».

»Vi är ambassadörer för ett annat rike och har ingen skyldighet att ge vår tid och vårt arbete åt den världsliga

staten, varigenom vi skulle hindras i vår religiösa kallelse», yttrade ett Jehovas vittne vid en rättegång. Anspråken är som synes inte blygsamma. Till detta är bara att säga, att detta slag av vapenvägran grundar sig ytterst inte på samvetsnöd betingad av det kristna kärleksbudet utan kraven på befrielse från varje slag av militärtjänst har ambassadörs- och riksmotivet, man skulle kunna säga att det är ett krav av religiöspolitisk art.

En kardinalpunkt i Jehovas vittnens lära — jag är tvungen att beröra det något med hänsyn till herr Spångbergs yttrande — är doktrinen om Satans organisation. När herr Spångberg vill göra gällande att Jehovas vittnen inte är fiendliga eller ens negativa mot stat och samhälle, så fruktar jag att han inte är korrekt informerad. Satans organisation skall enligt Ohio-resolutionen snart krossas. Den resolutionen har Jehovas vittnen inte tubbat på en enda millimeter. Varav består denna Satans organisation? Sektionerna är tre: Nr 1 Satan och de onda andarna, nr 2 kristenheten eller de kristna kyrkorna och samfundet och nr 3 de världsliga organisationerna, de politiska och kommersiella elementen och deras ledare. Vi kan låta de två första vara i fred — de är inte aktuella — i detta sammanhang, men jag vill säga något om sektion 3 i Satans organisation enligt Jehovas vittnens lära. Jag menar att det kan ha ett visst värde att få det inskrivet i andra kammarens protokoll. Vad säger man här, herr Spångberg? Jo, så här låter det:

»De styrande är de synliga elementen i Satans organisation.» Vad betyder detta herr Spångberg? Jo, det betyder i klartext att när herr Spångberg och jag och alla andra väljs in i kommunala organ eller i riksdag så blir vi i alldeles särskild grad de synliga elementen i Satans organisation. Jag tycker nog att detta andas litet samhällsfientlighet. Vidare: »Folken böra ej längre akta på reformplaner som människor framlägga.»

Behandlingen av samvetsömna värnpliktiga, m. m.

Men en hel del av det arbete vi utför här i riksdagen är just ett arbete i reformernas tjänst som vi åtminstone tror skall gagna människor. Tycker inte herr Spångberg att det är uttryck för en rätt långt gående negativism, när man säger att folket inte skall arbeta på sådana reformplaner? Vidare: »Den som befattar sig med politiska angelägenheter allierar sig med Satan och begår andligt äktenskapsbrott.» Vidare: »Alla stater i världen är djävulens tillhörighet och han är deras osynlige styresman.» Jag tycker att detta i alla fall innebär en ganska klar samhällsnegativism.

Jag skall inte stapla på varandra fler citat ur Jehovas vittnens skrifter. Vad jag här har citerat är relevant i dag. Jehovas vittnen har inte tagit tillbaka ett enda ord. Deras inställning är negativ och man betygar: »Varför ödsla tid och energi på något som är dödsdömt?» När Jehovas vittnen motiverar varför de t. ex. inte deltar i val är det av två skäl: de tillhör den »Nya världens samhälle» eller teokratien, men det främsta motivet är, säger man, att djävulen är den osynlige styresmannen i samhällets organisationer — om man kallar det staten eller något annat spelar ingen roll i detta sammanhang.

I boken Ljus säger Jehovas vittnen att i den synliga delen av Satans organisation är de styrande faktorerna bl. a. politikerna, och prästerskapet, och man proklamerar utan att blinka eller ens söka nyansera: »Varenda regerings eller stats osynlige styresman har varit och är Satan.» Man har stor användning för djävulen! I Vaktornet får man veta att Jehovas vittnen inte har något samröre med Satans organisation vare sig det gäller politik, religion, sociala institutioner eller kommersiella system. Sin inställning till politik och samhällsarbete åskådliggör man i Vaktornet i en expressiv bild, där man får veta att den som deltar i politiskt arbete i samhällets organisationer liknar en äktenskapsbrytande hustru som söker rättfärdiga sig

inför sin make genom att säga: »Jag har förbindelse med den där omoraliske mannen för att göra honom ren.» Eller också säger man: Om någon stiger ned i en dypöl för att tvätta ett svin så blir snart den som tvättar lika smutsig som svinet. Jag vill lova att man har tillgång till mustiga bilder! Svinet är här samhällets organisationer och de som tvättar är de som sysslar i organisationerna. Dypölen har jag inte lyckats lokalisera.

Herr talman! Det är riktigt som herr Spångberg säger, att vi i Sverige hävdar principen att ingen skall tvingas handla mot sitt samvete. Det betyder också att man inte skall sätta sig till doms över någons tro, vantro eller otro. Jag håller med om detta. Men frågan blir väl om staten skall godkänna varje slag av förmenta samvetsuskäl utan andra garantier än personens egna ord. Jag håller på att det inte tillkommer samhället att betygsätta Jehovas vittnens tro eller vantro, men på något sätt måste samhället skydda sig så att inte för någon samvetsbetänkligheter blir en förevändning för att komma ifrån en besvärlig uppgift. Det kan aldrig ske en riktig avvägning om inte de, som av samvetsuskäl vägrar att göra värnplikt, i stället är villiga att gå in i och fullgöra någon annan besvärlig uppgift och därigenom manifesterar allvaret när de hänvisar till sitt samvete. Jag har exempel på att unga män, när de fått reda på att de får så mycket längre värnpliktstid om de vägrar, avstår från att vägra att göra värnplikt. Då kan inte skälen vara så djupt grundade.

Jag skulle gärna se att en utredning kunde komma till stånd och att vi kunde finna en framkomlig väg för att ge Jehovas vittnen en uppgift som de kan utföra, men efter Jehovas vittnens deklARATION vet jag inte vad en utredning egentligen skulle kunna göra. Utskottet skriver på sid. 12 i utlåtandet: »Riksdagen fann emellertid, med hänsyn till att arbetstjänsten inte skulle vara annat än

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

en ersättning för militärtjänst, att det kunde befaras att ifrågavarande värnpliktiga skulle komma att vägra att underkasta sig även en sådan arbetstjänst.» Detta behöver utskottet inte förmoda, Jehovas vittnen har sagt ifrån att det förhåller sig på det sättet.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Herr Rimmerfors var förgrymmad för mitt anförande förra veckan i denna fråga. Men tyvärr kan jag faktiskt inte justera bort någonting i detta mitt anförande. Vi kan, om det passar herr Rimmerfors, vid lämpligt tillfälle gemensamt läsa våra anföranden och det skulle glädja mig, om herr Rimmerfors och jag då skulle kunna komma fram till samma ståndpunkt. Jag skall nämligen gärna erkänna att jag har satt ett stort värde på herr Rimmerfors inställning i de humanitära frågorna.

Jag fann också i herr Rimmerfors anförande en underton, som gav intryck av en viss sympati för den uppfattning i sak som jag har i denna fråga, nämligen att upprepade fängelsestraff under en människas hela värnpliktsålder i samband med oupphörliga inkalleser från inträdet i värnpliktsåldern ända upp till fyrtiosjunde levnadsåret är en orimlighet. Om detta borde vi alla i denna kammare kunna vara eniga, och det är det som det sakligt rör sig om i detta sammanhang.

I motionen har jag inte nämnt ett ord om Jehovas vittnen. Personligen sätter jag samma värde på den inställning som innebär att man reagerar mot den våldsmentalitet som behärskar världen av i dag och som ju kan betyda slutet för mänskligheten, vare sig denna inställning grundar sig på kulturella och ideella skäl hos ateister eller på en varm känsla av religiositet eller på skräcken för en evig död som en del av de religiösa bygger sin uppfattning på, när de inte vill bryta mot vad

de kallar högre värden än offentliga påbud från denna kammare.

Jag sätter lika stort värde på herr Gustafssons organisation och på herr Gustafsson själv som jag gör på Vaktornet och dess föreståndare, herr Eneroth. Jag är inte ansluten till någon av dem. Jag står här som riksdagsman och stöder min uppfattning på konventionen om de mänskliga rättigheterna och på regeringsformens paragraf 16. Genom att vi underskrivit konventionen och antagit regeringsformen har vi förbundit oss till samvetsfrihet, religionsfrihet m. m.

Det är inte religion som jag närmast avsett att diskutera. Varför jag kommit in på detta område är — och jag beklagar nu på nytt, herr Rimmerfors, att jag måste åberopa vad sakkunniga och tidigare utskott har sagt i detta fall och vidare vad som återgives i det utskottsbetänkande som här lämnats — att det ges en falsk teckning av vad Jehovas vittnen säger.

Jag säger inte att herr Gustafsson i Borås har fel. Det finns ju så mycket i bibeln som är motsägelsefullt, och det finns så mycket som man måste bestämt ta avstånd ifrån — avskryvda ting som massmördande, mördande av barn och kletande av blod på portar, för att man skulle se vilka barn som skulle mördas. Detta är ju förskräckliga saker. Vidare en sådan sak som att ägaren till en tjänare hade rätt att slå ihjäl denne, men om betjänten då fög under misshandeln medförde detta straff för ägaren, men dog betjänten inte förrän misshandeln var över, blev det inget straff för ägaren, därför att denne då förlorade betjänten, och detta blev en förlust som skulle sona straffet för misshandeln. Det är klart att det finns en mängd sådana saker som man kan ta fram som lösryckta citat och tolka på det värsta sätt, om man vill vara illfundig. Det är ju inte det vi skall göra.

Nej, man behöver inte läsa bibeln på

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

det sättet, och jag har inte heller läst grundlagen på så sätt att jag finner överensstämmelse med vad som finns i den nuvarande lagen. Det är ju detta det är fråga om och på vilka grundsatser och grunder man lagstiftat. Jag vet ju att utskottet inte i sitt utlåtande säger, att det är allt vad som tidigare sagts, men det som tidigare sagts ligger till grund för lagen som genomförts. Detta kan inte utskottet neka till. Skall vi få en ändring av straffbestämmelserna måste vi få en ändring av denna lag och för att få en ändring av lagen, måste vi få en utredning. Motsätter vi oss detta har vi accepterat det fängelsestraff som myndigheterna säger, att man inte kan komma ifrån. Man måste med nuvarande lagstiftning döma Jehovas vittnen på detta sätt.

Då jag reste till Värmland i lördags, fick jag i resällskap en stadsfiskal från Värmland. Det var alldeles klart att vi kom att tala just om den aktuella fråga som andra kammaren behandlat, innan sammanträdet bröts mitt i debatten. Han hade haft att göra med flera Jehovas vittnen. Han ansåg att man inte kan döma annorlunda. Vi var alldeles överens om att skall det kunna dömas annorlunda — därom finns det ju olika uppfattningar ty vi kan ju ådöma vilka straff som helst för olika medborgare om vi så vill — måste vi ändra lagar och författningar. Det är ju detta det är fråga om, och här gör herr Rimmerfors sitt stora misstag. Herr Rimmerfors tror — och han har varmhjärtat framhållit det — att genom det beslut beträffande den första punkten som vi nu går att bifalla, kommer det att bli en lösning även för Jehovas vittnen. Så blir det emellertid inte. Den som vägrar att ställa sig under militärbefäl för att utföra en tjänst — det må då gälla vad som helst — står under krigslagarna och betraktas som krigsman. Det är detta de säger nej till. Det är för övrigt inte bara Jehovas vitt-

nen utan även andra människor i detta land som säger nej, och det är kanske dessa andra jag i första hand tänker på.

Nog skulle det finns några andra möjligheter än att bura in dessa människor i fängelse. Det finns också de som böjer sig, därför att de fått straff några gånger. Nog är det i alla fall att tvinga människors samveten, och nog står det i dålig överensstämmelse med vad som i regeringsformens § 16 — vår Magna charta — som den kallas, antagits och vilket skall vara vägledande och rätt beträffande myndigheternas behandling av medborgarna. Jag vet knappast vilka ord jag skall använda för att inte bli missolkad. Jag hoppas i alla fall att slippa bli det.

Vad utskottet inte har förstått är att dessa inkallelser genom de militära organen, som ju sker på samma sätt även för vapenfria, betraktas av alla såsom ren militärtjänst. Enligt lagen betraktas de som krigsmän, och det är sålunda denna tolkning de samvetsömma stupar på vilket arbete de än kommer att få utföra under militär ledning.

Jag vill rikta kammarens uppmärksamhet på vad överbefälhavaren säger i sitt remissyttrande, som finns intaget i detta betänkande och som även utskottet tagit en avgörande hänsyn till. Överbefälhavaren anför:

»Med hänsyn till totalförsvarets personalbehov måste de vapenfria värnpliktiga efter tjänstgöringens slut kunna placeras i någon krigsviktig befattning inom totalförsvaret.»

Man utbildar dem alltså för att sätta in dem i en krigsviktig befattning. Det är vad den samvetsömma får veta när han blir inkallad. Vilken uppgift han sedan än får, betraktas han som en del av krigsmakten. Det framgår av vad överbefälhavaren vidare yttrar:

»Om antalet vapenfria värnpliktiga i exempelvis civilförsvares-, lednings- eller linjereparationstjänst minskar, kommer detta att medföra att antalet

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

krigsuppskov bland övriga värnpliktiga måste ökas för att tillgodose nämnda tjänsters behov av personal. Icke heller ur rättvisesympunkt» — nu kommer överbefälhavaren in på rättvisesympunkter, men jag skall inte ta upp kammarens tid med att granska dem närmare — »bör en vapenfri värnpliktig få möjlighet vara befriad från att göra en insats inom totalförsvaret i händelse av krig.»

Sedan yttrar sig överbefälhavaren om någonting som motionärerna har berört, om jag inte missminner mig. Han säger: »Arbete i utvecklingsländerna torde ej göra vederbörande lämpade för en krigsviktig befattning inom vårt land.»

Jag frågar: Är inte detta att ställa in de samvetsömma i leden såsom krigsmän? Hur kan man då koppla in utskottet i detta sammanhang? Jo, om mina ärade vänner här i kammaren vill slå upp s. 11 i utskottets betänkande, andra stycket, heter det — utskottet ger här sin fulla anslutning till vad överbefälhavaren har sagt:

»Såsom överbefälhavaren framhållit måste tjänstgöringsuppgifterna för de vapenfria värnpliktiga väljas under hänsynstagande till totalförsvarets behov av personal.»

Detta är själva utgångspunkten. »Vad som framkommit under behandlingen av förevarande motioner», fortsätter utskottet, »ger emellertid anledning till antagande att — även med denna utgångspunkt — tjänstgöring för de vapenfria skulle kunna anordnas även på andra områden än dem som nu ifrågakommer.»

Det är klart att man kan utvidga denna tjänstgöring till nästan vilka områden som helst, men vad de samvetsömma än kommer att sättas till för arbete, kommer de att anses såsom krigsmän, stå under krigslagarna och tilldelas krigsviktiga poster. Det är denna utbildningen avser.

Jag tycker inte att det skulle vara

så oerhört svårt, för de som verkligen vill någonting — och jag tror att många i denna kammare inte är nöjda med förhållandena som de är — att komma fram till en utredning i denna fråga.

Herr Gustafsson i Borås ansåg sig tvungen att bemöta mitt tidigare anförande. Jag måste nu i min tur bemöta honom, då han med citat ur skriften sökt bevisa att min framställning skulle vara felaktig. Jag skall inte gå in på de motsägelser som kanske finns i Bibeln och dylika skrifter eller handböcker. Men det är lämpligt att ta reda på vad som skrivits i vissa avseenden, därför skall vi titta exempelvis på vad herr Gustafsson i Borås säger om skatten. Om jag inte hörde alldeles fel, menade han att Jehovas vittnen vägrar att betala skatt. Jag har inte studerat deras historia så ingående att jag vet hur de har gjort tidigare, men vägrar de verkligen än i dag? Jag har här Vaktornet från den 15 maj. Det är ett ganska färskt nummer, och vad som sägs där bör väl gälla i dag. Jag citerar några rader på s. 227, där tidningen svarar på beskyllningen:

»Jehovas folk söker inte slingra sig ifrån att betala skatt. De betalar samvetsgrant sina skatter. I Matteus 22: 21 läser vi att Jesus sade att de skulle göra det, fastän de judiska fariséerna ansåg att de inte med gott samvete kunde betala skatt till den hedniske kejsaren. Men det är i överensstämmelse med Jehovas lag att betala tjänare i offentligt värv för de goda tjänster som de utför. Skatterna understöder våra offentliga ämbetsinnehavare, människor som utför tjänster som den kristna församlingen inte gör.»

Sedan fortsätter man här och detta kan belysa beskyllningen för fientlighet mot staten: »På så sätt befriar dessa världsliga människor de opolitiska kristna från att utöva en styrelse som är också de kristna till gagn i många avseenden.»

Vidare säger herr Gustafsson i Borås,

Behandlingen av samvetsömna värnpliktiga, m. m.

att de påstår att staten är en Satans organisation, men i Vaktornet står det: »I relativ bemärkelse är alltså dessa statsambetsmän Guds tjänare i offentligt värv, och de tjänar ett syfte som är gagneligt för Guds folk, medan dessa kristna söker först Guds rike och specialiserar sig på att predika det. När dessa tjänare i offentligt värv inte tjänar utan förtrycker, när de blir självförhålligande diktatorer och när de förföljer Jehovas vittnen, så upphör de naturligtvis att vara Guds tjänare i offentligt värv i dessa avseenden. Men inte i alla avseenden!»

Man kan knappast betraktas som vän till dessa människor om man ger dem den tolkning som herr Gustafsson i Borås gjorde. Herr Gustafssons tankegång beträffande Jehovas vittnen är felaktig, föråldrad och missvisande i dag även om den skulle ha funnits tidigare. Antar man nu att Jehovas vittnen skulle anse, att staten står under Satans organisation — jag känner inte den potentaten men han finns väl som något slags fantasiprodukt och det är kanske samma sak som jag menar med människors illvilja och det elände med krig och annan orättvisa som finns i världen i nästan samtliga stater — och om då Jehovas vittnen säger, att här är Satan med och styr, så borde de inte sättas i fängelse för det. Jag minns att jag en gång frågade ett Jehovas vittne om han tyckte det kunde vara riktigt med en sådan religion, som lär att det finns en allvis och god Gud som ställer till med allt ont. Det var under kriget när det mördades barn och avrättades människor och man sökte utrota hela folkkraser i de för detta ändamål särskilt inrättade tyska anläggningarna. Måste det inte vara en djävul som styr världen? »Jovisst», svarade han, »visst är det en djävul som nu styr världen, det är inte Gud utan det är Satan som gör det.»

Jag skall inte tvista med herrarna om det är en god Gud som styr och om

det sker med den allvisa godhet som man säger att han har. Jag tror inte på det. Skulle jag välja mellan vem jag tror, som ser ut att styra av dessa tävlande, skulle jag säga, att det är Satan, nära nog som Jehovas vittnen. Det kan inte vara en allgod Gud som styr världen på ett sådant sätt. Om jag är av den uppfattningen så är det väl ändå inte något bevis för att jag borde sättas i fängelse eller är en särskilt dålig människa.

En av våra biskopar skrev för någon tid sedan i en betraktelse att djävulen ofta håller till i kyrkorna och att han är där just under gudstjänsterna och då medverkar till att skapa oordning och tråkigheter och att han ofta lyckas med detta. Det har skrivits av en kyrkans högt betrodde man, en teolog, och man kan ju försöka förstå honom i stället för att missförstå honom. Men om en biskop kan använda de orden kan väl också en annan religiös organisationsrepresentant få tala om Satans verksamhet när det gäller saker som är emot både mänskligt förnuft och mänsklig hänsyn.

Jag tycker inte att denna uppfattning är så tokig, och de har möjligen haft den, men de har inte den uppfattningen att Satan styr alla stater. Det framgår av det citat som jag tillät mig göra i mitt anförande förra fredagen och som inte var så ovederhäftigt som man har försökt att göra gällande. Jag vill emellertid sluta det här anförandet med en erinran om vad vi egentligen behandlar. Det gäller de människor som nu sätts i fängelse oupphörligt under hela sin värnpliktstid och om detta skall få fortsätta eller om vi anser att man bör finna andra medel. Detta kan man inte göra utan en utredning och något annat har jag icke föreslagit i min motion till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Spångberg tror sig

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

ha hört mig säga att Jehovas vittnen inte betalar skatt eller kräver att slippa göra det. Det är fel, herr Spångberg, det har jag aldrig sagt, och jag kan heller inte påstå det därför att Jehovas vittnen pliktskyldigast betalar sin skatt och godkänner detta. Härvidlag hörde herr Spångberg fel, vilket det ju kan vara lätt att göra.

Men jag sade, att bleve de rätt behandlade så skulle de enligt den mening de företräder slippa att betala skatt. Jag kan citera ur en av de sista böckerna som Jehovas vittnen gett ut, det är ett slags dogmatisk skrift och här heter det: »Då ju Jehovas regering, som består för evigt, är den största och förnämsta av alla regeringar, så följer därav, att hans sändebud bör tillerkännas samma rättigheter och frikallelser som denna världens ambassadörer och ministrar åtnjuter.» Här är det fråga om önskemål och krav, i vilka också befrielse från skatt ingår. Man skriver bl. a. följande: »Jehovas vittnen i vår dagar är sändebud för Guds, den Allsmäktiges, rike — — —. Då ju Jehovas regering, som består för evigt, är den största och förnämsta av alla regeringar, så följer därav, att hans sändebud bör tillerkännas samma rättigheter och frikallelser som denna världens ambassadörer och ministrar åtnjuter.

Den som är sändebud för en främmande makt är i kraft av denna världens lagar fritagen från att betala skatt — — —.»

Detta är den uppfattning man har bland Jehovas vittnen.

Sedan kan hela denna diskussion koncentreras till herr Spångbergs senaste yttrande, och frågan är då, om de människor här i landet som inte godkänner lagen om vapenfri värnplikt på någon punkt och därför inte vill fullgöra någon sjukvårds- eller brandtjänst eller något civilt arbete därför att det i viss mån är en tjänst åt det militära, skall helt och hållet befrias från alla skyldigheter. Det är vad Jehovas vittnen kräver.

Herr Spångberg citerade här med gillande ett yttrande av licentiat Stig Jakobsson i Uppsala, i vilket det heter: »Det skulle för samhället vara en mer tillfredsställande lösning, om staten kunde finna en form av tjänstgöring, som Jehovas vittnen kunde godkänna. Kanske skulle man kunna tänka sig en civil statlig myndighet, exempelvis arbetsmarknadsstyrelsen, eller någon privat organisation eller något enskilt företag. Skulle detta icke vara möjligt, vore det den bästa lösningen, att staten helt generöst låte Jehovas vittnen slippa all tjänstgöring och alla straff för s. k. lydnadsbrott.»

Herr Spångberg menar, att då skall de frikallas. Jag tror att den lösningen skulle medföra ytterst vådliga konsekvenser.

Herr RIMMERFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottet har här hemställt att herr Spångbergs motion inte måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. När jag emellertid försökte tolka det föreslagna utredningsyrkandet så, att Kungl. Maj:t skulle kunna ompröva hela frågan om civilvärnplikten, gjorde jag det med följande motivering:

Utredningsyrkandet gäller möjligheterna att utvidga området för den vapenfria värnpliktstjänstgöringen, och detta sammanställde jag med påpekan- det i motionen som ligger till grund för utredningsyrkandet. Herr Keijer och hans medmotionärer citerar § 25 i den lag som antagits av Västtyska förbundsrepubliken 1961 och där det ordagrant står: »Den som av samvetsskäl motsätter sig deltagande i varje bruk av vapen mellan staterna och därför vägrar krigstjänst med vapen har att göra en civil ersättningstjänst utanför krigsmakten.»

Om denna generositet skulle komma till uttryck även i en kommande svensk värnpliktslag, så menar jag att det borde vara möjligt att också anvisa Jeho-

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

vas vittnen någon form av civiltjänstgöring, som de med litet god vilja skulle kunna fullgöra.

Herr SPÅNGBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att helt kort replikera herr Gustafsson i Borås. Han sade att Jehovas vittnen vägrar utföra allt slags tjänstgöring för staten. Det är inte riktigt. Vem som helst kan bli medlem i det samfundet — kanske med undantag för militärer. Det är ingenting som hindrar alla andra att bli medlemmar. Man har i organisationen t. ex. läkare, arkitekter, skogsarbetare och andra yrkesgrupper. Så inte vägrar man där att fullgöra arbete åt staten. Men man vägrar att göra det under militär regim! Det är den saken vi skall komma ihåg, när vi talar om deras värnpliktsvägran. Det är bara arbete i militär regim de vägrar fullgöra, och det är den saken vi skall försöka komma till rätta med.

Sedan citerade herr Gustafsson i Borås vad Stig Jakobsson i Uppsala sagt, och han är ju också en framstående teolog som anser att vi till och med bör kunna frikalla dessa människor.

Det råder alltså olika uppfattningar om hur Jehovas vittnen skall behandlas, och det är den saken jag vill ha en utredning om. Nu utsättes dessa människor för godtycklig behandling från militärens sida. De hamnar i fängelse och inkallas sedan på nytt till värnpliktstjänstgöring under hela sin värnpliktstid mellan 18 och 47 år. Det är detta jag anser vara en orimlighet. Enligt vad jag funnit har man inte med det tillvägagångssättet påverkat samvetet hos en enda av dessa Jehovas vittnen under hela den tid som har gått. Jag har forskat i den saken men har inte kunnat finna att så varit fallet.

Jag vill också understryka att här gäller det inte bara Jehovas vittnen utan också sådana som är värnpliktsvägrare på grund av kulturella, ideella eller andra ideologier.

Kanske kommer en utredning till det resultatet att alla dessa värnpliktsvägrare skall vandra ut och in i fängelserna på sätt som nu sker — vad vet jag? Det beror väl på vilka människor som kommer med i utredningen och vilken vilja de är besjälade av. Det finns möjligheter att ha kvar denna behandling av de samvetsömma och låta deras ärenden gå till åklagare, domstol och fängelse så länge man vill. Men en annan möjlighet är ju att bevilja frikallelse på det sätt som sker exempelvis i Amerika.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Bara några ord, herr talman! År 1959 sade första lagutskottets dåvarande ordförande följande i denna kammare:

»Jag är övertygad om att jag har hela utskottet bakom mig, då jag säger att vi har inom utskottet varit oerhört intresserade av att kunna peka på någon annan utväg som kunde användas när det gäller de nu ifrågavarande samvetsömma, så att vi skulle kunna med gott samvete tillstyrka en utredning. Men vi har inte kunnat göra detta. När utskottet haft uppe representanter för den riktning, vars medlemmar egentligen är de enda som vägrar göra någon som helst värnplikt, har dessa förklarat att man inte själv kan tänka sig någon uppgift som man vill åta sig. Då är, såvitt jag förstår, varje utredning fullkomligt meningslös.»

Herr talman! Jag skulle mycket gärna gå med på en utredning. Jag tycker precis som herr Spångberg att det är osmakligt att ett kursamhälle skall behöva döma människor till fängelse på grund av deras åberopade samvetsbetänkligheter. Men vi har för närvarande inget annat att välja på. Alternativet är huruvida svenska staten skall säga att den grupp samvetsömma det här gäller skall slippa all värnplikts-tjänstgöring efter vidtagen undersökning. Samhället skall helt enkelt tro på den vägrandes ord. Men vem vill gå så

Behandlingen av samvetsömma värnpliktiga, m. m.

långt? Vill riksdagen verkligen godkänna en sådan åtgärd?

Herr SPANGBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först och främst säga att utredningen inte bara gäller Jehovas vittnen, utan även alla andra samvetsömma. Men man kan gärna pröva inställningen hos Jehovas vittnen men det måste tagas hänsyn till alla övriga vägrare.

Herr Gustafsson i Borås säger att det för närvarande inte finns någon annan väg än fängelse att tillgå. Ja, det är riktigt, det bör därför undersökas om det skulle kunna ges andra möjligheter. För närvarande är det bara fängelseporten som står öppen. Säkerligen vill både herr Gustafsson och jag ha en humanare behandling av denna kategori. Om herr Gustafsson ser allvarligt på denna fråga, borde han gå med på en utredning av möjligheterna att åstadkomma bättre behandling inte bara av religiösa vägrare utan även av dem som vägrar vapenfri värnplikts-tjänstgöring av ideella och kulturella skäl.

Fru GUNNE (h):

Herr talman! Debatten har hittills naturligt nog huvudsakligen rört den fråga som har aktualiserats av herr Spångbergs motion om de värnpliktiga som vägrar t. o. m. vapenfri tjänst. Utskottet har också behandlat ett motionspar, som berör de värnpliktiga vilka inte vägrar vapenfri tjänst. Herr Rimmerfors har redan för kammaren redovisat utskottets ställningstagande även på denna punkt. Jag vill nu endast tillfoga några ytterligare synpunkter på denna fråga.

Vi har inom utskottet eftersträvat att ge dessa motioner en så positiv behandling som det har varit möjligt. Om jag fattat våra diskussioner rätt, har vi gjort detta i känslan av respekt för uppfattningen hos dem som på detta sätt vill manifesteras sitt motstånd mot våld

i alla former. Såvitt jag förstår är det riktigt och rimligt att, som utskottet tänker sig, söka vidga området för de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring och utbildning. Man har skäl att räkna med att de som av samvetsskäl vägrar att bära vapen dock är medvetna om sin plikt mot samhället och vill medverka till att inom totalförsvarets ram upprätthålla samhällets nödvändiga funktioner.

Mot bakgrund av de nya erfarenheter som görs och den snabba utveckling som försiggår på alla områden ter det sig befogat att nu se över möjligheterna att rätt utnyttja denna grupp av värnpliktiga efter mottot rätt man på rätt plats.

Så några ord om tjänstgöringstidens längd.

En vapenfri värnpliktig är som bekant skyldig att tjänstgöra en tredjedel längre tid än han skulle ha gjort i vapentjänst. Utskottet tänker sig möjligheten att tjänstgöringstiden skulle kunna anpassas efter tjänstgöringens art på sådant sätt att en mera krävande tjänstgöring motsvaras av en något kortare tjänstgöringstid än den som gäller för övriga vapenfria värnpliktiga. En sådan ordning kan jag mycket väl tänka mig. Jag finner det riktigt att den som underkastar sig en påfrestande tjänstgöring, kanske förenad med utbildning för en bestämd uppgift inom totalförsvarets ram, bereds lättnad i avseende på tjänstgöringstidens längd.

Herr talman! Det har också gällt att ta ställning till frågan om att generellt anpassa de vapenfrias tjänstgöring till övriga värnpliktigas. Utskottet har för sin del ansett att det bör undersökas, om skillnaden i tjänstgöringstid över huvud taget är riktigt avvägd. Jag tror också att den saken bör prövas. I likhet med utskottet anser jag även bestämt att en längre tjänstgöringstid för vapenfria värnpliktiga är motiverad av flera skäl. Ett av dem är att den längre tjänstgöringstiden har en återhållan-

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

de verkan. Endast den som av verkliga samvetsskäl vägrar att bära vapen är beredd att underkasta sig den längre tjänstgöringstiden. Det framgår av de erfarenheter överbefälhavaren redovisar i sitt yttrande över motionerna, och herr Gustafsson i Borås framlade ju också liknande erfarenheter i ett av sina föregående anföranden.

Vidare vill jag starkt understryka vad utskottet skriver om tjänstgöringen under vapen: den medför vanligtvis större påfrestningar och även större risker än vapenfri tjänst. Våra unga män utbildas, herr talman, inte på lek utan för allvar, och tjänstgöringen bär prägel därav: deras tjänst är hård och farofyllt — och de vet varför. Det är min bestämda uppfattning att den rimliga fördelningen av bördor och risktaganden inom utbildningen för totalförsvaret måste ta sig uttryck i en bestämd skillnad i tjänstgöringstidens längd.

Herr talman! Jag vill sluta med att instämma i det yrkande om bifall till utskottets förslag som tidigare under överläggningen framställt av herr Rimmerfors.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Det är bara ett ord jag tycker inte skall få stå oemotsagt, och det är när herr Spångberg beskriver mig som Jehovas vittnens fiende. Det är fel. Jag är ingen fiende till Jehovas vittnen. Det är deras åsikter jag i så fall är motståndare till, men människorna är jag lika mycket god vän med som alla andra.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 448;

och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Spångberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets utlåtande nr 55, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionen II: 448.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Spångberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 179 ja och 9 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av väckta motioner om makes samtycke till utträde ur den allmänna tilläggspensionsförsäkring.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 22 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 124, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås, att säsongutjämningen för byggnadsindustriens arbetskraft skall övergå till att bli en angelägenhet för frivillig samverkan mellan byggarbetsmarknadens parter under aktiv medverkan från arbetsmarknadsmyndigheternas sida. En permanent fullmaktslag skall dock finnas som, där-est de frivilliga åtgärderna visat sig inte kunna trygga säsongutjämningen, ger Kungl. Maj:t möjlighet att förordna att igångsättningstillstånd av arbetsmarknadsmyndighet skall inhämtas innan byggnadsarbete påbörjas. Det nya, på frivillig planering grundade systemet genomföres successivt under en tvåårig övergångsperiod fr. o. m. den 1 juli 1963, då den nuvarande byggnadsregleringslagen upphör att gälla.

Förslaget till lag om igångsätt-ningstillstånd för byggnadsarbete var i följande delar så lydande:

1 §.

Därest inom visst område visat sig att jämn sysselsättning under olika delar av året icke kan på annat sätt upprätthållas för byggnadsindustriens arbetskraft, äger Konungen förordna, att byggnadsarbete icke må påbörjas inom området utan att igångsättningstillstånd meddelats enligt denna lag. Förordnande skall avse viss tid och må begränsas till byggnadsarbete av visst slag.

2 §.

Med byggnadsarbete förstås i denna lag uppförande av hus av alla slag, rivning av hus samt schaktning för husbyggnad, anläggande av väg, järnväg, spårväg eller annan större fast transportanordning eller av bro, hamn, farled, flottled, kraft-, vatten- eller avloppsledning, gata eller park, utförande av vattenbyggnads- eller torrläggningsföretag samt annat liknande anläggningsarbete, så ock om- eller tillbyggnad, reparation och underhållsarbete å byggnad eller anläggning, som nu sagts.

4 §.

Tarvas till följd av inträffad skada å byggnad eller annan egendom eller till förekommande av sådan skada eller erfordras av annan därmed jämförlig anledning att byggnadsarbete verkställas utan dröjsmål, må arbetet, utan hinder av vad som föreskrivits med stöd av 1 eller 3 §, bedrivas i erforderlig omfattning under högst åtta dagar.

6 §.

Den som bedriver byggnadsarbete, som beröres av förordnande enligt 1 §, så ock hos honom anställd arbetstagare är skyldig att lämna arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnden de upplysningar och förete de handlingar, som äro av betydelse för tillämpningen av denna lag eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter.

De som hava att taga befattning med tillsyn över efterlevnaden av denna lag skola äga tillträde till arbetsplats och rätt att där göra sig underrättade om förhållande, som är av betydelse för tillämpningen av lagen eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter.

9 §.

Talan mot beslut av länsarbetsnämnden enligt denna lag föres genom besvär hos arbetsmarknadsstyrelsen. Mot arbetsmarknadsstyrelsens beslut föres talan genom besvär hos Konungen.

Beslut som avses i första stycket skall

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan, om ej annorlunda förordnas.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

dels i första kammaren nr 721 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt i andra kammaren nr 876 av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.*;

dels i första kammaren nr 725 av herr *Åkerlund* samt i andra kammaren nr 881 av herr *Edlund*; och

dels i första kammaren nr 726 av herr *Åkesson* och herr *Peterson, Eric Gustaf*, samt i andra kammaren nr 880 av herr *Carlsson* i Stockholm *m. fl.*

I motionerna I: 721 och II: 876, som var likalydande, hemställdes »att riksdagen, med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 124, måtte besluta ge nedan angivna paragrafer i förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete följande lydelse:

§ 1.

I syfte att upprätthålla jämn sysselsättning under olika delar av året för byggnadsindustrins arbetskraft, må byggnadsarbete icke påbörjas utan att igångsättningstillstånd meddelats enligt denna lag.

§ 2.

Igångsättningstillstånd meddelas av byggarbetsnämnd eller, i de fall enighet icke kan vinnas inom nämnden, av arbetsmarknadsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, av länsarbetsnämnden.

Byggarbetsnämnd bildas för visst geografiskt område. Området bör i görligaste mån utgöra naturligt arbetsmarknadsområde.

I varje nämnd skall ingå två representanter för byggarbetsgivarna, två representanter för arbetstagarna, två representanter för de inom nämndens verksamhetsområde belägna kommunerna —

varav den ene skall representera huvudorten och den andre övriga kommuner — samt en representant för arbetsmarknadsmyndigheterna.

§ 6.

Den som planerar och bedriver byggnadsarbete, som beröres av förordnande enligt 1 §, är skyldig att utan anmaning och, när fråga är om påbörjat arbete, senast tre dagar efter påbörjandet lämna byggarbetsnämnd, länsarbetsnämnd eller arbetsmarknadsstyrelsen de upplysningar och förete de handlingar, som är av betydelse för tillämpningen av denna lag eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter.

De som — — — meddelade föreskrifter.

§ 9.

Talan mot beslut av byggarbetsnämnd enligt denna lag föres genom besvär hos länsarbetsnämnden. Mot länsarbetsnämndens beslut föres talan genom besvär hos arbetsmarknadsstyrelsen. Mot arbetsmarknadsstyrelsens beslut föres talan genom besvär hos Konungen.

Beslut som — — — förordnas.»

I motionerna I: 725 och II: 881, som var likalydande, hemställdes »att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 124».

I motionerna I: 726 och II: 880, som var likalydande, hemställdes

»dels att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 124 med förklaring att Kungl. Maj:ts förslag till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete icke kunnat av riksdagen oförändrat godtagas måtte

1. besluta att införa sådan hänvisning från 3 § till 1 § i lagen, att det framgår att igångsättningstillstånd ej får vägras av i 3 § nämnd myndighet av andra skäl än som föranledes av önskvärd säsongsutjämning för byggnadsindustriens arbetskraft,

2. besluta sådan klagörande formulering i 2 § i lagen att reparationer och

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

underhåll av en- och tvåfamiljshus undantagna från tillståndstvången samt

3. besluta att den tid, t. o. m. vilken automatiskt förordnande om tillämpning av lagen inom vissa orter skall anses given, skall fastställas till den 1 juli 1964,

dels att utskottet måtte företaga de ändringar i propositionens lagtext som föranledes av bifall till vår hemställan ovan.»

Utskottet hemställde, att riksdagen med avslag på motionerna I: 721 och II: 876, I: 725 och II: 881 samt I: 726 och II: 880 måtte bifalla förevarande proposition, nr 124.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Reservation hade avgivits av herrar *Alexanderson, Ebbe Ohlsson, Åkesson, Nyberg, Hamrin* i Kalmar och *Anners*, vilka ansett att utskottet beträffande 4 § och övergångsbestämmelsen bort hemställa,

»att riksdagen med bifall i dessa delar till motionerna I: 726 och II: 880 måtte för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete med sådan ändring att 4 § och övergångsbestämmelsen erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Utskottets förslag)

4 §.

Utan hinder av vad som föreskrivits med stöd av 1 eller 3 § må reparations- eller underhållsarbete utföras å byggnad, som är inrättad till bostad för högst två familjer.

Tarvas till ————— åtta dagar.

Denna lag ————— juli 1963.

För område, inom vilket den 30 juni 1963 arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnd äger besluta om tid för byggnadsarbets igångsättande, skall förordnande enligt 1 § anses meddelat för tiden till och med den 30 juni 1965, i den mån Konungen ej beslutar annorlunda.

För område, inom vilket den 30 juni 1963 arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnd äger besluta om tid för byggnadsarbets igångsättande, skall förordnande enligt 1 § anses meddelat för tiden till och med den 30 juni 1964, i den mån Konungen ej beslutar annorlunda.»

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Vid 1961 års riksdag beslöts att lagen om tillståndstvång för byggnadsarbeten, den s. k. byggnadsregleringen, skulle förlängas till den 30 juni 1963 men att under tiden sådana åtgärder skulle förberedas och vidtas, att någon ytterligare förlängning icke blev nödvändig. Dessa åtgärder innebar i huvudsak ökad planering genom lokala samarbetsnämnder.

Beslutet tillkom efter en kompromiss i tredje lagutskottet och var enhälligt. Den fria planering, som man skulle inrikta sig på, skulle ha till syfte att motverka säsongarbetslösheten inom byggnadsfacket.

Regeringen har nu, enligt proposition nr 124, föreslagit att byggnadsregleringen i sin nuvarande form skall upphöra att gälla den 30 juni i år men att i stället en fullmaktslag av i flera avseenden samma innebörd skall införas. Huruvida 1961 års beslut innebar att en sådan lagstiftning skulle kunna

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

följa efter byggnadsregleringen är osäkert. Här är det väl närmast fråga om hur man vill tolka det beslut som fattades 1961. Utskottet skrev då, att åtgärder skulle föreslås som kunde tillämpas på orter där tillräckliga förutskattningar för inrättande av samarbetsnämnder saknas och utgick från att en generell planering skulle ske i annan form än genom krav på igångsättningstillstånd.

Det är emellertid ingen mening med att tvista om hur denna skrivning skall tolkas. Frågan nu är om den föreslagna fullmaktslagen bör antas eller ej. På den punkten är också utskottet enigt om bifall, sedan ett motionspar med krav på avslag på propositionen avisats. Med tanke på den stora betydelse det har att vinterarbetslösheten i byggnadsfacket kan motverkas, synes de övervägande skälen tala för att en lagstiftning av detta slag bör godtas. Man får inte blunda för att det kan uppstå sådana fall, där den generella planeringen genom samarbetsnämnder icke visar sig vara tillfyllest.

Fullmaktslagen har som nämnts till enda syfte att motverka säsongarbetslöshet, eller med andra ord uppehålla jämn sysselsättning under olika delar av året. Jag tror det är av vikt att detta understryks. Tidigare användes ju byggnadsregleringen även för andra syften, t. ex. som ett medel i lokaliseringssträvandena. Det bör vidare erinras om att lagen icke upptar någon straffbestämmelse i händelse någon bedriver byggnadsarbete utan tillstånd, utan endast möjlighet att vid vite förbjuda sådant arbetes fortsättande.

Det har sålunda gjorts en del uppmjukningar i den fullmaktslag som nu föreslås. Frågan är emellertid om man icke kunnat gå ännu längre. Vi reservanter i tredje lagutskottet föreslår — i enlighet med motionerna 726 i första kammaren och 880 i andra kammaren — att reparation och underhåll av en- och tvåfamiljshus undantas från

fullmaktslagen. Rent lagtekniskt föreslås detta ske genom ett tillägg till § 4, som också framgår av reservationen. Redan nu är arbeten av denna art undantagna genom tillämpningsföreskrifterna. Utskottets majoritet hänvisar också till dessa bestämmelser och förutsätter — liksom departementschefen — att samma undantag utfärdas om lagen skulle sättas i kraft.

Vi reservanter anser att det skulle vara till fördel för det stora antal fastighetsägare det här är fråga om, ifall man direkt ur lagtexten och icke blott ur svåråtkomliga övergångsbestämmelser kunde läsa ut att dylika arbeten får bedrivas utan tillstånd. Man skulle därigenom uppnå en ytterligare förenkling i lagstiftningen. Jag vill i detta sammanhang tillägga, att om fullmaktslagen skulle behöva tillgripas på en eller annan ort, skulle med säkerhet dessa mindre arbeten undantas. Jag vill också hänvisa till vad som stadgas i § 1, nämligen att »förordnande må begränsas till byggnadsarbete av visst slag». Man kan utgå från att dessa arbeten av »visst slag» kommer att inskränkas till större byggnadsarbeten och icke till småreparationer i en- och tvåfamiljshus. Jag vill också erinra om att enligt byggnadsstadgan, § 54, får invändig ändring av bostadsbyggnad som ej innehåller fler än två bostadslägenheter företas utan byggnadslov. Det förefaller sålunda som ett bifall till reservationen skulle bringa fullmaktslagen i bättre överensstämmelse med gällande byggnadsstadga, än vad ett bifall till majoritetens yrkande skulle innebära.

I propositionen föreslås vidare bl. a. att fullmaktslagen automatiskt skall gälla två år framåt på orter, där nuvarande lagstiftning gäller den 30 juni i år. I departementspromemorian hade föreslagits en sådan övergångstid på ett och ett halvt år, d. v. s. till den 31 december 1964. Under remissbehandlingen har olika meningar framförts på

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

denna punkt. Vissa instanser anser att det icke behövs någon automatisk giltighetstid alls medan andra velat ha den förlängd i upp till fem år. Departementschefen har stannat för två år. I de nämnda motionerna liksom i reservationen föreslås ett år.

Egentligen skulle ingen sådan avvecklingstid behövas. Regeringen får nämligen rätt att förordna om lagens tillämpning, om detta visar sig nödvändigt. Regeringen kan alltså sätta lagen i kraft omedelbart på de orter, som har byggnadsregleringen kvar den 30 juni i år. Emellertid torde praktiska skäl tala för att det blir en övergångstid, men den kan enligt reservanternas mening begränsas till ett år. Under den tiden bör det vara möjligt att ordna med byggarbetsnämnder och fri planering på de flesta orter i landet. I den mån detta icke lyckas, kan ju regeringen förordna om att fullmaktslagen skall fortsätta att gälla. Jag vill erinra om att regeringen också får rätt att avveckla den automatiskt verkande lagen tidigare än om två år, därest detta skulle visa sig möjligt.

Jag ber med det sagda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herr Alexanderson m. fl.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Föreliggande utskottsutlåtande behandlar enligt min mening en mycket viktig principiell fråga. Viktig främst för byggnadsarbetarna och då kanske framför allt för den äldre arbetskraften. Lagen om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete reglerar numera framför allt den mycket viktiga frågan om årsspridning av arbetstillfällena, liksom vissa garantier för den äldre arbetskraften att erhålla arbete.

Erfarenheterna beträffande denna lagstiftning är i vart fall från arbetarsidan i huvudsak goda. Lagstiftningen har fyllt sin funktion. Huruvida läget nu är sådant att denna lagstiftning kan ersättas med s. k. frivillig samverkan

parterna emellan, med en s. k. fullmaktslag liggande i bakgrunden har icke på övertygande sätt kunnat visas. Erfarenheterna från den hittills bedrivna försöksverksamheten är icke helt entydiga. Läget inom byggnadsindustrin talar inte heller för sådana förändringar. Av arbetsmarknadsstyrelsens redogörelse för arbetsmarknaden under januari månad i år framgår, att av 56 600 anmälda arbetslösa var nära 34 000 eller 60 procent byggnadsarbetare.

Erfarenheterna från de områden där tillståndsgivningen ersatts med frivilligt samråd talar också emot den föreslagna förändringen. Arbetsmarknadsstyrelsen anför sålunda »att för flertalet fria orter måste konstateras att arbetslösheten bland byggnadsarbetarna steg betydligt kraftigare än i övriga orter».

Utskottet anför också att »försöksverksamheten ännu pågått förhållandevis kort tid och tillåter väl inte några säkra slutsatser».

Mot detta tämligen allmänna talesätt står dock arbetsmarknadsstyrelsens uttalade erfarenheter. Om sålunda några slutsatser över huvud skall dras i dagens läge borde enligt min mening dessa slutsatser grundas på arbetsmarknadsstyrelsens uttalade värdering av det faktiska förhållandet och inte på några ljusa förhoppningar om eventuella förbättringar på ifrågavarande område.

Jag har den bestämda känslan att regeringen och utskottet icke lyssnat tillräckligt på de organ som väl bör besitta de största kunskaperna på hithörande område, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen, arbetsnämnden, länsarbetsnämnderna etc. Länsarbetsnämnden i Göteborg hävdar sålunda för sin del att tillståndsgivning behövs för en tid av minst fem år framåt. Arbetsnämnden i Stockholm anför den 14 januari i år följande:

»Föreliggande förslag, som ger möjlighet till förlängning av avvecklingen av tillståndsskyldigheten till den 31 december 1964, måste därför hälsas med

Lag om igångsättningsstillstånd för byggnadsarbete

tillfredsställelse. Över huvud taget måste det anses tveksamt, om ens vid sistnämnda tidpunkt det ställer sig möjligt att bemästra säsongvariationerna i Stor-Stockholmsområdet utan tillståndstvång. Här kan nämligen samtliga de skäl, som talar för ett bibehållande av byggnadsregleringen i nuvarande utformning, sägas föreligga i accentuerad grad. Så t. ex. måste i planläggningsarbetet för byggnadsarbetarkårens rationella utnyttjande hänsyn tagas icke enbart till själva Stockholms sysselsättningsförhållanden utan verksamheten dessutom samordnas med behovet av arbetskraft i 18 förortskommuner. Vidare medför den visserligen i och för sig synnerligen värdefulla nyrekryteringen av yngre arbetskraft särskilt bland grovarbetarna, att alla möjligheter att reservera lämpliga arbetsobjekt för äldre arbetskraft ständigt måste bevakas av arbetsnämnden. Slutligen bör framhållas, att de särskilda problem, som i promemorian påpekats sammanhänga med att många byggnadsföretagare står utanför organisationerna på arbetsgiversidan, kan befaras bli särskilt framträdande i Stockholm.»

Det får anses ostridigt att en sämre årsspridning av arbetstillfällena kommer att följa på en avveckling av tillståndsgivningen. Man behöver kanske inte befara en återgång till förkrigstidens förhållanden med byggnadsverksamheten huvudsakligen koncentrerad till sommarhalvåret och hösten. Men inom byggnadsindustrien finns ju inte blott allmännyttiga företag, som söker bygga kontinuerligt året om, och större enskilda företag av industriell typ, för vilka investeringar i maskiner och fasta personalkostnader förutsätter viss kontinuitet i verksamheten, utan också en vildvuxen flora av mindre företagsamhet, ofta utan anknytning till arbetsgiversammanslutning och obenägna att ta hänsyn till propåer som inte har klart stöd i gällande lag. Från fackligt håll kan vitsordas vilka svårigheter det er-

bjuder att få denna sorts »byggare» att respektera eljest vedertagna normer i arbetslivet. Men även med god vilja från berörda parterers sida i byggarbetsnämnderna blir det ogörligt att via frivilligt samråd bemästra dessa problem. Vilka medel finns att förmå ett företag, som tagit arbete på entreprenad, att påbörja grundarbetena exempelvis i december i syfte att upprätthålla sysselsättningen, om företaget finner det lämpligare att vänta till våren? Det finns inga alls!

I många fall kommer byggarbetsnämnderna, även om parternas företrädare är eniga om rekommenderandet av höst- och vinterarbeten, att tala för döva öron.

Det är mot denna bakgrund som våra motioner nr 721 i första kammaren och 876 i andra kammaren skall ses.

Det förhållandet att många skäl talar för fortsatt tillståndsgivning bör dock inte förhindra en prövning av formerna för denna lagstiftning. Även om systemet som helhet fungerar väl är det tydligt att en decentralisering av tillståndsgivningen är berättigad. I stället för en avveckling av tillståndsgivningen bör enligt vår mening densamma överflyttas till byggarbetsnämnderna vilka bör upprättas med indelningen av s. k. A-regioner som utgångspunkt. En sådan decentralisering ger en vida större överblick, ett fastare grepp om byggfrågorna. Systemet bör slutligen för att kunna fungera smidigt och effektivt kompletteras med bestämmelser om anmälningsplikt av det slag som förordas av Landsorganisationen och Svenska byggnadsarbetareförbundet.

Vårt förslag till ny lagstiftning har utförligt behandlats i våra motioner. Jag finner det märkligt att utskottet, trots den starka argumenteringen från främst arbetsmarknadsstyrelsen, länsarbetsnämnder och arbetarnas fackliga organisationer, inte funnit skäl att i mera positiv anda lyssna och handlägga förslag till förändringar, som i sig rymmer så uppenbara fördelar framför de

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

förslag regeringen och utskottet funnit skäl framlägga.

Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till våra motioner nr 721 i första kammaren och 876 i andra kammaren.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Många av tredje lagutskottets ledamöter har varit mycket betänksamma mot att i nuvarande läge slopa byggnadsregleringen.

Det har legat en viss trygghet i att man med hjälp av lagen har kunnat hålla kontroll över igångsättningstiderna och medverka till att största möjliga vinterbyggande uppnås, varigenom säsongarbetslösheten har kunnat motverkas. Men vid utskottets behandling förra året av denna fråga redovisade parterna på byggnadsmarknaden goda erfarenheter av den frivilliga samverkan som ägt rum inom de s. k. byggarbetsnämnderna. Såväl byggarbetsparterna som arbetsmarknadsmyndigheterna vitsordade att man på bred front samarbetat med synnerligen tillfredsställande resultat. Det ansågs från dessa grupperas sida att det fanns möjlighet att detta frivilliga samarbete kunde ytterligare utvidgas och praktiskt ersätta den nuvarande byggnadsregleringslagen.

I det läget föreslog utskottet 1961 att riksdagen skulle tillskriva Kungl. Maj:t och föreslå en avveckling av byggnadsregleringslagen. Man räknade med att vissa bestämda övergångstider behövdes innan det senare kunde ske en övergång till frivilligt samarbete.

Den nu föreliggande propositionen bygger på dels en frivillig samverkan och dels på att det nya systemet skall kunna genomföras under en tvåårig övergångstid, räknat från 1 juli 1963, då den nuvarande byggnadsregleringslagen skall upphöra att gälla. Dessutom framlägges förslag till en permanent fullmaktslag, vilken skall möjliggöra reglerande ingrepp om de frivilliga åtgärderna visar sig otillräckliga.

Utskottets majoritet tillstyrker den framlagda propositionen. Enligt utskottsmajoritetens bestämda uppfattning är fullmaktslagen av största betydelse för att över hela linjen åstadkomma en hållbar frivillig samverkan inom byggarbetsnämnderna.

Även om utskottet vid flera tillfällen har understrukit det önskvärda i att lagstiftning om tillståndstvång för byggnadsarbete avskaffas, har utskottet starkt framhållit att en sådan avveckling endast bör företas i den mån en motsvarande planering av annan ordning kommer till stånd.

Med de åtgärder som nu vidtagits och som framgår av propositionen har man öppnat en möjlighet för att denna frivilliga samverkan skall kunna löpa någorlunda friktionsfritt och att kontrollen över byggnadsarbeten skall bli tillfredsställande.

I motionerna I: 725 och II: 881 anser man att övergångsbestämmelserna i själva verket förlänger lagen med två år såvitt avser flertalet orter i landet. Vidare anser motionärerna att bärande motiv för fullmaktslagen ej föreligger »då vinterbyggen numera är fullt normala inom övervägande delen av byggnadsbranschen». Utskottsmajoriteten har en annan uppfattning. Den gångna vinterns erfarenheter torde väl i stället peka på att man på många platser inte vidtagit erforderliga åtgärder för att få vinterbyggen till stånd.

Arbetslösheten på byggnadsmarknaden har varit påfallande stor under den gångna stränga vintern, och motionärernas påpekanden att »vinterbyggena numera är fullt normala inom övervägande delen av byggnadsbranschen» hänger således i luften.

Utskottets uttalande 1961 att en planering i någon form av byggnadsverksamheten är nödvändig för att såväl bibehålla hittills uppnådd utjämning av säsongvariationerna som att möjliggöra ett rationellt bedömande av arbetskraften är således inte minst med hänsyn

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

till erfarenheterna under den gångna vintern ett riktigt påpekande.

Likaså vill utskottsmajoriteten hänvisa till — som också framhållits i ett remissyttrande — att de lokala förutsättningarna för en frivillig planering av sysselsättningen är mycket olika inom skilda orter och områden, inte bara beroende på geografiska olikheter utan också på byggnadsverksamhetens struktur och byggherrarnas och byggföretagens organisationer.

Utskottet ansåg också 1961 att förutsättningarna för en frivillig samverkan på en del håll helt eller delvis kommer att saknas. Enligt utskottets bedömande kan för sådana fall nödig reglering ej åstadkommas på annat sätt än genom lagstiftning. Liksom departementschefen anser utskottet därför att den s. k. fullmaktslagen på sina håll kan visa sig vara erforderlig om de på frivillig grund vidtagna åtgärderna framstår som otillräckliga.

En fråga som vållat ingående debatt i utskottet är frågan om reparation och underhåll av en- och två-familjshusen. I motionerna I: 726 och II: 880 har föreslagits att i lagutskottets 2 § vidtages sådan ändring att från lagens tillämpningsområde undantages arbete för reparationer och underhåll av såväl en- som två-familjshusen, och motionärerna har påpekat att sådant undantag för närvarande gäller i tillämpningen.

Utskottet erinrar om att gällande undantagsbestämmelser användes i administrativ ordning. Skall nu en frivillig linje förordas, kan man inte göra alltför stora avsteg i fråga om frisläppandet, i synnerhet därför att reparations- och underhållsarbeten för närvarande är ungefär en tredjedel av allt arbete inom byggnadssektorn, och från både arbetstagar- och arbetsgivaresidan inom de s. k. byggarbetsnämnderna har man velat ha in även dessa arbeten för bedömning och planläggning.

Med hänsyn till säsongvariationerna är det ytterst viktigt att man kan få ett

grepp över hela marknaden och förlägga reparationsarbeten till sådana tider, då de inte alltför mycket inkräktar på nybyggnadsverksamheten. I synnerhet är det av betydelse för vintersysselsättningen att man får en förläggning och en planmässighet över hela linjen, och många underhålls- och reparationsarbeten skulle med fördel kunna placeras på sådana tider, då man förfogar över byggnadsarbetare utan att framkalla bristsituationer.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att man från Hyresgästernas riksförbund och fastighetsägarnas organisation är överens om att man skall lägga upp reparationerna ungefär på detta sätt. Och jag vill erinra om att målarnas organisationer på båda sidor också anhängit om en sådan förläggning av arbetena, varför det är av betydelse att de samordnas på detta sätt.

Om det blir alltför många undantag för reparationsarbeten, uppstår risk för att vi får en allmänt överhettad arbetsmarknad under vissa perioder. Utskottsmajoriteten anser att propositionen ger möjlighet åt de frivilliga samarbetsnämnderna att på bästa möjliga sätt organisera igångsättningen över hela byggarbetsmarknaden.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Först vill jag säga ett par ord till herr Nilsson i Gävle. Jag har inte tolkat länsarbetsnämndens i Göteborgs och Bohus län uttalande angående göteborgsområdet på det sättet att man skulle anse att den nuvarande lagstiftningen bör fortsätta att gälla. Däremot har man givit uttryck åt den uppfattningen att det behövs ett förordnande enligt den nya lagen under en femårsperiod. Man motsätter sig alltså inte att den nuvarande byggnadsregleringen avskaffas. För övrigt har — såsom tydligt framgår av propositionen

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

— länsarbetsnämnderna haft olika meningar på denna punkt.

Jag har inte så mycket att tillägga till vad herr Svenning yttrade, men när han talar om att det inte bör göras alltför många undantag vill jag framhålla, att det endast är reparation och underhåll av en- och tvåfamiljshus som enligt vår mening skulle undantagas från fullmaktslagstiftningen. Vi vill alltså att denna fullmaktslag skall på denna punkt innehålla samma bestämmelser som nu återfinns i tillämpningsföreskrifterna. Vidare säger herr Svenning att man har genom denna lagstiftning velat skaffa sig ett grepp över hela marknaden. Ja, jag vet inte riktigt hur § 1 skall tolkas. Det sägs dock i sista meningen att ett förordnande enligt fullmaktslagen »skall avse viss tid och må begränsas till byggnadsarbete av visst slag.» Om fullmaktslagen sättes i kraft kommer det alltså att göras vissa begränsningar och det förefaller mig naturligtast att i sådana fall en- och tvåfamiljshusen undantas från lagstiftningen. Jag tror att det är mycket väl motiverat att en sådan undantagsbestämmelse införes i själva lagen. Det innebär dock ett steg mot den förenkling på byggnadslagstiftningens område som vi år 1959 eftersträfvade genom den byggnadslag och den byggnadsstadga som då antogs och som vi även i fortsättningen bör söka åstadkomma.

Slutligen, herr talman, ett par ord beträffande vinterarbetena. Jag har också den uppfattningen att man ännu inte kommit så långt att det går lika bra att bygga på vintern som på sommaren, men det sker dock en utveckling i den riktningen. När vi år 1961 hade en debatt här i kammaren om byggnadsregleringen framhöll också dåvarande socialministern Torsten Nilsson att det tydligt undan för undan blev lättare att utföra byggnadsarbeten även under vinterhalvåret.

Herr talman! Jag vidhåller givetvis mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Propositionen är skriven på ett sådant sätt att det finns en viss rörlighet att räkna med, och givetvis kommer denna att främst omfatta reparations- och ändringsarbeten. Det kan bli fråga om många ändringsarbeten i en- och två-familjshus, vilka arbeten kommer att sluka en hel del arbetskraft. Det skulle då vara av betydelse, om dessa arbeten förlades till en sådan tid att nybyggnadsverksamheten kan löpa så friktionsfritt som möjligt. Det är detta man har avsett med hela uppläggningsen. Jag vill erinra om att det i storstadsregionerna, där man dras med en eftersläpning på grund av den svåra vintern, är nödvändigt att hålla god takt i nybyggnadsverksamheten. Det kan då icke vara något som helst fel att lägga reparations- och omändringsarbeten på andra tider. Man bör sikta till en planering över hela säsongen, och detta gäller inte bara bostadsbyggandet utan också industriell och kommunal byggnadsverksamhet.

Jag skulle också vilja säga att jag inte har några goda erfarenheter i fråga om vintersysselsättningen. T. o. m. i södra Sverige vidtar man ofta inte åtgärder för att säkerställa arbetet under vintersäsongen, trots att särskild statlig ersättning i många fall utgår för detta arbete.

Utskottets hemställan bifölls, beträffande § 4 förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete med 134 röster mot 71 för reservationen av herr Alexanderson m. fl. i motsvarande del samt beträffande övergångsbestämmelserna med 133 röster mot 74 för reservationen av herr Alexanderson m. fl. i motsvarande del.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Utskottets hemställan företages till avgörande på sådant sätt, att först ställes under proposition de stadganden i det föreliggande lagförslaget, beträffande vilka framstälts annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, varef-

Lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete

ter utskottets hemställan i övrigt ställes under proposition i ett sammanhang.

*Förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete**1, 2, 6 och 9 §§*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 721 och II: 876; och biföll kammaren utskottets hemställan.

4 §

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nyberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 24, såvitt avser 4 § förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Alexanderson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nyberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 134 ja och 71 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr STIERNSTEDT (h), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstade fel.

Övergångsbestämmelsen

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nyberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 24, såvitt avser övergångsbestämmelsen i förslaget till lag om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Alexanderson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nyberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 133 ja och 74 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i övrigt

Bifölls.

§ 8

Anslag ur kyrkofonden m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag ur kyrkofonden m. m., dels i ämnet väckta motioner, dels ock motioner om anslag till avlönande av en finskspråkig präst i Sundsvall.

Genom en den 15 februari 1963 dagtecknad proposition, nr 95, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden, föreslagit riksdagen att

dels antaga förslag till

1) lag om ändrad lydelse av 44 och 46 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400),

2) lag om ändrad lydelse av 6 och 10 §§ lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond, samt

3) förordning med särskilda bestämmelser om hushållningsplan för ecklesiastiskt lönebeställes skog m. m.,

dels ock bifalla de förslag i övrigt, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande, i anledning av propositionen väckta motionerna I: 646 av herr *Ernst Olsson m. fl.* samt II: 798 av herr *Staxäng m. fl.*;

dels de likalydande, i anledning av propositionen väckta motionerna I: 677 av herr *Ernst Olsson m. fl.* samt II: 831 av herr *Börjesson i Glömminge m. fl.*;

dels ock de likalydande, vid riksdagens början väckta motionerna I: 125 av herr *Per Petersson m. fl.* samt II: 148

Anslag ur kyrkofonden m. m.

av herr *Svenungsson m. fl.*, om anslag till avlönande av en finskspråkig präst i Sundsvall.

I motionerna I: 646 och II: 798 hemställdes, »att riksdagen ville avslå propositionen i vad den innebär överförande av kostnaderna för avlönande av skogsbiträdena till kyrkofonden».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med avslag å motionerna I: 646 och II: 798 måtte bifalla förevarande proposition, nr 95;

B. att motionerna I: 125 och II: 148 samt I: 677 och II: 831 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrarna *Ebbe Ohlsson, Ernst Olsson* och *Mattsson*, som ansett att utskottet under A. bort hemställa,

1. att riksdagen i anledning av motionerna I: 646 och II: 798 för sin del icke måtte antaga de i propositionen framlagda förslagen om ändrad lydelse av 44 och 46 §§ lagen om ecklesiastik boställsordning samt 6 och 10 §§ lagen om kyrkofond samt

2. att riksdagen i övrigt måtte bifalla förevarande proposition, nr 95.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! När tredje lagutskottet behandlade proposition nr 95 kunde enighet inte nås, utan till det utlåtande som avgivits har fogats en reservation beträffande kostnaderna för pastoratens skogsbiträden samt kostnaderna för tillfälliga skogsbiträden vid upprättande av hushållsplaner.

1960 års ecklesiastika boställsutredning undersöker frågan om vilken organisation man framdeles skall arbeta efter för att på bästa sätt kunna utnyttja pastoratens skogstillgångar. Utredningen har kommit med ett delbetänkande, vari den föreslår att pastoratens skogsbiträden skall avlönas direkt av kyrko-

Anslag ur kyrkofonden m. m.

fondens medel. Hittills har pastorn avlönat dessa biträden i förhållande till sin andel i arbetskraften.

Utredningens förslag har tillställts olika organ för yttrande. Flertalet av dessa remissorgan har avstyrkt förslaget och ansett det vara lämpligt att vänta med dessa ändringar till dess boställsutredningens förslag i sin helhet framlagts. Sålunda har statskontoret, kammarkollegiet, skogsstyrelsen, statens pensionsanstalt, åtta stiftsnämnder och pastoratsförbundet avstyrkt förslaget, liksom flertalet av de pastorat som avgivit yttrande. Eftersom så många remissorgan har ansett att boställsutredningens slutresultat bör avvaktas innan någon ändring vidtas beträffande skogsbiträdenas avlöningsförhållanden, har vi reservanter funnit det välbetänkt att låta utredningsförslaget vila till dess det kan bedömas i ett större sammanhang. Det är ju ändå kunnigt folk som sköter pastoratens skogar, och det har inte anmälts någon brist på sökande till lediga tjänster. Löneutvecklingen har enligt vad pastoratsförbundet förklarar varit sådan att skogsbiträdenas löner normalt har följt kronojägarnas, och skogsbiträdena har också erhållit pensionsförmåner, vilkas totalnivå är fullt jämförbar med statlig pension. Pastoratsförbundet anser därför att det går att lösa problemen på ett för både arbetsgivare och anställda godtagbart sätt och att det därför kan finnas anledning att vänta med att fatta beslut i denna fråga.

Pastoratsskogarna är mycket spridda. Om några pastorat tillsammans har heltidsanställda skogsbiträden, blir naturligtvis resekostnaderna stora. Genom att flera pastorat tillsammans anställer en man, försvåras också kontakten mellan skogsbiträdet och pastoratens förtroendemän. Därför förefaller det önskvärt att komma fram till en annan organisations- eller förvaltningsform än den som nu gäller för pastoratens skogar, men detta håller som sagts på att utredas. Medan detta utredningsarbete

pågår vore det enligt min mening välbetänkt att invänta erfarenheter av den ordningen, att pastoratens skogar anslutes till de skogsbruksområden som bildats på många platser och som man fortsätter att bilda, allt i enlighet med statsmakternas rekommendationer.

En anslutning till skogsbruksområdena medför att pastorn genom samverkan med grannarna kan lösa en hel del av det mindre skogsbrukets problem, såsom mekaniseringen och arbetskraftsproblemen; det senare genom att heltidsanställa skogsarbetare. Detta är två ganska viktiga faktorer. I skogsbruksområdet tillhandahålls kvalificerad skogvaktar- och jägmästarpersonal, och byggnads skogar kommer liksom på ett naturligt sätt in i ett gemensamt förvaltningsområde. Denna verksamhet har nu pågått så pass länge, att man vunnit en hel del erfarenhet av den och funnit att denna form av samverkan är lycklig.

Eftersom jag sålunda tror att vi måste få en ny organisation för att effektivt kunna utnyttja de tillgångar som finns i våra pastoratsskogar, och det kan föreliggande risker för att ett beslut i enlighet med utskottets förslag beträffande skogsbiträdena kan försvåra en ny organisation, så ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till tredje lagutskottets utlåtande nr 25.

I detta anförande, under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Larsson* i Luttra, *Eriksson* i Bäckmora och *Persson* i Heden (samtliga cp).

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! I detta utlåtande behandlas ju åtskilliga frågor. Jag vill först säga, att jag beträffande mom. A ansluter mig till vad som här sagts av herr Mattsson, och därför yrkar jag, herr talman, bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan konstaterar jag med tillfredsställelse, att utskottet har stött stats-

Anslag ur kyrkofonden m. m.

rådets goda initiativ att utöka antalet stiftsadjunktstjänster, avsedda för studentpräster, i de större universitetsstäderna och att ge svenska kyrkans sjömansvård bidrag till avlönande av ytterligare en sjömanspräst. Däremot beklagar jag att utskottet inte kunnat tillstyrka motionsyrkandet om anslag till avlönande av en finskspråkig präst med placering i Sundsvall.

Det finns, som vi framhåller i motionen, mer än 100 000 finnar i Sverige som gör en god insats i vårt näringsliv. Finlands kyrka avlönar själv redan en präst i Göteborg och en i Västerås, men det kan inte räcka till för de nordligaste länen. Det är just där det finns ett stort antal finska arbetare. I Norrbottens län finns visserligen några svenska präster som kan tala finska, men det är ej fallet i Västernorrlands län, där det enligt utlänningskommissionens statistik finns många arbetsansmällda finnar. Förslaget om en finskspråkig präst med placering i Sundsvall har tillstyrkts av ärkebiskopen och samtliga biskopar. Utskottet ställer sig inte direkt avvisande utan låter dörren stå på glänt för en ny framställning. Motionärerna kommer säkert igen. Närmast vill utskottet ha vissa praktiska frågor lösta.

Under sådana förhållanden, har jag, herr talman, för dagen inget yrkande.

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Jag har skrivit under motionen nr 148 i denna kammare som gäller den finskspråkige prästen i Sundsvall. Utskottsmajoriteten tycks bestå av ödmjuka sökande människor som enligt sin egen uppfattning ännu inte funnit sanningen. Jag vill med några få ord, herr talman, motivera vad som ligger bakom min anslutning till denna motion.

Det är, såsom herr Svenungsson sade, åtskilliga människor här i vårt land som inte behärskar svenska språket

utan som för sin kommunikation med omvärlden är helt beroende av kunskaper i finska språket hos motparten. Många av dessa människor gör en mycket betydelsefull insats i den svenska produktionen. De människor som det här närmast gäller fullgör sitt arbete i vårt lands näringsliv, huvudsakligen i skogsbygderna i djup isolering.

Enligt min mening har det svenska samhället skyldighet att så långt det är görligt bistå dessa människor, så att de får den erforderliga kontakten med omvärlden. Man kan visserligen säga att Finland i detta fall bör hjälpa dem på ett mera aktivt sätt än som skett hittills. På den punkten har jag emellertid en helt annan uppfattning. Jag anser att de människor, som är inplanterade i vårt lands näringsliv, bör jämföras med svenska medborgare i fråga om andlig och kulturell service.

Den svenska Föreningen Norden har en nämnd för finskspråkig verksamhet. Denna nämnd har gjort en undersökning om de finskspråkigas situation i vårt land och kommit till den uppfattningen, att det brister mycket i deras kontakter med myndigheterna på orten, med ideella och fackliga organisationer o. s. v. Efter denna utredning skrev Föreningen Norden, där borgmästare Yngve Kristensson är ordförande och LO:s ordförande Arne Geijer och direktör Bertil Kugelberg i Arbetsgivareföreningen är vice ordförande, till olika myndigheter och föreslog att man skulle på de orter, där det finns ett betydande antal enbart finskspråkiga människor anknutna till näringslivet, se till att t. ex. lärare i synnerhet på lågstadiet behärskar även finska språket. Samma vädjan riktades till länsstyrelserna, arbetsmarknadsverket, telegraf- och postmyndigheterna och även till domkapitlen. Man konstaterar i denna utredning, att de finskspråkiga framför allt behöver kontaktmän, som har möjligheter att göra sig förstådda dels hos utlännarna, dels

Anslag ur kyrkofonden m. m.

också hos svenska myndigheter och organisationer.

Nu inställer sig frågan: Är en prästman en lämplig sådan kontaktman? Ja, enligt den erfarenhet jag har betyder han avsevärt just som förmedlare av kontakter även i profana sammanhang. Naturligtvis kan man, herr talman, ha olika meningar om prästmansens uppgifter i själavårdsfrågorna. För mig har denna fråga inte varit på minsta sätt avgörande när jag skrivit under denna motion, utan det avgörande för mig har varit, att en folklig minoritet bör om möjligt även på detta område ha någorlunda indentiska rättigheter med dem som huvudbefolkningen tillerkännes.

Oavsett vilken uppfattning man har om behovet av gudstjänster gäller dock i vårt land ända sedan reformationen, att präst och församling språkligt skall förstå varandra. Den principen iakttagas för befolkningen i allmänhet och den bör enligt min uppfattning iakttagas också för de språkliga minoriteternas vidkommande så långt det med rimliga medel är möjligt. Latinet förstås som regel inte av vårt lands allmog; ett annat språk är likaså ett främmande språk för den som inte behärskar det. Det är mot denna bakgrund som jag biträtt motion II: 148.

Liksom för övrigt hela denna kammar har även jag ett förflutet i en prästfråga som påminner om den föreliggande. För något år sedan beslöt vi på Kungl. Maj:ts förslag att inrätta en tjänst som kyrkoherde för samerna, ehuru samernas språk varken hos sydsamerna eller nordsamerna tillnärmelsevis har samma tradition och aktuella ställning som religiöst språk som finska språket har bland finskspråkiga eller flerspråkiga personer i vårt land. Jag nämner detta beslut på det att ingen oliktänkande skall lovprisa, att han i denna fråga intar en annan ståndpunkt än jag.

Vad sedan beträffar det av utskottsmajoriteten åberopade anslaget på

15 000 kronor från Kulturfonden för Sverige och Finland vill jag framhålla — jag har haft möjlighet att följa handläggningen av denna fråga — att detta anslag på intet sätt ersätter vad som yrkats i den föreliggande motionen, det endast kompletterar detta.

Herr talman, jag har intet yrkande.

Herr HAMMARBERG (s):

Herr talman! Motion II: 148, vari yrkas anslag på 25 000 kronor för avlönande av en finskspråkig präst i Sundsvall, har sänts till tredje lagutskottet förmodligen emedan man har förutsatt att medlen skulle tas ur kyrkofonden.

När vi diskuterat denna fråga i tredje lagutskottet, har vi haft att ta ställning till några remissyttranden. Domkapitlen i Härnösands och Luleå stift har tillstyrkt motionen och understrukit behovet av att en finskspråkig präst placeras någonstans i Norrland. I kammarkollegiet har man däremot varit mera tveksam och sagt att man i nuläget inte kan tillstyrka motionen. Man anser att behovet av en finskspråkig präst inte är helt klarlagt. Det är emellertid inte detta som varit avgörande för tredje lagutskottets ställningstagande. Vi har knappast diskuterat behovet av en finskspråkig präst utan vi har sett frågan främst ur rent praktiska synpunkter. Utskottets enhälliga avstyrkande av motionen grundar sig framför allt på statskontorets yttrande, varur jag skall be att få citera följande: »I motionerna har icke tagits ställning till olika praktiska frågor i samband med ett eventuellt anslagsbeviljande. Här må särskilt nämnas huvudmannskapet för den ifrågasatte prästen och till vem bidraget skall utbetalas. Vidare uppkommer spørsmål om prästens ställning till svenska kyrkans prästerskap. Villkoren för bidragets åtnjutande samt prästens tjänstgöringsförhållanden och avlöningsförmåner, bl. a. under sjukle-

Anslag ur kyrkofonden m. m.

dighet m. m., synes även böra klargöras.»

När tredje lagutskottet avstyrkt motionen beror det alltså främst på att man har ansett det nödvändigt med en översyn av de praktiska frågorna och även av de rent principiella innan man över huvud taget tar ställning.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Frågan om de rent administrativa formerna för utbetalande av lönerna till pastoratens skogsbiträden kan rimligen inte höra till de större ärenden som denna riksdag har att behandla, och jag skall inte heller på något sätt förstora upp den. Den har sitt ursprung i ett förslag, som lämnats till Kungl. Maj:t av 1960 års ecklesiastika boställsutredning. Denna utredning tillkom sedan statsrevisorerna riktat kritik mot förvaltningen av de ecklesiastika skogarna och 1958 års riksdag uttalat önskemål om en översyn av densamma.

Under utredningens gång har frågan om pastoratens skogsbiträdens avlöningsförhållanden aktualiserats. Flera skäl har bidragit hertill. De nuvarande reglerna präglas inte precis av klarhet och enkelhet. Det förekommer tvärtom en hel del krångel som medför en onödig omgång från kyrkofonden — som i realiteten står för kostnaderna — via pastoraten. Det har lett till varierande praxis i olika stift vilket inte varit särskilt uppskattat av befattningshavarna. Slutligen har också en del trassel uppstått då det gällt arbetsgivaravgifter till sjukförsäkring och ATP.

Utredningen tog upp frågan i ett särbetänkande, eftersom det kan beräknas dröja några år innan den är färdig med sitt slutgiltiga förslag i fråga om boställförvaltningen. Detta beror på att utredningen måste samordnas med den pågående arrendelagsutredningen, som anknyter till några av de

problem som boställsutredningen har att behandla.

Utredningen tog därför upp denna fråga separat och lade i full enighet fram ett förslag, som innebär en väsentlig förenkling av det rent administrativa förfarandet. Jag vill i detta sammanhang försäkra kammarens ärade ledamöter, att utredningen är fullkomligt enig rörande det önskvärda i att bevara pastoratens självbestämmanderätt. Det finns inga som helst avsikter att rubba på den.

Kungl. Maj:t tog fasta på utredningens särbetänkande och framlade den proposition, som tredje lagutskottet behandlat i sitt utlåtande nr 25. Det var för oss i utredningen rätt överraskande, att detta enligt vår mening mycket enkla och praktiska förslag mötte sådant motstånd från remissinstanserna. Man måste fråga sig vad som stod på. Jag vill ännu en gång slå fast att förslaget, som utredningen lade fram det och som Kungl. Maj:t har tagit upp det, inte innebär några som helst inskränkningar i pastoratens rättigheter. Det medför ingen ändring av förfarandet vid tillsättandet av de skogligen biträdena och inte heller någon ändring av pastoratens rätt att påverka lönesättningen. Kostnaden för dessa befattningshavare är för närvarande avdragsgill i de s. k. normaluppskattningarna. Det betyder att den ytterst betalas av kyrkofonden — dock inte hela kostnaden, eftersom normaluppskattningen görs för en tid av tio år, varvid upptas den beräknade kostnaden för de skogligen biträdena, vilken alltid blir för låg, eftersom lönerna ständigt stiger. Pastoraten får följaktligen själva stå för en del av kostnaderna.

För att förenkla förfarandet föreslår utredningen, att kyrkofonden direkt skall ställa medel till förfogande för dessa befattningshavares avlöning och att handhavandet av dessa pengar skall centraliseras till stiftsnämnderna. Hela kostnaden kommer då att falla på kyr-

Anslag ur kyrkofonden m. m.

kofonden, vilket i viss utsträckning ger pastoraten en lättnad.

Jag har som sagt beträffande utredningens handhavande av detta ärende inte kunnat finna annat än att dess förslag innebär en enkel och praktisk rationalisering av en administration, som för närvarande ter sig onödigt krånglig.

Herr Mattsson sade nyss från denna plats, att det kan gå att klara situationen på ett för både arbetsgivare och anställda godtagbart sätt med bibehållande av nuvarande förhållanden. Det vill jag naturligtvis inte bestrida, eftersom det har gått i 30 år, men det säger inte att det inte kan gå bättre på det sätt som utredningen har föreslagit. Därom är jag fullt övertygad.

Med anledning av detta, herr talman, inskränker jag mig till att yrka bifall till utskottets förslag, som tillstyrker den kungl. propositionen i detta avseende.

Herr MATTSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Nu har utredningsmannen talat, och helt naturligt anser han att utredningen har rätt. Men när man tar del av propositionen och finner att så många har avstyrkt förslaget blir man ändå mycket betänksam.

Kammarkollegiet anför: »Det torde i nuvarande ovissa läge vara angeläget att inte vidtaga någon åtgärd, som medför ett mera fast anställningsförhållande för skogsbiträdena, och som därigenom försvårar genomförandet av en eventuell reform i avseende å skogsförvaltningen.»

Skogsstyrelsen yttrar att enligt dess uppfattning »synes emellertid redan de nu gällande författningsbestämmelserna erbjuda möjligheter att reglera anställnings- och avlöningsförhållandena för skogsbiträdena på ett sådant sätt, att de av utredningen redovisade olägenheterna till väsentlig del skulle kunna undanröjas».

I liknande riktning uttalar sig enligt propositionen stiftsnämnderna i Lin-

köping, Skara, Strängnäs, Växjö, Göteborg och Karlstad. Detta ger oss — tycker jag — anledning att vänta med beslutet. Därför vidhåller jag mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mattsson säger sig bli betänksam när han läser remissyttrandena, framför allt kammarkollegiets varning för att mera fast anställa de skogliga biträdena, varigenom en reform skulle kunna försvåras i framtiden.

Jag vill försäkra herr Mattsson, att det inte är fråga om någon ändring av biträdenas anställningsform. De är lika fast eller löst anställda nu som de blir om riksdagen antar detta förslag. Det blir ingen som helst skillnad på den punkten.

Jag vill också försäkra, att vi noga prövat huruvida denna reform på något sätt kan anses föregripa utredningens framtida ställningstagande och funnit att den inte gör det.

Herr STAXÅNG (h):

Herr talman! Jag vill först komplimentera föredragande statsrådet och hans medhjälpare för att de lyckats skriva propositionen så, att man får intryck av att flertalet remissinstanser tillstyrkt förslaget. Jag skall inte säga, att de har skrivit osant, men det erinrar mig om en historia som har hänt i andra kammaren. En klok och inflytelserik ledamot av denna kammare blev tillfrågad, om han hade ljugit. Han svarade: »Det har jag aldrig gjort, men jag har någon gång gått på sanningens ytterkant». När det gäller att referera remissyttrandena är det ganska intressant att se, att i de fall då remissinstanserna har ansett att man bör vänta tills utredningen kommer med de större förslagen, så har detta i skrivningen till Kungl. Maj:ts proposition betecknats som icke sakligt. Men det är ju så, att utredningens undersökning av förvalt-

Anslag ur kyrkofonden m. m.

ningsformerna, inte minst då det gäller pastoratens skogsinnehav, är den stora frågan, och därför borde den i hög grad haft ett visst inflytande på om denna lilla detalj bort framläggas.

Då flera talare nu haft ordet, skall jag söka undvika ett återupprepande av de argument som framkommit, men jag kan naturligtvis inte helt göra det.

När det gäller upprustningen av kyrkans löneboställen och dess skogsinnehav har pastoratens medbestämmanderätt haft en mycket stor betydelse. En märklig upprustning har också skett under de gångna åren, och jag tror att här har inte minst förtroendemannainslaget i pastoraten haft en stor betydelse. Våra stiftsjägmästare har beträffande boställsskogarna gjort en mycket god insats och flertalet av stiftsjägmästarna har också villigt erkänt värdet av det stöd som de i detta arbete fått från pastoratens förtroendemän. Men en sak som för både stiftsnämnderna, stiftsjägmästarna och pastoraten bör vara ett gemensamt intresse är att förvaltningen av kyrkans skogar inte får bli för dyrbar. Vi vet att avverkningskostnaderna har stigit på grund av förbättrade löneavtal, inte minst för våra skogsarbetare. Jag tycker att detta från rättvisesynpunkt är riktigt, men det medför ju också att rotvärdet och nettoinkomsterna sjunker, och när så är förhållandet, har man desto större anledning att beakta förvaltningskostnaderna och möjligheterna att minska dessa.

Här har stiftsnämnderna arbetat efter olika linjer. Det är inte såsom det sägs i propositionen bara Visby stift som har undvikit större distriktsindelning, utan även andra stift. Jag kan nämna att i det stift jag tillhör har stiftsnämnden och stiftsjägmästaren gått en annan väg. Man har använt sig av skogssällskapets tjänster och arvodesanställda skogsbiträden. Jag kan försäkra er att skogstillståndet i det stiftet är lika bra som i de andra, och den stiftsjägmästare som jag bäst känner och som nu är pensio-

nerad gjorde en mycket förnämlig insats på skogens område. Dessutom har det meddelats mig från vederhäftigt håll, att förvaltningskostnaderna i detta stift ligger under kostnaderna i de stift där man gått in för en större distriktsindelning. Då är att märka att distriktsindelningen icke alltid har skett med pastoratens medgivande utan att den i många fall påtvingats pastoraten. När denna fråga om förvaltningsmetoderna är under utredning kommer säkert nya saker in i bilden. Kritik har riktats mot de nya skogsbruksområdena. Härvidlag vill jag framhålla att man bör observera att denna samverkande arbetsform när det gäller de enskilda skogarna är anbefalld av den svenska riksdagen och skogsstyrelsen är förstärkt att verka för att densamma kommer till utförande när det gäller vården av de enskilda skogarna. Vidare har den medfört, inte minst i de skogsbruksområden som jag känner, att skogsarbetarna fått helt andra och stadigvarande arbetsförhållanden när det gäller de enskilda skogarna. Därför tycker jag, att man inte helt kan förbise, att här finns en arbetsform som även kan tänkas bli beaktad i den utredning som nu pågår i boställsutredningen. Men jag skall inte gå in på den saken mera. Vi får avvakta utredningen, och jag förutsätter att den objektivt kommer att behandla de olika arbetslinjerna. Man frågar sig då varför man skall bryta ut denna detalj som vi i dag diskuterar innan man får allt i ett sammanhang.

Jag skall sedan gå in på några punkter i själva förslaget. Föredragande departementschefen synes ha anslutit sig till de motiveringar, som utredningen anfört till de föreslagna ändringarna rörande skogsbiträdenas anställningsvillkor. Dessa motiv är i korthet följande:

1. En effektivare och smidigare form för löneförhandlingar skulle skapas.
2. Avlöningssystemet skulle avsevärt förenklas.
3. Skogsbiträdenas pensionsförmåner

Anslag ur kyrkofonden m. m.

skulle tryggas på ett tillfredsställande sätt.

4. Man skulle genom de sålunda företagna ändringarna trygga tillgången på kvalificerad personal.

Beträffande den första frågan — smidigare löneförhandlingar — har jag i propositionen förgäves letat efter hur man tänkt sig att förhandlingsproceduren skall effektiviseras. Det vore intressant, om någon av utredningens ledamöter skulle kunna lämna upplysning på denna punkt. Har vi att vänta någon förordning om en central »stiftsnämndernas förhandlingsorganisation», eller skall civildepartementet föra förhandlingarna? I sistnämnda fall får civildepartementet förhandla om icke-statliga anställningsvillkor, eftersom statsrådet ju i propositionen förklarat att han icke är beredd att nu förorda statliga villkor.

Om icke något av ovanstående alternativ kommer att tillämpas, kommer varje stiftsnämnd, liksom nu, att förhandla för sig. Vari består då effektiviteten och smidigheten?

Vidare skulle avlöningssystemet förenklas. På vilket sätt? Redan nu lär det vara så, att en stiftsnämnd tillämpar kommunala anställningsvillkor för skogsbiträdena medan flertalet av de övriga tillämpar statens allmänna avlöningsreglemente, d. v. s. det lönerreglemente som föredragande statsrådet anser sig icke böra förorda. Vilket avlöningssystem är det nu man vill tillämpa som är enklare än det statliga eller kommunala?

Som tredje motiv anföres pensionsfrågan. Här har man i propositionen märkligt nog underlåtit att redovisa remissyttrandet från statens pensionsanstalt, som väl bör begripa den här saken bäst. Pensionsanstalten säger bl. a., att tillkomsten av ATP och pensionsfrågan i övrigt icke är något motiv för ändringsförslaget och att pensionsfrågan är fullt godtagbart löst genom det nu tillämpade kommunala system, som i

princip ger samma pensionsnivå som statens pensionsreglemente.

Vad slutligen angår det fjärde motivet — arbetskraftstillgången — tror jag inte att man inom det här arbetsområdet har svårare än inom andra områden. Tvärtom var det så, att det för inte så länge sedan ledigförklarades en tjänst som heltidsbiträde och att det anmälde sig inte mindre än ett 80-tal sökande — fastän man skall kanske inte generalisera här.

Som framgår av vad jag nu har sagt löser det framlagda förslaget inte något av de problem, som boställsutredningen påstår finns, men som jag anser obefintliga eller avsevärt uppförstorade av utredningen.

Däremot är det givet, att förslaget kommer att medföra en viss administrativ förenkling på stiftsjägmästarexpeditionerna, det vill jag gärna erkänna. Men jag ifrågasätter, om denna obetydliga administrativa förenkling verkligen är så angelägen, att man inte kan avvakta att boställsutredningen slutför sitt arbete. Skall man verkligen behöva ta ifrån pastoraten det inflytande de hittills haft i hithörande frågor bara för denna administrativa förenkling? Hade det inte varit bättre med en organisationsundersökning på stiftsnämnderna? Härtill kommer, att det ur rena förhandlingssynpunkter måste anses helt förkastligt att nu börja några slags centrala förhandlingar om anställningsvillkoren, väl medveten om att dessa villkor med största sannolikhet ånyo kommer att ändras när boställsutredningen avger sitt slutbetänkande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Hedin* och *Stiernstedt* (båda h).

Herr **LARSSON** i Luttra (cp):

Herr talman! Anledningen till att man har tagit till orda i diskussionen om denna proposition är kanske framför allt, att den utan tvekan innebär ett

Anslag ur kyrkofonden m. m.

visst ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Redan 1942 tog man ju det första steget då man genomförde en bestämmelse som i viss mån kunde tvinga in pastoraten i dessa skogsbiträdesdistrikt. Nu tar man ytterligare ett steg mot en viss centralisering av en del av dessa frågor. Man får väl hoppas att det inte är ett led i något slags »spindelvävssocialisering» på detta område. Men nog är detta ett så pass viktigt steg, att man borde avvaktat hela utredningsförslaget innan man tar ställning i frågan.

Sedan talade herr Turesson om att det kunde innebära en viss överflyttning av kostnader från pastoraten till kyrkofonden och det är klart att någon liten utjämning kan det kanske bli, men det är ju så, herr Turesson, att inte ens kyrkofonden är någon storhet som tar pengarna ur luften, utan största delen av kyrkofondens inkomster kommer ju genom uttaxering på det kommunala skatteunderlaget, d. v. s. samma skatteunderlag varifrån pastoraten får sina pengar.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Herr Turesson började sitt anförande med att säga att denna fråga inte är av större format, jämförd med många andra frågor som vi diskuterar här i kammaren, och i likhet med herr Staxäng vill jag instämma häri. Frågan har inte stor betydelse för andra än dem det här gäller, nämligen stiftsskogvaktarna. Men jag vill påpeka att enligt utredningen de anställda genom sin fackliga organisation, Statstjänstemannaförbundet, har gjort en framställning i denna sak, och det måste väl innebära att det bland de närmast berörda förefinns ett inte så litet intresse för frågan.

Däremot hade jag svårare att förstå herr Staxäng, när han i fortsättningen utmålade det så, att vi genom att be-

handla denna fråga nu föregriper resultatet av den pågående utredningen och inverkar på valet av vägar framdeles när det gäller att åstadkomma rationaliseringar i skötseln av pastoratsskogarna antingen genom förbättrad arrondering eller genom skoglig samverkan. Denna begränsade fråga kan omöjligen ha den räckvidd som herr Staxäng här ville göra gällande. Detta har också utredningen konstaterat, när den lagt fram sitt delbetänkande. Jag tilltror också utredningens ordförande, landshövding Ivar Persson i Kalmar län, bättre omdöme än att föreslå en delreform, som kan föregripa resultatet av det arbete som pågår i en större fråga.

Vidare vill jag peka på — det har också gjorts tidigare — att utredningen räknar upp åtskilliga nackdelar med det nuvarande systemet. Herr Staxäng sade visserligen att farhågorna därvidlag är överdrivna, men jag erinrar än en gång om att kraven i detta fall stödes av den organisation som har att tillvarata de anställdas intressen.

För mig står det klart, att om behandlingen av denna fråga inte föregriper resultatet av utredningens arbete eller försvårar det eller inverkar på rationaliseringssträvandena i pastoratsskogarna, så bör vi tillgodose de anställdas önskemål. Vi kommer heller inte ifrån att detta är en fråga som kommer att inverka på rekryteringen till yrket. Där spelar det en stor roll om man har det ordnat på ett klokt och hyggligt sätt då det gäller anställningsförhållandena.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Vad de anställdas löneförhållanden angår sade jag redan i mitt första anförande, att man i detta fall ganska lojalt har följt det avlösningsreglemente som gäller på det statliga och kommunala området. Därvidlag torde därför inte ske några större förändringar genom ett uppskov.

Anslag ur kyrkofonden m. m.

Vad sedan gäller detta delförslag och de förslag som sedan kan komma, så är arbetsmetoden att inrätta större distrikt föremål för stark kritik, eftersom den är förenad med stora kostnader. Traktaments- och reseersättningarna uppgår nämligen till mer än en fjärdedel av lönekostnaderna, och man kan undra om det då inte finns mindre kostsamma arbetslinjer att gå fram efter. Det är den frågan man nu bör undersöka i utredningen. Och tydligt är, att om man går in på andra linjer i det fallet, så måste det ha en viss återverkan på den fråga som vi i dag diskuterar.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Herr Larsson i Luttra insinuerade med illa dold förtjusning, att utskottets förslag skulle betyda ett steg på vägen mot »spindelvävssocialismens samhälle», och jag kan inte underlåta att här replikera honom för denna antydning.

Först och främst har utredningens sammansättning blivit sådan, att dess majoritet består av sådana grupper i samhället som kallas samhällsbevarande. Att beskylla denna majoritet — och även minoriteten för den delen — för revolutionerande tendenser är därför att ta till litet i överkant. Tvärtom har utredningen på ett mycket trevligt sätt arbetat avpolitiserat och behandlat frågorna sakligt, vilket har varit en stor tillgång och till gagn för arbetet.

Vidare vill jag peka på att tendensen när det gäller förvaltningen av de ecklesiastika fastigheterna i dag är den rakt motsatta mot vad herr Larsson i Luttra ville göra gällande, och därför föreligger ingen risk av det slag som herr Larsson här talar om. Förra årets riksdag beslöt exempelvis att överföra ett antal ecklesiastika fastigheters förvaltning från det statliga domänverket till de kommunala kyrkliga intressenterna.

Dessutom vet herr Larsson i Luttra lika bra som jag, att riksdagen just

i dag har att besluta om en decentralisering av beslutanderätten i kyrkliga försäljningsärenden, varigenom alltså de lokala kyrkliga instanserna får vidgat inflytande. Dessa tendenser är alltså fullt klara, och det finns inga tecken som tyder på att några andra utvecklingslinjer skulle beträdas. I varje fall finns inga sådana avsikter inom ecklesiastika boställsutredningen.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Vad beträffar de anställdas synpunkter på denna fråga, som herr Staxäng tog upp i sitt senaste anförande, har det faktiskt påpekats att stiftsskoghvaktarna har svårt att få en verklig förhandlingspart, att man inte kunnat ansluta stiftsskoghvaktarna till en statlig lönegrad och att detta måste försvåra ordnandet av de sociala förmånerna. Jag förmodar att intresset från de anställdas sida för denna fråga, som tagit sig uttryck i utredningen, bottnar i dessa svårigheter för dem.

Och jag säger än en gång, att om det går att ordna saken utan att föregripa uppdragandet av de stora linjerna, så finns det allt skäl att göra det. Sedan må man som herr Larsson i Luttra kalla det för en centralisering — jag kallar det hellre för en samordning.

Det är inte enda gången i dag vi möter frågan om ett överförande av beslutanderätt från pastoraten till stiftsnämnderna; vi gör det även i ett ärende som står senare på föredragningslistan. Jag tycker som sagt att det är fråga om en samordning och inte om att beröva pastoraten någon makt och myndighet, som de tydligen är mycket angelägna att slå vakt om.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Herr Turesson måste ha uppfattat mig dåligt. Jag sade nämligen, tvärt emot vad herr Turesson påstår, att jag hoppas att det härvidlag *inte* skulle vara fråga om något led i en

Utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem

»spindelvävssocialisering». Men man blir naturligtvis misstänksam när i så oträngt mål en åtgärd genomförs som måste innebära viss centralisering av ärendena.

Vidare talade herr Turesson om tendenser i den tidigare utvecklingen. Det är riktigt, att 1932 års boställsreform innebar att boställena så att säga rycktes ur domänverkets vård — d. v. s. på sätt och vis ur statens hand — och att förvaltningen återfördes till den kyrkliga kommunen, där den hör hemma. Men vissa åtgärder och vissa tendenser kan väl tydas så, att man nu är på väg tillbaka igen, och det är detta som gör att jag vill vara försiktig när jag tar ställning till frågor av denna art.

Herr STAXÅNG (h):

Herr talman! Herr Hamrin i Kalmar kom in på förhandlingsproceduren. Jag har redan talat om hur det därvidlag ligger till: på denna punkt skapas ingen klarhet genom Kungl. Maj:ts proposition, ty stiftsnämnderna har ingen annan överordnad myndighet än departementet. Vi har att beakta att departementet i så fall skulle föra förhandlingar om icke statliga anställningsvillkor, eftersom statsrådet i propositionen förklarat, att han inte är beredd att nu förordna statliga villkor.

Det finns alltså ingen förhandlingspart given på det hållet. Då återförs frågan till stiftsnämnderna, och förhandlingarna får föras efter samma linjer som nu. Någon ändring kommer alltså inte till stånd på denna väg.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr 2* — *Andra kammarens protokoll 1963, Nr 24*

Mattsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 25, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Ebbe Ohlsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Mattsson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 152 ja och 48 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om gravrätt m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckt motion om utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem.

Utredning rörande den oförtjänta markvärdestegringens problem

Sedan utskottets hemställen föredragits yttrade:

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Den något ovanliga situationen föreligger, att riksdagen strängt taget redan har bifallit min motion, d. v. s. sex veckor innan den behandlats i kammaren. Detta skedde i samband med bostadsfrågans behandling i riksdagen den 3 april i anledning av en motion av herrar Knut Johansson, Arne Geijer och Carl Albert Anderson. Självfallet är jag nöjd med detta resultat. Det innebär att riksdagen redan begärt den utredning jag ville ha beträffande oförtjänt markvärdestegring. Sedermera har också från regeringshåll förklarats, att en sådan utredning skall tillsättas. Därmed är den sakliga sidan av frågan tillgodosedd.

Ändå vill jag, herr talman, helt kort framhålla, att det inte kan anses helt tillfredsställande att samma förslag behandlas dels inom två olika utskott, dels vid två olika tillfällen i kammaren. Att motionerna under motionstiden kommit att remitteras till olika utskott tycker jag är förklarligt. Den motion som avlämnades av herr Knut Johansson föreslog nämligen inte endast en utredning om oförtjänt markvärdestegring — även om detta var dess viktigaste yrkande — utan i dess kläm föreslogs också en utredning angående åtgärder för att täcka kommuns penningbehov för inköp av tomtmark. Det var detta som gjorde att denna motion kom att remitteras till statsutskottet, medan min motion naturligt nog remitterades till allmänna beredningsutskottet.

Det föreligger alltså inget fel vid remitteringen. Att motioner som egentligen innehåller samma förslag kommer att remitteras till olika utskott av dylika anledningar kommer säkerligen att upprepas. Däremot anser jag att det borde finnas möjlighet att rätta till så-

dana förhållanden sedan remitteringen skett, om man upptäcker att likalydande förslag har råkat komma till två olika utskott. Man kunde i detta fall ha sett till att min motion överflyttats till statsutskottet och alltså kommit att behandlas samtidigt med den andra motionen. Statsutskottet måste ju i alla händelser ta ställning till frågan om en utredning om oförtjänt markvärdestegring. Den andra möjligheten är att utskottsutlåtandena kommer samtidigt och att behandlingen sker på samma gång i kamrarna. Jag tycker att man i fortsättningen bör sträva efter att förfara på detta sätt. Som jag nyss sade kan det inte vara helt tillfredsställande, att samma förslag behandlas av två olika utskott och vid olika tillfällen i kamrarna.

Ja, herr talman, det var endast detta jag ville understryka. Jag har naturligtvis inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag. Jag anser inte heller att motionen bör föranleda någon riksdagens åtgärd, eftersom åtgärden i fråga redan är vidtagen.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Som herr Gustafsson i Skellefteå själv framhåller har denna fråga redan varit föremål för riksdagens beslut. I sak kan jag därför inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag. Herr Gustafsson har också lämnat en förklaring till den skiljaktiga behandlingen av dessa motioner, d. v. s. att den ena remitterades till statsutskottet och den andra till allmänna beredningsutskottet, och jag tycker att denna förklaring är tillräcklig.

Jag vill bara påpeka att detta inte endast gäller herr Gustafssons motion. I allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30 behandlas nämligen en motion med ungefär samma innehåll, vilken också berör markvärdestegringen. Det finns även en tredje motion på detta tema som är bordlagd till hösten

Vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga

av tredje lagutskottet. Det är alltså ingalunda enbart herr Gustafssons motion som blivit behandlad på ett något styvmoderligt sätt.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag har visserligen förklarat varför motionerna blivit remitterade till olika utskott, men jag har inte förklarat varför allmänna beredningsutskottet inte försökte att få min motion överflyttad till statsutskottet eller åtminstone att få en samtidig behandling av båda motionerna i kammaren. Denna förklaring väntar jag alltså på.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11

Vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 25, i anledning av väckta motioner om vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 305 av herr Hilding och II: 352 av herr Jönsson i Ingemarsgården hade föreslagits att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning och förslag om en vidgad rätt till kostnadsfria resor till och från hemorten för värnpliktiga under första tjänstgöringen.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 305 och II: 352 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 25 avser en motion om vidgad rätt till kostnadsfria re-

sor till och från hemorten för värnpliktiga under den första tjänstgöringen, som jag har väckt tillsammans med herr Hilding i första kammaren. Vi ansåg det vara vårt försvars uppgift att se till att de ungdomar som gör sin militärtjänstgöring får möjlighet att kostnadsfritt besöka hemorten fler gånger än vad som nu är fallet.

Enligt gällande bestämmelser får de tre sådana fria resor till och från hemorten. Det innebär bl. a. att de värnpliktiga på lördagarna står vid städernas utfarter och viftar med tummen och försöker få lift hem. Det kan ju inte vara ur någon synpunkt tillfredsställande att en stor del av deras hemtransport sker på detta sätt. Det har ju också gång efter annan i tidningspressen påtalats att detta liftande är ett oskick.

Även andra skäl talar för att de värnpliktiga skall få vistas i hemmet under helgerna. På de militära förläggningsorterna händer det ibland att militärpolisen måste företa razzior. Jag har en känsla av att det skulle verka främjande för den allmänna ordningen därstädes om dessa ungdomar kunde få möjlighet att besöka hemorten fler gånger under sin militärtjänstgöring än vad som nu är fallet.

Många av de värnpliktiga har ganska lång väg till sina respektive hemorter, och en resa dit under en helg blir ganska kostnadskrävande för dem, trots att deras förmåner på andra områden har förbättrats. Det har också lett till att åtskilliga av dem köper gamla bilar och försöker samordna hemresorna med sina kamraters. Detta har visat sig i ökad olycksfrekvens, särskilt på måndagsmorgnarna, då de värnpliktiga återvänder till militärförläggningarna. Fordonen är inte alltid i bästa skick och det inträffar nästan varje helg tråkiga olyckor på grund av dessa samordnade längre resor.

Jag skulle därför ha önskat att min motion i detta ärende hade tillstyrkts

Vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga

och att en utredning hade kommit till stånd om dessa problem. Enligt mitt bedömande borde det ha varit möjligt att ge de värnpliktiga en hemresa i månaden gratis.

Utskottet delar motionärens uppfattning att goda möjligheter bör föreligga för de värnpliktiga att under sin helgpermission få vistas i sina respektive hem. Utskottet omtalar vidare att det intagit denna positiva inställning 1954, 1956, 1958 och 1959. De värnpliktiga har också fått tre fria resor per inryckningsperiod från och till hemorten. Jag tycker emellertid att denna positiva inställning inte har så särskilt stor betydelse. Den har inte haft den verkan som utskottet kanske hade förutsatt.

Det föreligger nu en proposition med förslag om en utökning av dessa fria resor till fem resor per inryckningsperiod. Frågan har behandlats av statsutskottet, vars utlåtande, nr 114, också finns på kammarens bord. Som motiv för ett avslag har utskottet framfört att antalet fria resor är under behandling i statsutskottet. Jag tycker det hade varit rimligt att min motion hade behandlats i samband med statsutskottets behandling av samma fråga, eftersom den ändå väcktes i början av årets riksdag.

Under alla omständigheter anser jag att det vore riktigt att utreda dessa problem.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 305 och II: 352.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Beträffande detta ärendet liksom det föregående har den malören inträffat att detsamma behandlas av två olika utskott vid årets riksdag. Jag instämmer med herr Gustafsson i Skellefteå att det inte borde vara så. Jag får väl i detta fall ta på mig min del av ansvaret, eftersom en sådan sak borde kunnat bli tillrättalagd vid utskottsbehandlingen, när den upptäcktes.

Jag lovar att jag i den mån det är möjligt skall skärpa mig i fortsättningen.

Jag vill emellertid motivera varför jag står fast vid mitt yrkande om bifall till utskottets utlåtande, trots att jag hyser stor sympati för motionen och dess syften. Orsaken är helt av formell karaktär. Ärendet var tidigare behandlat i statsutskottet, där man tagit ställning till frågan. Vid behandlingen i allmänna beredningsutskottet ansåg man att frågan inte kunde tas upp på nytt vid samma riksdag. Jag är av den uppfattningen att vi får återkomma med denna fråga ett annat år.

Propositionen innehåller visserligen ett förslag om en utökning från tre till fem fria resor per inryckningsperiod för de värnpliktiga. Enligt den motion som nu behandlas anses icke detta vara tillräckligt, och jag är därför fullt på det klara med att frågan bör tas upp vid en kommande riksdag.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Vi kommer här att behandla icke mindre än fyra utlåtanden från allmänna beredningsutskottet som alla begär något slags subventionering av resor för olika kategorier. Principiellt måste ett affärsdrivande verk som SJ drivas efter affärsmässiga grunder. Om vi vill ge fria resor åt någon kategori människor, måste vi göra det på annat sätt än genom att ålägga SJ att lämna rabatter. I detta utlåtande har också uttalats, att det egentligen är en sak för fjärde huvudtiteln att ge de värnpliktiga flera fria resor. Det är inte mera att säga därom än just detta, att de fria resorna är en del av försvarsuppgörelsen. Man har ett antal miljoner kronor att röra sig med, och kostnaderna för resorna är en sektor av de totala försvarskostnaderna. Man kanske kan ge det rådet till dem, som har motionerat här, att de kan vända sig till sina partikamrater i försvarskommittén och försöka förmå dem att besluta om flera resor för de värnpliktiga vid den fördel-

Utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer

ning som görs när uppgörelse träffas. En ökning har nu skett från tre till fem resor, och den har kostat fyra miljoner kronor.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Även om fördelningen av medel till försvaret sker vid försvarsuppgörelsen, måste man väl ändå ha rätt att motionera om en utredning om en utökning av antalet fria resor. Jag har inte tänkt vända mig till försvarskommittén utan tänker förbehålla mig rätten att motionera här i riksdagen.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12

Utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av väckta motioner om utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer och del av motioner angående pensionsbostadsbidragen m. m.

I följande motioner, vilka hänvisats till allmänna beredningsutskottet, hade hemställts, dels i motion II: 355 av fru *Ryding* och herr *Holmberg* att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning av frågan om reserabatteringen vid SJ för folkpensionärerna jämte förslag i syfte att utsträcka förmånen till att gälla hela året och omfatta jämväl förtidspensionerade folkpensionärer, varvid finansieringen borde ske via socialbudgeten, och dels i de likalydande motio-

nerna I: 343 av herr *Hagberg m. fl.* och II: 400 av herr *Heckscher m. fl.* i den del, som hänvisats till allmänna beredningsutskottet, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt järnvägsstyrelsen att verkställa utredning om möjligheten att inom ramen för SJ:s nuvarande resurser giva rabattkorten för folkpensionärer giltighet jämväl under vissa dagar under sommarmånaderna.

Utskottet hemställde, att

1) de likalydande motionerna I: 343 och II: 400 till den del de hänvisats till allmänna beredningsutskottet samt

2) motionen II: 355

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! I detta utlåtande har behandlats en partimotion från högern med nr 343 i första kammaren och nr 400 i denna kammare, där det ifrågasättes om inte den s. k. 67-rabatten skulle kunna gälla vissa veckodagar under sommarmånaderna. Motionen innehåller även yrkande om att åt järnvägsstyrelsen skulle uppdragas att utreda frågan, om detta önskemål skulle kunna tillmötesgåas inom den nuvarande ekonomiska ramen.

När vi i utskottet inte har avlämnat någon reservation i anknytning till denna motion är det därför att vi har böjt oss för SJ:s remissvar och inte därför att vi har en annan uppfattning nu än den vi redovisat i motionen. När SJ har förklarat att förslaget icke kan genomföras, om man skall upprätthålla principen av full kostnadstäckning och att järnvägsekoniskt icke motiverade nedsättningar i biljettpriserna icke skall belasta SJ, har vi böjt oss för deras starka skäl. Jag har också den uppfattningen att SJ i sina fortsatta rationaliseringssträvanden bör få möjlighet att tillmötesgå även de krav vi har ställt i mo-

Utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer

tionen, men i dag kan vi inte göra något åt det.

Jag har inget annat yrkande än vad som står i utlåtandet.

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! I alla diskussioner om pensionärernas levnadsvillkor har kommunisterna haft den allmänna riktlinjen att man så långt möjligt skall åstadkomma likvärdiga levnadsförhållanden för de gamla. Trots reformer är det fortfarande stor skillnad i levnadsvillkor för olika pensionärer. Det gäller också deras möjlighet att resa.

Även dagens ärende gäller en rättvisefråga. Det gäller en del av demokratin i vårt samhälle. Det är nämligen dålig demokrati om en del av pensionärerna kan resa när och hur som helst, medan andra inte kan företaga resor till släktingar och vänner eller rekreationsresor under den tid som bäst passar dem och är lämpligast ur hälsosynpunkt. Så verkar nämligen den nuvarande begränsningen av rätten att använda rabattkort.

Myndigheterna säger nu att man inte kan låta folkpensionärerna resa under rusningstid på sommaren eftersom det då blir för trångt på tågen för andra resenärer. Man skyller även på att en del av de gamla behöver hjälp, vilket gör att personalen får ökat arbete. Jag medger att en betydande ökning av antalet resenärer måste föranleda särskilda åtgärder från SJ:s sida. Men sådana åtgärder måste ju vid ökad resefrekvens vidtas för alla andra resenärer. Varför skulle då pensionärer vara utestängda från möjligheten att resa?

Så här års vräker SJ ut massor av reklamtryck för att öka resandeströmmen till olika delar av landet. I färggranna broschyrer och affischer talas om hur värdefullt det är att använda de härliga sommarmånaderna för att bese landets vackra natur och för att bege sig till badstränder och andra lockande resmål. Man understryker bety-

delsen av att så många som möjligt använder »folkets egen järnväg». Men pensionärerna har reseförbud under den vackraste delen av året.

Det bör tilläggas att detta bara gäller en del av pensionärerna, låt vara den större delen. Det är också en sida av demokratin. Det finns en mindre grupp pensionärer med så goda inkomstförhållanden att de inte behöver använda rabattkort, utan kan resa när det behagar dem. Och när det gäller pensionärer i så goda ekonomiska förhållanden har inte SJ några betänkligheter i fråga om trängseln på tågen och det extra besvär som de gamla bereder personalen.

För resten finns det andra grupper med rabattkort eller helt fria resor, för vilka det inte existerar någon begränsning av reserätten under sommarmånaderna. Jag skulle exempelvis vilja fråga riksdagens ledamöter, om de verkligen anser att alla sådana fria resor under sommaren har en helt annan motivering än den som kan föranleda pensionärerna att vilja göra en resa även under denna årstid.

När regeringen vid ett tidigare tillfälle hade att interpellationsvägen ta ställning till frågan om pensionärernas resor påpekade kommunikationsministern att järnvägsstyrelsen av kommersiella skäl inte ville utvidga pensionärernas rätt till rabttresor. Detta argument har också figurerat här i debatten. Vi tycker för vår del att det kan vara egalt om järnvägsstyrelsen får eventuella underskott täckta i samband med behandlingen av SJ:s verksamhet i övrigt eller om det under en annan huvudtitel upptas anslag till pensionärernas resor. Men järnvägsstyrelsen tycks bedöma den kommersiella sidan av saken på det sättet att om man bara får betalt för resorna, så att dessa inte belastar SJ:s konto, har man ingenting emot saken.

Vi har inte heller någonting emot att frågan löses på det sättet, och ett över-

Utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer

vägande av en sådan anordning kan alltså ingå i det utredningsuppdrag varom vi har motionerat.

I anledning av vad som sagts om de gamla resenärernas behov av särskild hjälp under resorna vill jag framhålla att detta egentligen är ett skäl för att medge rabattresor just under sommaren. De flesta grupper i samhället har ju semester under denna årstid, och det är mycket vanligt att pensionärerna reser tillsammans med yngre anförvanter som skall tillbringa sin semester på samma ort. Därigenom får de gamla den hjälp som de eventuellt behöver på tagresan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen i denna kammare nr 355.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det skulle naturligtvis vara roligt, om vi t. o. m. kunde bevilja fribiljetter till folkpensionärerna i landet, så att de finge åka precis när de ville och hur mycket de ville. Men principiellt och sakligt måste det vara riktigt, att SJ just ur företagsekonomiska synpunkter självt får avgöra hur dessa rabatter skall fungera. Rabatterna utgår under lågsäsong för att pensionärerna skall utnyttja dem då. Om SJ förfogar över en vagnpark som rullar kostar det inte så mycket att ta med folkpensionärerna, men om det är fullsatt i tågen blir det extrakostnader, i fall SJ då måste ha med en helt ny grupp av människor. Det är väl annars ett allmänt önskemål att pensionärerna behandlas så välvilligt som det över huvud taget är möjligt.

Herr Holmberg säger att vi skulle bevilja ett extra anslag utöver de 80 miljoner kronor som riksdagen beviljar SJ på grund av det underskott som uppstår. Det är klart att man kan resonera så. Men är det inte riktigare, såsom utskottet framhåller att detta är en sak som bör lösas genom ökade pensioner? Det är bättre att ge folkpensionärerna en förbättrad pension så att de kan resa när och hur de vill. Om de vill göra

något annat för pengarna kan de göra det. Jag tycker att detta är en riktig linje i valfrihetens samhälle, för att nu använda ett slagord.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Herr Svensson i Kungälv försäkrade att han tycker att det skulle vara roligt om man kunde ge pensionärerna större möjligheter att resa. Efter hans anförande tvivlar jag starkt på att han över huvud taget har något intresse för den saken, eftersom han söker efter alla möjliga undanflykter för att *inte* ge pensionärerna en sådan möjlighet. Den omständigheten att järnvägsstyrelsen tills vidare har sagt, att den inte vill vidkännas dessa extra kostnader, har just föranlett oss att föreslå, att i utredningens uppdrag skulle ingå att undersöka om man inte skulle kunna ta pengarna över socialhuvudetiteln. Ur SJ:s synpunkt borde det inte föreligga några hinder därvidlag.

Sedan den möjligheten har ställts öppen söker herr Svensson i Kungälv nu en annan motivering för att avvisa pensionärernas krav på likvärdighet med andra människor i detta hänseende. Han säger att det är bättre att vi ökar folkpensionerna. Så kan man hålla på hur länge som helst för att hitta nya förevändningar att avslå berättigade demokratiska krav, men man visar därmed inget intresse för själva saken.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det är, herr Holmberg, en sak att vilja och önska, en annan sak är att kunna göra det. Alla vet att vi har lagt upp en plan för höjning av folkpensionerna. Vi har genomfört ATP, som framöver successivt träder i kraft. Det är väl inte att göra någon kullerbytta, om man anser att detta är den väg man skall gå.

Överläggningen var härmed slutad.

Rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 355; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckt motion om utvidgning av statens järnvägars reserabatter för studerande.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14

Rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckta motioner om rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Sedan 1950-talet har över 2 000 kilometer av SJ:s järnvägsnät nedlagts, och detta är avsevärda indragningar. Ett stort antal människor har på olika sätt i sin tillvaro berörts därav. Som bekant har i stället för dessa järnvägslinjer busslinjer blivit insatta.

I min motion har jag berört en konsekvens av denna i och för sig nödvändiga omläggning av kommunikationerna. Det utgör ett problem speciellt för många svenska ungdomar, vilka hoppas på att denna fråga skall lösas. Frågan aktualiserades inom det politiska ungdomsförbundet, till vilket jag

är knuten, i samband med en motionsuppslagstävlan i höstas. I tävlingsbidragen framfördes det orättvisa i att den unga människa, som studerar långt ifrån hemorten, har en avsevärt dyrare resa mellan hemort och studieort, om resan till stor del måste företagas med SJ:s busslinjer, i jämförelse med den studerande, som kan företaga hela resan mellan studieort och hemort med SJ:s järnvägsförbindelse. Det är väl bekant att den senare reser tur och retur för enkelt biljettpreis, medan den förre, som delvis måste åka med SJ:s busslinjer, får betala fullt pris.

Samma förhållande gäller för värnpliktiga och folkpensionärer. De alltmer ökade indragningarna av järnvägslinjer, som jag omnämnde i min inledning, berör allt fler ungdomar. Jag tror inte att jag behöver ägna särskilt lång tid för att övertyga kammarens ledamöter om att dessa ungdomar betraktar detta förhållande som en stor orättvisa.

Detta är inte någon ny fråga för riksdagen, och det är för att se litet tillbaka på den tidigare behandlingen av ärendet som jag har begärt ordet. I sitt utlåtande hänvisar nämligen allmänna beredningsutskottet till riksdagens behandling av frågan under åren 1954, 1956, 1959 och 1961. När man studerar riksdagens behandling av ärendet under tidigare år, blir man rätt förvånad.

År 1954 väcktes motion i ärendet. Utskottet anförde då i en mycket positiv skrivning att frågan berörde barn i åldersgrupper som med hänsyn till sin fostran behövde ha så god kontakt som möjligt med hemmen. Man nämnde också SJ:s betänkligheter när det gällde att bedöma och pröva frågan ur ekonomisk och trafikteknisk synpunkt. Vidare hänvisade man till att Svenska landsbygdens ungdomsförbund hade avlämnat en skrivelse till chefen för kommunikationsdepartementet. Man förutsatte alltså att frågan skulle beaktas

Rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer

inom departementet. Sedan beslöt riksdagen på utskottets förslag att motionen inte skulle föranleda någon åtgärd.

1956 kom frågan upp igen, och den hade då fallit framåt ett steg genom att SJ och postverket hade tillsatt en gemensam delegation som efter en utredning föreslog — och det blev också beslutat — att från och med den 1 juli 1955 den nedsättning av biljettpriset, som redan tillämpades på postverkets busslinjer också skulle tillämpas på SJ:s busslinjer inom de områden som trafikerades av postverkets omnibusar. Det kanske bör tilläggas att det gäller övre delen av Norrland. Utskottet framhöll, att skrivelsen från SLU av år 1954 hade överlämnats till 1948 års järnvägstaxekommitté, och skrev därefter mycket positivt. Man sade att lämpliga åtgärder borde vidtas utan onödig tidsutdräkt, att skäl funnes att just dessa frågor borde upptas till särskilt skyndsamt behandling och att järnvägstaxekommitténs arbete troligen skulle avslutas under det löpande året.

1959 aktualiserades frågan på nytt genom motioner. Då konstaterade utskottet i sitt utlåtande att järnvägstaxekommittén inte vidtagit några åtgärder. Sedan diskuterade utskottet de eventuella kostnaderna för statsverket. Vi har vid behandlingen av de föregående ärendena redan varit inne på frågan hur man skall fördela dessa kostnader. Motionerna tillstyrktes inte, men 1959 blev resultatet av riksdagens behandling av frågan en skrivelse till Kungl. Maj:t, och det blev också en kortare debatt i andra kammaren.

1961 fick frågan på nytt en positiv behandling, men då erinrade utskottet om att 1953 års trafikutredning år 1960 avgivit ett betänkande angående buss trafikens driftsekonomiska förhållanden, vari man bl. a. framfört synpunkter på taxepolitikens utformning. Utskottet erinrade också om att chefen för kommunikationsdepartementet för-

utskickat en proposition angående stöd åt busslinjetrafiken. Utskottet hänvisade alltså här till en sittande utredning men skrev positivt. Resultatet blev på nytt en riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t.

I år är frågan aktuell igen. Av utlåtandet från beredningsutskottet kan man finna att remissinstanserna har skrivit ganska positivt. Det är egentligen bara järnvägstyrelsen som anfört betänkligheter. Försvarets civilförvaltning, som yttrat sig beträffande de värnpliktigas resor, anser att det är ett önskemål att liknande rabatter skall medges vid resor med SJ:s busslinjer. Detsamma gäller försvarsstaben, som säger att rabattförmånerna för värnpliktiga i praktiken reducerats väsentligt genom nedläggningen av järnvägslinjer. Särskilt har detta drabbat dem som är bosatta eller som tjänstgör på Gotland, i övre Norrland samt inom vissa områden i Västergötland, Östergötland, Värmland, Dalarna och Skåne. Skolöverstyrelsen framhåller önskvärdheten av att studiekostnaderna för det stora antal elever, som av olika anledningar måste studera på annan ort än hemorten, hålls så låga som möjligt. Sveriges förenade studentkårer säger i sitt remissyttrande att det är självklart att det rabattsystem för studerande som tillämpas vid resor på järnväg skall gälla även för resor med SJ:s busslinjer. Utskottet hänvisar till tidigare positiva utlåtanden och framhåller att alla dessa frågor bör komma under prövning och att en gemensam proposition är att vänta. Därefter föreslår utskottet för tredje året i följd att riksdagen skall besluta om en skrivelse till Kungl. Maj:t.

Vi kan alltså se tillbaka på en mycket positiv behandling av frågan i riksdagen, som ansett att samma taxebestämmelser borde gälla vare sig det är studerande, värnpliktiga eller folkpensionärer som utnyttjar SJ:s järnvägs-

Främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker

linjer eller busslinjer. Trots detta har inte Kungl. Maj:t vidtagit någon för frågans lösning avgörande åtgärd. Det skulle vara av intresse att veta hur kammaren ser på detta. Dessutom måste det väl vara nästan genant för utskottet att år efter år understryka sin positiva inställning, medan ingenting blir gjort.

Herr talman! Jag har inget yrkande, men jag har på detta sätt velat uttala min stora förvåning över det sätt på vilket denna fråga har behandlats. Även om förvåningen är stor, är emellertid min förhoppning om en bättring trots allt större.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Vi har nu fått en ganska ingående föredragning av vad som skett i denna fråga innan herr Wennerfors kom till riksdagen och motionerade i saken. Jag vill understryka att detta är ett problem som förr eller senare måste få sin lösning. Utskottet har tidigare gjort uttalanden av innebörd att det för många trafikanter, särskilt dem som är bosatta i trakter som drabbats av järnvägsnedläggelse och är helt hänvisade till busstrafiken, måste uppfattas som en orättvisa att de inte får åtnjuta samma taxenedsättning som järnvägstrafikanterna. Utskottet har i enlighet härmed starkt understrukit önskvärdheten av att åtgärder i den utsträckning så är möjligt vidtas i syfte att minska olikheterna i taxor mellan trafikmedlen. I årets utlåtande framhåller utskottet att de i motionerna berörda problemen bör beaktas inom ramen för de principer för vår trafik- och taxepolitik som kan komma att bli gällande. Man tänker då närmast på att det snart kommer en proposition angående riktlinjerna för trafikpolitiken. Man har därför hemställt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna vad utskottet anfört.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15**Främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker**

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 29, i anledning av väckta motioner om främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Jag skall inte hålla något längre anförande i anslutning till detta utlåtande. Jag ber endast att i egenskap av motionär få ställa en fråga.

Om man utgår från att alkoholfaktorn själv spelar stor roll för alkoholmissbruket och att man sålunda borde försöka pressa tillbaka missbruket med åtgärder, som är ägnade att minska alkoholkonsumtionen, så finns det såvitt jag förstår endast två slags åtgärder att tillgripa, nämligen antingen restriktions- eller förbudsåtgärder av en eller annan typ — och sådana är alltid svåra att införa utan att det uppstår psykologiskt ogynnsamma komplikationer — eller också att bjuda alkoholdryckerna konkurrens genom att främja konsumtionen av högklassiga men alkoholfria ersättningsdrycker. Utskottet ställer sig i sitt utlåtande mycket positivt till den senare metoden. Det är alldeles uppenbart att ett enigt utskott vill främja konsumtionen av alkoholfria drycker för att på det sättet bjuda konkurrens med alkoholdryckerna. Jag vill uttala min uppskattning över innehållet i utlåtandet och som sagt bara ställa en fråga: Jag undrar om det går att få fram förslag från trädgårdsnäringsutredningen, som blir av den beskaffenhet, att man verkligen får ett tillräckligt stort sortiment, tillräckligt stora möjligheter till variation på dessa drycker. Därvid tänker jag framför allt på kvaliteten.

Främjande av konsumtionen av alkoholfria drycker

En formulering i utskottsutlåtandet ger vid handen att man tänkt sig, att trädgårdsnäringsutredningen skall syssla även med andra drycker än sådana som produceras i Sverige. Utskottet har under hand fått besked från utredningen om att den på sitt program har en ingående och allsidig utredning angående åtgärder för att åstadkomma ökad konsumtion av fruktdrycker. Jag vill fråga utskottets ärade ordförande, om man kan räkna med att trädgårdsnäringsutredningen kommer att gå igenom möjligheterna att främja också en import av alkoholfria drycker av hög kvalitet. Jag vill inte göra gällande, att det skulle vara omöjligt att producera sådana i Sverige, men vi vet väl ändå att det för närvarande finns ganska gott om utmärkta utländska drycker av denna art. När vi reser ute i Europa, finner vi ju att man t. ex. i Frankrike och Schweiz på restaurangerna serverar mycket högklassiga alkoholfria drycker på samma sätt som man serverar de alkoholhaltiga. De är alltså helt jämbördiga.

Jag hoppas alltså att denna utredning undersöker möjligheterna att få fram ett rikare sortiment genom import av utländska drycker. Om den kommer att göra det, skulle jag gärna vilja få detta bekräftat från utredningens sida.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Herr Wiklund har själv förklarat att han är nöjd med det positiva utlåtandet. Det är glädjande. Vi har arbetat mycket för att få fram detta positiva utlåtande. Vi vill kunna förklara för absolutisterna, att det finns ett lika stort intresse för att få fram alkoholfria drycker som för att få fram drycker med svag alkoholhalt. Vi har heller inte glömt bort den sak som herr Wiklund talade om. Utredningen har många problem att lösa, och det tar sin tid. Jag kan därför inte säga när utred-

ningen blir färdig. Vad jag kan säga är däremot, att när utredningen är färdig skall den också kunna presentera ett betänkande som kan läggas till grund för ett förslag från vederbörande statsråd.

Trädgårdsutredningen kommer kanske i första hand att enligt givna direktiv ägna sig åt frågan om vad som kan produceras inom landet. Men det säger sig självt, att i och med att den slår ett slag för tillverkning av alkoholfria drycker i Sverige, slår den också ett slag för import av fruktdrycker som tillverkas utomlands. Jag tror att när vi är färdiga med detta skall även herr Wiklund vara nöjd, och jag kan försäkra att från min sida inga hinder skall resas för att vi skall uppnå ett hyggligt resultat på detta område.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Bara ett litet ord i fråga om proceduren. Jag ger utskottet en eloge för att utskottet under hand har tagit reda på att trädgårdsnäringsutredningen verkligen ämnar ta upp den fråga som det nu gäller. Alltför ofta får man läsa i utskottsutlåtanden att det sitter en utredning, varjämte utskottet blygt uttalar en förmodan att denna utredning som pågår kommer att syssla med ifrågavarande spörsmål, och på grund av ett sådant löst antagande bygger utskottet sitt ställningstagande. I detta fall har utskottet således gått föredömligt till väga.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Med anledning av vad herr Dickson sade vill jag gärna tillägga, att i ett sådant läge tycker jag det hade varit lämpligt att gå ett steg längre och helt enkelt överlämna motionerna till trädgårdsnäringsutredningen. Jag håller emellertid med om att det är relativt sällan utskotten söker kontakt med en utredning för att förvissa sig om hur en utredning kommer

Åtgärder mot markvärdestegring m. m.

att behandla en fråga, som är aktualiserad i en motion.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16

Åtgärder mot markvärdestegring m. m.

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av väckt motion om åtgärder mot markvärdestegring m. m.

I den till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionen II: 687 av herr *Lundberg* hade föreslagits, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa,

att, för att stävja tomt- och markvärdestegringen och säkra tillgång på mark till rimligt pris för bostads-, industri- och fritidsändamål, Kungl. Maj:t till årets höstriksdag eller till vårriksdagen 1964 i proposition måtte komma med förslag till provisoriska åtgärder,

att riksdagen förelades förslag till skatte- och strafföreläggande i denna fråga som gjorde det möjligt att till staten återföra spekulationsvinsterna, vilka avsattes till markinköp,

att förslag förelades riksdagen till ändring av expropriationsförfarandet och dess ersättningsregler, samt

att förslag förelades riksdagen till uppsägnings- och arrendepriisstopp under en tid av fem år till skydd för sommarstugeägare vilka hade arrenderad mark.

Utskottet hemställde, att motionen II: 687 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att till utskottets ärade ledamöter överrätta en blomma utan för att beklaga att utskottet anser att åtgärder inte behöver vidtagas för att försöka

stävja den sociala och ekonomiska tragedi som blir en följd av den ohälsamade markvärdestegringen. Jag hade liksom herr Gustafsson i Skellefteå trott att denna fråga skulle ha behandlats samtidigt med frågan om markvärdestegringsproblemen, men nu har det blivit ett särskilt utlåtande över min motion.

I utlåtandet säges att vi skall få en stor allsidig utredning. Det är väl det samma som att ingenting kommer att bli gjort under de närmaste 5—10 åren. I dag har två motioner i denna fråga behandlats, och jag har en känsla av att vi till hösten kommer att behandla ytterligare en motion som hänvisats till ett annat utskott.

I min motion föreslår jag provisoriska och snabba åtgärder för att försöka stoppa tomtjobbarna. Statsutskottets utlåtande berör inte den frågan. I de tätbebyggda länen och i tätorterna är tomtpriserna och priserna på fritidsmark men jämväl fritidsarrendena utsatta för en upprörande uppskörtning. Jag har i min motion anført ett litet exempel. En person köpte 1920 ett markområde för 20 000 kronor. Han har livnärt sig på det stället under alla dessa år. I december i fjol begärde han 1,1 miljoner kronor för samma mark. I januari i år hade priset höjts till minst 2 miljoner kronor. Är det rimligt att regering och riksdag inte vidtar några åtgärder för att försöka stävja detta elände, trots att den ena utredningen efter den andra arbetat med detta problem? De som i första hand drabbas av denna tomtvärdestegring är de ekonomiskt svaga i samhället. Är det rimligt att något sådant kan hända som har skett i Sörmland, där ett 80-tal arbetare från en viss stad, vilka byggt upp ett fritidsområde, helt plötsligt finner att en tomtjobbare i Stockholm köpt in det hela, varför arbetarna nu drabbas av social och ekonomisk tragedi med splittrade hem eller också får gå ifrån det hela.

Det är alldeles orimligt att utskottet inte har sett någonting av allt detta. Jag förvånar mig över att utskottets ärade ordförande inte har tänkt på det ansvar riksdagen och ett utskott har emot de svenska hemmen och de svenska familjerna. I vissa sammanhang säger man sig ju vara företrädare för dem, men det är en upprörande slentrian som kommer till uttryck i utskottsutlåtandet. Det är inte tillräckligt att tala stora och vackra ord vid högtidliga tillfällen, utan det är nödvändigt att i praktisk gärning göra något för de många tusentals människor för vilka tomtjobberiet är en stor tragedi.

Det är självklart att man inte kan göra så mycket nu, eftersom utskottet är enhälligt och man får förutsätta att första kammaren som vanligt har gått på utskottets linje. Jag vill emellertid bara ställa en fråga till riksdagen: Är det rimligt att ånyo — det är väl nionde eller tionde gången — förorda en stor utredning utan att vidta provisoriska åtgärder som kan stoppa detta oerhörda tomtjobberi? Det är detta som avses med motionen, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till min motion, vilket innebär en protestyttring till allmänna beredningsutskottet för att det ej uppmärksammat alla de tusenden och åter tusenden människor som har fritidsproblem, bostadsproblem m. m. och som har ekonomiska svårigheter när det gäller att klara dessa problem. När inte utskottet kan se det, vill jag uttala den förhoppningen att regeringen nu förstår att provisoriska och omedelbara åtgärder måste vidtas på detta område, och det är därför, herr talman, som jag yrkar bifall till min motion.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det torde inte vara kammaren obekant att vi nyss har behand-

Åtgärder mot markvärdestegring m. m.

lat en motion, vars yrkande går i ungefär samma riktning som herr Lundbergs i fråga om markvärdestegringen. Att herr Lundbergs motion inte behandlats i det sammanhanget beror på att det i hans motion upptas ytterligare en del synpunkter, varför det ansetts lämpligt att behandla den motionen särskilt för sig.

I långa stycken håller utskottet med herr Lundberg. Vi anser att mycket av vad han säger är riktigt. Utskottet delar hans uppfattning om vikten och betydelsen av att lösa de besvärliga problemen angående marktillgång och markpriser. Utskottet är emellertid inte berett att utan vidare godta alla de förslag och uttalanden som herr Lundberg gör i sin motion. Om jag inte missminner mig säger Zola på något ställe att ett konstverk är ett stycke natur, sedd genom ett temperament. Jag tror att man med viss travestering av detta uttalande kan säga att herr Lundbergs motion är ett stycke sanning, återspeglad och tolkad genom herr Lundbergs livliga temperament. Det finns mycket sanning i detta.

De problem som sammanhänger med markpriserna för bostads-, fritids- och industribyggen liksom också frågan om den uppmärksammade oförtjänta markvärdestegringen är värda all uppmärksamhet, och jag anser att de måste lösas snart. Emellertid sägs det i motionen att de utredningar som hittills förekommit bara haft till uppgift att fördröja och omöjliggöra en lösning av problemen. Detta måste man säga är överord. Det förhåller sig i stället så att den omständigheten att statsmakterna trots långa utredningar ännu inte vidtagit effektiva åtgärder på området, beror på att problemen är mycket svårlösta. Det har inte varit så enkelt att finna på effektiva åtgärder i detta fall. Jag är angelägen om att betona att det härvidlag inte enbart gäller ett fåtal samvetslösa storspekulanter som schackrar i folks hoendekostnader, utan det är ett myc-

Åtgärder mot markvärdstegring m. m.

ket komplicerat problem som rör frågor alltifrån egnahemsbyggaren som kanske upplever att hans fastighet efter några år ökar oerhört i värde, över frågan om samhällets och kommuners mer eller mindre framsynta markpolitik till just dessa mycket uppmärksammade och upprörande fall av storspekulationer. Jag tror att problemet är värt all uppmärksamhet.

Riksdagen har tidigare i samband med ett statsutskottsutlåtande beslutat begära en ny utredning utöver expropriationsutredningen. Den utredningen skulle inte bara syssla med expropriation — ty enbart ett utbyggande av expropriationslagen löser inte problemen — utan även söka andra vägar för att komma till rätta med problemet. Det skulle strida mot all kutym om riksdagen fattade ett nytt beslut i samma fråga som behandlades för endast några veckor sedan. Jag tror att riksdagen får anledning att ta ställning till denna fråga när utredningen framlagt sina förslag. Utskottet är angeläget att utredningen kommer till stånd och anser att frågorna är värda all uppmärksamhet. Att utan vidare lägga herr Lundbergs motion till underlag för en provisorisk lagstiftning anser utskottet dock inte kunna ske, utan utskottet har velat avvakta den beslutade utredningen.

Herr Lundberg framlägger i sin motion även ett förslag som inte direkt rör markvärdstegringen, nämligen ett yrkande om uppsägnings- och arrendeprisstopp under en tid av fem år till skydd för sommarstugeägare, vilka arrenderat mark. Utskottet har funnit att detta problem kommer att behandlas av denna utredning och även av fritidsutredningen och anser därför att det inte vill medverka till en särslagstiftning just nu. Utskottet uttalar sin positiva inställning till dessa frågor men tror att problemen kommer att bli möjliga att lösa genom den redan beslutade utredningen.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag skall inte gå in på något resonemang om Zola och hans liv och diktning — vilket naturligtvis kunde varit ganska intressant eftersom Zolas diktning berör sociala problem som har många beröringspunkter med vår tids sociala problem. Jag vill endast säga att ett sådant resonemang ger lika mycket resultat som när man hänvisar till en positiv skrivning. Det har i denna fråga gjorts positiva skrivningar som lett till sju, åtta utredningar under vilka ingenting har blivit utträttat.

Jag anser att det spelar mycket liten roll om utskottet håller med mig i det allmänna resonemanget i långa stycken. Vad som behövs är handling. Det måste göras någonting, och det är för att få till stånd ett initiativ från regeringens sida, som jag har begärt provisoriska åtgärder i avvaktan på de stora utredningarna som kommer att ta lång tid.

Det sägs att problemen måste lösas. Ja, det är ju detta jag önskar, men vi vet hur det i verkligheten ser ut. Herr Svanberg bor i ett lyckligt län med mycket stora områden, men res i Stockholms län efter kusten, res i Uppland, Sörmland, Värmland och andra landskap. Representanter från dessa län har här i riksdagen i motioner och interpellationer påtalat hur det ligger till, bl. a. för sommarstugeägarna. Jag måste säga att det inte går att bara krypa bakom yttranden om att man har ett levande intresse för saken.

I statsutskottets utlåtande nr 42 säges att man bör ta upp värdstegringsfrågan i hela dess vidd. Men innan den utredningen är färdig, befinner vi oss i den situationen att allt är förstört. Alla de motioner som i olika sammanhang framförts har ju syftat till att komma till rätta med problemen. Min motion innebär också en hemställan hos regeringen om vidtagandet av provisoriska åtgärder, och det är därför som den är något olik de andra.

Åtgärder mot markvärdestegring m. m.

§ 17

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, herr Lundberg, att detta är en mycket allvarlig fråga. Därför har också riksdagen skrivit till Kungl. Maj:t och begärt en ny utredning.

Herr Lundberg tycker inte om att jag citerar Zola. Därför skall jag inte göra om det. Jag ber i stället att få erinra om en replik som har tillskrivits många olika herrar, bl. a. Axel Oxenstierna i en dispyt med den något hetsige Gustav II Adolf. Jag tar den — om jag får travestera den — som ett exempel på att såväl herr Lundbergs motioner som kammarens och utskottets försiktighet behövs: »Om inte kammarens och utskottets köld svalkade herr Lundbergs hetta, skulle han för länge sedan ha brunnit upp.»

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Eftersom herr Svanberg sökte sig tillbaka till Axel Oxenstierna och eftersom han är uppväxt i det län jag har äran företräda, skulle jag vilja erinra om att Axel Oxenstierna också har, i varje fall enligt vad som tillskrivits honom, sagt: »Om du visste, min son, med hur litet förnuft världen styrs!»

Jag ber att få nämna detta som ett svar till herr Svanberg.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det uttalande som herr Lundberg senast citerade kan naturligtvis ha sitt berättigande, men jag vill i så fall erinra om att både herr Lundberg och jag deltar i detta styrande.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Föredrogs vart för sig

statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av vissa i Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64 behandlade allmänna frågor,

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde,

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde,

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde, och

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

ställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till allmänna barnbidrag och ersättning till postverket för utbetalning av allmänna barnbidrag jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.;

första lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.; samt

statsutskottets utlåtande nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökad utbildning av läkare.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 18

Vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret under budgetåret 1963/64 jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

I propositionen nr 108 hade Kungl. Maj:t (Avd. I, s. 3—63 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 15 mars 1963) föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen i förenämnda statsrådsprotokoll angivna riktlinjer för det militära försvarets inriktning under budgetåren 1963/67 m. m.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per-Olof Hanson m. fl.* (I: 704) och den andra inom andra kammaren av herr *Turesson m. fl.* (II: 861), i vilka hemstälts att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 108 år 1963 måtte på sätt i motionerna angivits uttala sin anslutning till den målsättning för krigsmakten som låge till grund för 1962 års försvarsöverenskommelse,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 690) och den andra inom andra kammaren av herr *Hamrin* i Jönköping (II: 844),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lager* (I: 706) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 849), i vilka hemstälts att riksdagen i anledning av proposition nr 108 i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde en allsidig utredning om den svenska försvarspolitikens uppgifter och målsättningar, om garantier för den svenska neutraliteten kunde erhållas och möjliggöra en minskning av militärutgifterna och en ökning av vårt lands säkerhet, om betingelser och förutsättningar att utveckla hela folkets försvarskraft i det s. k. fria kriget under en eventuell ockupation samt om rationaliseringar och besparingar i syfte att nedbringa de betungande militärutgifterna,

dels en inom första kammaren av herr *Isacson* väckt motion (I: 705),

dels ock en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: 226).

Utskottet hemställde,

a) att motionen I: 705 icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att motionen II: 226 icke måtte av riksdagen bifallas;

c) att motionerna I: 690 och II: 844 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

d) att motionerna I: 706 och II: 849 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

e) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionerna I: 704 och II: 861, godkänna i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 15 mars 1963 angivna riktlinjer för det militära försvarets inriktning under budgetåren 1963/67 m. m.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag ber att få inleda denna debatt med att liksom departementschefen har gjort i propositionen understryka det samband som föreligger mellan utrikespolitik och försvarspolitik. Detta samband är betydelsefullt i två hänseenden.

För det första måste vi här i landet, då vi bestämmer hur starkt försvar vi skall ha och hur det skall byggas upp, ta en avgörande hänsyn till det utrikespolitiska läget i omvärlden. Vår bedömning av detta och av de risker för krig som avtecknar sig ligger så att säga på botten av våra ställningstaganden till försvaret. Så länge världen ser ut som den nu gör och så länge avrustningssträvandena inte har lett till något resultat, som man kan betrakta som definitivt, måste även vi här hemma ha ett starkt försvar.

För det andra är den utrikespolitik som vi själva anser oss böra föra — eller rättare sagt vår förmåga att föra en egen utrikespolitik, med andra ord att ha handlingsfrihet — så gott som helt beroende av vårt försvars styrka.

Om vi nu har kommit till den slutsatsen — orsakerna därtill skall jag lämna därhän — att vi skall föra en politik som är oberoende av de stora maktblocken, kräver denna som komplement ett starkt försvar.

Departementschefen har i propositionen med rätta understrukit att allians-

frihet som syftar till neutralitet i krig måste vara underbyggd av ett försvar som såväl inom landet som i vår omvärld skapar tilltro till vår förmåga att avvisa varje eventuellt krav från stormakterna på att komma i besittning av och utnyttja svenskt territorium.

Jag delar också hans mening, att vi trots den vapentekniska utvecklingen och maktkoncentrationen alltfört och för överskådlig tid har möjlighet att vidmakthålla och utveckla ett försvar som effektivt motverkar försök att besätta och utnyttja vårt land eller delar därav.

Det saknas förvisso inte ens i denna kammare röster som gör gällande, att vårt land trots de miljarder vi lägger ned på försvaret inte har några chanser att hävda sig mot en stormakt. Jag skall inte gå in på motiven för en sådan mening; det kan vara fråga om bristande informationer, men oftast ligger andra syften till grund därför.

Bortsett härifrån är det väl alldeles klart, att om man gör en jämförelse i absoluta tal mellan våra resurser och en stormakts resurser, ter sig våra utsikter försvinnande små. Men sådana jämförelser och bedömningar saknar — i varje fall som världen just nu ser ut — praktiskt värde. Mänskligt att döma är isolerade konflikter, som kan få konsekvenser *bara* för vårt land och en stormakt, knappast tänkbara. De är i varje fall så osannolika, att vi inte rimligen kan bygga upp vårt försvar mot bakgrunden av sådana konfliktsituationer.

Även om ett isolerat eller begränsat krig inte i och för sig är otänkbart — kanske snarare tvärtom — kan det alltså, för såvitt den angripne har några reella resurser att bjuda motstånd, under inga förhållanden undgå att påverka den världspolitiska situationen i stort. Den nuvarande maktbalansen kan självfallet undergå förskjutningar, men så länge nästan hela den civiliserade

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

världen inte helt kan utesluta möjligheten av krig, kommer det alltid att finnas maktkonstellationer som är känsliga för och påverkas av olika slags rubbningar av världsbalansen.

Ett agerande maktblock måste därför alltid räkna med risken att dess handlingar utlöser motsvarande aktivitet från den andra sidan, och det måste alltid ha en stor del av sin krigspotential avdelad för att möta sådana risker. Bedömningen av våra utsikter — liksom jämförelsen mellan våra och omvärldens resurser — måste därför vara relativ, inte absolut. Vårt försvars styrka måste ses mot bakgrunden av vad en eventuell angripare rimligen kan tänkas sätta in mot oss för att nå sitt mål.

Det är klart att sådana bedömningar är vanskliga och att de i viss grad alltid måste vara osäkra. Det är inte möjligt att *exakt* ange vilka försvarsresurser vi behöver för att klara försvarets målsättning i alla lägen. Men om vi numera har möjligheter att företa analyser, som från vetenskaplig synpunkt inte kan ifrågasättas och inte heller ifrågasätts, vore det ansvarslöst att utan starka och väl motiverade skäl frångå dem och göra gällande att försvaret kan fullgöra sina uppgifter med mindre resurser än dem som enligt utredningarna är nödvändiga.

Låt mig, herr talman, på nytt helt allmänt understryka, att det svenska försvaret bör vara så starkt och så effektivt att det kan avhålla en angripare från att anfälla oss. En sådan avhållande effekt kan åstadkommas för det första om de militära resurser, som angriparen måste sätta in mot oss för att nå sitt syfte, bedömes bli så stora att hans militära styrka på andra områden försvagas i sådan utsträckning att den allmänna maktbalansen påverkas. Engagemangen mot oss kan alltså befaras påverka det utrikespolitiska läget i stort, så att den potentielle angriparen i varje fall inte vill ta de risker som

är förenade med ett angrepp. För det andra kan den avhållande effekten nå därigenom att ett betvingande av vårt försvar tar så lång tid, att det andra maktblocket blir berett och också hinner att ingripa i konflikten.

Dessutom uppkommer i båda fallen en avhållande effekt därigenom att en eventuell angripare måste räkna med så hårda och tidskrävande operationer att ett från början begränsat krigs företag mot oss — som var avsett att vara begränsat — kan föras upp på en »högre nivå» och därmed utlösa en allmän världskonflikt, som inte något av maktblocken önskat.

Vårt försvars uppgift är alltså i första hand att vara fredsbevarande — det har understrukits av försvarskommittén, av försvarsministern och av statsutskottet. Den uppgiften kan inte fyllas, om inte försvaret är starkt. Ur denna synvinkel — att verka fredsbevarande — är ett svagt försvar eller vad man brukar kalla ett »neutralitetsförsvar» tämligen meningslöst.

Inom vissa gränser finns det naturligtvis utrymme för olika uppfattningar om hur mycket vi måste satsa på det svenska försvaret för att det skall fylla sin uppgift. Det är ingen hemlighet att det i detta hänseende rådde delade meningar inom försvarskommittén, och kommitténs förslag är att betrakta som en kompromiss mellan olika uppfattningar. Men även om denna kompromiss enligt min mening kunde ha varit bättre och medgivit ett starkare försvar, ett större mått av trygghet, och även om kompromissen är sådan att den måste medföra stora svårigheter mot slutet av den tid överenskommelsen avser och inte mindre svårigheter då nästa försvarsöverenskommelse skall ingås, är det likväl ytterligt värdefullt att en överenskommelse har kunnat träffas i samförstånd mellan de fyra demokratiska partierna. För våra möjligheter att hävda vår handlingsfrihet och våra intressen på det utrikespolitiska fältet

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

och att vinna förtroende för vår politik är det av avgörande betydelse att vi själva är eniga beträffande både utrikespolitik och försvarspolitik. Denna enighet utgör en klar manifestation utåt av vår vilja att vara oberoende och av vår avsikt att hävda vårt oberoende.

Men även inrikespolitiskt har enigheten väsentlig betydelse. Det är angeläget att vi slipper de uppslitande strider kring försvaret som fördes på 30-talet. Det finns tillräckligt mycket brännbart stoff på det inrikespolitiska fältet; och låt oss i stället slåss om det. Låt oss även i fortsättningen försöka hålla det som i sista hand utgör garanti för att vi i vårt land kan föra en fri debatt i demokratiska former, nämligen vårt försvar, utanför meningsbrytningarna.

Enigheten kan naturligtvis inte vinnas till vilket pris som helst. I det hänseendet har regeringen och regeringspartiet ett större ansvar än de andra partierna eftersom de i varje fall för närvarande har makten och i sista hand bestämmer vilken uppgörelse som skall träffas. Jag är övertygad om att regeringen är medveten om detta ansvar, och redan nu vill jag uttala en förhoppning om att det också kommer till uttryck vid de försvarsöverläggningar, som skall föras om några år.

Jag vill tillägga att det är väsentligt att det inte råder någon tvekan då det gäller att uppfylla försvarsöverenskommelsens innehåll under den tid uppgörelsen gäller. Jag säger detta, herr talman, därför att det har förekommit vissa tendenser till en uppluckring av försvarsöverenskommelsen. Jag skall gärna erkänna att det har rört sig om småfrågor, men från principiell synpunkt är det inte desto mindre betänkligt att sådana uppmjukningstendenser kommit till uttryck. Det har gällt frågan huruvida vissa nya utgifter skall ligga innanför eller utanför försvarsöverenskommelsens ram. Självfallet är det svårt att på förhand avgöra vad som skall

ligga inom och vad som skall ligga utom ramen. Allt som hör till försvaret skall naturligtvis i princip ligga innanför ramen, men det kan bli fråga om utgifter, som man tidigare inte haft anledning räkna med och till vilka militären inte har tagit hänsyn då man gjort den planering som försvarskommittén sedan har lagt till grund för sitt beslut.

Om sådana utgifter nu lägges innanför ramen, måste de planer som försvarskommittén byggt på revideras. Något annat måste bort i stället för det som kommit till — det kan inte vara riktigt att man utan vidare går till väga på det sättet.

Herr talman! Jag skall nöja mig med att uttala en allmän förväntan om att man på alla håll, även från regeringens sida, strävar efter att i praktiken tillgodose försvarsöverenskommelsens syfte, också när det gäller små och kanske i och för sig ganska betydelselösa detaljer. Men på en punkt vill jag rikta en mer preciserad kritik mot vad som skett. Det gäller Muskövarvet som behandlas under punkten 18 i förevarande utskottsutlåtande.

Hur försvarskommittén kom fram till sitt rambelopp skall jag inte här rekapitulera — det spelar ingen större roll i debatten. Det avgörande är att vi i försvarskommittén stannade för ett visst rambelopp, till vilket sedan lades kostnaderna för Muskövarvets upprustning. Kostnaderna härför bedömdes då belöpa sig till 30 miljoner kronor per år. Men under tiden från försvarsöverenskommelsens träffande och till den dag propositionen skrevs har nya utredningar visat att Muskövarvet blir ungefär 18 miljoner kronor dyrare än försvarskommittén räknat med. Detta betyder för nästa budgetår att de 30 miljoner kronor kommittén räknat med stiger till 33 miljoner kronor.

Om man nu skulle följa försvarskommitténs intentioner — vilket jag anser att man bör göra — skulle tillkomman-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

de 3 miljoner kronor rätteligen ligga utanför ramen. Departementschefen har emellertid lagt in beloppet inom ramen och förutsatt att det skall göras vissa justeringar i fråga om marinens materialbeställningar för att kompensera dessa 3 miljoner.

Ehuru jag tycker att detta är felaktigt, kommer jag dock inte, herr talman, att ställa något yrkande på den punkten, eftersom beloppet i förhållande till totalsumman för försvaret är av rätt begränsad storleksordning. Men jag förbehåller mig rätt att återkomma, om det skulle behövas. Om det sker flera sådana jämkningar i försvarsöverenskommelsen, kan det nämligen — även om det i varje fall är fråga om små belopp — tillhoppa bli sådana summor att man inte rimligen vill vara med längre. Rent principiellt är det naturligtvis inte heller tilltalande att ramen naggas i kanten på detta sätt.

Jag skall nöja mig med dessa allmänna synpunkter och vill sluta med att på nytt understryka hur värdefullt det är att försvarsfrågan har kunnat lösas över partigränserna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Det föreligger visserligen ett enhälligt utskottsutlåtande, men den fråga vi diskuterar är av sådan vikt att det finns anledning även för företrädare för den meningsriktning jag representerar att säga något rörande den försvarsöverenskommelse som nu presenteras för riksdagen.

Jag konstaterar då till att börja med att de demokratiska partierna har skäl att med tillfredsställelse notera att en överenskommelse om utformningen av försvaret under den kommande fyraårsperioden har kunnat träffas. Jag blundar därvid inte för att försvarskommittén i en del tidningar har utsatts för en ganska besk kritik för att kommittén inte tillmötesgått alla de krav överbefäl-

havaren ställt i sina högre kostnadsalternativ. Jag tror emellertid att man rent allmänt har anledning säga att enigheten mellan de demokratiska partierna nog i sista hand betyder mera i försvarsfrågan både utåt och inåt än något tiotal miljoner kronor uppåt eller nedåt i årliga anslag. En uppsplitande strid mellan partierna i försvarsfrågan skulle inte gagna strävandena att utåt skapa respekt för vårt försvar och att föra en alliansfri politik i fredstid med syfte att upprätthålla neutralitet i krig.

Kritikerna har vid sin bedömning ofta gjort jämförelser mellan ÖB:s förslag och kommitténs förslag. Men det är ju missvisande att bara tala om prutningarna och bortse från att kommitténs förslag ändå innebär en icke obetydlig förstärkning av anslagen till försvaret. Dessa anslag kommer — inräknat också civilförsvaret — för nästa budgetår att uppgå till inte mindre än 4 000 miljoner kronor.

Jag skall inte fördjupa mig i de olika spörsmål som i och för sig kunde förtjäna att debatteras utan nöjer mig med att göra några kommentarer.

Vissa uttalanden i propositionen överensstämmer inte helt med försvarskommitténs uttalanden. Det gäller bl. a. frågan om den operativa målsättningen. Viss tvekan har därför kunnat uppkomma om den närmare innebörden i departementschefens uttalande. Det förefaller mig som om utskottets skrivning innebär en närmare anslutning till kommitténs ordalag och synpunkter, och jag har fördenskull ingenting att erinra utan noterar förhållandet med tillfredsställelse. — Låt mig tillägga att jag tror det vore en fördel, om för framtiden — såsom föreslagits i ett par motioner — den allmänna och den operativa målsättningen kunde sammanföras och en gränsdragning därefter göras i förhållande till den egentliga krigsplaneringen av mera sekret natur.

Jag vill betona att såväl kommittén som utskottet har velat understryka att

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

försvaret i krig främst skall vara ett in-
vasionsförsvaret, och det är från den ut-
gångspunkten man har att bedöma de
uppgifter som tillkommer olika vapen-
slag och vapensystem.

Försvarskommittén har inte funnit
anledning att i princip frånga ÖB:s för-
slag i fråga om avvägningen inom kost-
nadsramen. Kommittén har gjort vissa
uttalanden, som jag i enlighet med den
uppfattning jag företrätt inom kommit-
tén tillmäter ett betydande värde. Vi är
säkerligen alla medvetna om att det inga-
lunda är lätt att inom försvaret göra en
avvägning mellan kvantitets- och kvali-
tetskraven. Dessa problem får allt större
betydelse på grund av den vapentek-
niska utvecklingen och de kraftiga kost-
nadsstegringar som nya komplicerade
vapensystem medför.

Jag vill i detta sammanhang peka på
de uttalanden kommittén gjort rörande
luffförsvaret, ett spörsmål som kommit-
tén ingående diskuterat.

Självfallet är jag på det klara med att
t. ex. jaktplanens prestanda i framtiden
måste ökas, om vi inte skall komma på
efterkälken. Men jag vill betona att kra-
ven med hänsyn till flygplanens karak-
tär av vapenbärare inte får sättas så ex-
tremt högt, att leveranserna per månad
därigenom blir sådana att serietillverk-
ningen för den inhemska industrien blir
så ogynnsam, att det inte är möjligt att
skaffa det antal plan som kan produce-
ras med någorlunda rimlig seriekostnad.
Inte heller får kvalitetskraven sättas så
extremt högt, att det blir nödvändigt att
göra en mycket kort serie. Utvecklings-
kostnaderna är, ärade kammarledamö-
ter, av sådan höjd, att det finns anled-
ning se till att de kan slås ut på till-
räckligt stora serier.

Försvarskommittén har nödgats kon-
statera att spänningen i världen består
och att tecken på en verklig och varak-
tig avspänning ännu inte kan skönjas.
Givetvis hoppas vi alla på framgång för
strävandena att åstadkomma en all-
män och kontrollerad nedrustning, men

säkerligen tar det lång tid innan målet
kan nås. Detta måste vi beklaga, men det
är så. Och i den motsättningsfyllda
värld, där vi lever, kan inte vårt land
förelita en isolerad nedrustning.

Rustningarna i världen fortgår alltså,
och den vapentekniska utvecklingen —
bl. a. i fråga om kärnvapnen och inter-
kontinentala robotar — kan måhända
här och var ge anledning till reflexio-
nen, att det lönar sig föga för en liten
nation som Sverige att upprätthålla ett
försvar.

Vad som hände under andra världs-
kriget inte så långt borta från Sveriges
gränser gav dock åtskilliga lärdomar.
De visar att det inte är möjligt att ge-
nom improvisationer skapa en respekt-
ingivande försvarskraft. Det finns en-
ligt min mening ingen anledning att be-
döma våra möjligheter med stark pes-
simism, om vi försöker skapa ett starkt
försvar avpassat efter våra resurser och
speciella förutsättningar. Givetvis kan
vårt land i längden inte hålla stånd mot
ett anfall av en stormakt, som koncer-
rerar huvuddelen av sina styrkor mot
oss, men risken för ett isolerat krig mot
vårt land får väl ändå anses ytterst
ringa.

Däremot finns det uppenbarligen risk
för att vårt land skulle bli angripet vid
ett storkrig. Men i ett sådant läge sätter
en stormakt inte in sina huvudstyrkor
mot oss, och däri ligger också vår chans.
Vårt försvar skall ha en sådan styrka,
att den som överväger ett anfall mot
oss, skall bli varse, att vad han even-
tuellt kan vinna inte står i rimlig pro-
portion till de förluster han kan drab-
bas av. Om angriparen vet att han mö-
ter ett folk som har vilja och förmåga
att försvara sin neutralitet och sitt ter-
ritorium, framstår inte våra försvarsan-
strängningar som något meningslöst
utan tvärtom som något i allra högsta
grad meningsfullt.

Jag tror att det är viktigt att man inte
av stormakternas oerhörda försvarskost-
nader drar den slutsatsen att en liten na-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

tions begränsade resurser måste väga fjäderlätt. Man måste ändå hålla i minnet att stormaktsblockens resurser i mycket hög grad utnyttjas för strategiska stridsmedel, vilkas användande vid ett anfall mot Sverige i många lägen ter sig mycket litet sannolikt. Trots att försvarskostnadernas andel av vårt lands samlade produktionsvärde är lägre än motsvarande procenttal i många andra länder, kan vårt land därför sägas ha goda tekniska förutsättningar att upprätthålla försvarets relativa styrka.

I vårt totalförsvaret ingår inte blott det militära försvaret, civilförsvaret och det psykologiska försvaret, utan även som en mycket viktig del vår försörjningsberedskap. Jag nämnde tidigare att våra utgifter för det militära försvaret och civilförsvaret under nästa budgetår kommer att uppgå till cirka 4 000 miljoner kronor. Jag vill i detta sammanhang nämna, att värdet av det svenska jordbrukets samlade produktion, beräknat i producentpris, utgör cirka 4 800 miljoner kronor per år.

Det finns, herr talman, all anledning att beakta den viktiga roll vår inhemska livsmedelsförsörjning spelar för vårt lands möjligheter att under en avspärrning upprätthålla en fast neutralitetspolitik. Den skall garantera att vi inte bara har kanoner utan också smör. Om vi inte har en tillfredsställande livsmedelsförsörjning här i landet, får vi också utomordentligt svårt att undgå att göra politiska eftergifter, som urholkar vår neutralitet, eftersom vi i så fall genom import måste söka tillgodose våra oundgängliga behov. Vi kan naturligtvis också räkna ut för att i en sådan situation, vart vi än vänder oss, möta ett bestämt nej till sådana importkrav.

Det relativt begränsade överskottet av livsmedel i vårt land får inte dölja det faktum att vår försörjningsberedskap under en avspärrning ingalunda är ett bekymmerfritt problem. Rationaliseringen och mekaniseringen inom jordbruket medför redan i fredstid stora

svårigheter vid inkallelser till repetitionsövningar. I ett avspärrningsläge, där vi upprätthåller en omfattande beredskap, blir situationen långt allvarigare, särskilt med tanke på behovet av kunnig arbetskraft för att sköta djur och maskiner. Hänsyn måste också tas till den begränsning av produktionsvolymen som blir följden av ett stopp av importen av exempelvis oljor och gödselmedel.

Jag skulle också, herr talman, vilja peka på det allvarliga problem som strukturförändringarna inom vårt jordbruk i övrigt medför. Det finns en och annan s. k. jordbruksexpert som tycks tro att man klarar alla jordbruksproblem i vårt land, om man koncentrerar jordbruket till slättbygderna, framför allt i Sydsverige. Jag undrar, om vederbörande har tänkt på hur vi med en sådan utveckling skulle kunna lösa våra beredskapsproblem. Hur skulle vi klara situationen exempelvis i övre Norrland, om vi i en krigssituation tvingades inte bara att försörja åtskilliga tiotusentals soldater utan kanske också tiotusentals flyktingar? Och hur skulle vi exempelvis i avfolkade bygder i min egen hemtrakt — Dalarna — kunna klara försörjningen av tiotusentals evakuerade stadsbor från Stockholm och andra orter, om jordbruket skulle vara koncentrerat till de sydligare delarna av landet?

Det finns anledning att mer uppmärksamma dessa viktiga spörsmål, eftersom det inte bara är fråga om den totala livsmedelsproduktionen utan även om produktionens lokalisering. Tyvärr måste det sägas rent ut att den uppfattning, som regeringen och riksdagsmajoriteten tycks ha i fråga om den jordbrukspolitiska målsättningen, dåligt rymmar med talet om ett starkt totalförsvaret.

Slutligen skulle jag vilja understryka vad försvarskommittén framhållit i fråga om de frivilliga organisationernas betydelse för vårt försvar och för stärkandet av försvarsviljan. Kommittén har därvid bl. a. betonat att det är ange-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

läget att även anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna omprövas vid löne- och prisstegringar, något som jag hoppas kommer att beaktas i framtiden.

Jag vill också uttala min tillfredsställelse över att riksdagen nu kan bifalla försvarskommitténs förslag om väsentliga förbättringar av de värnpliktigas förmåner. Lägsta dagspenning höjs från 2 kronor 75 öre till 4 kronor, ett utryckningsbidrag på 200 kronor efter fullgjord första tjänstgöring tillkommer och antalet fria resor ökas. Jag skulle i detta sammanhang vilja framhålla önskvärdheten av att värnpliktiga vid resor även med andra kollektiva färdmedel än järnväg får möjlighet att erhålla rabatter på biljettpriset.

Jag har tidigare här i riksdagen efterlyst en snabb lösning av frågan om efterlevandeskyddet för de värnpliktigas anhöriga. Eftersom försvarsministern är närvarande i kammaren vill jag säga att det är utomordentligt tacknämligt att det fr. o. m. den 1 juli tillkommer en s. k. grupplivförsäkring för de värnpliktiga. Det är synd att denna reform sker först nu — den borde ha företagits för flera år sedan — men bättre sent än aldrig. Jag vill uttrycka min tillfredsställelse över att försvarsministern kunnat presentera detta förslag och att det kan genomföras så pass snabbt.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Eftersom kommunikén om den träffade försvarsuppgörelsen utsändes den 22 november i fjol och kommitténs betänkande undertecknades den 6 februari och då det dessutom föreligger ett enhälligt utskottsutlåtande, är det inte så egendomligt om förslaget bouquet kommit att förflyktigas. Å andra sidan är detta förslag — som de båda föregående talarna sagt — så betydelsefullt och tar så stor del av statens utgifter i anspråk att det kan

vara motiverat att i någon mån kommentera det.

De reflexioner jag skulle vilja göra knyter sig närmast till den offentliga debatten, vilken varit livligare efter den senaste försvarsuppgörelsen än efter dem vi dessförinnan haft sedan 1958. Den offentliga debatten har varit märklig även ur den synpunkten, att medan man tidigare vände sig mot att det spenderades för mycket pengar på försvaret — inte minst i anledning av 1960 års försvarskommittés betänkande sades det att det var för stora utgifter, och då hade kommittén ändå föreslagit en prutning — har man i år snarare vänt sig mot att kommittén prutat för mycket på den militära expertens äskanden.

Med anledning härav skulle jag till protokollet vilja foga några siffror som belyser hur det förhåller sig med den saken.

Medan 1960 års kommitté föreslog en sänkning av kostnadsramen för de båda år förslaget omfattade med sammanlagt 85 miljoner kronor och av utvecklingsprocenten från 2,5 till 2 procent, så innebär det föreliggande förslaget att det militära försvaret får 222 miljoner kronor mer än för det budgetår som nu löper och i runt tal 90 miljoner kronor mer per budgetår jämfört med 1958 års kostnadsram, om den förlänges till nu. Därtill kommer att utvecklingsprocenten — som herr Eliasson i Sundborn nyss påpekade — höjts från 2 till 2,5 procent. Detta gör ganska mycket pengar; vem som helst kan räkna ut att det med en kostnadsram av 4 000 miljoner kronor under en längre tidsperiod ackumuleras betydande belopp.

I denna ram finns de förbättringar av ersättningarna till de värnpliktiga, som herr Eliasson också berörde. Han nämnde inte totalbeloppet, och jag vill därför göra det: sammanlagt förbättras de värnpliktigas förmåner enligt kommitténs förslag med i det närmaste 57 miljoner kronor per år.

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

Man kan fråga sig om försvaret har haft någon glädje av de fyrpartiuppgörelser som under en följd av år har träffats. Vinsten kan inte anges i exakta siffror men man kan ändå konstatera att efter de gnuggningar som alltid förekommer inom en försvarskommitté innan uppgörelse träffas och när man har kommit varandra så nära att man är färdig att slå till, torde vinsten för det totala försvaret bli åtminstone 50 miljoner kronor per år.

Hur kommer det sig då att uppgörelsen i den offentliga debatten har uppfattats som prutning? Tidigare har diskussioner av detta slag alltid varit inriktade på jämförelser mellan vad som tillföres försvaret under löpande budgetår och under kommande budgetår. I år fick hela diskussionen en annan prägel, beroende på att de alternativa förslag som kommittén infordrade från de militära myndigheterna kom att offentliggöras vid sidan om överbefälhavarens förslag på 3,7 miljarder kronor. Jämförelser har sedan anställts inte med kostnaderna under nu löpande budgetår utan med vad som från militärt håll hade åskats.

Även om kommittén i sitt förslag gick ganska högt upp — ett av alternativen låg på 3,6 miljarder kronor — kom härigenom varje ändring av den först föreslagna kostnadsramen att te sig som en stark prutning medan den, sett mot nu utgående kostnader, utgör en betydande ökning. Det är detta som i viss mån gjort att hela försvarsuppgörelsen framstår i en ogynnsam dager.

Diskussionen om politikernas möjligheter att ändra på de militära experternas minimibud skall jag inte beröra — den diskussionen lämpar sig väl bättre att föra utanför detta hus än härinne. Men med de lyftningar som har företagits av basbeloppet, med den höjning som vidtogs beträffande utvecklingsprocenten från 2 till 2,5 procent och med periodens utsträckning från först tre, sedan — enligt 1960 års

kommitté — två år till fyra år enligt det nu föreliggande förslaget, måste det konstateras att här har skett en betydande förbättring. Det finns ingen anledning att dölja att kostnaderna under de fyra år, som vi nu går att fatta beslut om, kommer att röra sig om mycket pengar, ett sammanlagt belopp på cirka 17 miljarder kronor.

De prutningar som försvarskommittén har gjort är relativt begränsade och har i allt väsentligt sin grund i inskränkningar beträffande materiel som befinner sig på förberedelsestadiet och inte kunnat tas med i fyraårsorganisationen. Låt mig som exempel nämna den luftburna radarn som ännu inte är så utvecklade att den kan tillföras organisationen.

Övriga prutningar har kanske väckt litet större uppmärksamhet än vad de är värda. Jag tillåter mig peka på pansarbrigaden i Norrbotten som livligt debatterats, inte minst lokalt. Det är naturligt eftersom var och en tänker på försvaret av sin landsända. Men det har alltför mycket kommit bort i diskussionen att denna brigad visserligen inte förvandlas från infanteribrigad till pansarbrigad men däremot tillförs pansrade fordon i en utsträckning som gör att kvaliteten, både i fråga om rörlighet och eldkraft, väsentligt höjs.

Det finns alltså för den som vill vara försvarsvänlig anledning att hälsa det föreliggande förslaget med tillfredsställelse. Allt vad man önskar kan man sålunda få genomfört. Det krävs en avvägning, som kommittén har sökt göra på bästa sätt.

Jag vill, eftersom jag har någon erfarenhet av nedrustningskonferensen i Genève, tillägga att ett försvar av den typ som Sverige har inte har berörts och inte kan komma att beröras av nedrustningsdiskussionerna i Genève, eftersom dessa tar sikte på offensiva försvarsorganisationer och det svenska försvaret även med de förbättringar som nu kan ske har en starkt utpräglad de

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

fensiv karaktär. Jag skulle vilja gå ett steg längre och säga att det ligger i linje med intresset för en som vi hoppas snabbt genomförd nedrustning, att försvaret såväl under den tid nedrustningen pågår som därefter, är så utformat i de fredsälskande länderna, att balansen mellan staterna upprätthålles i deras delar av världen. Här blir det ett samspel där jag tror man vågar säga att det svenska försvaret mycket väl passar in, eftersom det är ett starkt defensivt försvar för vår alliansfria politik men utan några inslag av offensiv karaktär.

Får jag så, herr talman, säga några ord i den i detta sammanhang diskuterade frågan om målsättningen, som ju aktualiserades genom försvarsministerns proposition. På denna punkt föreligger inga stora meningsmotsättningar — kanske över huvud taget inga meningsmotsättningar — efter utskotts skrivningen. Jag hoppas att så inte skall vara fallet men skulle ändå vilja göra den kommentaren till utskottets modifiering av statsrådets uttalande, att det är väsentligt — i varje fall enligt min uppfattning — att det inte får ges någon anledning att tala om mörkläggning i samband med de enligt mångas mening alltför stora pengarna till försvaret med hänsyn till de lika stora behoven på andra områden. Det får inte finnas ens skymten av fog för en anklagelse att man här driver sekretessen onödigt långt, ty i en demokrati sådan som den svenska måste varje medborgare få möjlighet att bilda sig en uppfattning om hur budgetens medel till försvaret användes, till vilken nytta de kommer och vilka uppgifter de tjänar.

Jag säger inte detta i polemik mot försvarsministern, ty jag är övertygad om att han inte ett ögonblick haft någon avsikt att undanhålla några kunskaper av detta slag, men jag tror inte att det räcker med en allmän, i relativt vaga ord uttalad målsättning för to-

talförsvaret. Jag anser att det därutöver för det militära försvaret måste finnas åtminstone en nöjaktig definition när det gäller en operativ målsättning. Därför har jag för min del medverkat till modifikationen beträffande departementschefens uttalande på denna punkt, om vilken vi inom utskottet, i synnerhet inom första avdelningen, blivit ense. Jag är övertygad om att statsrådet inte har någonting att invända mot den formulering som här gjorts.

Får jag därefter ta upp bara en tredje punkt — jag skall inte gå in på civilförsvaret eller totalförsvaret i övrigt, även om jag tycker att det bör noteras från denna talarstol att utvecklingen såväl när det gäller civilförsvaret som det ekonomiska försvaret fortgår på ett betryggande sätt. Jag vill gärna ge både inrikesministern och handelsministern — beträffande de delar av försvaret som sorterar under deras fögderi — ett vitsord för att de drivit på utvecklingen även i dessa mycket viktiga försvarsgrenar på ett sätt som i stort sett motsvarar det militära försvarets. Det är väl inte utan fog som det sägs att Sverige för närvarande har det med all sannolikhet bästa civilförsvaret i världen, och detta är ju till för den civila befolkningens skydd i händelse av krig. Jag skall dock inte längre uppehålla mig vid detta.

Jag skulle vilja säga ett par ord om de förbandsförändringar som även i de nu föreliggande betänkandena är aviserade. Det är ingen hemlighet för försvarsministern att jag har ställt mig kritisk till de i mitt tycke onödigt kostnadskrävande förbandsflyttningar som gjorts, först den bekanta och livligt omdiskuterade Mälarkarusellen och sedermera även när luftvärnsregementet i Karlsborg indrogs och man satte upp ett nytt regemente i Göteborg, en planlösning som jag för min del fortfarande är mycket tveksam inför, eftersom de luftvärnssoldater som nu är förlagda i Göteborg när de skall ha skjutövningar

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

antingen måste resa till Halmstad eller också fara tillbaka till Karlsborg och där inta sina gamla ställningar. Jag skall emellertid inte förnya diskussionen på denna punkt, inte gräva i den snö som föll i fjol.

Här ville jag närmast fråga departementschefen om det verkligen är en riktig och nödvändig planlösning att nu rusta ner ett pansarregemente i Västergötland samtidigt som man sätter upp ett nytt pansarregemente i Skåne. Är det nödvändigt att åsamka sig de betydande miljonkostnader som byggnationer och andra med dessa omläggningar förenade utgifter drar med sig? Det är möjligt att här föreligger skäl som utskottet inte har kunnat genomskåda. Jag har inte haft tillfälle att motionera på denna punkt, och jag har heller inte ansett den vara av någon verkligt stor betydelse i jämförelse med den väsentliga fråga som vi här behandlar, men den är ändå en detalj inom organisationen som man inte får bortse från. Dessutom kommer säkerligen många människor att fråga sig, om den militära organisationen sköts med den omsorg och genomtänkta planmässighet som behövs för att man inte skall slösa med de medel som ställs till förfogande.

Jag har för min del inte kunnat övertygas om — och jag vet att jag inte är ensam om det — att det är nödvändigt att denna förändring görs nu. I varje fall har jag funnit motiveringen alltför knapphändig för att kunna förbigå den med tystnad. Jag skulle vara tacksam om försvarsministern ville ge åtminstone någon förklaring härvidlag och säga lur han sett på saken, eftersom han har funnit dessa åtgärder nödvändiga.

Herr talman! Jag vill sluta med att framföra en förhoppning, som tidigare här har uttalats både av herr Bohman och herr Eliasson i Sundborn, att vi även i fortsättningen skall kunna upprätthålla den enighet kring försvaret

som har genomförts och fullföljts under en följd av år. Jag tror att det är en tillgång ur alla synpunkter, kanske framför allt utåt. Denna demokratiska uppslutning kring det svenska försvaret ger i utlandet en känsla av allvarligt uppsåt. Den ger kraft och mening åt den utrikespolitik vi för, men den ger också styrka inåt. Den stimulerar försvarsintresserade kretsar, inte minst i våra frivilligorganisationer, att tro på och arbeta för det försvar som vi har. Det är därför som jag ser det som en väsentlig uppgift — hur vi sedan än låter de politiska partimötsättningarna utvecklas — att vi försöker hålla i minnet att utrikespolitiken och därmed också försvarspolitikerna kan bäras upp endast i enighet. Jag tror att detta är utomordentligt värdefullt, och inte minst ur den synpunkten, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde inte ordet för att polemisera mot herr Ståhl utan närmast för att komplettera honom i ett hänseende. Herr Ståhl tog nämligen upp den kritik, som framförts i pressen mot den förmenta »prutningen» av försvarsutgifterna och herr Ståhl hävdade att det i själva verket var en betydande ökning av försvarets medel som har gjorts.

Det är klart att det är en betydande ökning, om man ser det hela i pengar. Men man måste i detta sammanhang göra klart för sig, att om man jämför med 1958 års försvarsbeslut — och det har vi gjort hela tiden — så byggde överenskommelsen det året på olika förutsättningar som sedan inte infriades.

Man räknade således då med att kapitalbudgeten skulle utvecklas i i stort sett samma takt som driftsidan, medan det i själva verket inträffade väsentliga

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

eftersläpningar. Jag skall inte gå in på skälen därtill. Jag vill bara konstatera, att det blev en betydande eftersläpning som man sedan måste ta tillbaka. Vidare visade det sig, att utvecklingsprocenten på 2,5 uppenbarligen var för låg för att man skulle kunna följa med i den snabba tekniska utvecklingen. Ytterligare hade vi år 1958 ett stort antal förband och enheter, som så småningom skulle utgå allteftersom man gick över till en kvalitativt bättre från en kvantitativt större krigsmakt, och de förbanden stod kvar under en övergångstid. Detta gjorde att man under de närmaste åren efter 1958 kunde fylla en högre målsättning än man skulle kunna göra med de resurser som man beslöt sig för 1958. Slutligen, herr talman, kan nämnas att övre Norrland fått ett antal nya vägar, dammar och kraftverk, som gör framkomligheten för en potentiell angripare bättre, och detta kräver också ökade försvarsresurser.

Allt detta sammantaget gör att vi nu befinner oss i en situation, där vi varit tvungna att söka återställa ett visst utgångsläge. Detta har kostat pengar. Vid bedömandet av försvarets styrka får vi emellertid inte uteslutande göra detta i pengar. Det gäller att uppskatta den *effekt* vi får för pengarna och den *relativa effekt* som det svenska försvaret kan ha i jämförelse med andra makters, vilka samtidigt genomfört en liknande upprustning. Och bedömer man den relativa försvarseffekten, då kan man inte göra gällande, att den ingångna överenskommelsen innebär en förstärkning av det svenska försvaret i förhållande till år 1958.

Försvarskommittén har uttryckt sig mycket försiktigt på denna punkt. Den har sagt att man genom den nya försvarsramen i varje fall kan upprätthålla den målsättning på längre sikt som man var överens om 1958. Man har inte vågat säga att den innebär någon förstärkning. Man har sagt att vi i stort sett får samma relativa försvarseffekt.

Detta har inte sagts för att förringa värdet av försvarsöverenskommelsen, men jag tror att denna komplettering är angelägen för att man bättre skall kunna förstå herr Ståhls inlägg.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara göra en kommentar — som inte heller är någon polemik — till vad herr Bohman sade om den relativa försvarseffekten. De synpunkter som han anförde överensstämmer i hög grad med den militära expertisens, men jag skall inte ingå på några detaljer. Vad jag ville säga är att försvarskraften jämförd med andra omkringliggande länders är svår att bedöma. Alla som försöker räkna fram en realistisk mätning av denna s. k. relativa effekt anstränger sig naturligtvis att göra detta så verklighetsbetonat som möjligt. Men man måste härvidlag alltid röra sig med antaganden och det är klart, herr talman, att det i detta fall blir toleranser, det kan man inte komma ifrån.

Anledningen till att jag gjorde jämförelser var närmast att man i den offentliga diskussionen har rört sig med ÖB-budet, medan man tidigare alltid har talat om försvarsbudgeten under löpande budgetår. Att detta gav en missvisande föreställning tror jag nog står fast, även om man kan ha subjektiva värderingar av försvarseffekten av den typ som herr Bohman har framfört.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! För cirka en månad sedan förekom en stor diskussion om vårt lands försvar, dess organisation, målsättning o. s. v. Den kommunistiska riksdagsgruppen hade två talare i elden, vilka utförligt redogjorde för vad vi tycker och tänker i detta ämne. Jag kan inte finna några sakliga skäl för att nu upprepa vad som tidigare har sagts.

Jag skall därför, herr talman, med hänvisning till de skriftliga motive-ringarna i våra motioner, I: 706 av herr

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

Lager och II: 849 av herr Hagberg m. fl., nu endast be att få yrka bifall till dessa motioner.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Herr Ståhl sade nyss att vi hade en livligare försvarsdebatt 1958, när man ville pruta på försvarskostnaderna, men att det i den offentliga debatten för närvarande höjs röster för att vi bör ge ännu flera miljoner till försvaret. Jag tror inte att svenska folket har samma uppfattning som herr Ståhl i fråga om detta kvantitetstänkande. Jag anser nu liksom jag gjorde 1958 att det är nödvändigt att i hastigare takt tvinga fram en effektivare rationalisering av försvaret och ett bättre utnyttjande av den personal som försvaret lägger beslag på.

Det är ganska anmärkningsvärda tongångar som hörs i debatten i dag. Vi brukar ju alltid tala om kostnader och skatter. Efter herr Ståhls och herr Bohmans anföranden anser jag att de bör upphöra med sitt tal om de höga skatterna och att de grupper de företräder bör visa en större vilja att betala allt vad försvaret kostar.

När man talar om de värnpliktigas förmåner och säger att dessa har förbättrats, skall man komma ihåg att de familjer som har en eller flera pojkar ju får betala mycket mera av försvarskostnaderna än de familjer som inte har några pojkar. De kostnader som läggs på familjerna är ganska kraftiga, och de borde räknas in i utgifterna för försvaret. De förbättringar som görs av de värnpliktigas förmåner är enligt min mening alltför blygsamma.

Det har också talats om försvarets olika målsättningar 1958 och nu. Dessa uttalanden saknar väl reell grund, ty ingen vet ju vad ett krig kan komma att föra med sig. Jag vill också påpeka att det för en demokrati som vår är angeläget att se till att sådana militära aktioner som förekommit inom vissa nationer inte upprepas i vårt land. Vi måste

vara fullkomligt på det klara med att vårt försvar skall vara en neutralitetsvakt och aldrig får ge sig in på de inrikespolitiska problemen. I länder runt om i världen som betecknas som kulturturnationer förekommer saker som för en demokrati som vår ter sig ytterst allvarliga.

Det är väl emellertid, herr talman, efter den uppgörelse som skett ganska meningslöst för riksdagen att ha någon uppfattning i dessa frågor. Svenska folket har väl liksom riksdagen resignerat. Jag tror att det är till skada för försvarets effektivitet och rationalisering att man tar bort möjligheten till diskussion därom. Vi blir en organisation utan något inre, pulserande liv, vilket ur vissa synpunkter kanske kan vara bra men knappast ur försvarets synpunkt.

Jag har begärt ordet närmast för att beröra vissa frågor som jag tagit upp i en motion. Det gäller försvarets hälso- och sjukvårdsorganisation. Jag har den uppfattningen att försvarsledningen och hälso- och sjukvård är två ting som egentligen inte passar ihop. Om vi inom försvaret skall ha en sjukvård som bygger på användningen av ricinolja, är det givet att vi kan klara den med den nuvarande organisationen. Men man frågar sig om inte den ungdom som vi håller vårt så kostsamma försvar med bör ha rätt att få en ordentlig hälso- och sjukvård.

Vi har inte heller ordnat utbildningen på ett sådant sätt att vår hälso- och sjukvård är beredd att möta alla de uppgifter som måste träffa den om vårt land skulle hemsökas av krigets olyckor. Jag har tidigare påtalat det missförhållandet att vi i detta land har endast en professur i plastikkirurgi och brännskador. Inom försvaret vet alla att brännskadorna i ett krig blir de dominerande skadorna och att de också kan skapa panikartade situationer i t. ex. skyddsrum. Är det rimligt att vi skall fortsätta med denna underlåtenhets-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

synd att i hela Norden ha bara en enda professur i plastikkirurgi och brännskador, när vi vet att brännskadorna både på civil och militär personal får en så stor omfattning i ett modernt krig och i det dagliga livet i övrigt? Denna underlåtenhetssynd är synnerligen anmärkningsvärd.

Vi vet också att specialkirurgien numera kräver flera narkosläkare än förr. Om vi inte får en ökad utbildning på det området, kommer all specialkirurgi att lamslås. Kommer vi i den situationen att ett krig hotar eller krigshändelser har inträffat, måste den civila sjukvården omedelbart avstå alla narkosläkare. Det skulle betyda kaos. Det är naturligtvis riktigt att fältskärerna i äldre tider gjorde sina ingrepp utan narkos, men vi måste komma ihåg att de moderna krigen är olika alla andra.

Det finns ingen anledning för mig att nu gå närmare in på de synpunkter jag framfört i min motion II: 226 att bl. a. inom försvarsuppgörelsens ram avsätta 50 milj. kr till hälso- och sjukvård. Utskottet framhåller i sitt utlåtande att de i motionen anförda synpunkterna rörande tillskapande av en försvarets hälso- och sjukvårdsorganisation torde kunna förutsättas bli föremål för prövning av 1962 års försvarssjukvårdsutredning. Jag har, herr talman, ingen anledning att ställa något yrkande, men jag vill vädja till försvarsministern att han ser till att en samordning sker mellan den civila och den militära sjukvården, så att vi kan utnyttja alla tillgängliga resurser på detta område och skapa en vettig och förnuftig organisation.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det är ju inte så vanligt med en debatt kring ett enhälligt statsutskottsutlåtande. Att denna debatt ändå kommer i anslutning till uppdragande av riktlinjer för vårt försvar under en längre period beror väl på att beslutet får en stor räckvidd.

Herr Lundberg sade, att vi genom försvarskommitténs behandling av denna fråga har tagit bort diskussionen om försvaret. Det är väl ändå för mycket sagt. Denna fråga behandlas numera som alla andra frågor. En parlamentarisk kommitté under herr talmannens skickliga ledning har lagt fram ett förslag, vilket jag sedan har vidarebefordrat till kamrarna. Anledningen till att försvarskommittén var så enig är naturligtvis att de demokratiska partierna i vårt land har en ganska enhetlig bedömning, dels av det internationella läget och vad det kräver, men dels också en gemensam bedömning av försvarsbehoven. Det har vi lagt märke till under en lång följd av år, praktiskt taget ända sedan det andra världskrigets början.

Som ansvariga kan vi inte blunda för att det internationella läget i dag är spänt och att det rymmer risker för krig.

Vad som är mest oroande är den militära kapprustningen inom stormaktslägren. Både Förenta staterna och Sovjetunionen ökar sina anslag för militära ändamål med fantastiska belopp. Sovjetunionen leder och har de båda senaste år som jag har siffror för ökat sina militäranslag med över 40 procent om året. En sådan militär kapprustning medför naturligtvis ovisshet och osäkerhet för alla nationer i världen. Det är det som gör att vi i Sverige tvingas att behålla vårt försvar och förstärka det på vissa punkter som vi betraktar som svaga. Vi hade naturligtvis helst sett att nedrustningsförhandlingarna i Genève hade lett till sådana resultat, att vi hade kunnat minska våra försvarsutgifter. I varje fall skulle jag ha önskat det, och jag hoppas och tror att alla andra här har samma mening. Men så länge vi inte kan skönja begynnelsen på en bättre ordning som vi arbetar för, måste vi hålla på försvaret.

Det finns nämligen inget som helst realistiskt underlag för tron på att vi

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

i Sverige genom att nedrusta skulle kunna bli ett exempel för världen som sedan alla andra skulle följa, att vi genom en ensidig svensk insats skulle kunna få andra med oss på en begynnande nedrustning. Det finns inget underlag för sådana tankar, som jag i och för sig har förståelse för men som är orealistiska.

Förutsättningen för att det skall kunna bli överenskommelser mellan stormakterna är ju att de tvistefrågor som finns mellan dem kan regleras, och så länge man inte har tysklandsfrågan reglerad, berlinfrågan löst, och så länge man även har andra tvistefrågor runt om i världen oreglerade, tvingas vi tyvärr räkna med att det inte blir någon nedrustning. Vad vi i ett läge med kapprustning ändå kan vara glada och tacksamma för är att stormakterna förhandlar, håller kontakt med varandra och numera ganska öppet diskuterar de tvistefrågor som finns. Det är den nästan enda ljuspunkt man kan se.

De som menar att ett försvar av den typ som vi har i Sverige är tämligen meningslöst med hänsyn till alla de nya vapen som finns, framför allt kärnvapen, har väl inte heller tänkt riktigt igenom hela försvarsproblematiken. Kärnvapnen har förändrat situationen i världen, så långt är det väl alldeles riktigt. Ett land som Sverige kan naturligtvis utan vidare praktiskt taget utplånas, om en stormakt skulle använda sina möjligheter för att utplåna oss. Det kan vi inte bestrida. Men vi betraktar ändå inte detta som någon risk för oss. Vi kan inte inse att de fruktansvärda terrorvapnen är avsedda för oss, utan det är väl tvärtom så, att de som löper de största riskerna att bli drabbade av sådana terroranfall är just de stormakter som själva sitter inne med terrorvapnen. Det ligger i vedergällningsstrategiens natur att det måste vara så. Därför är väl riskerna för att terrorvapen skall bli använda mot oss ganska minimala.

Det är därför enligt min mening fullständigt felaktigt att räkna med kärnvapenkrig och kärnvapenterror som det enda tänkbara alternativet för krig. Ett uttryck för stormakternas egen bedömning av vedergällningsstrategiens självmordsrisker är att man mer och mer själv satsar på s. k. konventionella vapen. Det gör man i Sovjetunionen, Förenta staterna, Warszawapaktens länder och Atlantpaktsländerna. Man kan i varje fall inte i de militära rustningar som pågår i dag vänta stöd för meningen att konventionella vapen inte har något värde. Där ute skaffar man sig precis det som vi satsar på i dag, stridsvagnar, artilleri, jaktplan, infanterivapen, motortorpedbåtar, ubåtar, luftförsvarsrobotar o. s. v.

Jag skall inte gå in på varför man särskilt under den senaste tiden i en ny giv börjat satsa på konventionella vapen. Att det har samband med de fruktansvärda riskerna för ett globalt kärnvapenkrig är uppenbart och för att eventuellt kunna undvika detta som är det mest fruktansvärda alternativet, tyr man sig till vapen som man vill ha till förfogande för att slippa stå inför det enda alternativet kärnvapenkrig.

Jag tror att det är nödvändigt att peka på en sak som visserligen alldeles klart framgår av både överbefälhavarens utredningar, försvarskommitténs förslag och vad jag har sagt i propositionen, nämligen att Sverige inte räknar med ett isolerat stormaktsangrepp som någon sannolik krigsrisk för oss. Sverige har ett defensivt försvar, det vet alla. Vi har inga offensiva vapen som stormakterna har. Vårt förhållande till främmande makter är som bekant gott. Det finns ingen anledning för oss att räkna med att den ena eller den andra sidan med sina väldiga resurser plötsligt skulle kasta sig över Sverige. Vi räknar inte med detta som någon sannolik krigsrisk. Nej, vad vi räknar med och vad vi byggt upp försvaret för är den risk för ett allmänt krig som

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

vi tyvärr ännu inte kan bortse från — ett stormaktskrig som efter vad vi kan förstå i så fall måste beröra områdena i närheten av Sverige. Vi kan inte bortse från den risken, och vår utrikespolitik syftar bland annat till att försöka hålla vårt land utanför ett eventuellt krig mellan de båda stormaktsblocken. Vi försöker att genom vår alliansfria utrikespolitik skapa förståelse åt båda hållen för vår ställning och göra klart att Sverige inte från någondera sidan är att påräkna som stöd utan att Sverige kommer att föra en strikt neutralitetspolitik och hålla sig utanför ett sådant krig.

Men det räcker inte med att bara avge neutralitetsdeklarationer. Alla måste inse att sådana deklarationer inte har något som helst värde om det inte bakom deklARATIONERNA finns en försvarsorganisation, ett folk som vill försvara sig och hävda sin neutralitet om det skulle bli krig. Därför är försvaret ett absolut nödvändigt stöd för vår utrikespolitik. Jag kan försäkra herr Lundberg att med det försvar vi har i dag skulle var och en som eventuellt funderar på att angripa oss tvingas att avdela ganska betydande stridskrafter för att kunna betvinga den svenska försvarsmakten. Dit har vi strävat med våra försvarsansträngningar och där befinner vi oss. En stormakt, som är engagerad i ett allmänt krig, där Sverige ju inte är någon primär motståndare, drar säkert inte på sig en sådan belastning, om det inte är absolut nödvändigt. Därför kan svensk neutralitetspolitik med stöd av ett försvar av den styrka vi har i dag betyda att vi i ett kritiskt läge slipper bli angripna — att vi alltså bevarar vår fred.

Jag kan i det fallet instämma med vad herr Bohman sade om vad detta betyder inte bara för vår egen möjlighet att bevara freden utan också kanske för våra nordiska grannars. Jag är glad över att det råder så stor enighet bland de svenska politikerna om dessa

grundläggande värderingar och bedömningar av vår utrikespolitik och våra försvarsresursers betydelse för vår egen säkerhet men också som bidrag till fredens bevarande. Jag säger »politikernas värderingar» därför att man så ofta i den allmänna debatten utgår från att det mest är fråga om bedömningar från rent militärt håll. Så är inte fallet. Även när det gäller det nuvarande försvarets betydelse för vår fredspolitik rör vi oss med grundläggande värderingar, om vilka ledningarna för de demokratiska partierna i stort sett är eniga, och det är självfallet detta som är underlaget för enigheten i försvarsfrågan.

Mot bakgrund av denna grundsyn, som jag helt kort har försökt sammanfatta, kan man ställa vissa krav på våra försvarskrafter. Det kommer i första hand till uttryck i det förslag till allmän målsättning för totalförsvaret som jag lämnat i propositionen. För det militära försvaret gäller alltså den redan 1948 angivna allmänna målsättningen. Försvarskommittén konstaterade att det inte fanns någon anledning att frångå denna allmänna målsättning, och samma bedömning har jag gjort. Statsutskottet föreslår nu en viss översyn av formuleringarna i målsättningen. Man anser att det kan vara påkallat, och mot det har jag ingenting att invända. Diskussionen i fråga om målsättningen har emellertid inte i första hand avsett allmänna målsättningar utan har, som herr Ståhl erinrade om, koncentrerats till vad som kallas operativ målsättning.

Det har rätt åtskillig oklarhet om vad som menas med detta. Man brukar t. ex. åberopa vad som sagts i den grundläggande försvarspropositionen 1958, men det är väl knappast så, att jag i den propositionen angav någon operativ målsättning på det sätt som denna term på senare tid kommit att användas. Då angav jag i första hand den föreslagna resurstilldelningens begränsning. Det som anfördes i propositionen hade närmast karaktären av en precisering av

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

operativa möjligheter. Försvarskommittén har i sitt betänkande försiktigt sagt, att vad jag då anförde ger uttryck för gällande målsättning. Jag tror det är mycket angeläget, att man mer än vad vi hittills gjort försöker klargöra begreppen och klara ut vad vi syftar till i fråga om de olika målsättningarna. För min del ser jag det på följande sätt.

När det gäller den allmänna målsättningen skall denna närmast ge uttryck för en politisk manifestation och viljeyttring. Den måste därför vara offentlig och formulerad i allmänna ordalag. Till sin innebörd bör den ange grundläggande principiella riktlinjer och allmänna uppgifter i stort.

En operativ målsättning som gör skäl för denna benämning måste ge en mera preciserad vägledning för försvarsplanläggningen än vad som följer av en allmän målsättning. Det måste göras preciseringar om syftet att styra och vägleda myndigheter verkligen skall nås. Men försvarsplanläggningen är det hemligaste vi har på detta område. Därför kan man inte genom offentligt beslut utöva det angelägna inflytandet på försvarsplanläggningen. Det är därför jag föreslagit att det må ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag från överbefälhavaren besluta om operativ målsättning för det militära försvaret. Vad som enligt min mening gör det nödvändigt följa denna ordning är riskerna för missförstånd beträffande innehållet i vår försvarsplanläggning och vår strategi. Man har lätt kunnat råka ut för den missuppfattningen att vi på förhand inriktar oss på att uppge någon eller några delar av landet. Jag vill upprepa att detta är en missuppfattning. Vidare kan man lätt få intryck av en fastläsning i vår försvarsplanläggning, när det i stället är anpassningsbarhet till snabbt växande militärpolitiska lägen i krig som måste präglade våra dispositioner i fredstid.

Herr talman! Jag tror inte jag skall uppta kammarens tid med ytterligare

kommentarer till andra delar av det beslut som förestår. Det finns många sidor som skulle kunna kommenteras. Herr Bohman sade t. ex., att vi måste vara mycket noga med att det beslut som nu fattas och som försvarskommittén står enhällig bakom noga följs. Han hade funnit vissa tendenser till uppmjukning, och jag föreställer mig att Muskövarvet, som herr Bohman nämnde, skulle vara exempel på detta. Jag tillhörde inte försvarskommittén och kan därför inte utgå från något annat än det som står i betänkandet.

Man hade kommit fram till att Muskövarvets färdigställande skulle kosta ytterligare ungefär 114 miljoner kronor, men någon vecka efter att försvarskommitténs betänkande framlagts säger myndigheterna att det kommer att kosta 132 miljoner kronor. Vi har räknat ut det och vi tvingas att förbättra och förändra på en mängd punkter för att öka säkerheten där ute. Detta påpekande från myndigheternas sida kommer när de militära förvaltningarna har disponerat de totala beloppen för detta budgetår. Under sådana omständigheter har jag ingenting annat att göra än att, eftersom pengarna är disponerade, med sorg i hjärtat tränga undan något annat. Det finns såvitt jag förstår ingen annan väg att gå än att för marinen framhålla, att blir det så mycket dyrare är det tyvärr omöjligt att marinen helt följer de tidigare uppgjorda materielplanerna. Dessa pengar måste man ta hänsyn till. Nu är fyra år en lång period. Vi vet inte hur den kostnadsutvecklingen kommer att bli, men jag har inte kunnat finna någon annan utväg än den som valts.

En annan fråga som togs upp — det vi nu talar om berör ju ett stort område — var flyttningar av förband. Jag tror att vad herr Ståhl sade på den punkten delvis bygger på ett missförstånd, men det beror på vad herr Ståhl menade. Vi flyttar inget förband från Borås till Kristianstad. Att vi i detta fall koncentrerar pansarutbildningen till

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

Kristianstad medför, såvitt jag kan se, ingen ökning av kostnaderna. De investeringar som måste göras för att härbärgera pansarfordonen blir inte större i Kristianstad än i Borås. Dessutom slipper vi att skaffa ett övningsfält för pansarutbildning i närheten av Borås. Det finns nämligen ett gemensamt övningsfält för I 6 och I 7, Revingehed, vilket riksdagen beslöt — jag tror i förra veckan — skulle utvidgas. Härigenom görs en besparing. Jag tror detta är en ganska riktig disposition, föreslagen av chefen för armén och accepterad av mig. Jag kan inte se att det blir några större svårigheter för personalen i samband med denna förändring, och inte heller kan jag finna att det medför någon ökning av kostnaderna.

Herr talman! Jag vill också uttala min tillfredsställelse över att statsutskottet enhälligt har ställt sig bakom dessa riktlinjer för försvaret under en fyraårsperiod.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag vill säga ett par ord i anledning av försvarsministerns yttrande om den operativa målsättningen. Det finns ingen anledning att förstora de meningsskiljaktigheter som kan råda på denna punkt. När försvarsministern talar om att den operativa målsättningen inte har den allmänna målsättningens karaktär av politisk viljeyttring utan inrymmer försvarsplanläggning av mycket hemlig natur undrar jag emellertid, om han ändå inte kan vara beredd att överväga vad statsutskottet i sitt enhälliga utlåtande har framhållit, vilket också stämmer ganska väl med min personliga uppfattning.

Nog bör det vara en stor fördel att det finns möjligheter att sammanföra den allmänna målsättningen med de delar av den operativa målsättningen i stort — jag understryker orden i stort — som något preciserar försvarets uppgift och utformning utan att därför tangera den självklart hemliga militära krigsplan-
3* — *Andra kammarens protokoll 1963, Nr 24*

läggningen. Med så mycket skickligt och skrivkunnigt folk som vi har här i landet och så många som tänker på militära och militärpolitiska problem bör vi kunna lösa denna fråga. Statsutskottet har enligt min mening på ett skickligt sätt sökt sammanföra dessa synpunkter när det har anhängit att Kungl. Maj:t skall överväga en sådan skrivning för framtiden. Jag anser inte att det skulle vara någon omöjlighet att lösa problemet efter dessa principer. Det skulle också vara önskvärt från den synpunkten — vilket även herr Ståhl framhöll — att vi inte skall sekretessbelägga mer än nödvändigt för att därigenom stimulera diskussionen om de försvarspolitiska problemen. Den omständigheten att vi är eniga i försvarsfrågan betyder inte att vi på något sätt skall söka hindra debatten. Vi bör tvärtom så mycket som möjligt befordra en fri och öppen diskussion om våra försvarsproblem.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! När jag nyss talade om vissa tendenser att nagga försvarsöversenskommelsen i kanten syftade jag inte — som försvarsministern trodde — enbart på Muskö utan bl. a. på frågan om försvarsmedicinsk forskning och på propositionen om försäljning av ett markområde till Karlskrona. Det är här fråga om ett par klara fall som gäller småposter men som likväl har principiell innebörd.

Beträffande Muskö säger departementschefen, att det just i år inte finns någon annan utväg än att ta dessa tre miljoner kronor innauför ramen. Jag har inte ställt något yrkande på den punkten. Jag har bara förbehållit mig att få komma tillbaka. Försvarsministern förklarar vidare att han inte varit med i försvarskommittén och därför inte haft någon annan möjlighet än att läsa betänkandet. Jag har det framför mig. Försvarskommittén påvisar där för det första, att överbefälhavaren *inte* har inräknat några medel för Muskö i de kost-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

nadsramar som presenterats för försvarskommittén och som vi lade till grund för försvarsuppgörelsen. För det andra påvisar försvarskommittén, att Musköutbyggnaden måste beaktas när man fastställer den militära kostnadsramen och att det härför fordras en medelsanvisning som — med hänsyn till de då aktuella kostnaderna — bedöms uppgå till 30 miljoner kronor. De pengar som man alltså antog skulle åtgå lade man *till* den ram man hade kommit fram till.

Någon månad senare görs en undersökning inom fortifikationsförvaltningen som visar att samma utbyggnad som vi ansåg skulle läggas till den överenskomna ramen nu kostar några miljoner kronor mer. Då kräver väl logiken att dessa tre miljoner kronor skall gå utanför ramen och inte plockas in i denna med påföljd att marinen måste reducera den materielanskaffning som ursprungligen beräknats.

Beträffande den allmänna och den operativa målsättningen tror jag att den debatt som förts med anledning av vissa motioner och som har tagit sig uttryck i statsutskottets skrivning har varit av värde för alla berörda parter. Vad motionärerna och statsutskottet åsyftade med sina önskemål om den operativa målsättningen var självfallet inte den försvarsplanläggning som under alla förhållanden måste vara hemlig. Det var i stället fråga om att fixera de operativa uppgifter i stort som försvaret enligt utskottets uppfattning har att fullgöra för de pengar som vi anslår. Detta har kommit till tydligt uttryck i statsutskottets utlåtande. Jag uppfattade departementschefens ord så att han helt anslöt sig till de tankegångar som framförts i detta.

Får jag till sist, herr talman, på en punkt ansluta mig till herr Lundberg. Även om jag här har talat varmt för försvarsuppgörelsen och under inga omständigheter skulle vilja byta ut vad vi har kommit fram till — jag tror att

det är av omistligt värde — inser jag att vi kanske inte skall blunda för att det ligger viss risk för den fria, öppna och engagerade debatten om försvarsfrågorna i att man låser partierna på detta sätt. Det är dock en liten olägenhet som man måste ta för att vinna något bättre och större. Jag delar alltså i viss mån herr Lundbergs uppfattning om att det i detta hänseende föreligger vissa risker med sådana här uppgörelser.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern uttryckte sig mycket försiktigt, när han förde den nya pansarorganisationen på tal — om jag får uttrycka mig så. Det är riktigt att det där inte är fråga om någon förflyttning. Jag skall härvidlag inte vara mera kategorisk än försvarsministern. Jag vill bara uttrycka ett bestämt önskemål, nämligen det att när det förs fram propåer av denna typ, så bör i propositionen och i andra sammanhang även den ekonomiska innebörden av förflyttningarna klargöras tydligare än vad som skett i detta fall. Det har lämnats en specifikation, men den är inte sådan, att man kan se vad som skulle ha behövt byggas på det ena eller andra stället, om organisationen hade gjorts annorlunda. Därvidlag tror jag att en förbättring kan göras, och jag hemställer om den.

Så några ord om den operativa målsättningen. Självfallet är det alldeles riktigt som statsrådet säger, att krigsplanläggningen är det hemligaste vi har. Den kan inte publiceras, och det är heller ingen som begär det. Men lika självklart är att den offentliga debatten här i landet också måste omfatta försvaret och användningen av de stora anslagen för militära ändamål. Och därför är det ett legitimt krav från dem som för den offentliga diskussionens talan — det må vara pressorgan eller enskilda människor — att få vederhäftiga upplysningar om pengarnas disposition

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

och användning. Det är därför som vi från första statsmakten — och gärna med andra statsmaktens gillande — behöver en fastlagd operativ målsättning. Den skall inte vara detaljerad, men den får heller inte vara så diffus att den blir intetsägande. Den skall i stort sett ange vad pengarna skall räcka till och vad vi i händelse av krig skall utträta med pengarna.

Jag erkänner att det inte är lätt att hitta en skrivkunnig person som klarar den uppgiften, men alldeles omöjligt bör det väl inte vara. Jag instämmer med herr Eliasson i Sundborn om att det bör finnas möjligheter att tillgodose båda de önskemålen.

Sedan vill jag i anslutning till resonemanget om insynen i och den offentliga debatten kring försvaret bara säga, att jag inte vill gå med på att partierna är låsta. Det finns inga enskilda ledamöter i det socialdemokratiska partiet som är det och inte heller i övriga partier bör man känna det så.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Den operativa målsättningen har diskuterats mest i replikföringen, och jag skall inte upprepa vad jag sagt. Jag har, herr Eliasson i Sundborn, gått med på omformulering av den allmänna målsättningen. När det förslaget framlägges, kanske vi i riksdagen får den diskussion, som vi skulle kunna hålla på med mycket länge här i dag. Jag begränsade mig därför i mitt anförande till att försöka ge uttryck för min egen mening. Mitt syfte var att försöka skapa klarhet på ett område där det har rätt och tyvärr fortfarande råder oklarhet.

Jag finner det mycket svårt att förena både allmänna och operativa målsättningsresonemang i en målsättning, om det skall vara någon mening med den. Vi har i den allmänna målsättningen i dag sagt ut, att om vi blir angripna skall hela landet försvaras;

vi skall inte ge upp någon del utan motstånd. Beträffande det operativa resonemanget känner ju alla till att överbefälhavaren säger, att med begränsade försvarsresurser kan inte hela landet försvaras. Vi måste fördröja fienden i en del av landet, medan vi i andra delar av landet hårt och bestämt skall se till att varje anfall avvärjes. Jag vet inte om herr Eliasson menar, att vi skall precisera den operativa målsättningen mera genom att säga vilka delar av landet vi skall försvara i första hand och vilka delar vi skall försvara i andra hand.

En operativ målsättning måste ju, om den skall ha någon mening, ge överbefälhavaren och försvarsmyndigheterna vägledning vid försvarsplaneringen. Därför har jag sagt, att den allmänna målsättningen skall ange inriktningen. Den skall vara principiell och självfallet hävda vår beslutsamhet att försvara hela landet. Men den operativa målsättningen, som skall ge myndigheterna vägledning till försvarsplanläggningen, bör nog ändå överlätas åt Kungl. Maj:t och överbefälhavaren att mera i detalj fastställa. Menar man att detta, som har åstadkommit så stora missförstånd redan i debatten, skall öppet och offentligt här klaras ut i kamrarna? Jag tror inte herr Eliasson menar det. Det får vi som sagt återkomma till, när vi får ett förslag om ändrade formuleringar i målsättningen.

Till herr Bohman vill jag säga, att det föreligger ingen principiell skillnad mellan Muskö och andra projekt. Här har vi ett exempel på vad som kan hända, nämligen att kostnaderna har felräknats. Då måste merkostnaderna tas någonstans inom den fastlagda kostnadsramen — det är ju en given följd av en överenskommen kostnadsram. Jag trodde vi var helt överens om detta och att vi utanför den fastlagda kostnadsramen endast har att räkna med kompensation för prisstegringar och lönestegringar, som innefattas i det beslut vi skall fatta. Jag talade nu om felräkning-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

ar. Om man har angivit kostnaden för ett objekt till 10 miljoner och det kostar 30 miljoner, kan ju detta inte vara ett uttryck för den allmänna kostnadsstegring, som beräknas enligt ett särskilt index. Detta är ett dilemma, som vi haft under de fem år dylika fastlagda kostnadsramar funnits.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern provocerade mig att begära replik, när han ställde frågan, i vilka områden av landet vi närmast skall avstå från att avvärja fienden. Jag har den uppfattningen, att vi skall avvärja fienden var han än kommer.

Men beträffande frågan hur den operativa målsättningen skall formuleras vill jag utan vidare säga herr försvarsministern, att jag inte är särskilt förtjust över 1958 års målsättning och den formulering som försvarsministern själv gjorde om att vi skulle klara en och en halv invasion från vissa håll. När jag här understryker att vi bör få en samordning av den allmänna och den operativa målsättningen, menar jag att den bör ge utrymme för större flexibilitet än 1958 års målsättning inrymde.

När man har läst försvarskommitténs betänkande får man ett intryck av att vi, även om vi skall fasthålla vid 1958 års målsättning, skulle kunna formulera den på ett något annorlunda sätt. Försvarsministern vet mycket väl, att det i det hetsiga slutskedet av försvarskommitténs arbete inte var möjligt för oss att göra en exakt formulering. Jag tror att man för att befordra en försvarspolitisk debatt mycket väl skulle kunna formulera den operativa målsättningen på ett sätt, som ingalunda behöver stå i strid mot det legitima intresset att själva krigsplaneringen måste vara hemlig.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:
Herr talman! På en punkt vill jag

understryka vad försvarsministern sade, nämligen att han inte skall låta lura sig till att lämna någon detaljerad redogörelse för den operativa målsättningen. Den operativa målsättningen måste vara en reell målsättning. Vi får inte därvidlag genom allmänt prat försämra effektiviteten i vårt svenska försvar. Det borde också vara angeläget för herr Ståhl, som ju bor nära gränsen, att erinra sig norske statsministern Michelsens ord 1905. När Bjørnstjerne Bjørnson då sade: »Nu gäller det att hålla samman», svarade Michelsen: »Nu gäller det att hålla käft.»

Det finns vissa frågor, där man måste hålla käft, om man skall kunna åstadkomma något vettigt.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att begära ordet i denna debatt, eftersom jag väl närmast sagt vad jag ville säga i detta sammanhang när vi tidigare i år behandlade frågan om försvarets anslagsram. Men inför den tro på militarismen, som man här från olika håll har givit uttryck åt, kan jag inte underlåta att åtminstone tillkännage att jag inte har ändrat uppfattning i militär- och fredsfrågorna.

Jag skall erkänna att det militära tänkandet har spritt sig som en epidemi över landet. Men med de oerhörda belegg som olika militära organisationer erhåller — t. ex. Folk och försvar och andra — och som gör det möjligt att skicka ut försvarsdepartementets främsta krafter för att på sitt sätt tala om försvarets betydelse nu och i framtiden, är det väl inte underligt om detta tänkesätt smittar av sig, när man inte samtidigt kan föra en ideologisk debatt och människor i allmänhet är helt oförmögna att bemöta agitatorerna från försvarsdepartementet. Det är ju det som är det förfärliga.

Jag kan försäkra herrarna, att om vi hade samma möjligheter som militären därvidlag och kunde möta militarismen

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

mens talesmän på deras egen mark, så skulle även vi fredsvänner kunna sätta upp mycket starka förband, och då skulle kanske människorna inte längre sätta sitt hopp till militären. Då kunde vi få en vaccination mot denna andliga smitta, och människorna kunde då ha kvar en förnuftigare målsättning än att över huvud taget tänka på krig.

Det är klart att man inte kan öppet redogöra för den operativa målsättningen. Jag håller med försvarsministern om att den allmänna målsättningen måste vara att vi skall försvara oss, om vi blir anfallna. Den saken är så klar, att den inte behöver diskuteras. Det förekommer inte någon försvarsovilja, som tar sig uttryck i en uppfattning att vi skall lägga landet öppet och inte försvara oss vid ett angrepp. När ett krig kommer försvarar människorna sig, även om de är mycket dåligt rustade.

Det är emellertid inte säkert att de starkast rustade går ur kriget med seger. Det är en fullständigt felaktig uppfattning, herr försvarsminister. Man kan gå till historien för att se om så varit fallet, och man skall då finna att det ibland har varit på motsatt sätt.

Försvarsministern säger att det finns frågor som måste lösas och som utgör en krigsfara innan de blivit lösta. Det är säkert riktigt. Han pekade på tysklandsfrågan. Men hur kunde Tyskland hamna i det läge som det befinner sig i i dag? Det skedde inte på grund av att det var svagt rustat. Har inte Tyskland självt genom hitlerismen och allt vad den förde med sig manövrerat sig in i det läge som det nu befinner sig i? Var inte samtliga segermakter eniga om att detta läge skulle skapas för att det skulle bli fred i världen och för att man skulle lära tyskarna en gång för alla, att man inte får störa världsfreden. Detta var orsaken till den uppdelning av Tyskland som nu föreligger. Det var samtliga segrande ockupationsmakter i Tyskland som bestämde detta. Det var Tyskland självt som genom sin starka militärmakt

manövrerade sig in i det läge som nu råder. Jag tror inte att det kommer att bli militärerna som klarar upp detta problem.

Vi skulle behöva en fredsforskning för att få reda på vad det är som på längre sikt skapar motsättningar mellan nationerna och som leder till krig och mynnar ut i ett sådant läge som Tysklands situation av i dag. Detta berör emellertid såvitt jag vet aldrig med ett ord de som får hälften av den skatt, som vi betalar. Man talar bara om våra rustningar och vad de skall betyda för den händelse det skulle bli krig.

Jag tror att rustningar i vårt land över huvud taget betyder ofantligt litet för vår utrikespolitik. Det som betyder något är vår neutralitetspolitik. Länderna i världen måste tro på att vi menar ärligt med vår neutralitetspolitik. Det är denna som man både i USA, Sovjetunionen och i andra länder värdesätter oss högt för.

Jag tror att vår före försvarsminister kan vittna om detta. Han har nyss varit på en resa i Sovjetunionen, och säkert därmed fått en mera bestämd uppfattning om vad vår neutralitetspolitik betyder än när han satt på den post, som nu innehas av herr Sven Andersson, och kände sig både osäker och olustig.

Jag tror att man litar på oss så länge vi inte går in för att skaffa atombomber. Så länge spelar våra rustningar inte någon utrikespolitisk roll. Jag tror inte att vi kan skrämna någon med våra rustningar, och inte heller att det är avsikten. Jag tror att försvarsministern och hans medarbetare har ett fullt ärligt uppsåt, när de agiterar för militarismen. Jag tror att de framför en fullständigt ärlig uppfattning. De som sysslar med detta tillräckligt länge — det har jag sagt förut — fångas emellertid av sitt eget arbete, så att de till slut inte kan tänka sig något annat än att problemen måste lösas med militära medel och att vi måste rusta mycket mera för att klara situationen.

Det är ett av historiker erkänt för-

Riktlinjer för den framtida utformningen av det militära försvaret

hållande, att så verkligen är fallet. Det föreligger emellertid inte någon enig uppfattning om huruvida vi skall ha atombomber i vårt land. Än har regering och riksdag inte sagt nej till dem, och överbefälhavaren gör framställningar och agiterar för dem. I en TV-intervju häromdagen förklarade arméchefen med ett leende, att vi visst bör gå in för att skaffa kärnvapen i vårt land. Från det hållet föreligger en långt större fara.

Vi känner till att överbefälhavaren har mycket stort inflytande i vårt land. Även i dagens första ärende på vår föredragningslista, den från fredagen uppskjutna frågan om de samvetsömmas behandling, svävade överbefälhavarens ande över det förslag som andra lagutskottet hade kommit fram till. Så nog sitter militärerna på parkett i vårt land i dag. Men det kostar oss halva skatten— pengar som skulle kunna användas för nyttiga ändamål.

Jag tror det är ganska meningslöst att tala om att Sverige skulle kunna försvara sig i ett allmänt krig — och några andra krig kan ju inte tänkas komma in i bilden, sade försvarsministern. Men när motsättningarna ute i världen blir så starka, att Sverige dras in i krig, då är mänskligheten ganska nära slutet — det kan vi vara övertygade om. Motsättningarna koncentreras sannerligen inte till våra nejder utan till helt andra ställen.

Men dess bättre har själva målet för krigen ändrats. Tidigare var det någon mening för ett land, som saknade moral och hyste önskan att med maktmedel lägga under sig andra folk, att tillämpa en kolonialpolitik som höll — och i viss utsträckning håller — ett grepp över de färgade folken. Men inte är i dag de stater som bildats nere i Afrika särskilt utsatta för stormaktsangrepp därför att de inte har något starkt försvar; ja, de har över huvud taget inget försvar. Men man har fått en ny syn på den ekonomiska politiken och på samlevnaden

mellan staterna, så att man nu klarar upp problem som tidigare ledde till slaveri och kolonisation. På affärsmarknaden är det ju inte några större svårigheter att byta till sig naturprodukter. Denna ändrade syn är väl det som kan ge oss hopp om en bättre och förnuftigare framtid.

Vad menas med ett starkt försvar? Ja, ett »starkt» försvar kan vara ett svagt försvar. Vad var det som räddade Sverige under det senaste världskriget? Jag tror inte någon kan påstå att vi hade ett speciellt starkt försvar under det senaste världskriget. Det har ju tvärtom riktats kritik mot att försvaret var svagt. Men tack vare att det var så svagt slapp vi kriget. Vi vet att militärerna gjorde uppvaktningar hos regeringen och ville att några arméfördelningar skulle skickas mot Ryssland för att vi tillsammans med finnarna skulle besegra Ryssland. Men regeringen var, som den i allmänhet är, förståndig. Företrädarna för de olika partierna i regeringen övertygade militärerna om att vårt försvar var svagt och genom den hjälp som redan givits åt Finland blivit ytterligare försvagat, varför det inte fanns någon möjlighet att skicka så mycket folk som militärerna begärde. Tack vare att vi var dåligt rustade gick det också att övertyga militärerna härom. Detta kan inte av någon bestridas.

Hur är det nu Folk och försvar agiterar? Om jag inte blivit felaktigt underrettad genom tidningspressen har man från detta håll haft någon sammankomst med en del begravningsbyråer och förklarat för dem, att det i ett kommande krig inte går att begrava de svenska medborgarna i vanliga träkislor, utan vi måste skaffa papperssäckar som de döda kan begravas i. Målsättningen är alltså att de svenska medborgarna skall begravas i papperssäckar — det är den riktning man på militärt håll tror att utvecklingen skall ta.

Jag för min del anser att dessa spekulationer, denna skrämsepropaganda,

skadar det lugn som människorna bör få ha. Det måste, inte bara för oss utan ännu mer för stormakterna, för mänskligheten, stå klart att de frågor, där motsättningar råder, icke kan lösas med vapen.

En del av dessa frågor gäller de underutvecklade länderna. Man konstaterar: Dessa problem kan vi aldrig klara, innan de underutvecklade länderna byggts upp, så att de är någorlunda jämförbara med de industriellt utvecklade länderna. Men så länge vi begagnar sådana väldiga belopp till rustningar, så länge hindrar vi uppbyggnaden av dessa länder.

Vi måste alltså komma till ett annat tänkande. Vi måste ha klart för oss att mänsklighetens framtid ligger i en avrustad värld, där människorna är villiga till samarbete.

Herr talman! Detta är endast några reflektioner jag har velat göra i dagens debatt.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a—c

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. d

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 706 och II: 849; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. e

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2—19

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 19

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medelsbehoven

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

under försvarsgrenarnas avlöningsanslag för budgetåret 1963/64 m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till folkpensioner m. m., ersättning till postverket för pensionsutbetalningar samt bidrag till sjukförsäkringen jämte i ämnet väckta motioner, samt

nr 116, i anledning av väckta motioner om anslag till forskning rörande unga kvinnors asocialitet.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 20

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 117, i anledning av väckta motioner om anslag till S:t Lukasstiftelsen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per Jacobsson m. fl.* (I: 136) och den andra inom andra kammaren av herr *Källstad m. fl.* (II: 161), hade hemställts att riksdagen måtte besluta anvisa ett anslag till Bidrag till S:t Lukasstiftelsen på 30 000 kr. för budgetåret 1963/64 under femte huvudtiteln.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 136 och II: 161 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Ivar Johansson*, *Axel Johannes Andersson*, *Edström*, *Kaijser*, *Källqvist*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Staxäng*, *Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred, *Källstad* och *Tureson*, vilka anset att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 136 och II: 161 till Bidrag till S:t Lukasstiftelsen för budgetåret 1963/64 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 30 000 kr.

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

Utskottets hemställen föredrogs; och anförde därvid:

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Steget från den militär- och försvarspolitiska debatt som nyss förts här i kammaren, där det varit fråga om anslag på många, många miljoner, till en diskussion om ett bidrag på fattiga 30 000 kronor till S:t Lukasstiftelsen är onekligen mycket stort. I detta fall rör det sig om en människovårdande verksamhet.

Statsutskottet har nu liksom vid ett par tidigare tillfällen avstyrkt motionen om ett bidrag till S:t Lukasstiftelsen. Kungl. Maj:t har tidigare i år, den 8 februari, avslagit en ansökan från S:t Lukasstiftelsen om bidrag på 20 000 kronor till stiftelsens familjerådgivningsverksamhet.

När jag studerat utskottsmajoritetens skrivning har det slagit mig, att man i år har en avsevärt mera positiv inställning till S:t Lukasstiftelsens arbete. Man säger visserligen, att det inte går att ge något bidrag till den familjerådgivningsverksamhet som stiftelsen bedriver, även om det också finns ett uttalande som tyder på att bidragsgivning till sådan verksamhet som bedrivs i enskild regi vore möjlig. Det heter i utlåtandet: »I och för sig kan en organisation som S:t Lukasstiftelsen således komma i fråga för bidrag.» Men utskottsmajoriteten avvisar ändå sådant bidrag under hänvisning till att stiftelsen inte följer de bestämmelser som gäller för sådan verksamhet. Jag vill liksom jag gjort tidigare betona, att det ur ekonomisk synpunkt är praktiskt taget omöjligt för S:t Lukasstiftelsen att följa bestämmelserna om kostnadsfri rådgivning.

Medicinalstyrelsen har i sitt yttrande sagt, att det i detta fall knappast är fråga om vad man kallar försöksvis anordnad familjerådgivning, och medicinalstyrelsen kan fördenskull inte tillstyrka förslaget, trots att medicinalsty-

relsen 1956 i likhet med pensionsstyrelsen yttrade sig ytterst positivt om denna verksamhet och då tillstyrkte ett bidrag.

S:t Lukasstiftelsen är nödsakad att ta 15 kronor i avgift av de rådssökande, men jag vill framhålla att man beviljar medellösa personer kostnadsfri rådgivning.

Det antal personer som söker stiftelsens familjerådgivning utgör enligt den senaste uppgiften, den för 1962, enbart 12 procent av det sammanlagda antalet sökande.

Vad som frapperat mig är att utskottsmajoriteten har skrivit relativt positivt om den övriga verksamhet som bedrivs av S:t Lukasstiftelsen. I utlåtandet heter det: »Av stiftelsens verksamhet i övrigt synes närmast den psykiska rådgivningen vara av sådan art att stöd från det allmännas sida kan övervägas. Otivelaktigt innebär denna verksamhet en avlastning för den öppna psykiatriska vården vid de allmänna sjukhusen.» Denna betygssättning av stiftelsens verksamhet borde ha lett till en annan slutsats än den utskottsmajoriteten kommit till, nämligen att man borde ha tillstyrkt det bidrag som föreslås i motionen. Men utskottet hänvisar till att det är möjligt att ge ett bidrag endast under förutsättning att verksamheten avser barn och ungdom. Nu är det faktiskt så, att av de 532 personer som under 1962 sökte rådgivning var 101 personer under 25 år och 169 under 30 år. Det är alltså i viss utsträckning fråga om unga människor.

Stiftelsens verksamhet i övrigt, som utskottsmajoriteten alltså uttalat sig positivt om, avser psykoterapeutisk behandling. Denna gren utgör 35 procent av verksamheten. Självvård och rådgivning utgör 33 procent och stödterapi 18 procent. Det är alltså ett väsentligt mentalhygieniskt arbete som utföres. Stiftelsen bedriver ett förebyggande arbete genom att ge råd och behandling beträffande en hel rad av problem och

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

konflikter hos människorna. Genom denna verksamhet bidrar man till att stabilisera livssituationen under en viktig brytningsperiod i livet; som jag tidigare framhållit gäller verksamheten i stor utsträckning unga människor. Man sysslar med konflikter i arbetslivet och med livsåskådningsfrågor men också med problem i samlivet människor emellan, både mellan makarna i ett äktenskap och mellan föräldrar och barn.

Ett bidrag till S:t Lukasstiftelsen borde baseras på den allsidiga verksamhet som där bedrivs och inte inskränka sig till den ringa del av verksamheten, som enligt de principer som gäller familjerådgivningsbyrån i Stockholm kan rubriceras som familjerådgivning.

Det bedrivs alltså här ett av samhället officiellt erkänt arbete i människovårdens tjänst, och det utgör ett värdefullt komplement till samhällets psykiska vård i övrigt. Utskottsmajoriteten har också betonat, att denna verksamhet innebär en avlastning för den öppna psykiatriska vården vid de allmänna sjukhusen. Man tycker då att detta bidrag på 30 000 kronor skulle vara en ganska billig ersättning för den avlastningen. Beloppet är inte större än vad det kostar att ha en och en halv intern vid en ungdomsvårdsskola under ett år.

Så mycket mer värdefullt borde detta frivilliga arbete anses vara, som många människor på grund av anhopningen av hjälpsökande till samhällets psykiska vård inte alltid har möjlighet att i tid få den personliga vård de behöver.

S:t Lukasstiftelsen är i verkligt behov av ökade resurser för att kunna utveckla och över huvud taget fortsätta sin samhällsgagnande verksamhet, i synnerhet som stiftelsen i år blir nödsakad att flytta till större och mer ändamålsenliga lokaler i ett hus som är under uppförande i närheten av Odenplan, varigenom omkostnaderna kommer att bli väsentligt högre.

De utredningar och uttalanden som gjorts i anledning av tidigare riksdags-

behandlingar av denna fråga har dokumenterat, att stiftelsen bör få ett verksamt allmänt stöd, och det är min förhoppning att ett sådant skall beviljas genom riksdagsbeslut i år.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av fröken Andersson m. fl.

I detta anförande instämde fru *Boman* (h) samt herrar *Berglund* (fp), *Hammar* (fp), *Westberg* (fp), *Börjesson* i Falköping (cp), *Dickson* (h), *Johansson* i Dockered (cp), *Gustafsson* i Borås (fp), *Staxäng* (h), *Nelander* (fp), *Hamrin* i Kalmar (fp), *Gomér* (cp), *Keijer* (fp), *Hedin* (h) och *Wiklund* (fp).

Herr **FAGERLUND** (s):

Herr talman! Den fråga som nu behandlas är ju en gammal bekant; den var uppe både 1961 och 1962. Vid behandlingen år 1962 hänvisade utskottet till den ansökan som S:t Lukasstiftelsen hade gjort hos Kungl. Maj:t om anslag ur medel som anvisats till försöksvis anordnad familjerådgivning. Denna ansökan har sedan dess blivit avslagen av Kungl. Maj:t, varför det kan vara befogat att motivera varför utskottet nu har avstyrkt förslaget.

I och med att rådgivningen vid S:t Lukasstiftelsen inte är kostnadsfri bortfaller motiveringen för anslag till denna del av stiftelsens verksamhet, eftersom utskottet anser att bidragsgivningen bör bedrivas enligt de riktlinjer som riksdagen har uppdragit. Denna verksamhet spelar inte någon dominerande roll inom stiftelsen, säger motionärerna. Detta påstående stämmer också ganska väl med den verksamhet som Stockholmsinstitutet har redovisat. Där uppges att endast 12 procent av de personer som sökt sig till stiftelsen har gjort det för att få familjerådgivning och att familjerådgivningen omfattar endast 5 procent av antalet besök. Men det var denna del av verksamheten som låg till

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

grund för den första framställningen om statligt bidrag.

Av stiftelsens verksamhet i övrigt är väl närmast den psykiska rådgivningen av sådan karaktär, att samhälleligt stöd kan övervägas. Denna verksamhet innebär en viss avlastning för den öppna psykiatriska vården vid de allmänna sjukhusen. Till denna verksamhet har också Stockholms stad och Stockholms län liksom vissa andra städer, såsom Skara, Falköping och Skövde, lämnat anslag. Men något statsbidrag till sådan verksamhet utgår för närvarande icke annat än som redan sagts i de fall den avser barn och ungdom. Därför har utskottets majoritet inte ansett sig kunna tillstyrka bidrag till denna del av stiftelsens verksamhet, särskilt som behandlingsfrekvensen av ungdom inte är särskilt stor. Här har nämnts att 101 av de personer som sökt råd varit under 25 år. Men av dessa var endast 31 under 20 år.

Till slut, herr talman, vill jag framhålla att den verksamhet som S:t Lukasstiftelsen bedriver helt domineras av verksamheten i Stockholm. Av de 532 personer, som behandlats vid stockholmsinstitutet, var endast 77 bosatta utanför Stockholms stad och Stockholms län. Nu kan man invända, att S:t Lukasstiftelsen bedriver verksamhet även i andra delar av landet. Men också om man tar med den verksamheten har stockholmsområdet den övervägande andelen, 455 personer inom stockholmsområdet mot 282 personer i landet i övrigt. Man kan då fråga sig, om denna verksamhet har den riksomfattande karaktär som skulle motivera ett anslag från statens sida. Jag tycker inte så är fallet, allra helst som det just är verksamheten vid stockholmsinstitutet som motionärerna åberopar som motivering för anslag; herr Källstad nämnde exempelvis flyttningskostnader i Stockholm.

Om man anser att denna verksamhet har den karaktären att den skall ha ett samhälleligt stöd, anser vi nog inom

utskottsmajoriteten, att det tillkommer de landstingsfria städerna och landstingen att lämna bidrag.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Den bakgrund, mot vilken man måste se denna framställning rörande S:t Lukasstiftelsen, är läget på mentalsjukvårdens område i stort både beträffande den öppna och den slutna vården.

Man kan ha mycket olika meningar om läkarbristen på olika områden, men om en sak är väl alla människor eniga, nämligen att vi när det gäller den psykisk-medicinska rådgivningen befinner oss i en mycket allvarlig bristsituation. Detta är för mig en av anledningarna till att jag tycker att man bör beakta den framställning som här föreligger. De människor som vänder sig till S:t Lukasstiftelsens psykiska rådgivning — det är denna som enligt min mening är den mest väsentliga — är personer, vilka lider av sådana kultursjukdomar som nervös depression och ångestneuros. Jag kan vittna om att många människor med sådana svårigheter har blivit hotade och har gått därifrån med ett återställt lugn.

I de redogörelser som jag har läst från S:t Lukasstiftelsens verksamhet är det en sak som jag har fäst mig vid. Det är den mycket långa tid som man använder för sin terapi. Att vi är så upptagna, att vi inte har tillräcklig tid att syssla med dessa sjuka människors frågor och bekymmer, är en sak som vi litet var kanske har anledning att beklaga, men här offerar man verkligen en mycket betydande tid för att komma till rätta med deras svårigheter. Enbart påpekandet av ett sådant faktum är så värdefullt, att det finns anledning att stödja reservationen.

Nu finns det kanske någon som säger att det inte är så lämpligt att stödja S:t

Anslag till S:t Lukasstiftelsen

§ 21

Lukasstiftelsen, eftersom dess verksamhet är fotad på religiös grund. Själv har jag inte tillägnat mig de värderingar som hyses av dem, vilka tillhör denna stiftelse, men det oaktat, herr talman, har jag den bestämda uppfattningen, att man här måste se till resultatet och till de behov som blir tillfredsställda genom denna verksamhet.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen, och jag vädjar till kammarens ledamöter att beakta att det faktiskt är en god sak om vi bifaller reservationen, även om detta kanske innebär ett litet avsteg från gällande principer.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Källstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 117, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 97 ja och 100 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av fröken Andersson m. fl.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 118, i anledning av väckta motioner om anslag till anskaffande av inventarier till allmänna samlingslokaler.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 22

Till bordläggning anmäldes

utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av dels Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för Nordiska rådets elfte session, dels motioner väckta i avslutning härtill;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utrikesförvaltningens organisation och personalbehov m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1963/64 till stöd åt konstnärlig verksamhet m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 127, i anledning av väckta motioner om anslag till vidareutbildning av präster m. fl.,

nr 128, i anledning av väckta motioner om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala,

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statstjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 130, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidragen till Hillelskolan; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om änd-

ring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 23

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fackrepresentationen i skolstyrelserna jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmänt kriminalregister m. m., såvitt propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet;

från statsutskottet:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 21 december 1945 (nr 823) om nöjesskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till statsutskottet;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande fackskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till markförvärv för övningsfält m. m.;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till åtgärder mot silikos, luftföroreningar och tobaksrökning;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1963/64 till hälsovårdsupplysning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställning om anslag för budgetåret 1963/64 till förvaring och underhåll av civilförsvarsmateriel m. m.; och

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till civilförsvaret m. m.; samt

från andra lagutskottet:

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för krigssjukvårdsutbildning av läkare och lag om ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag);

nr 276, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1), m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om behörighet att utöva tandläkaryrket m. m.;

nr 278, i anledning av väckta motioner om viss översyn av lagen om vapenfria värnpliktiga samt om behandlingen av samvetsömma värnpliktiga; och

nr 279, i anledning av väckta motioner om makes samtycke till utträde ur den allmänna tilläggspensionsförsäkringen.

§ 24

Anmälades en till herr talmannen under sammanträdet avlämnad motion nr 945, av herr *Nordgren m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 170, angående statlig löne reglering för skolledare och lärare vid yrkesskolor, m. m.

Denna motion bordlades.

§ 25

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.55.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 22 maj

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 16 in-
nevarande maj.

§ 2

Upplästes följande till kammaren in-
komna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag på ledamotens av
kammaren, Ministerns för utrikes ären-
dena Torsten Nilsson uppdrag och väg-
nar anhålla om ledighet från riksdags-
arbetet den 28—31 maj 1963, emedan
Ministern för utrikes ärendena under
denna tid avses åtfölja H. M. Konungen
till Frankrike.

Enligt uppdrag:

Olle Tunberg

Utrikesministerns sekreterare

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 3

Svar på fråga ang. de svenska kortvägs-
programmen i radio på olika språk

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdeparte-
mentet, herr statsrådet SKOGLUND,
som yttrade:

Herr talman! Herr Lindahl har frågat
mig om jag vill lämna en redogörelse
för de regler som gäller för de svenska
kortvägsprogrammen i radio på olika
språk och hur programutformningen ser
ut: hur omfattande dessa sändningar är
och till vilka länder och språkområden
de främst är riktade samt om det finns
uppgifter om lyssningsmöjligheter och
lyssnarfrekvens.

Enligt överenskommelsen mellan sta-
ten och Sveriges Radio om rundradions

programverksamhet åligger det Sveri-
ges Radio bl. a. att producera särskilda
program för utsändning till utlandet på
kortväg eller på annat sätt och avsedda
att skapa möjlighet för utländsk publik
och särskilt för utlandssvenskarna att
genom rundradio erhålla information
om och upprätthålla kontakt med Sve-
rige.

Sändningstiden för kortvägsprogram-
men omfattar cirka 20 timmar per
dygn. Drygt en tredjedel av sändnings-
tiden upptas av sändningar för utlands-
svenskarna. Återstoden av tiden använ-
des för program på engelska, tyska,
franska, spanska och portugisiska och
riktar sig till lyssnare i alla delar av
världen som har möjlighet att tillgodo-
göra sig program på dessa språk. Sänd-
ningarna omfattar nyheter och press-
översikter, program, reportage och in-
tervjuer med allsidig information om
Sverige samt svensk musik av såväl se-
riös som underhållande karaktär. Dess-
utom sänds specialprogram för sjöfolk,
missionärer och svenska FN-personalen
i Gaza och Kongo.

Hörbarheten har kunnat konstateras
vara god, tidvis utmärkt, inom stora de-
lar av Sydamerika, Afrika och Asien.
Även inom Sydeuropa är hörbarheten
oftast god, medan mottagningen i mel-
lersta och norra Europa samt USA och
Kanada hittills varit av något sämre
kvalitet. Lyssnarfrekvensen kan inte med
någon större säkerhet bedömas. En upp-
fattning om det relativa intresset för
programmen på olika håll ger dock de
cirka 15 000 brev per år, som Sveriges
Radio får från lyssnare till utlandspro-
grammen.

Med detta, herr talman, anser jag mig
ha besvarat herr Lindahls fråga.

Svar på fråga ang. de svenska kortvägsprogrammen i radio på olika språk

Vidare anförde

Herr LINDAHL (s):

Herr talman! Jag vill först tacka statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret på min enkla fråga. Jag ställde frågan om de svenska kortvägsprogrammen i radio bl. a. därför att jag ville fästa uppmärksamheten på en av Sveriges Radio bedriven verksamhet som av naturliga skäl inte blir så omtalad här hemma och som jag skulle tro att endast specialintresserade känner till. Av svaret framgår att sändningstiden är cirka 20 timmar per dygn, vilket för en icke initierad framstår som överraskande mycket.

En journalist, nyss hemkommen från Spanien, har berättat om sitt möte med en droskchaufför i Barcelona som visade sig vara en kännare av Selma Lagerlöf och andra svenska författare. Han hade god kännedom också om svensk musik, detta tack vare flitigt lyssnande på de svenska programmen i radio.

Inget ont om dessa kulturprogram! De har säkert sitt stora värde och fick för övrigt ett högt betyg. Däremot ansågs inte de direkt nyhetsbetonade inslagen vara av samma klass. Intresset för Sverige har ökat på skilda håll i världen. Vår neutralitetspolitik, våra insatser i Förenta Nationernas tjänst och i utvecklingsländerna väcker uppmärksamhet. Detta är ju också ämnesområden som intresserar utlandssvenskarna. Det är möjligt att radiosändningarna från ett litet land som Sverige, som står utanför stormaktsblocken, också vinner en större tilltro. Radions utlandsverksamhet har som bekant varit föremål för en expertutredning som på denna punkt biträtt den sittande radioutredningen. Svenska sjömän, FN-soldater och missionärer, liksom utomlands bosatta svenskar har också omvitnat hur stor betydelse man tillmäter dessa sändningar, som i många fall utgör den

enda kontakten med hemlandet. Av statsrådets svar framgår att programmen också innehåller pressöversikter, vilket jag för min del finner mycket tilltalande. På ett bättre sätt kan knappast svenska synpunkter, representativa för skilda meningsriktningar inom vår demokrati, komma till uttryck. Jag är inte tekniskt bevandrad, men det har sagts att hörbarheten inte alltid är så god. Kanske vi framdeles kan få ännu kraftigare sändare, i varje fall lika starka som de som exempelvis Västtyskland använder.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att lekmannens intryck blir att Sveriges Radio på detta område bedriver ett utomordentligt viktigt kultur- och upplysningsarbete, en verksamhet som också i skilda läger vinner obetingat gillande. Det är enligt min mening viktigt att de svenska radiosändningarna till utlandet bibehålles och, om så visar sig lämpligt, ytterligare byggs ut. De svenska programmen kännetecknas enligt vad jag hört av objektivitet och hög kvalitet. I en tid som vår, då etern är fylld av propagandabetonat nyhetsmaterial, kan säkert en radiosändare som vågar vara annorlunda påräkna ett stort intresse. Därför vill jag önska dem som verkar på detta område en god fortsättning, samtidigt som jag hoppas på en förbättrad och utbyggd nyhetsservice. Sådana sändningar kan, herr talman, betyda mer än vi tror för inånga människor.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den å bordet vilande motionen nr 945.

§ 5

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtande nr 7, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 125—130 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 38 och 46.

§ 6

Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m., i vad propositionen hänvisats till statsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 99 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 1 mars 1963, föreslagit riksdagen att dels antaga inom finansdepartementet upprättat förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623), dels godkänna av departementschefen framlagda förslag till lönegradsplacering av tjänster m. m., dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för överståthållarämbetet, vilka föranleddes av de av departementschefen framlagda förslagen, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångsanordningar som erfordrades i anledning av reformens genomförande.

Propositionen hade såvitt avsåge förslaget till förordning om ändring i taxeringsförordningen hänvisats till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lennart Geijer m. fl.* (I: 703) och den andra inom andra kammaren av herr *Kollberg m. fl.* (II: 860), i vilka hemstälts att riksdagen, med bifall i övrigt till förevarande proposition och med beaktande av överståthållarämbetets utredning och motionerna, måtte beträffande förste taxeringsinspektörerna besluta om ytterligare 4 tjänster i lönegrad Ao 23 och 9 tjänster i lönegrad Ao 21 samt vidare 4 amanuéstjänster Af 17—19.

Utskottet hemställde,

I. att motionerna I: 703 och II: 860 icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 1 mars 1963 framlagda förslag till lönegradsplacering av tjänster m. m.;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för överståthållarämbetet, vilka föranleddes av de av departementschefen i nyssnämnda statsrådsprotokoll framlagda förslagen;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångsanordningar som erfordrades i anledning av genomförandet av i nämnda statsrådsprotokoll föreslagna organisationsändringar.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Axel Johannes Andersson*, *Edström*, *Kaijser*, *Källqvist*, *Staxäng*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Källstad* och *Turesson*, vilka ansett att

dels visst avsnitt i utskottets yttrande bort ha annan, i reservationen angiven lydelse,

dels ock utskottet under I. bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 703 och II: 860 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **KOLLBERG** (fp):

Herr talman! I anslutning till proposition nr 99 med förslag till vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning har jag och fru Kristensson samt herrar Carbell och Grebäck väckt en motion i denna kammare. I första kammaren har en likalydande motion väckts av herr Lennart Geijer.

I motionen framhåller vi att den av Kungl. Maj:t föreslagna organisationen synes i stort sett vara ägnad att för-

Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.

stärka taxeringsarbetet i Stockholms stad.

Till grund för propositionen ligger en av överståthållarämbetet framlagd organisationsplan. Kungl. Maj:t har emellertid, med ändring av överståthållarämbetets organisationsplan, föreslagit åtgärder som inom vissa arbetsområden vid taxeringsavdelningen motverkar en effektivisering av taxeringsarbetet.

Motionärerna förordar överståthållarämbetets organisationsplan och yrkar sådana ändringar i personaldispositionen som är ägnade att ge den eftersträvide effektiviteten i taxeringsarbetet.

Om man vill ernå en effektiv taxering, måste man se till att den administrativa apparaten för behandling av deklARATIONER och annat taxeringsmaterial inom varje avsnitt av taxeringsarbetet får en sådan organisatorisk utformning, att den kan anpassas till de speciella förhållanden som föreligger, bl. a. på grund av den lokala och befolkningsmässiga strukturen.

Det är naturligtvis riktigt att den grundläggande tekniken bör vara likformig över hela landet. Men det är fel att tro sig kunna tillämpa samma organisationsmall över hela vårt avlånga land.

Jag tillåter mig att göra denna reflexion därför att finansministern i propositionen angivit att han genom de föreslagna åtgärderna velat bringa organisationen vid överståthållarämbetets skatteavdelning i överensstämmelse med organisationen i motsvarande avdelningar vid länsstyrelserna. Jag vill än en gång understryka att det är lämpligt att tekniken i taxeringsarbetet är likformig över hela landet men att kraven på personalorganisationen på grund av lokala förhållanden måste bli anorlunda i en storstad av Stockholms storlek än i landet i övrigt. Jag vill bara anföra ett exempel: I Stockholm har taxeringsnämndernas ledamöter av förklarliga skäl inte samma personkän-

nedom rörande deklaranterna som de har i stora delar av landet i övrigt. Detta är ett obestridligt faktum, som givetvis ställer stora krav på tjänstemännens utredningsarbete och gör detta arbete mer omfattande. Det innebär också att ett större ansvar vilar på tjänstemännen. Detta är förhållanden som ända sedan år 1921 påverkat utformningen av taxeringsorganisationen i Stockholm.

I viss mån har stockholmsorganisationen legat till grund för den nya taxeringsorganisationen vid länsstyrelserna, vilken genomfördes 1956, men länsstyrelsernas organisation har delvis fått en annan och mer begränsad personell utformning än den överståthållarämbetets skatteavdelning hittills haft. Det är just en sådan begränsad personellorganisation som finansministern vill genomföra även i Stockholm och som fått inverka på den föreslagna organisationen inom ämbetet. Detta kommer att få till resultat att effektiviteten i deklARATIONSKONTROLLEN begränsas.

Å taxeringskontoren och å förste taxeringsintendentens expedition vid överståthållarämbetet omfattar den mera kvalificerade personalen enligt nu gällande personalplan 67 personer. I samband med omorganisationen har överståthållarämbetet föreslagit att denna personalgrupp i den framtida organisationen skall begränsas till 46 personer, men i propositionen föreslås en ytterligare begränsning till 29 personer. Den kvalificerade personal som här avses har alltså överståthållarämbetet i sitt förslag begränsat med 21 personer, men Kungl. Maj:t har ytterligare skurit ner ämbetets förslag med 17 befattningshavare. Det bör bemärkas att dessa befattningshavare sedan många år innehar kvalificerade tjänster vid skatteavdelningen.

Det är mot denna begränsning, alltså den som Kungl. Maj:t föreslagit, som jag och mina medmotionärer riktar kritik, då vi anser att åtgärden i fråga

Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.

medför en direkt försvagning av effektiviteten i taxeringsarbetet i Stockholm.

Å taxeringsavdelningen förekommande arbetsuppgifter är i viss utsträckning av säsongkaraktär, vilket innebär att en stor del av personalen indelas i tjänstgöring på olika sätt under taxeringsperioden och under tiden mellan taxeringsperioderna. De 17 tjänstemän som jag här talar om skulle enligt överståthållarämbetets förslag bilda en rörlig grupp och under taxeringsperioden i egenskap av kronoombud delta i taxeringsarbetet på bolagstaxeringskontoret, och under återstående delen av året, d. v. s. under icke taxeringsperiod, skulle dessa tjänstemän anslutas till den enhet som har att förbereda besvärsmål till prövningsnämnden och överrätterna.

För att fylla det tomrum, som uppstår i överståthållarämbetets förslag till organisationsplan genom att 17 tjänstemän enligt Kungl. Maj:ts förslag skurits bort, och för att täcka den brist på kvalificerade kronoombud, som blir följden för bolagstaxeringskontorets del, föreslår Kungl. Maj:t att motsvarande antal tjänstemän från en annan avdelning inom taxeringsavdelningen — nämligen revisionskontoret — överföres till bolagstaxeringskontoret under taxeringsperioden. Revisionskontorets tjänstemän är givetvis kvalificerade för uppdrag som kronoombud, men genom att de under taxeringsperioden helt friställes från sina befattningar vid revisionskontoret uppkommer en betydande försvagning av revisionsarbetet, vilket måste betecknas som mycket allvarligt med hänsyn till att förstärkningen av revisionsarbetet är en av de betydelsefullaste punkterna i pågående upprustning av taxeringskontrollen.

I propositionen medger departementschefen att en ytterligare utbyggnad av revisionskontoret måste bli följden, om personal från detta kontor utnyttjas som kronoombud, men tar inte någon ställning till den frågan och framlägger

inte något förslag härom utan skjuter frågan på framtiden.

För min del anser jag nog att denna fråga är så betydelsefull att man måste redan vid behandlingen av den framtida organisationen — alltså i dag — ta ställning, och då sker ju detta lämpligast genom att godta överståthållarämbetets förslag.

Under övrig tid av året — alltså tiden mellan taxeringsperioderna — skulle, som jag nyss nämnde, dessa 17 befattningshavare enligt ämbetets organisationsplan disponeras för beredning av besvärsmål hos prövningsnämnderna och överrätterna. Överståthållarämbetet anser att de speciella förhållandena i fråga om taxeringen i Stockholm gör att ämbetet behöver disponera ifrågavarande kvalificerade tjänstemän för detta arbete, men departementschefen biträder inte överståthållarämbetets förslag utan synes förutsätta att beredningen av besvärsmål skall utföras å respektive taxeringskontor utan medverkan av förstnämnda kvalificerade tjänstemän.

Jag skall inte ingå på någon detaljgranskning, men det bör för var och en som känner till förhållandena i Stockholm vara uppenbart att här uppstår en stark försämring i organisationen. Det är uppenbart att prövning av besvärsmålen, i förekommande fall innefattande ytterligare utredning och personlig kontakt med klaganden, i en stad av Stockholms storleksordning måste verkställas av välkvalificerade och erfarna tjänstemän, inte minst med hänsyn till rättssökandes intresse. Genom mångårig erfarenhet har den nuvarande organisationsformen i Stockholm blivit prövad och befunnits lämplig och rationell. För att bibehålla den är ifrågavarande tjänstemän erforderliga.

De skäl jag här i största korthet angivit är anledning till att vi motionärer yrkat att proposition nr 99 bifalles med beaktande av överståthållarämbetets organisationsplan, alltså att ifrågavarande 17 tjänstemän, utgörande huvudsak-

Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.

ligen förste taxeringsinspektörer, skulle ingå i den framtida organisationen i Stockholm.

I statsutskottets utlåtande nr 119 framhålles bl. a. att den nya organisationen kommer att genomföras successivt, varigenom möjlighet finnes att företaga de jämkningar som eventuellt senare kan visa sig påkallade. Den till statsutskottets utlåtande nr 119 fogade reservationen förutsätter att de i motionen anförda synpunkterna kommer under övervägande vid det successiva genomförandet av den föreslagna omorganisationen och att de förslag om jämkningar i personalorganisationen som kan påkallas härav framläggas i samband med de årliga anslagsäskandena.

För här berörda personals vidkommande medför ett uppskov med den slutliga lösningen, att det osäkerhetstillstånd som varit rådande under de senaste åren kommer att förlängas, och för överståthållarämbetet innebär det att ämbetet inte kan redan omedelbart bygga upp den organisation som ämbetet anser erforderlig för att uppnå effektivitet i taxeringsarbetet i Stockholm. Det är därför med tvekan som jag frångår yrkandet i motionen om omedelbar lösning av organisationsproblemen inom överståthållarämbetet och ansluter mig till den i sakfrågan positiva reservationen.

Herr talman! I propositionen har finansministern meddelat att vissa övergångsanordningar skall vidtagas och att det torde ankomma på Kungl. Maj:t att besluta härom. I anslutning härtill och under återopande av en skrivelse från Statstjänstemännens riksförbund till finansdepartementet, vari framhålles »att den föreslagna begränsningen av personalorganisationen väckt enorm bestörtning och oro inom överståthållarämbetets skatteavdelning», vill jag uttala den förhoppningen att finansministern ville tillse att övergångsanordningarna under alla förhållanden kommer att innebära att åtgärder vidtas för att förhind-

ra att ett genomförande av den nya organisationen kommer att medföra inkomstbortfall för de tjänstemän som i avvaktan på omorganisationen uppehållet tjänster med vikariatslöneförordnande.

Jag yrkar alltså bifall till den vid statsutskottets utlåtande nr 119 fogade reservationen av fröken Andersson m. fl.

I detta anförande instämde herr *Carbell* (s) och fru *Kristensson* (h).

Herr **FAGERLUND** (s):

Herr talman! I proposition 99 föreslår Kungl. Maj:t sådana åtgärder att organisationen av skatteavdelningen vid överståthållarämbetet i Stockholm kommer att överensstämma med organisationen av motsvarande skatteavdelningar vid länsstyrelserna. Herr Kollberg har motiverat motionen i denna fråga och även i viss mån den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen med att det råder särskilda förhållanden i Stockholm. Bl. a. har han berört personkännedom, som skulle vara mindre här än i stora delar av landet i övrigt. Man torde dock kunna utgå från att problemen beträffande personkännedom är likartade såväl i Stockholm som i andra storstäder såsom Göteborg och Malmö. Detta framgår av de remissyttranden som föreligger från länsstyrelserna i Malmöhus län och i Göteborgs och Bohus län.

Länsstyrelsen i Malmöhus län säger: »I förhållande till länens tilldelning av personal för motsvarande uppgifter skulle ett godtagande av förslaget innefatta en annan och gynnsammare grund för personaltilldelningen i Stockholm. Utredningen» — det gäller alltså överståthållarämbetets utredning — »förmenar, att en sådan behandling skulle vara motiverad av Stockholms särställning. Sälunda hävdar utredningen (s. 18) att Stockholm intar en särställning i fråga om skattemålens art och svårighetsgrad. Något belägg för detta — auktoritativt bestridda — påstående kan länsstyrelsen icke utfinna.» I slutet av

Organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m.

remissutlåtandet säges vidare: »Det är därför man måste ställa sig tveksam till att godtaga att i Stockholm skulle finnas — eller framdeles kunna förväntas finnas — väsentligen andra problem, såvitt här är ifråga, än i övriga storstadsregioner. Det synes länsstyrelsen mindre realistiskt att grunda ställningstagandet till organisationsförslaget på den hävdade men ytterst oklara särställning som Stockholm skulle intaga i förhållande till länen i avhandlat hänseende. Härutinnan synes mer tillförlitlig utredning om behovet av personal i framtiden erforderlig.»

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län avslutar sitt remissutlåtande med följande: »Att i fråga om taxeringsmålen genomsnittliga svårighetsgrad någon nämnvärd skillnad icke kan anses föreligga mellan Stockholm och de större länen har också understrukits av vederbörande departementschef i propositionen 1959: 47.»

Jag tycker att detta bevisar att de särskilda problemen i Stockholm finns över hela landet i storstadsregionerna. Man får inte glömma bort att enligt förslaget kommer skatteavdelningen vid överståthållarämbetet att i personellt hänseende tillföras en icke oväsentlig förstärkning, men på grund av delegering av uppgifter på befattningshavare i lägre lönegrad kommer antalet tjänster i akademikerkarriären att minska.

I motionerna föreslås en ökning av dessa högre tjänster med 17. Reservanterna i utskottet ansluter sig inte till motionärernas förslag utan vill att de i motionerna framförda synpunkterna skall övervägas vid genomförandet av den föreslagna organisationen. Skillnaden mellan utskottsmajoritetens och reservanternas uppfattning är ganska obetydlig. Också reservanterna följer propositionens förslag om antalet tjänster i dagsläget. Man vill endast ha en något annorlunda utformad skrivning i utlåtandet. Även utskottsmajoriteten förutsätter dock att man skall kunna göra

jämknings, om så visar sig erforderligt vid det successiva genomförandet av omorganisationen.

Härmed, herr talman, anser jag mig ha motiverat utskottsmajoritetens förslag och ber att få yrka bifall till det samma.

Herr KOLLBERG (fp):

Herr talman! Jag skall bara ta upp en punkt av vad herr Fagerlund har sagt. Hans läste citat ur ett par utlåtanden av länsstyrelser, varav framgick att de tyckte, att om överståthållarämbetets förslag godkändes skulle det innebära en gynnammare grund för personaltilldelningen i Stockholm i förhållande till länets tilldelning av personal för motsvarande uppgifter. Det är ju ganska förstället om en länsstyrelse anser att dess arbetsuppgifter är lika betungande och kvalificerade som motsvarande arbetsuppgifter i Stockholm. Om vi står som ansvariga för ett ämbetsområde, vill vi ogärna erkänna, att våra problem är mindre besvärliga än de som övriga organ inom samma ämbetsområde har att ta ställning till. Jag skulle emellertid vilja återge ett uttalande av en annan länsstyrelse som kanske har bättre kännedom om förhållandena i Stockholm än en länsstyrelse i Skåne kan ha. Jag syftar på länsstyrelsen i Stockholms län. I sitt remissvar instämmer länsstyrelsen i överståthållarämbetets uttalande att taxeringsarbetet i Stockholm är svårare än i landet i övrigt. Och länsstyrelsen tillägger: »I detta sammanhang torde även, utöver vad ämbetet anfört, böra erinras om de särskilda förhållandena, som är avhängiga av att Stockholms stad och omgivande kommuner i länet bildar en befolkningsenhet. Det förekommer ofta att en skattskyldig är bosatt i länet och driver rörelse i Stockholms stad eller vice versa.» Länsstyrelsen understryker att dessa synpunkter måste beaktas vid överståthållarämbetets organisationsplanering.

För min del skulle jag vilja tillfoga

Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.

att det inte är frågan om deklarationsmålens svårighetsgrad, utan om hur gransknings- och utredningsarbetet skall med hänsyn till de i Stockholm rådande förhållandena kunna bedrivas på det mest effektiva och administrativt enkla sättet.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Kollberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. I) i utskottets utlåtande nr 119, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Kollberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 139 ja och 72 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. II

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till överståthållarämbetet.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr CASSEL (h):

Herr talman! När detta ärende behandlades av fjärde avdelningen i statsutskottet anmälde jag att jag hade för avsikt att avge en blank reservation. Tyvärr kunde jag inte fullfölja denna avsikt, då jag inte hade tillfälle att närvara vid justeringen av utskottets utlåtande, men jag finner mig i alla fall föranlåten att här anföra några korta reflexioner.

Enligt min uppfattning är statens järnvägars helt dominerande uppgift att fungera som ett affärsföretag med därav följande krav på ekonomisk drift och full räntabilitet och med strikt tillämpade självkostnadsprinciper.

Detta är inte företagets enda uppgift, men det måste vara den primära. Därutöver tillkommer att på grund av företagets omfattning, dess vittförgrenade arbetsområde och dess särskilda betydelse en rad speciella krav måste ställas på företaget. Det kan gälla driften av kulturbanor eller trafiksvaga banor i syfte att hålla en döende bygd levande. Det kan också anläggas näringspolitiska, sociala och försvarspolitiska synpunkter på företagets drift.

Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.

Allt detta hör emellertid inte till statens järnvägars normala drift. Det är fråga om beställningsarbeten, som riksdagen har att fatta beslut om. Riksdagen måste därför också vara beredd att till fullo betala merkostnaderna för dessa beställningsarbeten. Man skulle till och med kunna tänka sig att statens järnvägar finge offerera tjänster av detta slag, så att riksdagen på förhand visste vad kostnaderna skulle bli.

I denna min uppfattning om statens järnvägar som ett affärsföretag ligger att företaget måste drivas med samma effektivitet och handlingskraft som våra andra stora företag. Det går därför inte att arbeta med ett divisionsansvar. Statens järnvägar skall skötas av sin styrelse och sin ledning, vilka har att bära det odelade ansvaret och att inför regering och riksdag redovisa resultatet av verksamheten, precis på samma sätt som en bolagsstyrelse har att sköta företaget och att avge redovisning till bolagsstämman.

Om man nu begär att SJ:s ledning skall ta det fulla ansvaret för affärsföretagets ekonomiska drift är det ofrånkomligt att denna ledning också anförtros att besluta om verkets drift. Varken regering eller riksdag skall inträda i järnvägsstyrelsens ställe.

Förutsättningen — eller åtminstone en av de viktigaste förutsättningarna — för en rationell drift är en rationell organisation. Det måste då vara styrelsens sak att själv på eget ansvar fatta beslut om hur denna organisation skall se ut. Det bör inte förekomma att en majoritet i riksdagen förelägger styrelsen en organisation som styrelsen finner felaktig. Under dylika förhållanden skulle styrelsen icke kunna bära ansvaret. Genom riksdagen får inte en rad politiska, lokala och organisationsmässiga intressen kanaliseras så att de förtrycker en rationell uppbyggnad och drift av SJ.

Jag har, herr talman, velat föra fram dessa synpunkter, men jag har inte nå-

got yrkande, eftersom propositionen praktiskt taget helt överensstämmer med de riktlinjer som framlagts av järnvägsstyrelsen och eftersom utskottet icke föreslår någon ändring härutinnan.

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! Jag har till detta statsutskottsutlåtande fogat en blank reservation och skall med några ord beröra det föreliggande förslaget.

Mot de åtgärder som SJ här redovisar för att skapa en rationell administrativ organisation kan väl i stort inte anföras några vägande skäl. De torde betingas av en strävan som bör besjåla samtliga statens verk. Däremot kan invändningar göras mot förslaget i vad det gäller omläggning av den regionala organisationen.

I första hand kan man anmärka på att utredningen, som ju Kungl. Maj:ts proposition bygger på, inte är slutförd i sin helhet. Någon annan ekonomisk utredning förebringas inte; i varje fall verifieras inte de beräknade besparingarna.

Förslaget om 11 driftdistrikt och 11 bandistrikt med sammanfallande geografiska gränser synes innefatta vissa organisatoriska svagheter. Inom SJ:s ledning själv har det väl också rätt delade meningar härvidlag. Vad man framför allt kritiserat är den starka uppsplittringen på distriktsplanet med inte mindre än 22 enheter under var sin chef. Detta förefaller mig dåligt rimma med moderna organisatoriska strävanden. Speciellt inger tudelningen i driftdistrikt och bandistrikt allvarliga farhågor, i den mån ansvaret uppdelas på två sidoordnade chefer. En oklar ansvarsfördelning mellan dessa kan befaras åstadkomma en dualism som kan bli ohållbar i det långa loppet. Under alla omständigheter är detta knappast en sådan rationell utveckling som vi i vår moderna tid strävar efter. Utskottet har också redovisat farhågor här-

Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.

vidlag och säger sig vilja lita till att den fortsatta utredningen skall klara upp dessa problem.

Näringslivets organisationer har också anmält kritik mot förslaget och sagt sig inte vilja ta slutgiltig ställning till distriktens antal och utformning. I sammanhanget kan nämnas att stambanan Malmö—Stockholm framdeles blir uppdelad på fyra distrikt mot tidigare två och får åtta chefer. Väst kustbanan uppdelas på tre distrikt och får sex chefer mot två för närvarande. Detta synes mig vara en splittring, som väl knappast rimmar med en centralisering i vår moderna tid.

En ytterligare svaghet är att den ändrade distriktsindelningen även med en upprustning på försäljningssidan synes innefatta sämre förutsättningar än nu för kontakten med trafikanterna. I denna del råder visserligen oklarhet, eftersom frågan om gränsdragningen mellan de olika distrikten och huvudorternas placering har skjutits på framtiden. Tydligt är emellertid att trafiksektionerna på betydelsefulla trafikcentra kommer att indragas utan att motsvarande lokala kontaktorgan kommer att stå till förfogande. Jag tror att detta är en brist som kommer att sätta spår efter sig i framtiden.

Herr talman! Jag skall inte ställa något yrkande, men jag har velat framhålla dessa för trafikanterna så angelägna synpunkter under förhoppning att den fortsatta utredningen skall ta tillbörlig hänsyn till dem.

I detta anförande instämde herrar *Nelander* (fp) och *Forsberg* (s).

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! I proposition nr 116 har Kungl. Maj:t framlagt förslag om ny organisation för statens järnvägar. Förslaget innebär en genomgripande förändring av såväl den centrala som den regionala organisationen. En ny organisation av den centrala ledningen är säkert mycket angelägen, eftersom

nu ett ganska stort antal byråer och avdelningar lyder direkt under generaldirektören och den kollegiala styrelsen. Minskningen till sju avdelningar måste ge en betydligt bättre organisation, och man kan förutsätta att följden blir en betydligt ökad effektivitet i arbetet.

I motionerna nr I: 727 av herr Hildding och II: 882 av mig m. fl. har framförts en del erinringar mot förslaget till omorganisation av SJ beträffande den regionala organisationen. Det är flera skäl som talar för att man bör ta just den delen till förnyad omprövning. Kungl. Maj:t och utskottet föreslår att det skall vara 11 dubbeldistrikt, d. v. s. 11 bandistrikt och 11 driftdistrikt med var sin expedition på 11 olika platser i landet. Vi motionärer anser att det vore lämpligare att på varje plats ha en chef för dessa distrikt; det skulle medföra vissa förenklingar. Det förutsättes nu att det är ett mycket gott samarbete mellan bandistriktet och driftdistriktet. Om samarbetet inte går bra, måste man gå vidare ända upp till järnvägsstyrelsen för att lösa frågorna. Det är inte vad vi anser vara en riktig organisation.

Även andra skäl talar för att man bör se över den nya organisationen. Vi har framför allt försvarssynpunkten. Överbefälhavaren yttrade i remissvaret bl. a. att det föreslagna stora antalet distrikt måste försvåra den regionala samverkan mellan järnvägs- och totalförsvarsfunktionernas ledning. Vidare komme sloandet av sektionsinstansen att innebära en påtaglig försämring i vad gäller samverkan på den lägre regionala nivån (län — försvarsområde). — Det har också från andra håll framförts kritik mot förslaget i detta avseende.

Av propositionen framgår att en utredning angående maskinavdelningens organisation pågår inom järnvägsstyrelsen. Då resultatet av denna utredning inte har framlagts än, undrar jag om

Ny huvudorganisation för statens järnvägar m. m.

man inte borde vänta på det innan man avgör hur organisationen skall vara. I motionen har detta påtalats, och vi hoppas att utredningen verkligen blir färdig och att man tar hänsyn till resultatet innan man gör omorganisationen.

Herr talman! Jag vill inte ställa något yrkande eftersom det bara finns blanka reservationer, men jag hoppas att man vid SJ:s omorganisation tar hänsyn till de synpunkter som jag här anfört.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Från omorganisationsfrågans förberedande stadium, där jag haft tillfälle att bekanta mig med ärendet, kan jag omvittna att detta är ett ovanligt rationaliseringsförslag ur den synpunkten att det är verket självt som gripit sig an med det och tagit initiativet till dess genomförande. Däruti ligger också en garanti för att det blir allvar av med genomförandet av detta betydelsefulla och långtgående projekt. I princip har jag därför livliga sympatier för förslaget och stor respekt för männen bakom hela denna plan.

Men när det sedan gäller de lokala frågor som utskottet snuddar vid på sidan 11 i utlåtandet, är det klart att omläggningarna ter sig olika från järnvägsstyrelsens och de berörda orternas synpunkter. Och i vad gäller det arbete, som därvidlag kommer att bedrivas i fortsättningen, vill jag understryka vikten av att iaktta den varsamhet utskottet också rekommenderar. I mitt hemlän kommer exempelvis Kristinehamn enligt de föreliggande planerna att mista en stor och betydelsefull organisation. Eftersom staden också har en del andra ganska kännbara lokaliseringsbekymmer kan det betydande ett allvarligt avbräck, om den föreslagna förflyttningen till annan ort sker; det gäller en större ort där man för övrigt redan har ett så starkt skatteunderlag att nytillskottet inte spelar någon större roll varken från eller till.

Jag menar givetvis inte att lokaliseringssynpunkterna ensamma bör bli avgörande, men med hänsyn till det fortsatta arbetet vill jag understryka att man inte får negligera eller bortse från dem. Om det inte medför allvarliga men att tillmötesgå de lokala synpunkterna, så vill jag gärna uttrycka mitt önskemål, att man i det fortsatta arbetet bör ta största möjliga hänsyn till legitima sysselsättningskrav i de orter som annars riskerar att få vidkännas en känbar minskning av sitt skatteunderlag.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Beträffande den fråga som herr Ståhl senast berörde vill jag erinra om den ordning Kungl. Maj:t föreslagit, alltså att man på järnvägsstyrelsen innan distriktsgränserna och distriktens huvudorter fastställes skall samråda med länsstyrelserna, arbetsmarknadsstyrelsen, kommerskollegium, centrala civila transportkommittén och överbefälhavaren. Blir man överens dessa instanser emellan, så kan järnvägsstyrelsen handla. I motsatt fall går frågan till Kungl. Maj:t, som i sista hand får avgöra. Utskottet har för sin del hälsat denna ordning med tillfredsställelse och understrukit lämpligheten att gå den vägen, ty då blir det, såvitt man kan förstå, möjlighet för olika intressen och parter att komma till tals på ett förberedande stadium och få sina synpunkter beaktade.

Vi har inom utskottet givetvis ansett det mycket väsentligt att en omorganisation kommer till stånd på detta område. På senare år har ju en stor mängd människor rationaliserats bort och en hel del järnvägslinjer lagts ned. Ännu flera kommer väl i fortsättningen att nedläggas. Av kända orsaker genomgår statens järnvägar en omfattande och mycket långtgående omvandlingsprocess, och då är det naturligtvis rimligt att organisationen i sin helhet anpassas

Granskning av statsverket m. m. — Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

till de förhållanden som råder eller som kan förutses bli rådande framöver.

Ingen av talarna har här ställt något annat yrkande än utskottets, och en del av de synpunkter som de framfört här finns även redovisade i utskottets skrivning. Det har sålunda sagt att järnvägsstyrelsen bör pröva frågan om distriktsorganisationen ytterligare och att man skall försöka bevara sådan handlingsfrihet att man i fortsättningen utan alltför stora svårigheter kan ta hänsyn till gjorda erfarenheter, för den händelse man behöver gå vidare.

Vad sedan herr Cassels mycket hårda resonemang beträffar vill jag bara hänvisa till vad utskottet skrivit på sidan 11 i sitt utlåtande. Vad utskottet där säger tror jag ligger närmare det som är på en gång önskvärt och möjligt i detta sammanhang.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reseersättning åt församlingspräster m. m. jämte en i ämnet väckt motion, samt

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsförfattningar m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10

Granskning av statsverket m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 124, i anledning av riksdagens år 1962 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1, 4, 5, 7, 21, 24, 25, 28, 29, 31, 34 och 36

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 2, 3, 6, 8—20, 22, 23, 26, 27, 30, 32, 33 och 35

Lades till handlingarna.

§ 11

Föredrogs vart för sig

bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa organisationsändringar inom överståthållarämbetets skatteavdelning, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m., jämte i anledning av propositionen väckt motion, nr 22, i anledning av väckta motioner i anledning av Kungl. Maj:ts förslag rörande Inkomster av statens kapitalfonder: Riksbanksfonden, och

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 28 § lagen den 3 juni 1955 (nr 416) om sparbanker, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtanden hemställt.

§ 12

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension, dels ock i ämnet väckta motioner.

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

Genom en den 29 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 123, vilken hänvisats till lagutskottet och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 761 i första kammaren av herr *Gösta Jacobsson m. fl.* samt nr 923 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*,

2) de likalydande motionerna nr 762 i första kammaren av herr *Thorsten Larsson* samt nr 921 i andra kammaren av herrar *Boo* och *Larsson* i Luttra, samt

3) de likalydande motionerna nr 763 i första kammaren av herrar *Stefanson* och *Per-Olof Hanson* samt nr 922 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Inge-marsgården *m. fl.*

I motionerna I: 761 och II: 923 hade yrkats, att riksdagen med avslag å propositionen måtte antaga av motionärerna framlagt förslag till lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension.

I motionerna I: 762 och II: 921 hade yrkats,

»I. att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 123 måtte

besluta att avgiften till försäkringen för tilläggspension, räknat på den pensionsgrundande inkomsten, må utgå med 7,5 procent för 1965 och 8 procent för 1966; samt

avslå Kungl. Maj:ts förslag beträffande avgiftsuttaget 1967—1969; samt

att vederbörande utskott måtte utar-

beta förslag till enligt ovan erforderlig lagtext;

II. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående ATP-systemets inverkan på näringslivets utveckling att ligga till grund vid fastställande av avgiftsuttaget för tiden fr. o. m. 1967.»

I motionerna I: 763 och II: 922 hade yrkats, »att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 123 måtte

a) för sin del besluta att avgiftsuttaget till försäkringen för allmän tilläggspension nu fastställes för åren 1965 och 1966 och till de i propositionen föreslagna procentsatserna för dessa år, 7,5 resp. 8 procent av pensionsgrundande inkomst;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att en klarläggande samhällsekonomisk analys av pensionssparandet utföres, varvid särskilt AP-fondernas verkan på det totala sparandets omfattning och ändrade struktur uppmärksammas, samt att i samband härmed en översyn företages av de till pensionssystemet knutna reglerna för fondkapitalets placering och administration med utgångspunkt från ett ovillkorligt beaktande av ATP-systemets säkerhet».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 761 och II: 923,

2) motionerna I: 762 och II: 921, såvitt däri yrkats fastställande av kortare tid än fem år för avgiftsuttaget, samt

3) motionerna I: 763 och II: 922, såvitt däri yrkats fastställande av kortare tid än fem år för avgiftsuttaget,

måtte bifalla förevarande proposition, nr 123;

B. att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 762 och II: 921, såvitt däri yrkats utredning av tilläggspensionssystemets verkningar, samt

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

2) motionerna I: 763 och II: 922, såvitt däri yrkats utredning av tilläggs-pensionssystemets verkningar,

i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i fråga om behovet av utredning av tilläggs-pensionssystemets verkningar.

Reservationer hade avgivits vid utskottets hemställan under A.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Förslag

till

Lag

angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

Häri genom förordnas, att den i 19 kap. 5 § lagen om allmän försäkring omförmälda procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs-pension skall utgöra för år 1965 sju och en halv, år 1966 åtta, år 1967 åtta och en halv, år 1968 nio och år 1969 nio och en halv.

II. av fru Hamrin-Thorell, fru Gärda Svenson och fröken Nordström samt herrar Anderson i Sundsvall, Rimmerfors och Gustavsson i Alvesta, vilka ansett att utskottet under A. bort hemställa,

»att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra

(Kungl. Maj:ts förslag)

Förslag

till

Lag

angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

Häri genom förordnas, att den i 19 kap. 5 § lagen om allmän försäkring omförmälda procentsatsen för uttag av av-

I. av herrar Kaijser och Björkman, vilka ansett att utskottet under A. bort hemställa,

»att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget samt med bifall till motionerna I: 761 och II: 923 — måtte för sin del antaga förslaget i nedannämnda, såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Utskottets förslag)

Förslag

till

Lag

angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

Häri genom förordnas, att den i 19 kap. 5 § lagen om allmän försäkring omförmälda procentsatsen för uttag av avgift till försäkringen för tilläggs-pension skall för ett vart av åren 1965—1969 utgöra sju.»

vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget samt med bifall till yrkandena i motionerna I: 762 och II: 921 samt I: 763 och II: 922 att avgiftsuttaget skall fastställas för två år med 7,5 procent för 1965 och 8 procent för 1966 — måtte för sin del antaga förslaget i nedannämnda såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Utskottets förslag)

Förslag

till

Lag

angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1966 till försäkringen för tilläggs pension

Häri genom förordnas, att den i 19 kap. 5 § lagen om allmän försäkring omförmälda procentsatsen för uttag av av-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

(Kungl. Maj:ts förslag)

gift till försäkringen för tilläggspension skall utgöra för år 1965 sju och en halv, år 1966 åtta, år 1967 åtta och en halv, år 1968 nio och år 1969 nio och en halv.

(Utskottets förslag)

gift till försäkringen för tilläggspension skall utgöra för år 1965 sju och en halv och år 1966 åtta.»

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BJÖRKMÄN (h):

Herr talman! I en interpellationsdebatt här i kammaren i förra veckan yttrade finansminister Sträng att »redan 1970 kommer ATP sannolikt att vara en större kapitalmedelsförvaltare än hela det svenska försäkringsväsendet sammanlagt». För närvarande är det kapital som förvaltas av försäkringsbolagen drygt 18 miljarder. I jämförelse härmed ter sig ATP-fondens nuvarande storlek, 2,8 miljarder, skäligen blygsam. Enligt riksförsäkringsverkets beräkningar skulle fonden 1970 uppgå till mer än 30 miljarder, enligt ett annat alternativ med kraftigare höjning av avgifterna till nära 35 miljarder.

Riksdagen beslöt, såsom är kammarens ledamöter bekant, för fyra år sedan att ATP-avgiften skulle starta med 3 procent 1960 och därefter höjas med 1 procent om året under de närmaste fem åren. I år är alltså avgiften 6 procent och stiger nästa år till 7 procent.

Riksförsäkringsverket har i enlighet med sina åligganden lagt fram förslag om procentsatsen för avgiftsuttaget under åren 1965—1970. Verket presenterade fem alternativ, betecknade A—E, med varierande höjningar under olika år. Det högsta avsåg en fortsatt höjning med 1 procent om året, det lägsta avsåg oförändrat avgiftsuttag, d. v. s. 7 procent under den kommande femårsperioden fram till 1969. Riksförsäkringsverket fann att det högsta alternativet gav det bästa resultatet, att de två närmaste, B och C, var godtagbara men att de två lägsta, D och E, icke kunde av

verket accepteras ur försäkringens synpunkt.

Socialministern gick en medelväg mellan de fem alternativen och valde det lägsta av de tre alternativ som verket kunde godtaga, d. v. s. alternativ C, vilket innebär en höjning med ½ procent om året under de fem åren 1965—1969, och detta har andra lagutskottets majoritet tillstyrkt.

ATP-fondens storlek är av stor principiell betydelse. Den fråga vi diskuterar gäller inte ATP-systemet som sådant. Utfästelserna till de pensionsberättigade står fast. Frågan gäller i stället om det nu är nödvändigt att höja avgiften och därmed driva på ATP-fondens expansion. Av riksförsäkringsverkets beräkningar framgår att fonden, enligt det av socialministern valda alternativet med en höjning av avgiften med ½ procent per år, 1969 skulle stiga till drygt 25 miljarder, vilket är väsentligt mycket mer än man från början siktade till.

Enligt princippropositionen 1958 ansågs en fondbildning erforderlig dels för att kompensera det sparandebortfall som kunde förväntas inträffa till följd av ATP-systemet, dels för att tjäna som buffert vid konjunkturvariationer och förändringar i befolkningsstrukturen. Ur dessa synpunkter kan en viss fondbildning även enligt vår uppfattning vara erforderlig, men vi kan inte dela uppfattningen att en väldig fond skulle vara nödvändig för pensionssystemets funktion. ATP är ett fördelningssystem i vilket de inflytande avgifterna skall bestrida pensionsutgifterna.

Det sparandebortfall som från början befarades, har blivit mindre än väntat.

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

I sitt remissyttrande över riks-försäkringsverkets förslag har, för att ta ett exempel, LO framhållit att det ökade sparandet givit underlag för fortsatt uppgång av investeringskvoten, som 1962 nådde sitt hittills högsta värde. I remissvaret säger LO bl. a.

»När sålunda de befarade, för den ekonomiska stabiliteten och framstegstakten ogynnsamma reaktionerna har uteblivit eller i varje fall har kunnat bemästras under den kritiska initialperioden, kan det förväntas, att de inte kommer att göra sig gällande med nämnvärd styrka under den närmaste framtiden.» Behovet av att kompensera det befarade bortfallet i det enskilda sparandet är alltså ett motiv för fondbildningen, som inte längre kan tillmätas den vikt det hade för några år sedan. De sedan 1957 starkt ökande reallönerna har accelererat fonduppbyggnaden. Hela ATP-systemet vilar på uppfattningen att produktionsutvecklingen skall bli sådan att pensionsbördorna kan bäras av den aktiva befolkningen.

Frågan om ATP-fondens uppbyggnad och storlek bör främst bedömas från samhällsekonomiska synpunkter. Riksförsäkringsverket säger i sin skrivelse, att det inte ankommer på verket att ta ställning till avvägningen mellan de olika synpunkter som kan läggas på denna fråga. Verket vidhåller emellertid att det är ovedersägligt, att en betydande investeringsverksamhet i samhället — vilken förutsätter ett däremot svarande sparande — utgör den säkraste grunden för att pensionsförpliktelserna skall kunna fullgöras, då de blir aktuella, utan alltför stora oppoffringar av den produktiva befolkningen.

Det är den väsentligaste frågan i detta sammanhang. Enligt socialministerns förslag till avgiftshöjning skall fonden redan år 1969 uppgå till över 25 miljarder kronor. Hans motivering för denna fondbildning inskränker sig egentligen till att »en fondbildning inom tilläggs-

pensioneringen av denna storleksordning synes vara väl förenlig med de mera långsiktiga kapitalmarknadssynpunkter som bör beaktas i detta sammanhang».

Några undersökningar huruvida en fond av denna omfattning kan få produktiv placering och därmed ge avkastning finns icke. Det är inte fondens storlek som är det avgörande utan möjligheten att få kapitalet produktivt placerat. Enligt vår mening borde en undersökning om möjligheterna härtill ha gjorts innan avgiften höjs. Icke heller riksförsäkringsverket har gjort någon samhällsekonomisk analys av de planerade operationerna. Riksförsäkringsverket har emellertid gett sig på att söka skåda in i en oviss framtid genom att utarbeta tabeller över fondutvecklingen enligt olika alternativ ända fram till år 2020. Detta nådens år skulle fonden — enligt det av verket främst förordade alternativet — uppgå till drygt 264 miljarder kronor.

Ja, tanken svindlar inför dessa väldiga summor. Enligt socialministerns mera blygsamma alternativ — alternativ C — skulle fonden stanna vid endast 222 miljarder kronor. Verket har emellertid understrukit att det är synnerligen vanskligt att ge en siffermässig belysning av försäkringens utgifter och inkomster på längre sikt med hänsyn till de många osäkra faktorer som härvid spelar in. »Ju längre fram beräkningarna sträcker sig, desto osäkrare blir de.» Däri kan man reservationslöst instämma.

Mot bakgrunden av alla dessa omständigheter har vi kommit fram till att samma avgiftsuttag som är bestämt för nästa år, d. v. s. 7 procent, är tillräckligt för den närmaste femårsperioden från och med år 1965. Även med detta oförändrade avgiftsuttag kommer fonden enligt riksförsäkringsverkets tabeller år 1969 att uppgå till 22 miljarder kronor, d. v. s. 3 miljarder

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

mindre än enligt socialministerns av andra lagutskottet tillstyrkta förslag.

Vårt förslag innebär inte att avgiften för all framtid skulle fixeras vid 7 procent. Enligt det lägsta av riksförsäkringsverkets alternativ skulle avgiften höjas med 1 procent vart femte år. Vi skulle alltså kunna få den utredning som utskottet enhälligt förordar innan vi nästa gång beslutar om avgiften. Jag vill tillägga att även enligt det lägsta alternativet skulle fonden redan år 1975 ha stigit till drygt 46 miljarder kronor, alltså mer än en fördubbling från år 1969.

Det av oss tänkta alternativet — 1 procents höjning vart femte år — skulle för den närmaste tiden leda till minst lika gynnsamma relationer mellan fondens tillväxt och dess utgifter som 1957 års pensionsutredning på sin tid räknade med. För bibehållande av samma avgift talar även den omständigheten att pensionsutbetalningarna från ATP är relativt obetydliga under kommande femårsperiod.

Det finns också andra skäl som talar för en andhämtningspaus i avgiftshöjningen under de närmaste åren, icke minst de starkt stigande kostnaderna inom näringslivet. Lönekostnaderna har fyra år i följd ökat med cirka 9 procent om året. Under de tio åren 1953—1962 har penninglönerna gått upp med cirka 80 procent. Exportpriserna ligger kvar på 1953 års nivå, och trenden pekar nedåt. Den nyligen genomförda fyrraveckorssesemestern, som riksdagen enhälligt beslutat, jämte den högre ATP-avgiften betyder genomsnittligt en kostnadsökning med 2 procent under 1964 och lika mycket 1965. Ett visst stöd för vår uppfattning på denna punkt kan vi också finna i socialministerns proposition. Han framhåller att man vid den samhällsekonomiska avvägningen måste ta hänsyn till sådana omständigheter som avgiftens återverkningar på företagens produktionskostnader samt på ut-

rymmet för löneökningar och standardförbättringar i annan form. Men socialministern har kommit till en annan slutsats än vi.

De skäl som jag här redovisat talar enligt vår uppfattning för att ATP-avgiften bibehålles vid 7 procent under femårsperioden 1965—1969, och jag ber att få yrka bifall till reservation 1 av herr Kaijser och mig.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Vid bedömningen av de framtida ATP-avgifterna är det främst fyra synpunkter som måste beaktas: den försäkringstekniska avvägningen, den samhällsekonomiska effekten, verkningarna för näringsliv och företag samt den kapitalkoncentration som en centraliserad fondförvaltning innebär. Dessvärre kan vi i dag egentligen endast bedöma den försäkringstekniska aspekten.

I motioner bland annat från vårt håll har föreslagits en skyndsam utredning av de olika verkningarna av ATP-avgifterna i syfte att åstadkomma en samlad översyn och göra det möjligt att väga de olika aspekterna mot varandra. Till detta förslag har utskottets majoritet anslutit sig. Men det är egendomligt att utskottets majoritet samtidigt föreslår att avgiftsuttaget skall bindas för hela fem år framöver. Enligt vår mening bör man inte nu binda sig för en längre tid än som krävs för utredningens genomförande. Man bör ha möjlighet att omedelbart tillämpa ett annat avgiftsuttag om utredningsresultatet visar att det är motiverat. Vi anser — och den uppfattningen kommer till uttryck i reservation II, som avgivits av utskottets centerparti- och folkpartiledamöter — att två år bör vara en rimlig tid för att genomföra en sådan här utredning.

För de två aktuella åren, 1965 och 1966, har vi godtagit de procentsatser som förordats i propositionen, medan högerledamöterna — vilket framgick av

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

herr Björkmans anförande — har reserverat sig för ett lägre avgiftsuttag, nämligen 7 procent under en femårsperiod.

Jag måste säga till herr Björkman att jag har svårt att förstå att högerns ställningstagande riktigt överensstämmer med den inställning högern tidigare haft. Högern, folkpartiet och centerpartiet har haft en mycket kritisk inställning till den överkompensation som uppkommer under ATP-systemets första tjuogoårsperiod till följd av lägre avgifter och kortare kvalifikationstid. Man har sagt att detta innebär en övervältring på ungdomen och på nästa pensionsgeneration. Med försäkringstekniska utgångspunkter förhåller det sig otvivelaktigt på det sättet. Men högerns ställningstagande nu innebär ju ingenting annat än att högern i långt högre grad än andra är villig att övervältra bördor på framtiden.

Man kan emellertid inte renodla den försäkringstekniska aspekten. Också samhällsekonomiens och näringslivets förutsättningar måste i detta sammanhang beaktas. ATP har ju inte medfört det sparandebortfall man på sina håll befarade när systemet infördes. Å andra sidan vet vi inte vilken effekt vi skulle ha fått med ett annat system. Sannolikt skulle väl premiereservmetoden ha varit mera gynnsam i detta avseende, men någon konkret jämförelse kan av naturliga skäl inte göras. Något sakligt underlag för ett påstående att det skulle vara ATP som medfört att förhållandena på kapitalmarknaden volymmässigt sett nu är goda finns således inte. Här kan man endast ställa påstående mot påstående utan att kunna leda något i bevis.

För företagen är ATP-avgifterna en utgift i likhet med lönekostnader, kostnader för en förlängd semester och andra anställningsförmåner. ATP-avgifterna måste inrymmas vid sidan av övrig arbetsersättning: kontantlön eller annan förmån. ATP-avgiften minskar med andra ord det utrymme som eljest skulle

finnas för löneförbättringar. Givetvis är det angeläget att man här får den ur produktionens synpunkt bästa avvägningen; det är ju näringslivets produktionsförmåga och konkurrenskraft som ytterst är avgörande för möjligheterna att infria pensionsutfästelserna.

Som vi ser saken bör utredningen ha som uppgift att åstadkomma den avvägning som ter sig bäst med beaktande av försäkringstekniska, samhällsekonomiska och företagsekonomiska synpunkter. Häri måste inbegripas också det problem som en central anhopning av fondmedel utgör. Det problemet kommer man helt enkelt inte förbi vilken av de aktuella linjerna man än väljer. Också med högerförslaget följer en viss fondering. Enligt vår mening är det mycket angeläget att man tillvaratar alla möjligheter att decentralisera fondmedlens förvaltning.

De synpunkter jag här framfört har kommit till uttryck i motioner från centerpartihåll och folkpartihåll samt i reservation II, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! De reservationer, som har fogats till utskottsutlåtandet, grundar sig på de svårigheter som föreligger vid avvägningen av avgiftsuttaget till den allmänna pensioneringen i framtiden. Det framgick av herr Björkmans anförande att även högerns reservation grundar sig på denna bedömningssvårighet. Detsamma gäller även reservation II som undertecknats av folkpartiets och centerpartiets representanter i andra lagutskottet.

Förslaget i propositionen grundar sig på de beräkningar och bedömningar som riksförsäkringsverket gjort. Dessa beräkningar redovisas i utskottets utlåtande, och jag skall inte gå in på dem. Låt mig bara peka på en gynnsam och en ogynnsam omständighet som riksförsäkringsverket har redovisat.

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

En gynnsam omständighet är enligt min uppfattning att fondmedlen har ökat något mer än vad man ursprungligen räknade med. Fonden uppgick i slutet av år 1962 till 2,6 miljarder och beräknas enligt en uppgift, som lämnades av utskottets ordförande under debatten i går i första kammaren, i slutet av innevarande budgetår uppgå till mellan 3,5 och 4 miljarder. Ökningen beror på de goda konjunkturerna; trots pensionsavgifterna och fondökningen har det varit möjligt att genomföra en icke föraktlig lönehöjning. Inkomsterna har stigit och därmed avgifterna till ATP. En annan orsak till att ATP-fonden ökat något mer än beräknat är att företagarna gått in i försäkringen med hela sin inkomst i stället för med två tredjedelar av den, vilket ursprungligen var meningen.

Det har redan sagts att fondbildningen inte heller påverkat sparandet i ogynnsam riktning i den utsträckning som man vid pensionsbeslutet befarade. Det samhällseliga frivilliga sparandet har även det ökat under denna tid.

En ogynnsam omständighet, som riksförsäkringsverket pekar på och som otvivelaktigt är av det slaget att man måste ta den i beaktande, när man skall bedöma avgiftsuttaget för de närmaste åren, är utvecklingen av befolkningsammansättningen. Antalet folkpensionärer kommer att öka kraftigt under den närmaste tjuogoårsperioden. På varje folkpensionär kommer det att bli allt färre personer i de aktiva åldrarna, d. v. s. i åldersgrupperna 16 till 66 år. Detta redovisas i propositionen, och man kan inte undgå intrycket att dessa siffror ger anledning till en viss oro för framtiden. År 1960 svarade en folkpensionär mot 4,6 yrkesverksamma personer. Motsvarande relation beräknas år 1990 bli en folkpensionär på 2,7 yrkesverksamma. Försörjningsbördan kommer alltså att öka väsentligt. Om man även medräknat dem som uppbär förtidspension och familjepension blir

relationen ännu ogynnsammare: 2,3 till 2,5 yrkesverksamma på en pensionär.

Det är alldeles självklart att man som riksförsäkringsverket gjort måste beakta en sådan omständighet, när man skall bilda sig en uppfattning om avgiftsuttaget till pensioneringen för den närmaste tiden. Man kommer inte förbi detta även om man medger att pensionerna under den närmaste femårsperioden kommer att utgå med relativt blygsamma belopp och att större delen av avgifterna kommer att inlevereras till allmänna pensionsfonden.

Denna är ju tänkt såsom en garanti-fond, och jag tycker nog att den slutsats som riksförsäkringsverket har kommit fram till är riktig, den nämligen att man för den närmaste tiden bör öka avgiftsuttaget något för att inte övervältra pensionskostnaderna på kommande generationer eller med andra ord för att de nu verksamma åldersgrupperna inte skall komma i ett alltför gynnsamt läge. Man har räknat med att de som nu är verksamma får en viss överkompensation. Det kan inte vara oriktigt, allra minst under nuvarande konjunkturer, att även av den nu verksamma generationen ta ut avgifter till fondbildningen. Annars skulle kostnadsbördan bli oproportionerligt stor för närmast kommande generation.

Det finns en brist i riksförsäkringsverkets förslag och följaktligen även i propositionen, eftersom denna ansluter sig till riksförsäkringsverkets alternativ C. Denna brist gäller, som herr Gustavsson i Alvesta redan har påtalat, att man inte har gjort några samhällsekonomiska bedömningar, då förslaget till avgiftsuttag utarbetats. Denna brist har i remissvaren påtalats av arbetsgivarorganisationerna och inte minst av tjänstemannaorganisationerna. Såväl LO som TCO och SACO pekar på nödvändigheten att få till stånd en samhällsekonomisk analys, innan man kan göra riktiga bedömningar och avvägningar. I det

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

sammanhanget bör också pensionsfondens förvaltning och ställning i kapitalförsörjningshänseende i vårt land analyseras.

Som herr Gustavsson i Alvesta redan har framhållit har vi i motioner från folkparti- och centerpartihåll tagit upp dessa tankar och föreslagit att en sådan översyn verkställs. Till dess denna utredning har verkställts bör man enligt vår åsikt nöja sig med att fixera avgiftsuttaget för de två närmaste åren, d. v. s. 1965 och 1966. Vi ansluter oss till det uttag som propositionen föreslår, d. v. s. 7,5 procent för 1965 och 8 procent för 1966. Under tiden bör denna utredning komma till stånd och den analys verkställas, som anses angelägen för att man skall få bättre material för att kunna bedöma hur stort uttaget bör vara för den närmaste framtiden. I det sammanhanget bör man också bättre kunna bedöma i vilken takt fonden bör växa för att fylla framför allt den försäkringstekniska uppgift, som fonden för framtiden bör ha.

Utöver vad herr Gustavsson i Alvesta här har sagt behöver jag inte anföra ytterligare skäl. Jag kanske kan tillägga att man vid avvägningen självfallet också måste ta hänsyn till näringslivets förmåga att bära de bördor av olika slag, som vi lägger på produktionen.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation II, som är avgiven av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Det borde inte ha uppstått delade meningar i den fråga som andra kammaren nu har att behandla. Socialministerns förslag om en årlig höjning av ATP-avgifterna med $\frac{1}{2}$ procent de närmaste fem åren borde nämligen ha hälsats med den allra största tillfredsställelse av dem som bekämpade ATP-reformen — om frågan ses mot bakgrunden av den debatt som fördes i samband med ATP:s tillkomst.

När vi på sin tid diskuterade pensionsreformen intog finansieringsfrågan en mycket central plats. Denna kammars ledamöter kommer säkerligen mycket väl ihåg att reformens finansiering enligt oppositionens talesmän var så utformad att enorma kostnader lades på kommande generationer. Framtidens i aktivt arbete sysselsatta befolkning skulle digna under bördan av pensionssystemet, hette det. Ett par citat från debatten den gången erinrar om hur »psalmerna» gick.

Högerledaren sade att »hela obligatoriet har en enda uppgift: att ge en övergångsgeneration förmåner som ingen tidigare generation någonsin haft och som ingen senare generation någonsin får».

Även i folkpartimotionen nr 419 år 1958 slog man fast som sin uppfattning att »regeringsförslaget ger under lång tid stora grupper av försäkrade en enorm överkompensation genom väldiga pensionstillägg. Dessa pensionstillägg kommer sammanlagt att dra en kostnad på flera tiotals miljarder kronor.»

Ja, man skulle kunna finna en hel mängd andra citat från den tiden var gjordes gällande att finansieringsfrågan var ordnad på sådant sätt att vi bara ansvarslost vältrade över kostnaderna på kommande generationer.

Tiderna förändras och det är bara glädjande. Nu har herr Björkman talat om för oss att pensionsutbetalningarna blir obetydliga under den kommande femårsperioden och att någon avgiftshöjning därför inte alls är erforderlig. Så till vida har herr Björkman och högerreservanterna fullständigt rätt som att det inte behövdes någon avgiftshöjning om det blott gällde att infria de närmaste årens pensionsutfästelser från ATP. Men, som jag har för avsikt att något närmare utveckla, skulle avgiften under uppbyggnadstiden inte bara förslå till att betala de förhållande-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

vis små pensioner som vi betalar ut under de närmaste åren utan avgiften skulle också fylla en ytterligare och mycket viktig uppgift, nämligen att ge medel till en fondavsättning.

Jag vill inte, herr talman, göra skillnaden mellan centerparti- och folkpartireservationen samt utskottsmajoritetens ställningstagande större än vad den är. Av reservationen får man väl inte helt klart för sig hur vederbörande tänkt sig avgiftsuttaget efter 1966. Men jag tolkar reservanternas uppfattning på det sättet att även de menar att en avgiftshöjning är erforderlig också under femårsperiodens tre återstående år. Man kan nämligen inte räkna med att avgiften kan bli lägre därefter, om man argumenterar så som herrar Anderson i Sundsvall och Gustavsson i Alvesta, d. v. s. att vi skall bygga upp en fond vars avkastning skall hjälpa oss att betala framtidens pensioner. Alternativet med en halvprocentig höjning under femårsperioden anser jag vara ett försiktigt alternativ.

Här har riktats kritik mot riksförsäkringsverkets förslag till avgiftshöjning för att inte verket har försökt att i det sammanhanget utreda de samhälls-ekonomiska verkningarna av sina förslag. Men jag tycker att det är fullt i sin ordning att verket inte gör några sådana samhälls-ekonomiska utredningar. Det är en uppgift som ankommer på regeringen och riksdagen. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att socialministern i sitt förslag uppenbarligen har tagit hänsyn till sådana verkningar i det att han inte tillstyrkt den procentsats som verket ur försäkrings-teknisk synpunkt ansåg var den riktiga, nämligen en enprocentig höjning varje år. Med hänsyn till de avvägningar som gjorts har man kommit fram till att en halvprocentig höjning är rimlig.

Herrarna Anderson i Sundsvall och

Gustavsson i Alvesta menade att man under de år som återstår av femårsperioden skall göra en utredning. Den utredningen skulle inte syssla med små ting. Den skulle nämligen undersöka fondbildningens inverkan på näringslivet, fondbildningens omfattning och fondförvaltningens framtida utformning o. s. v. Det är en utredning som inte kan utföras på de två år som återstår innan man måste bestämma sig för avgiftens storlek under periodens tre sista år. Herrarna har ändå viss erfarenhet av utredningsarbete, och detta är faktiskt inte en fråga som man utreder på en förmiddag. Fonden har ännu inte fått den storleken att man kan göra sådana utredningar som herrarna åsyftar. För övrigt har utskottsmajoriteten stannat för att en utredning skall verkställas rörande dessa problem, men det blir en utredning på mycket längre sikt än vad reservanterna har tänkt sig.

Som jag förut har sagt, herr talman, är skillnaden mellan reservanternas och utskottsmajoritetens uppfattning inte så stor. Vi inom utskottsmajoriteten räknar realistiskt med att reservanterna bedömer frågan så att man måste höja avgiftsuttaget även under åren 1967, 1968 och 1969. Som herr Anderson i Sundsvall så riktigt påpekade har vi en mycket ogynnsam befolkningsutveckling. Det kommer att bli många pensionärer i förhållande till antalet aktiva under tiden framöver. Den relationen lär inte kunna förändras genom en utredning.

Jag skulle gärna vilja göra några påpekanden med anledning av högerreservanternas, vari sägs att man inte kan »dela den uppfattning som kommit till uttryck i riksförsäkringsverkets skrivelse, att uppbyggandet av en stor fond skulle vara behövligt för att trygga pensioneringen, då detta innebär att man bortser från ATP:s karaktär av fördelningssystem och grundar sina

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

ställningstaganden och värderingar på en felaktig analogi med ett premiereservsystem».

Det kan väl ändå inte ha förbigått högerreservanterna att vi, när vi genomförde ATP-systemet, valde fördelningssystemet av det skälet att det inte fanns någon annan möjlighet att åstadkomma värdebeständiga pensioner. Att man valde fördelningssystemet berodde inte på något hugskott utan det valet var fotat på en 50-årig erfarenhet då det gällde folkpensionerna och en ännu längre erfarenhet i fråga om stats-tjänstemännens pensioner. Men det framhölls också med mycket stor skärpa att vårt förslag innehöll ett starkt inslag av sådan fondering som utmärker premiereservsystemet. Två motiv låg bakom detta förhållande. Dels ville man motverka det sparandebortfall som pensionssystemet kunde förorsaka, dels — och vid detta lade man den största vikten — ville man åstadkomma en utjämning av de framtida avgifterna. Det är riktigt att det första motivet inte har samma styrka för närvarande, men detta är inget skäl för att bygga upp sämre fonder än vi hade tänkt oss. Det är nämligen fortfarande lika viktigt, och det underlättar finansieringen av pensionerna i framtiden. Det räcker inte, herr Björkman, att bara titta på hur stora fonderna blir om ett antal år, utan man måste helt enkelt sätta in frågan i ett längre tidsperspektiv. Även om man inte exakt kan säga att fonderna kommer att ha så och så många kronor och så och så många ören, måste man väl ändå tänka på förhållandena vid sekelskiftet och därefter. Vi kan ju aldrig komma ifrån det antal pensionärer vi har vid den tidpunkten. Vi kan inte heller komma ifrån att vi då är framme i ett läge då var och en som får ålderspension skall ha fulla pensionsförmåner.

Detta är alltså faktorer som man måste ta med i beräkningen redan nu. Vi

vet, som herr Anderson i Sundsvall påpekade, hur många pensionärer det blir på varje aktiv nu. Det räcker rätt länge. Riksförsäkringsverkets uttalande, som utskottet har anslutit sig till, är fullständigt riktigt, nämligen att det är viktigt att man så snart som möjligt får en sådan ekonomisk grund att avgifterna kan förbli oförändrade när antalet pensionärer ökar och pensionerna blir högre. Mycket starka skäl ligger bakom hela detta resonemang. Det är viktigt att man ser till — och där tycker jag att herr Björkman borde vara den förste att instämma i såväl departementschefens som utskottets uppfattning — att den nuvarande generationen inte i mera avsevärd mån överskjuter kostnaderna för sin pensionering på nästa generation. Den som hade lämnat landet strax efter pensionsdebatten 1958 och 1959 och kommit tillbaka i dag och hört det anförande som herr Björkman höll skulle sannligen ha gnuggat sig i ögonen och undrat vad som var på färde!

Vi menar att det är rimligt att man ser till att den nuvarande generationen inte i mera avsevärd mån överskjuter kostnaderna för pensioneringen på nästa generation. Då måste man ha ett avgiftsuttag som gör att man så snart som möjligt kommer upp till en avgift som kan anses normal då pensionssystemet är fullt utbyggt. Även om man nu såsom förordats höjer avgifterna med 0,5 procent under fem år framöver, kommer varje ny pensionärsårsklass att få en mycket god utdelning på de avgifter som inbetalts. Detta är en sak som högerreservanterna måste ha mycket svårt att förneka.

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Enligt herr Bengtssons uppfattning måste det ta fem år att göra dessa samhällsekonomiska bedöm-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

ningar. Men, herr Bengtsson, reservanterna är inte alldeles ensamma om sin uppfattning att det går att klara detta på kortare tid. I andra sammanhang tar man ofta hänsyn till vad remissorganen och då inte minst landsorganisationen säger. I landsorganisationens remissvar finner vi att LO inte tillstyrker förslaget om en femårsperiod, utan man säger att avgiftsuttaget inte bör fastställas för längre tid än tre år. Det samman har TCO sagt, och SACO har föreslagit två år. LO har klart uttalat att det inte vore lämpligt att nu, utan stöd av en klarläggande samhällsekonomisk analys av pensionssystemets verkningar i olika hänseenden, fixera avgifterna för en så lång tid som sex år. Detta säger landsorganisationen i sitt remissyttrande över riksförsäkringsverkets förslag.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan ge herr Bengtsson i Varberg rätt i att det inte är mycket som skiljer folkpartiets och centerpartiets reservation å ena sidan och utskottsutlåtandet å andra sidan. Vi har ju fått den väsentligaste delen av motionerna bifallen av ett enhälligt utskott, den nämligen som avser en utredning. Det som skiljer oss åt är endast frågan, huruvida man nu bör fixera avgiftsuttaget för fem eller för två år. Det är en bedömnings sak. Även om utredningen kommer att få syssla med många invecklade problem i samhällsekonomien, tror jag dock att den borde hinna bli färdig på två år, eftersom ju det material utredningen har att analysera när det gäller själva försäkringssystemet är ganska begränsat. Systemet har ju varit i tillämpning allenast från och med 1960, alltså hittills knappt fyra år.

För att intet missförstånd skall råda vill jag än en gång säga att det är en riktig bedömning som riksförsäkringsverket och departementschefen gjort

när man för att neutralisera den överkompensation, som framför allt den nu verksamma generationen får, av denna generation tar ut högre avgifter än man ursprungligen avsåg.

I väsentliga stycken är alltså herr Bengtsson och jag överens. Det är inte stort mera än tidsperiodens längd — fem eller två år — som skiljer oss åt.

Herr BJÖRKMAN (h): kort genmäle:

Herr talman! Bland de många uttryck som herr Bengtsson i Varberg använde fäste jag mig bl. a. vid att utskottsmajoriteten inte ville vara med om att försämra fondens uppbyggnad. Det förhåller sig inte på det sättet, herr Bengtsson, att uppbyggnaden skulle försämrars. Tvärtom, enligt gjorda beräkningar kommer fonden att öka mycket snabbare än man från början räknade med. Den Åsbrinkska utredningen räknade med att fonden 1970 skulle vara uppe i mellan 14 och 20 miljarder. Enligt det högsta alternativet i riksförsäkringsverkets beräkningar skulle den bli 35 miljarder. Man kan alltså inte påstå att vår linje — med en fond på 25,7 miljarder 1970 — skulle försämra fondens uppbyggnad.

Frågan om överkompensationen synes spela en framträdande roll i denna debatt. Herr Bengtsson åberopade ett uttalande i propositionen av följande lydelse: »Det bör med andra ord tillses att den nuvarande generationen inte i mera avsevärd mån överskjuter kostnaderna för sin pensionering på nästa generation.»

Herr Bengtsson menade att vi, som förde argumenteringen mot fördelningssystemets finansieringsmetod för några år sedan, väl borde acceptera detta uttalande från riksförsäkringsverket och departementschefen. Jag har, herr Bengtsson, trots flitigt läsande av departementschefens uttalande inte kunnat finna att han över huvud taget har tagit upp nämnda uttalande i riksför-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

säkringsverkets skrivelse. Jag vet inte om det beror på ett förbiseende eller om det beror på att departementschefen inte har velat ta upp detta resonemang om överkompensationen.

Riksförsäkringsverket har självt i denna fråga sagt att mot resonemanget givetvis kan invändas att det inte är möjligt att nu bedöma det avgiftsuttag som blir behövt på längre sikt, eftersom det beror av många osäkra faktorer såsom utvecklingen av penningvärdet, förändringar av realinkomsten, räntefoten och befolkningens sammansättning ur ålders- och inkomstsynpunkt även om sannolikheten för att pensionslagstiftningen tid efter annan kommer att ändras. Riksförsäkringsverket slutar med att framhålla att man inte kan fränkänna dessa invändningar berättigande men att verket ser frågan ur pensionssystemets synpunkt.

Man kan fråga: Vilka är det som blir överkompenserade? Jo, de som får 1½ poäng per år. För att få full pension skall man ha varit med i systemet 30 år, men vissa åldersgrupper får full pension redan efter 20 år. De yngre däremot, som betalar i 50 år och däromkring, betalar för mycket för pensionen. Man kan säga att de är underkompenserade i pensionssystemet. Om man höjer avgifterna i föreslagen takt, betyder det att de yngre får betala inte bara ännu mer för sin egen pension, utan dessutom vara med och betala för de andra, de som blir överkompenserade.

Herr PALM (h):

Herr talman! Det var herr Bengtssons i Varberg anförande som föranledde mig att begära ordet. Herr Bengtsson säger att det inte borde ha uppstått delade meningar i denna fråga. Nu är det trots allt så att det är tillåtet att ha en annan mening än majoriteten och även att ge uttryck åt den. Herr Bengtsson anser att det ligger en motsägelse i reservanternas ståndpunktstagande, där-

för att de före ATP:s genomförande argumenterat för ett premiereservsystem. Ligger det inte minst lika stor, eller ännu större, motsägelse i herr Bengtssons argumentering? Hela det system som beslöts för ATP byggde ju på fördelningsprincipen, med en löst påhängd fondbildning, utan att denna var nödvändig för själva systemet som sådant. Man har således argumenterat för och genomfört ett system som bygger på fördelningsprincipen, men när man sedan har fått hand om detta system, då har plötsligt det från början kasserade premiereservsystemet godtagits såsom varande något mycket förträffligt. Är inte detta precis lika stor motsägelse som den herr Bengtsson vill tillvita reservanterna?

Jag är inte reservant, men vi — med vi menar jag oppositionen — har accepterat systemet i och med att det är genomfört. Men vi har inte accepterat uppläggningsen med onödigt stora fonder, som egentligen inte tillhör det system som beslöts. Vi vänder oss emot att dessa fonder göres alltför stora.

En fråga som numera ventileras mycket livligt rör begreppet spindelvävs-socialiseringen, vilken också har aktualitet på kapitalmarknaden, där staten mer och mer dirigerar kapitalutflödet via ATP-fonderna och härigenom tillväller sig oerhört stor makt. Det är här principerna går isär. Att det ligger en fara i alltför stor fondbildning har också LO haft klart för sig och gett uttryck åt. Var gränsen sedan går för vad som skall betraktas såsom alltför stor fondbildning, det är ju det vi tvistar om.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Det har redan sagts att den debatt vi nu har i kammaren om avgiftsuttaget för ATP förs i en annan atmosfär än då striden gällde ATP:s införande. Det är självfallet glädjande, att man på detta sätt kan notera en

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

mycket allmän uppslutning kring ATP. Det bör väl också sägas att detta var den utveckling vi hade väntat oss. Men omvändelsen har nog kommit att bli mycket snabb. De som häftigast kritiserade det nya trygghetssystemet har nu blivit mycket måna om att slå vakt om den trygghetsgaranti som ATP-försäkringen erbjuder, och det är mycket lovvärt.

Märkligare är att de invändningar, som nu riktats mot regeringsförslaget om den fortsatta finansiella uppbyggnaden av ATP, går ut på att regeringen — som för fyra år sedan kritiserades för att ta för lätt på frågan om de finansiella garantierna för pensionsförpliktelseernas infriande — nu anses gå för långt, när den fullföljer sina planer på att skapa en tillfredsställande fondering inom systemets ram. Om någon övervältring av pensionskostnader på kommande generationer talas det inte längre, i vart fall inte i samma tonart som vi då fick höra.

Låt mig, herr talman, säga något om den proposition som vi nu har att ta ställning till. Jag vill erinra om att enligt de beräkningar, som låg till grund för ATP-förslaget, skulle det avgiftsuttag, som erfordrades i fullfunktionsstadiet stanna vid omkring 10 procent av de totala inkomsterna. Dessa kalkyler torde stå sig. De skräckmålningar, som under pensionsstridens dagar gjordes om avsevärt högre avgifter, tycks nu ingen ta på allvar. Å andra sidan bör man inte i glädjen över att ATP inte fått de negativa verkningar på sparandet i andra former, som på sina håll befarades, slå sig till ro med den uttagsprocent, som uppnåtts vid utgången av systemets första femårsperiod.

Vi är nog alla medvetna om att pensionering är kostnadskrävande. De förändringar, som vi med all sannolikhet kommer att besluta i framtiden, kommer att innebära förbättringar på förmanssidans med åtföljande kostnadshöjningar.

Man bör se till att man förhållandevis snabbt kommer upp i ett avgiftsuttag, som är — låt mig betona det — realistiskt på längre sikt och som alltså kan sägas avspegla kostnaden för försäkringen. Det ämbetsverk som är ansvarigt för försäkringen, har från försäkringens synpunkt bedömt en fortsatt stegring av avgiftsuttaget under den aktuella tidsperioden som nödvändig.

Härigenom kan man bygga upp en fondering, som gör det möjligt att undvika stora avgiftsstegringar i en framtid då antalet pensionärer ökar och pensionsbeloppen blir väsentligt högre. Den omständigheten, att det under den allra första tiden kanske inte är så stor skillnad i fondtillväxten mellan regeringsförslaget och ett kvardröjande på 1964 års avgiftsnivå under en femårsperiod, betyder inte att det sistnämnda alternativet skulle vara godtagbart. På längre sikt blir nämligen skillnaden avsevärd.

En egenskap hos ATP-systemet, som jag och många med mig sätter stort värde på, är att det relativt snabbt ger goda pensioner åt medborgare, som vid systemets start redan kommit ett stycke upp i åren. De förmåner det här är fråga om är av den storleken, att de motiverar avgifter för dessa åldersgrupper, som inte alltför mycket avviker från dem som kan väntas bli erforderliga på längre sikt.

Ett allmänt pensionssystemets förmåga att svara för de pensionsförpliktelser, som det åtagit sig, är naturligtvis till sist en fråga om samhällsekonomiens styrka och utvecklingsmöjligheter. Regeringsförslaget förbiser ingalunda betydelsen av ett starkt och expanderande näringsliv. Liksom andra reformer, t. ex. i frågor som gäller arbetstidens längd, har ATP-reformen fått en utformning, som möjliggör för företagen att mjukt växa in i de ökade kostnader, som reformen medför. ATP-avgiften började på en mycket låg nivå för att successivt öka under den första femårsperioden.

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

Det nu föreliggande regeringsförslaget betyder för den andra femårsperioden en dämpad takt i avgiftshöjningen i jämförelse med den första perioden. Räknet på totallönerna innebär förslaget omkring en tredjedels procent om året från 4,6 procent år 1964 till 6,4 procent år 1969.

Vi kan här i landet glädja oss åt en god förmåga till expansion och produktivförbättring inom näringslivet. En viktig roll för denna utveckling spelar den höga investeringskvot vi har. Allmänna pensionsfonden har som bekant, det vill jag också understryka, redan haft en gynnsam inverkan på företagets möjligheter att få sina anspråk på kapitalmarknaden tillgodosedda. Man bör också observera att dessa fonder inte ligger stilla. De är redan spridda. De arbetar i hög grad i dag i det svenska näringslivet. Fondens tillväxt garanterar en fortsatt hög investeringskvot och skapar också därmed förutsättningar för en sådan framstegstakt som vi i hög grad önskar att det svenska näringslivet skall kunna presteras.

I en av de reservationer, som är fogade till utskottsutlåtandet om avgiftsuttaget under åren 1965—1969, accepteras de i propositionen föreslagna procentsatserna för åren 1965 och 1966, men man vill inte nu ta ställning till avgiftsnivån för tiden därefter. Jag vill understryka att hela det resonemang jag nyss fört utgår från att frågan om avgiftsuttaget till ATP bör bedömas på längre sikt. Det finns ingenting som tyder på att bedömningen skulle bli annorlunda om ett par år. Vid försäkringens tillkomst utgick man från att avgiftsuttaget borde fastställas för perioder som inte var alltför korta. För näringslivet och för arbetsmarknadsparterna underlättas planeringen om utgångspunkterna i fråga om pensionsavgifterna är fastlagda för en längre period.

En omständighet, som åberopats mot

att fastställa avgiftsuttaget i enlighet med vad som föreslagits i propositionen, är att allmänna skatteberedningen nästa år kan väntas framlägga förslag som berör finansieringen av socialförsäkringarna. Låt mig, herr talman, framhålla att jag inte kan se att detta påverkar bedömningen av den fråga vi i dag skall ta ställning till. Det avgiftsuttag som är behövligt ur ATP-försäkringens synpunkt blir varken större eller mindre på grund av att man kan komma att för andra socialförsäkringssystem del övergå till ett finansieringssystem, som liknar det inom ATP tillämpade. Frågan om en sådan övergång får bedömas för sig med hänsyn till föreliggande utgångspunkter, av vilka det fastställda avgiftsuttaget till ATP är en.

Utskottsmajoriteten har ansett det värdefullt om de samhällsekonomiska verkningarna i olika avseenden av ATP blir föremål för utredning. Utredningen bör enligt utskottets mening också behandla frågorna om fondbildningens inverkan på näringslivet, fondbildningens omfattning och fondbildningens framtida utformning.

De reservanter, som vill begränsa beslutet om avgiftsuttag till åren 1965 och 1966, motiverar sitt ställningstagande med att resultatet av en sådan utredning bör avvaktas innan beslut om det fortsatta avgiftsuttaget fattas.

Allmänna pensionsfondens ställning i samhällsekonomien hör helt naturligt till den typ av frågor, som man kommer in på i snart sagt alla sammanhang då samhällsekonomiska frågor blir föremål för utredning. Undersökningar av det slag utskottet förordar bör enligt min mening kunna utföras inom ramen för långtidsutredningarna. På det sättet kan hithörande problem få en fortlöpande belysning. Det nyinrättade planeringsrådet är ett lämpligt forum för diskussioner om pensionsfondens roll i samhällsekonomien. Andra utrednings-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

former är också tänkbara. Speciella frågor som t. ex. den om fondförvaltningens organisation kan, när frågorna aktualiseras, tarva särskilda överväganden.

Jag vill till sist, herr talman, understryka att det förslag som tillstyrkts av andra lagutskottets majoritet skänker godtagbara garantier för ATP-systemets fortsatta sunda utveckling, samtidigt som fakten i avgiftshöjningen på ett smidigt sätt anpassas efter den väntade produktivitetsökningen och de anspråk i övrigt som kan komma att ställas på dess användning.

Jag är medveten om, herr talman, att det är ett viktigt beslut vi nu står inför. Det är en stor reform som vi redan har beslutat. Vi är nu mitt uppe i dess viktiga uppbyggnad. Man bör då se till att de utfästelser som har givits kan garanteras. Jag tror att de garantierna skapas genom det förslag som denna kammare nu har att ta ställning till.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Jag begärde naturligtvis inte ordet med anledning av socialministerns anförande utan på grund av de små angrepp som riktats mot mig av herr Björkman och herr Palm.

Herr Björkman sade att fonden blir mycket större 1970 än man räknat med. Följaktligen använde ni en mängd överord under debatten om reformen. Det blir inte en så stor övervältring på kommande generationer som ni påstod. Detta var väl ungefär vad hans yttrande innebar. Herr Anderson i Sundsvall har emellertid, tycker jag, ganska effektivt förklarat för herr Björkman orsaken till att fonden blivit större och kommer att bli ännu större än vad utredningen hade räknat med. Även om det är riktigt att skillnaden på fonderingen enligt de olika förslagen på kortare sikt inte är särskilt stor, måste man enligt min mening granska hur förslagen verkar

under en längre tidsperiod. Vi kan inte bara resonera om tiden tio år framöver, när vi diskuterar denna fråga, och skillnaden blir enorm, om man genomför det förslag herr Björkman står bakom jämfört med det förslag som framlägges i propositionen. Man måste nu försöka fastställa avgiften så att den så snart som möjligt ger en sådan ekonomisk grund att avgifterna inte behöver ändras alltför mycket, när vi får ett ökat antal pensionärer och skall betala ut högre pensioner.

Vidare frågade herr Björkman varför man inte i propositionen kan återfinna riks försäkringsverkets resonemang om att det bör tillses, att nuvarande generation inte i mera avsevärd mån överskjuiter kostnaderna för sin pensionering på nästa generation. Det är riktigt att detta inte står ordagrant i propositionen, men jag vill fästa herr Björkmans uppmärksamhet på att socialministern godtagit riks försäkringsverkets förslag och följaktligen tagit intryck av det resonemang som detta verk har fört. Det bör väl kunna räcka.

Herr Palm började sitt anförande med att säga att det är tillåtet att ha delade meningar i denna kammare. Det är klart, och avsikten med min lilla förnyta inledningsmening att det inte borde ha uppstått delade meningar i denna fråga var inte heller att påstå att detta skulle vara förbjudet.

Däremot gör herr Palm en historie-skrivning som måste underkännas i alla delar. Han påstår att man först genomförde ATP-systemet enligt fördelningsmetoden och sedan hängde på en fondering. Vad är detta för resonemang? Då denna fråga behandlades år 1958 sade socialministern att förslaget innebar en fördelningsmetod med ett starkt inslag av den fondering som är utmärkande för premiereservmetoden. Detta har hela tiden varit vägledande för reformen. Hur kan någon då hävda att man först genomförde en reform enligt

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

fördelningsmetoden och sedan liksom i löndom hängde på ett fonderingsystem? Under hela uppbyggnaden åren 1960—1961—1962 har det inte betalats ut några pensioner utan enbart tagits in avgifter till fonderingen. Jag har ingenting emot att vi har delade meningar, men i denna fråga lär det inte gå, ty fonderingen var ett med finansieringssystemet.

Herrar Gustavsson i Alvesta och Anderson i Sundsvall och jag är praktiskt taget sams i denna fråga. Jag vill ändå ifrågasätta, om det kan vara möjligt att på de två år som står till förfogande göra den utredning som herrarna önskar innan avgiften för kommande treårsperiod fastställs. Det är dock fråga om en utredning som rör fondbildningens inverkan på näringslivet, dess omfattning och fondförvaltningens framtida utformning. Man kan inte, herr talman, med den storlek fonden har fått i dag göra en utredning — som i och för sig kan vara intressant — innan man byggt upp fonden ytterligare någö. Även om landsorganisationen tyckte att man på tre år skulle kunna genomföra en sådan hjälper det inte, herr Gustavsson och herr Anderson. Det går helt enkelt inte.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag vill inte förmena talesmännen för den socialdemokratiska sidan nöjet att citera vad som sades i de hetsiga pensionsdebatterna för ett par år sedan. Å andra sidan tycker jag, när socialministern säger att man kritiserade regeringen för att den inte skulle gå tillräckligt långt, att vi kan vara ense om att det har hänt en hel del under de år som gått sedan vi beslutade om pensionsreformen. Jag har bl. a. talat om den kraftiga kostnadsstegring som ägt rum sedan dess. Vi har inte enbart att ta hänsyn till ATP-reformen utan också till andra reformer som medför kostnader. Det är detta som har understrukits av näringslivets organisationer.

I detta sammanhang kanske det må vara tillåtet — även om jag tror att herr Gustavsson i Alvesta säkerligen har läst det — att erinra om att RLF har framhållit att »ett avgiftsuttag enligt något av alternativen A—C» — det är alternativ C som departementschefen vill genomföra — »skulle innebära en orinlig belastning på lantbrukarnas disponibla inkomster. Lantbrukarna är redan förut», framhåller förbundet. »underkastade ett reellt tvångssparande genom amorteringar av lån, insatser i ekonomiska föreningar osv. I den mån sparandet i samhället behöver ökas bör detta ske på annat sätt än genom bildandet av stora fonder inom tilläggspensioneringen.»

Även Sveriges hantverks- och industriorganisation har betonat att »ett högt avgiftsuttag kan försvaga de enskilda företagens internationella konkurrenskraft i en tid då en europeisk stormarknad håller på att bildas».

Detta är dock ett nytt moment i bilden som vi inte kunde ta hänsyn till när vi för ett par år sedan fattade beslut om ATP.

Jag vet inte hur länge vi skulle kunna hålla på att diskutera fondbildningen. Vi rör oss väl alla, herr Bengtsson, med gissningar om framtiden, lika väl som riksförsäkringsverket har gjort det. Detta verk har omgivit sitt ställningstagande med många reservationer och framhållit hur svårt det är att verkligen bedöma frågan på längre sikt. Jag undrar inte på att verket ställer sig något tveksamt när det gäller att bedöma hurudant läget är år 2020. Det lär väl inte någon av oss kunna göra.

Det är ett missförstånd, herr Bengtsson, att vi skulle ha kritiserat riksförsäkringsverket för att det inte har gjort någon samhällsekonomisk analys. Jag håller med verket om att det inte är dess sak att ta ställning till alla de synpunkter som måste läggas på detta problem. Det skall se frågorna

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggs pension

från försäkringssystemets synpunkt. Men utredningen skulle ha kunnat göras av någon annan. Regeringen kunde ha tagit initiativ till denna samhällsekonomiska analys, som är så väsentlig och som utskottet har enat sig om att föreslå. Det är inte riksförsäkringsverkets sak att verkställa den.

Socialministern menade att det var angeläget att man snabbt kom upp i ett realistiskt avgiftsuttag. Vem kan säga vilken avgift i ATP-systemet som egentligen är realistisk om tio, femton, tjugu eller trettio år? Jag tror inte någon kan göra det. Vad vi kan konstatera är att fonderna enligt riksförsäkringsverkets beräkningar kommer att öka för den närmaste tiden på ett helt annat sätt än man från början antog. Den Åsbrinkska utredningen räknade — som jag förut nämnde — med någonting mellan 14 och 20 miljarder kronor.

Jag medger att marginalen är ganska vid — det är ju fråga om en skillnad på 6 miljarder kronor. Men när riksförsäkringsverket räknar med att beloppet år 1970 skall vara uppe i 30 miljarder kronor, så innebär detta en fördubbling i förhållande till den lägsta siffra som den Åsbrinkska utredningen antog och en ökning med en tredjedel, jämfört med den högsta siffran.

Vidare konstaterar jag att icke heller herr Bengtsson i departementschefens uttalande har kunnat finna någonting om det intressanta kapitlet med överkompensationen. Herr Bengtsson inskränker sig till att åberopa att socialministern ställt sig bakom riksförsäkringsverkets uttalande. Jag är nu inte alldeles säker på detta, och jag lyssnade noga till socialministerns anförande för att höra om han skulle säga någonting om denna sak. Nu är det ändå möjligt att socialministern har ställt sig bakom riksförsäkringsverkets uttalande om överkompensation — herr Bengtsson har nog bättre kontakt med socialministern än vad jag har. Men i varje fall

finns det inte någon antydning därom i departementschefens uttalande i propositionen, och det skulle ju ha varit värdefullt, om han både i propositionen och här i debatten hade gjort en kommentar till det intressanta kapitlet om överkompensation, som vi har diskuterat så mycket.

Herr PALM (h):

Herr talman! Herr Bengtsson i Varberg framhöll att han mycket försynt hade sagt att det inte borde ha uppstått delade meningar i denna fråga. Jag kan återgälda detta med att erinra om att jag också mycket försynt påpekade att det faktiskt är tillåtet att ha en annan uppfattning än majoritetens.

Vidare beskyllde herr Bengtsson i Varberg mig för falsk historieskrivning och tillvitade mig ett påstående om att man först skulle ha beslutat om själva systemet och sedan i lönnedom hängt på detta system någonting. Så uttryckte jag mig inte, herr Bengtsson. Jag sade att man hade beslutat ett system vari ingick en löst påhängd fondering. Jag har alltså inte talat om att detta beslut angående fonderingen fattats efteråt eller i lönnedom. Det var från början fullt klart att man — även om det gjordes ett sådant uttalande om användningen av fondmedel som herr Bengtsson i Varberg nu läste upp — räknade med att avkastningen av fonderna skulle kunna utnyttjas för att betala en del av pensionskostnaderna, även om det var fråga om ett löst påhängt fondsystem.

I argumenteringen för fonderingen sköts emellertid hänsynen till sparat fram med hänsyn till att man gick in för ett fördelningssystem. Man ansåg att det kunde förväntas en minskning av sparat på grund av beslutet om allmän tjänstepension. I argumenteringen betonades mycket kraftigt att man gick in för en fondering, inte för att skapa ett premiereservsys-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

tem utan för att motverka den befara- de minskningen av det allmänna sparandet, en minskning som emellertid inte har uppkommit. Detta skulle också kunna motivera att man nu inte höjer fonderingen mer än som kan anses nödvändigt med hänsyn till pensions- utbetalningarna.

Slutligen skulle jag vilja fråga herr Bengtsson i Varberg, om det enligt hans mening hade varit riktigt med ett mera markerat premiereservsystem. Missräk- nade man sig på fördelningssystemets möjligheter när man fattade ATP-be- slutet?

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Socialministerns anfö- rande ger mig anledning till en enda liten reflexion.

Socialministern kritiserade vår reser- vation, enligt vilken vi vill begränsa avgiftsuttaget till två år. Han framhöll att en sådan begränsning inte är realis- tisk. Avgifterna behöver beslutas för längre tid i taget, anser han, bl. a. där- för att näringslivet skall kunna plane- ra på litet längre sikt.

Det ligger givetvis något i detta, men jag vill påminna om att praktiskt taget alla remissinstanser, som yttrat sig över riksförsäkringsverkets förslag, under- strukit angelägenheten av att man inte just nu låser fast avgifterna för en fem- årsperiod. Det anses väl i fortsättning- en, när vi nu kommer upp till något högre avgiftsbelopp, nödvändigare att göra den rätta avvägningen än vad som varit fallet under den gångna femårs- perioden. Man kan också onekligen sät- ta en del frågetecken för den snabb- het, varmed pensionsfonden kommer att öka. Man kan fråga sig om ökningen är nödvändig för att fonden skall fylla sin försäkringstekniska funktion.

Till detta skulle jag också vilja foga en liten önskan. Jag hoppas att den ut- redning, som utskottet tillstyrker, tar upp spørsmålet, huruvida det inte kun-

de vara lämpligt med en rullande fler- årsplanering när det gäller avgiftsut- taget. Man kunde exempelvis tänka sig en femårsplan med omprövning efter tre år. Jag tror att detta skulle vara av ett visst värde, inte minst för nä- ringslivet men även ur andra ekono- miska synpunkter, när avgifterna bör- jar närma sig det maximala beloppet.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! När det gäller ATP- frågan finns det hos herr Bengtsson i Varberg en allmän obenägenhet att vilja utreda någonting, trots att det nuva- rande systemet har vissa avigsidor. Ett exempel härpå är de korttidsanställdas behandling i ATP-systemet. Beträffan- de den fråga som vi nu vill ha utredd så för herr Bengtsson in tidsfaktorn i bilden.

Som jag tidigare framhållit har tre remissinstanser ansett att frågan borde kunna utredas på betydligt kortare tid — hur lång tid det kommer att ta kan diskuteras — och vi har tagit detta som stöd för yrkandet i vår reserva- tion.

Sedan vill jag säga till herr Björk- man att även jag har läst det remiss- yttrande som RLF avgivit i anledning av riksförsäkringsverkets förslag. Men vi har i reservationen även fört in frå- gan om överkompensationen, vilket jag anser vara nödvändigt att göra. När vi har accepterat avgiftsuttaget för två år och sedan vill utreda frågan och ta upp de samhällsekonomiska verkningarna i sin helhet av pensionssystemet, så an- ser jag att detta är betydligt bättre än det förslag som herr Björkman talar för.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Gustavsson i Alvesta att jag inte är mot- ståndare till förslaget om en utredning. Jag har ju anslutit mig till majorite- tens uppfattning, och vi brinner av in-

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

tresse för att få frågan utredd. Men vi anser detta vara en stor fråga och att utredningen därför kommer att ta lång tid, herr Gustavsson kan inte övertyga mig om något annat.

Herr Palm frågade sedan om jag är misräknad med den finansieringsmetod vi valde. Nej, det är jag inte. Jag har fortfarande den uppfattningen att metoden är alldeles förträfflig. Genom att använda fördelningsmetoden kan man bygga upp pensionssystemet fortare och få värdebeständiga pensioner, och genom fonderingen kan man se till att avgifterna inte blir för betungande i framtiden, när antalet pensionärer blir mycket stort i förhållande till antalet människor i de aktiva åldrarna.

Det har inte inträffat någonting som gjort att vi i dag ser annorlunda på finansieringsmetoden än när vi genomförde denna reform.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**:

Herr talman! Först en kort kommentar till herr Björkman som uttalade en allmän oro över att ATP-avgifterna skulle bli betungande för näringslivet och produktionen; i mitt anförande berörde jag även den sidan av saken. Men det är också mycket angeläget att se på den andra sidan, vad fonderna och kapitalbildningen kan komma att betyda i positiv riktning för näringslivet i framtiden.

Herr Björkman nämnde sedan den ökade konkurrensen på en kommande stormarknad, och det är riktigt att vi kan möta en sådan konkurrens. Men just då behöver vi de resurser och möjligheter som ATP-fondernas kapitalbildning kan ge för hela vårt lands näringsliv. Det är den saken jag har velat understryka.

Herr Björkman sade att han inte hade hört att jag berört frågan om över-

kompensationen, och därför vill jag här upprepa vad jag sade. En egenskap hos ATP-systemet som jag och många med mig sätter stort värde på är, sade jag, att det relativt snabbt ger goda pensioner åt medborgare, som redan vid systemets start kommit ett stycke upp i åren. De förmåner det här är fråga om är av den storleksordningen att de motiverar avgifter för dessa åldersgrupper, som inte alltför mycket avviker från dem som kan väntas bli erforderliga på längre sikt.

Jag har sålunda där gjort ett påpekande, som jag trodde att herr Björkman hade observerat.

Vi skall givetvis inte här diskutera vad som kan hända efter år 2000. Man kan självfallet räkna fram fondernas storlek då — och det har också gjorts. Men man skall också observera att vi då kommer att ha en i många avseenden annan situation än i dag. Vi hoppas till exempel att vi då skall ha en väsentligt ökad nationalprodukt o. s. v., och då skall siffrorna naturligtvis ses i relation till de faktiska förhållanden som föreligger.

Till herr Anderson i Sundsvall vill jag slutligen, herr talman, säga, att jag inte kan finna annat än att det måste vara en fördel att man bestämmer sig för en längre tidsperiod. Jag har personligen ansett att en femårsperiod i detta avseende är en lämplig avvägning. I mitt anförande har jag sagt, att därigenom kan bl. a. arbetsmarknadens parter för en längre period ha visshet om avgiftens storlek, och det är säkerligen icke oväsentligt.

Jag tror inte att det skulle vara lyckligt ur vare sig ATP-systemets eller näringslivets synpunkt att man med alltför korta intervaller försökte ändra på avgifterna. Systemet gagnas av att vi får en lugn uppbyggnadsperiod och att avgifterna bestäms för en relativt lång period. Det är alltså motivet för att jag har stannat för de fem åren.

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Beträffande femårsperioden, som socialministern senast berörde, är jag helt överens med honom. Vi har inte velat förorda den kortare perioden om två eller tre år. Vi tror att det är högst väsentligt att man inte ändrar denna avgift med alltför korta intervaller. Inte minst näringslivet bör ha kännedom om vad avgifterna kommer att bli på längre sikt så att man kan ta hänsyn till detta i olika sammanhang, inte minst vid löneförhandlingarna.

Men även om socialministern och jag är överens på den punkten, kan vi tydligen inte bli överens på de andra. Jag sade redan i mitt första anförande, att socialministern själv i propositionen har understrukt, att man vid fastställandet av avgiften måste ta hänsyn till sådana omständigheter som pensionsavgifternas återverkningar på företagens produktionskostnader samt utrymmet för standardförbättringar i annan form. Det är en mycket viktig omständighet och man får väl tolka detta uttalande så att socialministern är klart medveten om att det pågår en drivning uppåt i näringslivets kostnader.

Den avgörande frågan är om denna fonduppyggnad är nödvändig för kapitalbildningen. Måste verkligen kapitalbildningen ske just i en stor, kollektiv fond? Man kan gå andra vägar och låta kapitalet stanna hos näringslivet självt. Vi har i år som så många år tidigare föreslagit att företagarna just under ATP-systemets uppbyggnadstid skulle få möjlighet att avsätta till pensionsfonderna för att säkra pensionerna i framtiden. I ATP-systemet är ju avgifterna relativt låga i början, sedan stiger de. Men för arbetsgivarnas del är pensionsförpliktelsen given redan i och med att systemet trätt i kraft. Det förhållandet att pensionsavgifterna periodiseras på visst sätt, som i ATP-

systemet, har därvid ingen betydelse. Genom förpliktelsen uppkommer för arbetsgivaren en faktisk skuld, som endast delvis likvideras under pensionsystemets uppbyggnadsperiod. Eftersom principen för bokföringslagen är att en rörelseidkare eller ett företag inte får framställa sin ställning såsom starkare än den verkliga är, skulle det vara i överensstämmelse med god köpmannased att pensionsförpliktelsen registrerades såsom skuld i företagets bokföring.

Denna motion har vi väckt i flera år, men bevillningsutskottet vill inte tillstyrka den. Jag konstaterade emellertid med stort intresse, att i debatten i går i första kammaren uttalade andra lagutskottets ärade ordförande herr Strand stor sympati för denna motion, som bevillningsutskottet hade avstyrkt och riksdagen avslog bara för några veckor sedan. Skulle vi inte kunna enas om att den kapitalbildning, som är så väsentlig för framtiden, kan åstadkommas genom att man får göra dessa avsättningar till en pensionsfond inom näringslivet i stället för att bygga upp en stor fond och därmed åstadkomma en enorm kapitalkoncentration till det allmänna?

Jag tackar för det lilla påpekande socialministern gjorde beträffande de olika generationerna. Det hade förbigått mig, och det ber jag om överseende för. Jag kanske kan försvara mig med att socialministern inte använde ordet överkompensation.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner på 1:0) bifall till utskottets hemställan; 2:0) bifall till reservationen I) av herrar Kaijser och Björkman; samt 3:0) bifall till reservationen II) av fru Hamrin-Thorell m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr

Lag angående procentsatsen för uttag av avgift under åren 1965—1969 till försäkringen för tilläggspension

Björkman begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Anderson i Sundsvall votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. A) i andra lagutskottets utlåtande nr 57 antager reservationen I) av herrar Kaijser och Björkman, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen II) av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för nej-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 47 ja och 70 nej, varjämte 102 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Anderson i Sundsvall begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 114 ja och 105 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Föredrogs vart efter annat tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m., samt

nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 4 januari 1927 (nr 1) angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomt rätt, m. m., dels ock i ämnet väckt motion.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 14

Utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av väckta motioner om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

I de likalydande till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 563 av herr *Bengtson* och II: 690 av herr *Wahlund m. fl.* hemställdes, att riksdagen måtte,

A. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

1) att ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionerna anförda riktlinjer måtte utarbetas så snart ske kunde och att förslag som därav föranleddes skyndsamt förelades riksdagen,

2) att frågan om inrättande av ett socialforskningsinstitut måtte utredas och förslag i ärendet föreläggas riksdagen,

B. beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 563 och II: 690 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Ernst Olsson*, *Ferdinand Nilsson*, *Börjesson* i Glömminge och *Larsson* i Borrbby, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 563 och II: 690 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla dels om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, dels om prövning samt förslag rörande inrättande av ett socialforskningsinstitut;

2) av herrar *Eric Gustaf Peterson* och *Hamrin* i Kalmar, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **BÖRJESSON** i Glömminge (cp):

Herr talman! Den alltmer höjda levnadsstandarden och den allmänna utvecklingen på det materiella området

samt strävan och jäktet efter så god social och ekonomisk trygghet som möjligt följs inte i det praktiska livet av en i samma takt fortskridande ökad trivsel och andlig balans. Man får ofta konstatera att det blir den maskinella och tekniska utformningen av samhället som driver fram de förhållanden under vilka människorna skall leva.

Motion II: 690 innehåller i huvudsak ett fullföljande av de förslag som framfördes från vårt håll under 1962 års riksdag i detta sammanhang. Jag är fullt medveten om att detta ingalunda är ett lättbedömt avsnitt av samhällslivet, men samtidigt kan man inte förneka att det är synnerligen viktigt. Det gäller att söka forma en miljö, som tar hänsyn till människans grundläggande behov och förutsättningar, oavsett om dessa är av lekamlig eller psykisk art.

För att detta skall bli möjligt, måste man beakta de enskilda människornas psykiska förutsättningar vid den allmänna utformningen av samhällets uppbyggnad jämsides med prövningen av andra faktorer. Detta anser vi, såsom vi föreslagit i vår motion, skulle kunna uppnås genom ett samhälleligt miljöpolitiskt handlingsprogram.

Det står erfarenhetsmässigt ganska klart att i synnerhet den koncentrerade samhällsbebyggelsen har fört med sig en ökad psykisk spänning, vilken haft i släptag en ökad skilsmässofrekvens, större antal självmord m. m. I intervjuundersökningar offentliggjorda i dagspressen, vilka avser både mindre och större bostadsområden — t. ex. i Stockholms omgivningar — har husmödrarna uttalat sin vantrivsel med de förhållanden som följer med den nuvarande utformningen av vår stadsbebyggelse. Det är viktigt att man beaktar de psykiska påfrestningarna av den alltmer förändrade livsföringen. Detta måste också tas med i bilden när den tekniska delen av samhället skall utformas.

Vi avser inte i vår motion att försöka ändra den tekniska utvecklingen eller att styra den åt annat håll. Genom

Utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

att komplettera denna utveckling med ett större beaktande av miljöfrågorna och av den betydelse som dessa har för den enskilda människan tror vi emellertid, att man skulle kunna vinna mycket. Som en följd därav har vi också ansett att man för att kunna bedöma dessa sociala och psykiska faktorer i samhället bör inrätta ett socialforskningsinstitut. Ett sådant institut anser vi skulle komma att få en mycket väsentlig betydelse. Remissinstanserna har ställt sig välvilliga till denna tanke, och flera av dem har uttryckt sig i direkt tillstyrkande ordalag. Endast en har emellertid härvidlag inte velat bestämma sig för någon bestämd form.

För vår del är vi övertygade om att ett sådant institut är nödvändigt, om de psykiska och miljöpolitiska aspekterna skall kunna beaktas i tillräcklig utsträckning, och vi anser således att ett sådant bör inrättas snarast möjligt.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen 1 av herr Ernst Olsson m. fl.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Den gödda kalven miljöpolitiken som centerpartiet förde fram vid förra årets riksdag har tydligen numera styckats, och de föreliggande motionerna skall väl utgöra själva filén.

Det är sant, såsom herr Börjesson i Glömminge påpekar, att miljön betyder en hel del för människorna. Det påstående, som herr Börjesson gjorde, att tätortsbebyggelsen skulle medföra ett ökat antal skilsmässor och större självmordsrisk kan knappast anses vara bevisat, och varken herr Börjesson eller jag är väl kompetenta att ta upp detta spörsmål till debatt. Jag skulle tro att man skulle göra sig skyldig till en mycket ensidig redovisning om man påstod att detta skulle vara bevisat.

Vad vill nu centern med sin motion i år igen? Ja, först och främst vill centern att ett program skall utformas. Vi sade i fjol att ett program är svårt att göra upp — man måste veta vad de vill som yrkar på ett program. Men det framgår i mycket ringa utsträckning vad centern vill härvidlag.

Däremot får man klart för sig att centern vill ha en utökad socialvetenskaplig forskning, och det är någonting som också remissinstanserna har ansett vara i högsta grad nödvändigt. Den uppfattningen delas av utskottet, men vi har menat, att när frågan nu ligger hos socialpolitiska kommittén och det i årets statsverksproposition redovisats att problemet är uppe till behandling — vad man är tveksam om är utformningen — så har riksdagen inte anledning att göra en extra beställning.

Och vi har ännu mindre anledning uttala oss om i vilken form ett socialvetenskapligt forskningsinstitut skall drivas — om det skall drivas i anslutning till socialinstitutet, i anslutning till universitetet eller i annan ordning, kanske som en helt självständig vetenskaplig institution. Det kan vi icke göra. Men vi vet att frågan är granskad och att försök kommer att göras att snarast möjligt få till stånd en mera fast organisation för den sociala forskningen.

Mot denna bakgrund har vi ansett att motionen inte kan tillstyrkas. Den är bifallen i den meningen att problemet är uppe till prövning. Men programmet är som sagt så diffust skisserat av centern även i år, att riksdagen inte kan ta någon ställning till det. Ingen vet — inte ens centern — vad programmet skulle innehålla, och då är det bäst att inte binda sig för ett program.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! I den reservation som herr Börjesson i Glömminge nyss talat för yrkas att riksdagen i skrivelse till

Utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

Kungl. Maj:t måtte anhålla »dels om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, dels om prövning samt förslag rörande inrättande av ett socialforskningsinstitut». Reservationen bygger på de likalydande motionerna I: 563 och II: 690 som väckts från centerpartihåll.

Eftersom jag anser att svårigheterna att utarbeta ett miljöpolitiskt handlingsprogram är så stora — som utskottets ordförande utvecklade — har jag inte velat biträda reservationen. Men jag anser samtidigt att den andra delen av motionen är starkt underbyggd — det behövs verkliga krafttag i fråga om den sociala forskningen, som är så eftersatt. Fördenskull har jag inte heller kunnat ansluta mig till utskottets skrivning utan avgivit en blank reservation. Om votering företas i frågan kommer jag att nedlägga min röst.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag tror det är riktigt som utskottets ordförande sagt, att dessa problem löser vi inte genom vanliga riksdagsbeslut. Rent allmänt torde kunna sägas att vi kommer att möta fler och fler av detta slags problem. De har en gång i en gammal bok sammanfattats så, att människan lever inte endast av bröd allena. Här sysslar vi ju huvudsakligen med brödet i ganska vidsträckt bemärkelse, och därvidlag har det varit oss förunnat att lyckas ganska väl; vi har bröd övernog.

Men sedan bekymren för livets nödortft försvunnit kommer vi mer och mer att märka torftigheten på andra områden, vilken vi som sagt inte kan komma till rätta med genom riksdagsbeslut. Jag undrar om vi ändå inte så småningom kommer att behöva göra uttalanden till ledning för människornas tänkande även på denna punkt, som syftar till att ge människorna något att leva för när de nu fått tillräckligt att leva av.

Jag tror att den problemställningen kommer att aktualiseras mer och mer. När förra gången ungefär samma motion behandlades sade jag att jag var tacksam för att den hade väckts. Jag vill upprepa det i dag. Det är ett tecken på att de som har motionerat börjar fundera mer och mer på dessa frågor, och det är tacknämligt.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Ernst Olsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 161 ja och 33 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

Ordet lämnades på begäran till

Fru SVENSSON (s), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstat fel.

§ 15

Föredrogs vart efter annat allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av väckt motion om utredning rörande arbetstid och fritid, samt

nr 33, i anledning av väckta motioner om en inventering av förekomsten av ödegårdar, lämpade som fritidshem, angående behovet av fritidslokaler inom tätorterna och angående underhållet av vissa enskilda utfartsvägar.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner om förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt om förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten.

I de likalydande till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 561 av herr *Bengtson m. fl.* och II: 685 av herr *Hedlund m. fl.* hemställdes, att riksdagen med tillkännagivande att öka de resurser borde ställas till den arbetsvetenskapliga forskningens förfogande måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande dels frågan om försöksverksamhet vid vissa enheter inom den statliga sektorn avseende överförande av arbetsvetenskapliga forskningsresultat i praktisk

tillämpning i syfte att därigenom förbättra personalvård och psykohygieniska betingelser inom arbetslivet,

dels frågan om upplysnings- och rådgivningsverksamhet, likaledes i syfte att förbättra personalvård och psykohygieniska betingelser inom arbetslivet, samt

2. beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

Till allmänna beredningsutskottet hade vidare hänvisats motionen II: 691 av herr *Wahrendorff m. fl.*

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 561 och II: 685 samt motion II: 691 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Skoglösa, Jonasson, Eric Gustaf Petersson, Ernst Olsson* och *Larsson* i Borrbys, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 561 och II: 685 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om startande och bedrivande av försöksverksamhet rörande bättre personalvård och förbättrade psykohygieniska betingelser inom arbetslivet samt utredning rörande upplysnings- och rådgivningsverksamhet i personalvårds- och psykohygieniska frågor i övrigt inom arbetslivet, samt

2) att motionen II: 691 måtte anses besvarad genom vad reservanterna anförde.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! I de motioner som föranlett detta utlåtande föreslås förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet; motionerna I: 561 och II: 685 avser arbetslivet i allmänhet och motion II: 691 avser arbetslivet inom den statliga sektorn.

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

Dessa frågor diskuterades i riksdagen så sent som i december 1962, och jag finner därför inte anledning att gå in på någon analys av själva principfrågan.

Vad som är nytt i sammanhanget är att dessa motioner till årets riksdag varit föremål för remissbehandling. Det bör erinras om att de därvid har tillstyrkts av medicinalstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen liksom även av Statstjänstemännens riksförbund. En nyhet är också att Kungl. Maj:t i proposition 160 framlagt konkreta förslag beträffande väsentliga avsnitt av detta ämnesområde.

Remissinstanserna är också ense om att mycket kan göras för att få bättre förhållanden när det gäller personalvården och en psykohygienisk sanering inom arbetslivet.

Omtanken om människan måste givetvis vara det utslagsgivande, men de arbetskraftsvårdande åtgärderna tycks också vara ekonomiskt motiverade.

De motioner som berör arbetslivet i allmänhet tar upp två grundproblem. Det ena är att det behövs en ökad forskning och samordning av forskningen. Både motionärerna, reservanterna och utskottsmajoriteten tycks vara eniga om att resultatet av den översyn som görs av subkommittén för medicinsk yrkesforskning angående en samordning av den yrkesmedicinska forskningen bör avvaktas. Resultatet har aviserats till i vår, och den sidan av saken behöver jag alltså inte uppehålla mig vid.

Det andra grundproblemet gäller hur forskningsresultaten skall kunna föras ut i praktisk tillämpning i arbetslivet.

Det är relativt lätt att få till stånd skyddsanordningar som avser att förhindra kroppsskador och olycksfall i arbetslivet; här är det fråga om konkreta och lättbegripliga ting. När det däremot gäller de psykiska problemen, överansträngningar och dylikt, finns det ingen konkret att ta på. Det rör sig

om komplicerade sammanhang som kan stå klara för sakkunskapen men som kanske är mera svärbegripliga för oss andra. En följd härav kan bli bristande förståelse för och ibland rent av motstånd mot i och för sig välmotiverade åtgärder.

Motionärerna har föreslagit i huvudsak två slag av åtgärder. Det ena är åtgärder för att tillgodose behovet av allmän upplysning och rådgivning. Arbetarskyddsstyrelsen och dess underlydande organ skulle utgöra samhällets bas för denna verksamhet, i samverkan med bl. a. PA-rådet och arbetsmarknadens parter.

Det andra slag av åtgärder som motionärerna föreslår är försöksverksamhet inom vissa enheter av arbetslivet. Syftet skulle vara att skapa arbetsplatser, som kunde framstå som föredömen i dessa avseenden men som också kunde klarlägga och kanske bemästra svårigheter som gör sig gällande när arbetslivsforskningens resultat skall föras ut i praktisk tillämpning. Motionärerna anser att denna försöksverksamhet borde bedrivas av arbetsplatser eller företag inom den statliga sektorn, emedan insatser av detta slag måste betraktas som en samhällelig uppgift. Efter vad jag kan se har utskottet inte tagit ställning till något av dessa förslag. Utskottet hänvisar till att civilministern har framlagt förslag till försöksverksamhet avseende den personalvård m. m. som staten måste bedriva i sin egenskap av arbetsgivare. Detta är givetvis tillfredsställande, men det är inte riktigt samma sak.

Reservanterna har ansett att båda de förslag som framförs av motionärerna är värda en närmare prövning och hemställer om en sådan.

I den andra motionen som gäller staten i egenskap av arbetsgivare har motionärerna framhållit att ytterligare åtgärder i en hel del sammanhang kunde vara befogade när det gäller personal-

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

vårdsinsatserna inom den statliga sektorn. Remissinstanserna har uttalat sig på liknande sätt. Sedan motionen väcktes har denna fråga kommit i ett helt nytt läge till följd av vad som uttalats i proposition nr 160 under rubrik Statlig personalvård. Man måste hälsa de där aviserade åtgärderna med tillfredsställelse. Genom dessa synes de i motionen framförda förslagen kunna bli tillgodosedda. Jag hoppas att man också kan förutsätta att de förslag och synpunkter, som motionärerna har framfört, beaktas både vid det centrala organets utformning och vid försöksverksamhetens bedrivande.

Jag kan dock inte underlåta att här göra en liten reflexion kring logiken när det gäller utskottsmajoritetens ställningstagande i detta sammanhang. Från utskottsmajoritetens sida har under två år rent av med en viss iver sagts, att de önskemål som motionärerna nu har framfört redan är väl tillgodosedda. Man har pekat på att en lång rad av åtgärder här vidtagits och att en lång rad av utredningar är verksamma på detta område. Slutsatsen har varit att något mer inte behöver göras. Det har varit utskottsmajoritetens resonemang i dess utlåtanden nr 24 år 1961, nr 24 år 1962 och nr 55 år 1962, men i år, säger utskottet, har det framlagts en proposition som löser dessa problem. Av den anledningen anser sig utskottet kunna avstyrka motionerna. Det är kanske inte en helt klar logik i ett sådant resonemang.

Eftersom propositionens förslag i dessa avsnitt bör bifallas av riksdagen, kan det vara något felaktigt att i detta läge — kort före behandlingen av propositionen — säga att riksdagen inte bör bifalla de förslag, som framförts av vissa motionärer. Det hade varit riktigare att i likhet med reservanterna och under viss hänvisning till proposition nr 160, som är känd av riksdagen, säga att motionärernas önskemål genom för-

slagen i propositionen får anses vara tillgodosedda och att motionerna kan anses besvarade därmed. Däremot anser jag det onödigt att göra ett kategoriskt uttalande, att riksdagen i nu förevarande sammanhang inte bör vidta åtgärder. Ett sådant uttalande kan vara något besvärande, när propositionen så småningom skall behandlas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Hamrin* i Kalmar (fp).

Herr **JACOBSSON** i Sala (s):

Herr talman! Det är med denna sak som med de frågor som behandlats i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 31, att de har återkommit litet då och då. Dessa frågor borde redan förut vara ganska genomdiskuterade. Som herr Larsson i Borrbý sade behandlade vi det föreliggande spörsmålet i december 1962, och sedan dess har det inte inträffat något särskilt som kan ha givit anledning att ändra uppfattning. Herr Larsson i Borrbý spetsade till saken litet grand mot slutet av sitt anförande genom att säga, att utskottsmajoriteten med en viss iver talade om vad som sker på detta område. Javisst har vi gjort det. Det händer nämligen ganska mycket på detta område, och det förvånar mig, att inte reservanterna eller rättare sagt motionärerna har upptäckt den saken.

Det finns inte några delade meningar mellan majoriteten och minoriteten inom utskottet i fråga om behovet av den verksamhet det här gäller. Vi alla är ense om att man på olika sätt bör söka komma till rätta med de risker av olika slag, vilka uppkommer inom arbetslivet genom en långt driven specialisering och rationalisering. Utskottet har också varit medvetet om att det händer mycket just i dessa avseenden.

Skillnaden mellan utskottsmajorite-

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

tens och reservanternas uppfattningar i detta fall kan man väl i klartext uttrycka så, att majoriteten inte vill vara med om en utredning med hänsyn till vad som redan pågår i form av undersökningar och praktisk verksamhet. Om jag inte minns fel framhåller SACO i sitt yttrande, att man för undvikande av splittring inte bör göra ytterligare en utredning av frågan. Det är också den uppfattningen som jag för min personliga del har anslutit mig till. Till satte man nu en utredning, skulle man för lång tid framåt stoppa upp en del nyttig verksamhet på detta område. Alla här i kammaren vet att detta blir resultatet när man tillsätter en utredning.

Vad utskottsmajoriteten kanske främst har grundat sitt ställningstagande på är de remissyttranden, som föreligger från olika håll och som finns intagna i utskottets utlåtande. Även om det finns remissyttranden, vari en utredning tillstyrks, följer de likväl inte helt och hållet reservanternas linje i detta hänseende.

Herr Larsson i Borrby var inne på frågan om vilka organ som nu var verksamma på det område vi här diskuterar. Jag vill då bara hänvisa till arbetarskyddsstyrelsens remissyttrande, där man pekar på att mycket omfattande arbetsvetenskaplig forskning bedrivs bl. a. i Personaladministrativa rådet, vid universitet och andra forskningsanstalter ävensom av enskilda forskare. Arbetarskyddsstyrelsen, som även är representerad i Personaladministrativa rådet, följer med intresse denna forskning. I den subkommitté för yrkesforskning, som finns inom statens medicinska forskningsråd och i vilken även ingår företrädare för statens tekniska forskningsråd och för jordbruksforskningsrådet, är arbetarskyddsstyrelsens överläkare sekreterare.

Jag har med denna resumé velat visa, att det förekommer ett samarbete

inom avsevärda delar av den forskning som här pågår.

Herr Larsson i Borrby nämnde något om det aktuella behovet av t. ex. skyddsåtgärder inom arbetslivet o. s. v. Även där förekommer samarbete mellan arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen. Det bedrivs en omfattande upplysnings- och rådgivningsverksamhet. Vidare tillkommer de åtgärder som företas av socialinspektörerna just på detta område.

Herr talman! Jag tror inte att man egentligen behöver säga något ytterligare i denna sak. Den stora partimotionen från centerpartiet innebär förslag om en försöksverksamhet inom vissa enheter av den statliga sektorn och överförandet av arbetsvetenskapliga forskningsresultat i praktisk tillämpning för att förbättra personalvård och psykohygieniska betingelser i arbetslivet. En annan motion behandlar frågan om upplysnings- och rådgivningsverksamhet i samma syfte.

Jag anser att utskottets ställningstagande kan försvaras med hänvisning till vad som händer och vad som är under utveckling på detta område. Jag vill ytterligare tillägga att en väsentlig sak är den proposition nr 160, som civilministern har förelagt riksdagen och som ännu inte har behandlats. Den ger svar på motionärernas fråga vad beträffar den statliga sektorn.

Herr talman! Jag tror att jag med detta har angivit de skäl som utskottet har grundat sitt utlåtande på. Jag vill sluta med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse den positiva ton som utskottets talesman använde i diskussionen kring dessa inte minst på lång sikt för samhället väsentliga ting.

Herr Jacobsson i Sala erinrade om vad som har hänt på detta område och

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

uttalade sin förvåning över att motionärerna inte uppmärksammat den saken. Jag vill då bara påpeka att det i reservationen står ganska tydligt angivet, att motionärerna har uppmärksammat redan vidtagna åtgärder i vad det gäller subkommittén, Personaladministrativa rådet o. s. v. I reservationen finns också en redogörelse för på vilka punkter vi anser att det ännu föreligger brister. Det är därför vi vidhåller vår uppfattning och det är därför som vi i år har återkommit till denna sak än en gång.

Jag har tagit del av utskottsmajoritetens resonemang tidigare år och jämfört det med årets utskottsmajoritets resonemang. När motioner i denna fråga tidigare har avslagits har utskottet nöjt sig med att säga att tillräckliga åtgärder redan vidtagits. I år hänvisar man dessutom till propositionen nr 160 — och jag har ingen invändning att göra mot de förslag som framläggs i den. Men så långt har utskottsmajoriteten ingalunda gått tidigare. Det var denna brist på logik, som jag påtalade i samband med resonemanget om vad som redan förekommit i denna fråga.

Vad gäller hänvisningen till remissinstansernas yttranden är det riktigt, att man bör beakta både de positiva och de mindre positiva remissyttrandena. Men jag tillåter mig erinra om att av remissinstanserna har tre intagit en positiv hållning till motionernas förslag, medan endast två ställt sig negativa härtill.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Jag tänkte inte blanda mig i denna diskussion, men herr Lars-son i Borrby har använt sig av formuleringar som ger ett intryck av att statens förhållande till sin personal inte har förändrats under de senaste 30, 40 eller 50 åren. Jag vill därför påpeka, att förutsättningen för att herr Lars-

son i Borrby skall få tackning för sitt uttalande, att staten släpar så mycket efter i förhållande till det enskilda näringslivet då det gäller de rent personalvårdande åtgärderna, är att han vid sin bedömning utgår från förhållandena för statens personal för några årtionden sedan. Skulle han bedöma förhållandena med utgångspunkt från vad som har hänt under de senaste åren måste bilden bli en helt annan. Jag vågar nog göra det påståendet, att det är ytterst få företag på den enskilda sektorn som har en mer avancerad personalvårdande verksamhet än den staten i dag bedriver. Jag vet däremot att många enskilda företag ligger långt efter staten på den punkten. Men vi får hoppas att det även där skall ske en förändring till det bättre.

Jag vill erinra om företagsnämndsverksamhetens utveckling under de senaste åren, där vi regelmässigt varje år ordnat flera kurser för företagsnämndsledamöter. Vi har t. ex. tredagarskurser vid vilka förekommer genomgång av olika arbetsuppgifter, bl. a. hur man genom företagsnämndernas verksamhet skall kunna stimulera till åtgärder i personalvårdande riktning. Sådana åtgärder kan t. ex. gälla lösningar av de partiellt arbetsförsämrade, inrättande av deltidstjänster eller vissa andra åtgärder som kan skapa större trivsel och samhörighet med arbetsplatsen. Det är alltså en ganska intensiv verksamhet som bedrivs på detta område. Jag tror inte att det enskilda näringslivet på något sätt kan göra gällande, att den verksamhet man där bedriver är förnämligare än den som bedrivs på den statliga sektorn.

Även på utbildningens område har vi under de senaste åren bedrivit en alltmer ökad verksamhet. Vi anordnar t. ex. fyra, fem kanslistkurser varje år, vilka rönt mycket stort intresse hos personalen. Till en sådan kanslistkurs fick man 400 à 500 ansökningar. Detta vittnar ju

Förbättring av personalvården och de psykohygieniska betingelserna inom arbetslivet samt förbättring av personalvården inom den statliga verksamheten

om den resonans verksamheten vunnit hos de anställda. För att nämna ett par andra exempel på utbildningsverksamhet har vi de s. k. introduktionskurserna. Vi har en kurs på tre veckor för amanuenser, som tidigare inte förekommit. Vi har introduktionskurser på en vecka för biträden. Vidare har vi på de tre vårdområdena, fång-, nykterhets- och ungdomsvård, börjat en utbildningsverksamhet som säkerligen är mycket värdefull för befattningshavarnas fortsatta arbete. Vi planerar för närvarande en chefsutbildning, och arbetsledarutbildningens problem skall vi senare ta itu med.

Vi försöker alltså på hela den statliga sektorn vidta åtgärder i syfte att förbättra förhållandena för de anställda. Därutöver begärs i proposition nr 160, som tidigare omnämnts, 300 000 kronor för att ytterligare utvidga de personalvårdande åtgärderna. Avsikten är bl. a. att man skall anställa en läkare, sjuksköterskor och en del annan för ändamålet erforderlig personal.

Denna min framställning ger en ytterst koncentrerad bild av den verksamhet vi bedriver. Av den framgår med all önskvärd tydlighet, att herr Larssons omdöme om det som sker på den statliga sektorn avser förhållandena under en för länge sedan förfluten tid.

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! Här måste föreligga något missförstånd. Av mitt anförande kan inte utläsas något resonemang om förhållandena för 30, 40 eller 50 år sedan eller någon sådan kraftig svartmålning av förhållandena som den herr statsrådet ville låta mitt anförande få karaktären av.

Jag har i viss mån hänvisat till medicinalstyrelsens uttalande i sammanhanget. Jag har också fått en del andra belägg för att — låt mig ta samma formulering som jag använde i mitt första anförande — ytterligare åtgärder i en

hel del sammanhang kunde vara befogade. Herr statsrådets resonemang i proposition nr 160 är väl i någon mån betingat av att det finns utrymme för förbättringar. Jag sade att vi hälsar denna proposition med största tillfredsställelse, eftersom de där föreslagna åtgärderna helt sammanfaller med motionärernas önskemål i dessa frågor.

Jag bestrider bestämt att jag uttalat mig så pass konservativt och verklighetsfrämmande i fråga om utvecklingen inom det statliga arbetslivet. Jag erkänner gärna att det hänt en hel del på det området. Av propositionens resonemang att döma finns dock utrymme för ytterligare åtgärder.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Förutsättningen för att herr Larsson i Borrby skall kunna driva satsen om att staten skulle vara starkt eftersläpande jämfört med det enskilda näringslivet är att han bygger på de förhållanden som rådde för några årtionden sedan. Om han inte gör det utan bygger på dagens förhållanden, har han inte längre underlag för sitt påstående.

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! Mitt resonemang är inte grundat på uppfattningen, att stark eftersläpning råder inom den statliga sektorn, och jag har inte använt det uttrycket. Men jag har den uppfattningen, att det finns mycket att göra såväl inom arbetslivet i allmänhet som arbetslivet inom den statliga sektorn. Jag skulle, i stället för att tala om stark eftersläpning, vilja ta mig friheten yttra, att staten som arbetsgivare rent av har anledning att gå före och visa vägen. En målsättning som ännu inte är uppnådd.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Herr Larssons i Borrby sista inlägg förutsätter att han tar bort

inledningsorden i sitt första anförande om staten som eftersläpande.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Borrby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Skoglösa m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Borrby begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 161 ja och 46 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 17

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

I en den 15 mars 1963 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 120, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen följande förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370); samt

2) förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås en förenkling på lönebeskattningens område, innebärande schablonisering av traktamentsbeskattningen, utvidgning av rätten till avdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av bostadsbrist m. m. samt skattefrihet för flyttningskostnadsersättningar.

I fråga om traktamentsbeskattningen innebär förslaget i huvudsak följande. Skattefriheten för statliga traktamenten utvidgas till att gälla även kommuners, hushållningssällskaps, skogsvårdsstyrelser och vissa andra offentliga institutioners traktamenten. Beträffande traktamenten från övriga arbetsgivare föreslås att gällande skatteplikt visserligen bibehålles men att avdrag utan särskild utredning schablonmässigt skall medges med traktamentsbeloppet, om detta inte överstiger av riksskattenämnden fastställt »normalbelopp». Normalbeloppet avses anpassat till högsta statliga traktamente.

De nya reglerna skall i princip gälla redan vid 1964 års taxering. Av tekniska skäl måste dock ikraftträdandet av reformen i vad den avser traktamenten från enskilda arbetsgivare uppskjutas till 1965 års taxering (1964 års inkomster).

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

I) de likalydande motionerna I: 752 av herr *Augustsson* och II: 911 av herr *Franzén*;

II) de likalydande motionerna I: 753 av herr *Enarsson* och II: 912 av fru *Gunne m. fl.*, vari hemställdts,

1) att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 120 vad angående andra stycket av punkt 3 av anvisningarna till 33 § kommunalskattelagen, besluta, att anvisningar rörande beskattningen av traktamentsersättning i tjänst, där sådan skulle upptagas såsom inkomst, skulle utfärdas av riksskatte-nämnden, samt

2) att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till de författningsändringar som härav må föranledas;

III) de likalydande motionerna I: 754 av herrar *Virgin* och *Isacson* samt II: 910 av herr *Bengtson* i Solna m. fl.;

IV) de likalydande motionerna I: 759 av herr *Lennart Geijer* och II: 919 av herr *Carbell*; ävensom

V) de likalydande motionerna I: 760 av herrar *Nyman* och *Per Jacobsson* samt II: 920 av herr *Enskog m. fl.*

Till behandling i detta sammanhang

(Kungl. Maj:ts förslag)

Härigenom förordnas, att 32 § 3 och 4 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 samt punkt 4 av anvisningarna till 32 § och punkt 3 av anvisningarna till 33 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

dels ock anvisningarna till 19 § kommunalskattelagen samt punkt 3 av anvisningarna till 33 § samma lag erhöles följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Nuvarande lydelse)

till 19 §.

Socialhjälp, begravningshjälp — — — —
influtna medlemsavgifter.

Utbytes sådan — — — skattepliktig
intäkt.

Bestämmelsen att — — — — sistnämnda
lag.

hade utskottet jämväl upptagit följande vid riksdagens början väckta, till be-
villningsutskottet hänvisade motioner,
nämligen

1) de likalydande motionerna I: 157 av herr *Göran Karlsson m. fl.* och II: 181 av fru *Eriksson* i Ängelholm m. fl., vari hemställdts »att riksdagen måtte besluta ett sådant tillägg i skatteförfattningarna att näringshjälpsbidrag betraktas som icke beskattningsbar inkomst»; samt

2) motionen II: 188 av herr *Wachtmeister*.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 120 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas samt i anledning av de likalydande motionerna I: 157 av herr *Göran Karlsson m. fl.* och II: 181 av fru *Eriksson* i Ängelholm m. fl. — måtte antaga följande vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändring och det tillägg att *dels* ingressen erhöles följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Utskottets förslag)

Härigenom förordnas, att 32 § 3 och 4 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 samt anvisningarna till 19 §, punkt 4 av anvisningarna till 32 § och punkt 3 av anvisningarna till 33 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Utskottets förslag)

till 19 §.

Socialhjälp, begravningshjälp — — — —
influtna medlemsavgifter.

Utbytes sådan — — — skattepliktig
intäkt.

Bestämmelsen att — — — — sistnämnda
lag.

Skatteplikt föreligger — — — av motorfordon.

Skatteplikt föreligger — — — mottagarens utbildning.

Enligt 46 § 2 mom. — — — avses i 31 och 32 §§.

(Kungl. Maj:ts förslag)

till 33 §.

3. Har skattskyldig — — — kostnaderna avdragas.

I första — — — för sig.

Avdrag för — — — skall utföras.

Har skattskyldig på grund av sitt arbete bosatt sig på annan ort än den där hans familj är bosatt och kan det med avseende på makes förvärvsverksamhet, svårighet att anskaffa familjebostad eller annan därmed jämförlig omständighet icke skäligen ifrågasättas, att familjen skall avflytta till den skattskyldiges bostadsort, äger den skattskyldige åtnjuta avdrag för den ökning i levnadskostnaden som föranledes av den skilda bosättningen. Om båda makarna äro berättigade till sådant avdrag, skall, där makarna ej överenskommit om annan fördelning, det sammanlagda avdraget tillkomma dem med hälften var. Vad här sagts skall, såvitt avser makar, icke äga tillämpning i fall som i 52 § 2 mom. sägs.

2) förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623);

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 157 av herr Göran Karlsson m. fl. och II: 181 av fru Eriksson i Ängelholm m. fl.,

5 — Andra kammarens protokoll 1963. Nr 24

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

(Utskottets förslag)

Skatteplikt föreligger — — — av motorfordon.

Näringshjälp, som av allmänna medel utgår till partiellt arbetsföra med flera, är icke att hänföra till skattepliktig inkomst, i den mån näringshjälpen lämnats till bestridande av kostnader, för vilka rätt till avdrag icke föreligger vare sig direkt såsom omkostnad eller i form av årliga värdeminskningsavdrag.

Skatteplikt föreligger — — — mottagarens utbildning.

Enligt 46 § 2 mom. — — — avses i 31 och 32 §§.

(Utskottets förslag)

till 33 §.

3. Har skattskyldig — — — kostnaderna avdragas.

I första — — — för sig.

Avdrag för — — — skall utföras.

Oavsett vad i nästföregående stycke sägs äger skattskyldig, som på grund av sitt arbete bosatt sig på annan ort än den där hans familj är bosatt, därest det med avseende på makes förvärvsverksamhet, svårighet att anskaffa familjebostad eller annan därmed jämförlig omständighet icke skäligen kan ifrågasättas, att familjen skall avflytta till den skattskyldiges bostadsort, åtnjuta avdrag för den ökning i levnadskostnaden som föranledes av den skilda bosättningen. Om båda makarna äro berättigade till sådant avdrag, skall, där makarna ej överenskommit om annan fördelning, det sammanlagda avdraget tillkomma dem med hälften var. Vad här sagts skall, såvitt avser makar, icke äga tillämpning i fall som i 52 § 2 mom. sägs.

2) de likalydande motionerna I: 752 av herr Augustsson och II: 911 av herr Franzén,

3) de likalydande motionerna I: 753 av herr Enarsson och II: 912 av fru Gunne m. fl.,

4) de likalydande motionerna I: 754

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

av herrar Virgin och Isacson samt II: 910 av herr Bengtson i Solna m. fl.,

5) de likalydande motionerna I: 759 av herr Lennart Geijer och II: 919 av herr Carbell,

6) de likalydande motionerna I: 760 av herrar Nyman och Per Jacobsson samt II: 920 av herr Enskog m. fl., ävensom

7) motionen II: 188 av herr Wachtmeister,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Hagberg, Yngve Nilsson, Nilsson* i Svalöv och *Björkman*, vilka ansett,

dels att utskottets utlåtande i viss del bort ersättas med text av annan, i reservationen angiven lydelse,

dels ock att utskottet under punkten B 3 bort hemställa, att motionerna I: 753 och II: 912, i den mån de icke blivit besvarade med vad reservanterna anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Frågan om beskattningen av traktamentsersättningar och andra av arbetsgivare lämnade kostnadsersättningar är ju ingen nyhet för riksdagen. Dessa frågor har under de senaste åren åtskilliga gånger tagits upp i motioner och interpellationer och varit föremål för ingående debatter. Enligt de nuvarande reglerna gör man åtskillnad mellan statlig ersättning och sådan ersättning som utgår i kommunal eller enskild tjänst. Statlig ersättning skall inte deklaras som inkomst, men avdrag får inte heller göras för sådana kostnader som överstiger ersättningen. I fråga om kommunal och enskild tjänst skall uppbyggnaden ersättning tas upp som

inkomst, medan avdrag medges för kostnaderna.

Denna olikartade behandling av traktamentena i å ena sidan statlig och å andra sidan kommunal eller enskild tjänst har som jag nämnde många gånger kritiserats i riksdagen. På grundval av ett förslag från 1954 års lönebeskattningsutredning har Kungl. Maj:t lagt fram en proposition om förenkling på detta område. Den innebär schablonisering av traktamentsbeskattningen, utvidgad rätt till avdrag för fördyrade levnadskostnader på grund av bostadsbristen samt skattefrihet för flyttningkostnadsersättningar. Den skattefrihet som nu tillämpas för statliga traktamenten skall utvidgas till att gälla även sådana traktamenten som utges av kommuner, hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelser och vissa andra offentliga institutioner. Beträffande traktamenten från övriga arbetsgivare föreslås, att gällande skatteplikt skall bibehållas men att avdrag utan särskild utredning schablonmässigt skall medges med traktamentsbelopp, om detta inte överstiger av riksskattenämnden fastställt normalbelopp. Normalbeloppet skall anpassas till de högsta statliga traktamentena.

Vad vi ställer oss tveksamma till är propositionens förslag till schablonisering. Den innebär att någon prövning av skäligheten i traktamentsersättningarna inte kommer att äga rum. Det blir över huvud taget inte möjligt för taxeringsnämnderna att vägra avdrag för samma belopp som traktamentsersättningen, inte ens när det är uppenbart att avdraget kommer att överstiga levnadskostnadsökningen. Utredningens förslag har förestavats av den eftersträfvade förenklingen.

En av de sakkunniga i utredningen har emellertid haft avvikande mening, och det är hans synpunkter vi delar. Han menar att det är mindre välbetänkt att inskriva schablonerna i författningstexten och vill i stället överlämna åt riksskattenämnden att utfärda anvis-

ningar i ämnet. I dessa skulle det vara möjligt att ställa upp villkor som hindrade missbruk och ge detaljerade besked om tolkningen i olika situationer. Vid behov kunde ändringar och tillägg göras med mindre omgång än när det gäller lagtext.

Vid remissbehandlingen av lönebeskattningsutredningens förslag stöddes reservantens åsikt av riksskattenämnden, samtliga länsstyrelser utom fyra, Statstjänstemännens riksförbund, lantbrukets och näringslivets skattedelegationer samt Föreningen Sveriges aktiva handelsresande. Men även en del av de remissinstanser som tillstyrkt majoritetsförslaget har uttalat starka betänkligheter och blott med tvekan anslutit sig till detta. Vi finner det betänkligt att korttidstraktamentena skall så att säga legaliseras, eftersom möjligheterna till missbruk här torde vara särskilt stora. Vi hade därför föreslagit att bestämmelserna om beskattning av traktamenten i enskild tjänst skulle ges en mer allmän formulering och riksskattenämnden utfärda anvisningar om tillämpningen härav. Man skulle då kunna få ett mer differentierat system.

Med hänsyn emellertid till den kritik som har riktats mot det nuvarande systemet och kravet på förenkling har vi inte velat motsätta oss att propositionens förslag genomföres försöksvis men förutsätter att verkningarna härav noggrant följes, så att åtgärder i god tid kan vidtagas om det visar sig att ett utbrett missbruk förekommer. Vi tycker det är angeläget att riksskattenämnden, oavsett att detaljerade bestämmelser införes i kommunalskattelagen, genom anvisningar söker främja en enhetlig tillämpning av bestämmelserna i syfte att förekomma missbruk. Det bör inte komma i fråga att en person som tillfälligt utför arbete utanför bostadsorten skall försättas i ett gynnsammare läge ur skattsynpunkt än annan skattskyldig på samma bostadsort, vilken har sin permanenta arbetsplats på den ort där den förstnämnde arbetar tillfälligt.

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

Vi har också liksom utskottets majoritet understrukit att den föreslagna schabloniseringen av avdragsbeloppen inte bör utesluta taxeringskontroll bl. a. i sådana fall, där det kan befaras att intäkter, vilka i realiteten är att anse som avlöningsförmåner, av skatteskäl benämnas traktamenten.

Beträffande avdrag vid beskattningen för flyttningkostnader har flera motioner väckts. I dessa har propositionens förslag på denna punkt kritiserats av representanter för såväl socialdemokratiska partiet som högern och folkpartiet. Det har framhållits att ett genomförande av propositionens förslag skulle innebära en diskriminering av sådana skattskyldiga, som själva har bestritt kostnaderna för flyttningen. Propositionen går ut på att den som i samband med tillträdande av tjänst å annan ort åtnjutit flyttning ersättning får göra avdrag för denna ersättning. Annan person, som själv haft att stå för de med flyttningen förenade kostnaderna, får däremot inte åtnjuta avdrag härför. Bl. a. i motionen från vårt håll har yrkats generell avdragsrätt för flyttningkostnader inte bara i förvärvskällan tjänst utan även i jordbruk och rörelse, medan yrkandet i de övriga motionerna har begränsats till förvärvskällan tjänst. Det har varit ingående diskussioner i bevillningsutskottet i denna fråga, och utskottet har kommit fram till att åtskilliga skäl talar för att avdragsrätt för flyttningkostnader borde gälla även i fall då särskild ersättning för dylika kostnader inte har utgått. Utskottet anser emellertid att det är betydande svårigheter förenade med att bedöma om en kostnad är att betrakta som kostnad för intäktens förvärvande eller som levnadskostnad. Till slut har vi inom utskottet enats om att erinra om 20 § kommunalskattelagen, där det heter att skattskyldig är berättigad att vid beräkningen av inkomsten från särskild förvärvskälla åtnjuta avdrag för alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förvärvande och bibehåll-

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

lande. Utskottet kommer till den slutsatsen, att i den mån en flyttningskostnad i det enskilda fallet verkligen framstår som en sådan omkostnad och inte som en levnadskostnad torde beskattningsmyndigheterna vara oförhindrade att med tillämpning av nämnda bestämmelse medge avdrag för flyttningskostnader, oberoende av om flyttningskostnadsersättning utgått eller ej, förutsatt att ett sådant avdrag framstår som berättigat och skäligt.

Utskottet har alltså kunnat enas om att så som propositionen är utformad i denna del är den inte helt tillfredsställande. Men i övrigt hälsar vi propositionen med tillfredsställelse. De nuvarande reglerna har väckt stark irritation därför att de ansetts gynna vissa grupper anställda framför andra. Propositionen innebär att man åstadkommer likformighet vid beskattningen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation av herr Hagberg m. fl., som är fogad till bevillningsutskottets betänkande nr 43.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Som herr Björkman sade är detta ingen ny fråga. Vi har i många år hört kritik mot det orättvisa i att traktamenten, som utges av kommuner och enskilda i huvudsaklig överensstämmelse med reglerna för de statliga traktamentena och under i övrigt samma betingelser som dessa, helt eller delvis beskattas, medan de statliga är skattefria. Med propositionsförslaget om förenkling av traktamentsbeskattningen blir det nu mer likartade regler.

Jag kan slopa vad jag hade tänkt säga om vad propositionen innehåller. Det har herr Björkman redan i korthet berört. I normalfallen kommer förslaget att betyda att även traktamenten i enskild tjänst blir obeskattade.

Utskottet som hälsar detta förslag med tillfredsställelse föreslår därjämte — med bifall till motioner — att näringshjälsbidrag, som partiellt arbets-

föra eller andra mindre bemedlade personer erhåller, blir skattefria i den mån de lämnas för bestridande av kostnader som mottagaren inte får avdrag för vid beskattningen.

Utskottet är enhälligt på alla punkter, men det finns en reservation beträffande motiveringen. Reservanterna befarar i likhet med vissa motionärer, att det föreslagna schablonsystemet — ty ett sådant är det ju — i vissa fall kan leda till missbruk. En arbetstagare, menar man, kan erhålla avdrag för en inkomst, som rätteligen bort beskattas därför att den inte utgör ersättning för verkliga omkostnader. För att eliminera dessa konsekvenser föreslår motionärerna ett differentierat system, grundat på anvisningar från riksskattenämnden. Även utskottet understryker att man inte kan bortse från risken av reglernas utnyttjande på sådant sätt, men utskottet anser i likhet med departementschefen att dessa risker inte bör överdrivas. Det bör nämligen observeras, att enligt huvudregeln skall avdrag medges endast med det belopp traktamentet utgått. Har detta utgjort exempelvis 30 kronor så medges inte högre avdrag med mindre den skattskyldige kan förebringa en särskild utredning som visar att omkostnaderna varit högre, dock aldrig mer än normalbeloppet, som väl den 1 juli i år blir 59 kronor enligt det statliga reglementet. Har en arbetstagare med låg inkomst ett traktamente som uppgår till normalbeloppet, så blir detta obeskattat även om traktamentet i verkligheten överstiger omkostnaderna. Det kan alltså i praktiken bli en obeskattad inkomst mellan normalbeloppet och omkostnadsbeloppet. Det är detta som motionärerna har fruktat.

Skall man emellertid få en förenkling — och det innebär schablonregeln — så får man ta dessa konsekvenser. Sådana blir det naturligtvis i princip även beträffande de statliga traktamentena. Jag föreställer mig att det inte är all-

deles säkert, att ett traktamente på 59 kronor i alla situationer motsvarar de verkliga omkostnader vederbörande har. Förhållandet blir då detsamma, även om man kan anta att garantierna för att det inte blir så är större i fråga om statliga traktamenten.

Om man skulle differentiera schablonavdragen med hänsyn till vederbörande arbetstagares lön och anställningsförhållanden, som motionärerna önskar men som reservanterna inte velat gå med på, så skulle schablonmetodens fördelar självfallet gå förlorade, och man finge inte den enkelhet i beskattningen som är förslagets huvudsyfte. Med hänsyn härtill tillstyrker inte heller reservanterna en sådan differentiering.

Men jag understryker än en gång att jag tror att farhågorna är överdrivna. Det är väl ytterst sällan samtliga anställda vid ett företag kommer i åtnjutande av traktamentsersättningar. I de flesta kollektivavtal finns det, föreställer jag mig, bestämmelser om att därest en arbetstagare skall utföra arbete på annan ort äger han rätt till traktamentsersättning. Man har därigenom velat skapa ett skydd mot att arbetsgivaren skall kunna dirigera honom att utföra arbete kanske lång väg från hemmet, där han får ökade omkostnader, utan att ge honom traktamentsersättning. Skulle arbetsgivaren, såsom motionärerna fruktar, höja traktamentena för det fåtal som har sådana, så skulle säkerligen de som inte kommer i åtnjutande av traktamenten dels kritisera arbetsgivaren för detta tillvägagångssätt, dels kräva kompensation för egen del i en eller annan form. Det borde i och för sig verka återhållande.

Man får också hålla i minnet, att traktamentsersättningar inte är pensionsgrundande enligt ATP. Det är alltså inte enbart fördelaktigt för arbetstagaren att han får traktamente i stället för lön. Utskottet understryker att det för såväl de skattskyldiga som för taxe-

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

ringsmyndigheterna bör framstå som eftersträvansvärt att beskattningsregler av så allmänt intresse som det här är fråga om klart utformas i författningstexten. Jag vill säga till herr Björkman, att jag finner just detta vara styrkan i hela förslaget. Det är inte bra att riksskattenämnden får för stort inflytande och får bestämma för mycket. Att överlämna åt riksskattenämnden att utfärda närmare anvisningar i fråga om avdragsrätten anser utskottet i likhet med departementschefen knappast tillfredsställande.

Slutligen understryker utskottet — och ävenså reservanterna — att den föreslagna schabloniseringen av avdragsbeloppen inte bör utesluta taxeringskontroll, då det kan befaras att intäkter, som i realiteten är avlöningsförmåner, av skattetekniska skäl benämnas traktamenten.

Jag tror att man bör genomföra denna lagstiftning. Erfarenheten får sedan visa, om det blir den ökade rättvisa som åsyftas utan att det medför de konsekvenser som vissa motionärer befarar.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr CARBELL (s):

Herr talman! Jag skulle först vilja tacka bevillningsutskottet för en välvillig skrivning beträffande min motion nr 919. När propositionen på sin tid presenterades, kunde man konstatera att denna proposition innebar en avsevärd förenkling och bragte ur världen vissa svårigheter beträffande traktamentsbeskattningen. Det är angeläget att detta genomföres.

Det är allenast på en punkt som jag då ansåg att det var förenat med vissa olägenheter att godta propositionen. Det gällde beskattningen av flyttningskostnader. Som bekant har statsanställda i stor utsträckning fått ersättning för flyttningskostnader, och denna ersättning har varit skattefri. I syfte att likställa andra anställda med statens

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

tjänstemän föreslår man i propositionen, att all flyttningsersättning skall vara skattefri. Den utredning som ligger till grund för propositionen har beaktat kritiken mot den privilegierade ställning statsanställda haft och framlade därför detta förslag. Utredningen ansåg emellertid, att i de fall flyttningsersättning inte utgår skall flyttningskostnaderna vara en avdragsgill kostnad. Vid remissbehandling har praktiskt taget alla remissinstanser anslutit sig till denna utredningens mening. I propositionen gjorde emellertid statsrådet det uttalandet, att det föreföll honom mest angeläget att skiljaktigheterna i behandlingen av å ena sidan statsanställda och å andra sidan övriga anställda bragtes ur världen. Han hyste emellertid starka betänkligheter mot en generell avdragsrätt för flyttningskostnader och han framhöll att dessa kostnader måste anses såsom levnadskostnader och därför enligt vedertagen grundprincip inte avdragsgilla.

I min motion påpekade jag att detta hade den egendomliga konsekvensen att den som själv fick bestrida sina flyttningskostnader också måste erlägga skatt på detta belopp, medan flyttningsersättning var skattefri. Det kan ju inte göras gällande att enbart det förhållandet, att en skattskyldig icke erhåller flyttningskostnadsersättning, ger honom större skattekraft än den som får sådan ersättning. Jag avslutade sedan denna motion med ett förslag som närmast anslöt sig till riksskatte-nämndens yttrande.

Det skall villigt erkännas att det möter vissa svårigheter att fastställa vad som är flyttningskostnader och att t. ex. ta hänsyn — om man nu skall göra det — till om vederbörande har eget hus-håll eller icke. I remissyttrandena har också framhållits att det möter svårigheter att fastställa flyttningskostnadernas avdragsgillhet vid flyttning från en ort till en annan. Det kan nämligen vara svårt att avgöra hur detta begrepp

skall tolkas när det exempelvis gäller flyttning inom mycket stora städer, såsom Kiruna. I andra fall kan det vid flyttning från en ort till en annan vara fråga om mycket små avstånd.

Jag har därför formulerat saken på det sättet att hänsyn till flyttningskostnader skall tas då skattskyldig på grund av byte av tjänst eller arbetsplats nödgas flytta till ny bostad men icke åtnjuter flyttningskostnadsersättning. I sådana fall skall prövningen av beloppet vara likartad med den som gäller för det belopp som enligt propositionen skall vara skattefritt.

Min motion har emellertid i någon mån missuppfattats av bevillningsutskottet. När jag talar om byte av tjänst eller arbetsplats har jag därmed avsett inte allenast förvärvskällan tjänst. Jag har t. ex. tänkt på en jordbrukare som arrenderar ett jordbruk och som den 14 mars upphör med detta arrende för att flytta till ett annat jordbruk. Enligt mitt förmenande utgör hans flyttningskostnader absolut en utgift för intäktens förvärvande. Det är sådana byten som jag avser med begreppet byte av arbetsplats, men jag skall inte fästa alltför stort avseende vid denna sak, eftersom jag anser det vara ett stort steg framåt med den positiva skrivning som utskottet i övrigt presterat när det gäller min motion.

Utskottet har sagt sig vara medvetet om de svårigheter som kan föreligga att »i det enskilda fallet bedöma om en flyttningskostnad skall anses som kostnad för intäkternas förvärvande eller som levnadskostnad». Å andra sidan har utskottet enligt skrivningen överlämnat till beskattningsnämnderna att pröva denna fråga. »I den mån en flyttningskostnad i det enskilda fallet verkligen framstår som en sådan omkostnad och inte som en levnadskostnad, torde», säger utskottet, »beskattningsmyndigheterna vara oförhindrade att med tillämpning av nämnda bestämmelse medge avdrag för flyttningskost-

nader oberoende av om flyttningkostnadsersättning utgått eller ej.»

Jag är tacksam för denna skrivning och tar tillfället i akt, herr talman, att uttala den förhoppningen att beskattningssnämnderna vid den praktiska tillämpningen i fortsättningen skall så behandla denna fråga att min motions syfte därigenom i sak blir tillgodosett.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! I högermotionen nr 912 i denna kammare, som herr Björkman har åberopat, refereras reservantens i lönebeskattningsutredningen invändningar mot att i författningen inskriva schabloner. Herr Björkman hänvisar bl. a. till att Föreningen Sveriges aktiva handelsresande hade stött reservanterna. Detta måste vara en missuppfattning. Remissvaret från nämnda organisation har en helt annan lydelse. Jag ber att få citera: »Föreningen anser att de anvisningar riksskattenämnden utfärdat i hithörande frågor bidragit till ökad likformighet vid beviljande av avdrag för ökade levnadskostnader. Föreningen har dock med förvåning konstaterat att anvisningarna icke blivit likformigt efterföljda av de lokala skattemyndigheterna och anser det därför påkallat att anvisningarna till kommunalskattelagen 32 § och 33 §, ävensom ifrågavarande paragrafer, ändras.» Denna motivering åberopas även i föreningens slutyrkande.

Det av finansministern framlagda förslaget i dagtraktamentsfrågan tillfredsställer rättvisekraven. Vad man kan anmärka på är att det dröjt så många år innan riksdagens initiativ förverkligas. Redan år 1952 väckte jag i denna kammare en motion vari jag erinrade om att dagtraktamentenas beskattning knappast skapade rättvisa och jämlikhet skattskyldiga sinsemellan. Liknande synpunkter har åberopats flera gånger.

Bevillningsutskottet beslöt år 1956 att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

en utredning. Den långsamma utredningstakten har — som herr Björkman nämnde — påtalats åtskilliga gånger här i riksdagen. Man får hoppas att dylika aktuella spörsmål, särskilt på skattepolitikens område, i framtiden blir föremål för en snabbare lösning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 43, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till reservationen av herr Hagberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 178 ja och 37 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Namnlag m. m.

§ 18

Föredrogs vart för sig

bevillningsutskottets betänkande nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften; samt

första lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel, och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 42 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 577) om prästval.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtanden hemställt.

§ 19

Namnlag m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till namnlag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 januari 1963 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition nr 37, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) namnlag;
- 2) lag om ändring i giftermålsbalken;
- 3) lag om ändring i föräldrabalken;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden;
- 5) lag angående ändrad lydelse av lagen den 20 december 1946 (nr 778) om tillägg till kap. 3 kyrkolagen;
- 6) lag om ändrad lydelse av 52 § varu-

märkeslagen den 2 december 1960 (nr 644); samt

7) förordning om ändring i folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås en revision av lagstiftningen angående släktnamn och förnamn. Nu gällande bestämmelser, vilka finnes spridda på ett flertal olika författningar, är i åtskilliga delar föråldrade, bl. a. med hänsyn till den utveckling familjerätten och varunärkesrätten undergått. Vissa delar av namnrätten, berörande såväl familjerättsliga som känneteckensrättsliga frågor, är f. n. ej alls reglerade. Vid utarbetandet av den föreslagna lagstiftningen har beaktats intresset av att, där så är möjligt, uppnå nordisk rättslikhet på detta område; det förberedande lagstiftningsarbetet har bedrivits i samverkan med utredningar i Danmark och Norge.

I propositionen har frågor om släktnamn och förnamn upptagits till fullständig reglering i en gemensam namnlag.

De familjerättsliga avsnitten av förslaget till namnlag bygger visserligen i huvudsak på gällande rätt, men därvid har beaktats den enskildes intresse av en viss frihet att välja mellan olika släktnamn. Sålunda öppnar förslaget ökade möjligheter för barn i äktenskap att förvärva sin moders flicknamn samt för styvbarn och fosterbarn att förvärva styvfaders namn eller fosterföräldrars namn. Vidare föreslås, att hustru får rätt att under äktenskapet behålla sitt flicknamn. Under vissa förutsättningar kan hon även få behålla annat släktnamn, som tillkom henne vid äktenskapets ingående. Där så med hänsyn till namnstabiliteten och enskild persons namnrätt är möjligt, har namnbyten av familjerättslig karaktär gjorts oberoende av prövning av namnmyndigheten. När det gäller namnbyte för barn som ej fyllt aderton år har det dock ansetts nödvän-

Namnlag m. m.

digt, att i flertalet fall låta domstol pröva, huruvida bytet är förenligt med barnets bästa.

I fråga om villkoren för rätt att byta släktnamn i andra fall bryter förslaget med rådande principer, enligt vilka sådan rätt tillkommer endast den som har ett s. k. sonnamn. Enligt vad nu föreslås skall den, vars namn icke är tillräckligt särskiljande eller eljest är mindre tjänligt, äga ovillkorlig rätt att byta släktnamn. Detta innebär främst att var och en som har ett mera vanligt släktnamn skall få byta bort detta, oavsett till vilken bildningstyp namnet hör. Till vägledning för den kommande namnutvecklingen lämnas föreskrifter om hur ett nytt släktnamn från språklig synpunkt skall vara beskaffat.

I förslaget upptages vidare regler om administrativt skydd för redan existerande släktnamn och andra kännetecken, såsom pseudonymer och varumärken. Därtill föreslås bestämmelser om materiellt skydd för egenartat släktnamn, innebärande en rätt för den, som har sådant namn, att utesluta annan från att förvärva eller bruka namnet som namn eller annat kännetecken. I anslutning till regler om förlust av släktnamn meddelas särskilda föreskrifter om vilket släktnamn som skall förvärfvas i stället för det förlorade.

De i förslaget upptagna bestämmelserna angående förnamn innebär, att föräldrar för anmälan av förnamn åt nyfödd beredes rådrom om sex månader i stället för nu gällande sex veckor. Såsom religiös förnamnsgivning skall enligt förslaget godtagas ej blott dop inom svenska kyrkan utan även dop inom annat kristet samfund eller likartad namngivning som må förekomma inom icke kristet trossamfund.

Förslaget föranleder följdändringar i giftermålsbalken och föräldrabalken samt i vissa andra författningar.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1964.

I förslaget till namnlag hade 1 § tredje stycket och 6 § följande lydelse:

1 §.

Barn i äktenskap, som ej fyllt aderton år, må genom anmälan hos pastor antaga det släktnamn modern hade som ogift, såframt rätten funnit namnbytet vara förenligt med barnets bästa. Har barn i äktenskap fyllt aderton år må barnet, om särskilda skäl äro därtill, efter ansökan hos namnmyndigheten erhålla släktnamn som nu sagts.

6 §.

Hustru förvärvar vid vigseln mannens släktnamn, om hon icke dessförinnan till pastor eller vigselförrättaren anmält, att hon ämnar behålla det släktnamn hon hade som ogift. Anmälningen må i stället avse annat släktnamn som tillkom henne vid äktenskapets ingående, om namnmyndigheten efter ansökan funnit särskilda skäl föreligga att hon behåller detta släktnamn.

Har hustru behållit henne tidigare tillkommande släktnamn, må hon under äktenskapet genom anmälan hos pastor antaga mannens släktnamn.

Hustru som förvärvat mannens släktnamn må framför detta bära det släktnamn hon hade som ogift. Har hustru behållit henne tidigare tillkommande släktnamn, må hon framför detta bära mannens släktnamn. Anmälan om sådant tilläggsnamn må göras hos pastor. Vad nu sagts om tilläggsnamn gäller även beträffande änka och frånskild hustru.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat fem i anledning av densamma väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna I: 587 av herr *Enarsson* samt II: 721 av fröken *Wetterström* och herr *Bengtson* i Solna, de likalydande motionerna I: 588 av herr *Schött* och fröken *Ljungberg* samt II: 720 av herrar *Hedin* och *Svenungsson* ävensom

Namnlag m. m.

motionen II: 715 av herr *Börjesson* i Falköping m. fl.

I motionerna I: 587 och II: 721 hemställdes,

1. att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 37 måtte besluta

a) att barn i äktenskap, som ej fyllt aderton år, finge genom anmälan till pastor antaga det släktnamn modern hade som ogift såvida modern bure detta namn och föräldrarna vore ense om barnets namn;

b) att i 12 § »synnerliga skäl» skulle utbytas mot »särskilda skäl»;

c) att mannen finge förvärva hustruns släktnamn som ogift, därest de vore ense om att bära detta namn och anmälan skedde före vigseln till namnmyndigheten; samt

2. att vederbörande utskott måtte utarbeta härför erforderliga författningsändringar.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

1. I: 587 och II: 721, såvitt gällde yrkandena under a) och b) samt yrkandet under c) till den del det kunde anses innefatta förslag om ändring i 6 § förslaget till namnlag,

2. I: 588 och II: 720 samt

3. II: 715, såvitt gällde yrkandena under I a)—b),

måtte bifalla förevarande proposition, nr 37;

B. att riksdagen i anledning av det i motionerna I: 587 och II: 721 under c) upptagna yrkandet måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av förutsättningarna för sådan ändring i namnlagen, att makar genom anmälningsförfarande kunde såsom gemensamt släktnamn antaga hustruns namn som ogift; ävensom

C. att följande motioner, nämligen

1. I: 587 och II: 721 samt

2. II: 715,

i vad de ej omfattades av utskottets hemställan i övrigt, måtte anses besvarade med vad utskottet anfört.

Utskottets yttrande vid 6 § förslaget till namnlag var av följande lydelse:

I den mån förevarande motioner syftar till att få till stånd en sådan ordning att mannen genom enbart en anmälan skulle få antaga hustruns namn, skulle ett bifall till motionerna i första hand föranleda omarbetning av 6 §. Utskottet upptager därför motionerna till behandling under denna paragraf. De föranleder emellertid även yttrande under 12 §.

Till stöd för förslaget, att det bör underlättas för makar att antaga hustruns släktnamn såsom makarnas gemensamma, har i motionerna åberopats önskemålet om namngemenskap inom familjen samt den begränsade tillgången på nya släktnamn. De sålunda anförda skälen måste anses beaktansvärda. Härtill kommer att det från principiell synpunkt är starkt tilltalande att söka uppnå likställighet mellan makar även i namnrättsligt hänseende. Utskottet vill därför instämma i det syfte som uppbär förevarande motionsyrkande. Med anledning härav har utskottet grundligt övervägt olika möjligheter att genom ändring i de genom propositionen föreslagna reglerna förverkliga nämnda syfte. Härvid har betydande svårigheter av framför allt systematisk och lagteknisk natur yppat sig. Det synes därför lämpligt att förutsättningarna för den önskade ändringen klarlägges genom särskild utredning.

Utskottet har alltså nödgats avstå från tanken att i samband med lagärendets pågående riksdagsbehandling genomföra nämnda ändring. Med hänsyn till att förslaget till namnlag inrymmer flera betydelsefulla förbättringar av den namnrättsliga regleringen, vilka icke utan tvingande skäl bör anstå, har utskottet likväl icke velat ifrågasätta, att utredningen skulle få föranleda uppskov med antagandet av den nya lagstiftningen. Utskottet, som icke i annat avseende än nu sagts funnit anledning till erinran i fråga om förevarande paragraf, får alltså

Namnlag m. m.

dels, med avstyrkande i motsvarande mån av det i motionerna I: 587 och II: 721 under c) upptagna yrkandet, tillstyrka att propositionen i nämnda del bifalles, *dels* förorda att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om en utredning av förutsättningarna för sådan ändring i namnlagen att makar genom anmälningsförfarande kan såsom gemensamt släktnamn antaga hustruns namn som ogift.

Reservationer hade avgivits

Vid A. i utskottets hemställan

Till 1 § förslaget till namnlag.

Av herr *Arvidson*, fru *Segerstedt Wiberg*, herr *Gustafsson* i Borås och fru *Kristensson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av det i motionerna I: 587 och II: 721 under a) upptagna yrkandet måtte för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 1 § namnlagen med den ändringen att tredje stycket i paragrafen erhöle följande lydelse:

Barn i äktenskap, som ej fyllt aderton år, må genom anmälan hos pastor antaga det släktnamn modern hade som ogift, såframt rätten funnit namnbytet vara förenligt med barnets bästa *eller ock modern har detta namn och barnet står under båda föräldrarnas vårdnad*. Har barn i äktenskap fyllt aderton år må barnet, om särskilda skäl äro därtill, efter ansökan hos namnmyndigheten erhålla släktnamn som nu sagts.

Vid B. i utskottets hemställan

Av herrar *Ahlkvist*, *Erik Svedberg* och *Wikner*, fru *Gärde Widemar* samt herrar *Landgren*, *Gustafsson* i Borås och *Johansson* i Dockered, vilka ansett

a) att utskottets yttrande vid 6 § bort ha följande lydelse:

I den mån — — — (lika med utskottet) — — — under 12 §.

Enligt förslaget föreligger möjlighet för mannen att efter ansökan hos namnmyndigheten jämlikt 12 § förvärva

hustruns släktnamn. Ansökningsförfarandet medför att namnbyten av denna art kan förekomma endast om beaktansvärda skäl talar därför. Härigenom erhålles en värdefull garanti för att de allmänna och enskilda intressen som är förknippade med namnstabiliteten och namnskyddet ej utan tillräcklig anledning får stå tillbaka. Inom ramen för den angivna ordningen torde finnas utrymme för att i erforderlig mån tillgodose de synpunkter på namngemenskapen inom familjen och på hushållningen med nya släktnamn, som motionärerna anförde.

För ett system som medger mannen att anmälningsvis få förvärva hustruns namn kan givetvis anföras, att det skulle medföra större likställighet mellan mannen och hustrun i namnrättsligt hänseende. Det ligger emellertid i sakens natur att av praktiska skäl dylika mera formella likställighetssynpunkter får tillmätas begränsad vikt inom ett namnskick som på traditionell grund låter mannens namn normalt bestämma familjens.

Utskottet har vid övervägande av nu berörda spörsmål stannat för den uppfattningen att tillräckliga skäl ej föreligger för att införa en möjlighet för mannen att utan prövning från namnmyndighetens sida förvärva hustruns släktnamn. Utskottet, som ej heller eljest funnit anledning till erinran med avseende på förevarande paragraf, får alltså, med avstyrkande i motsvarande mån av det i motionerna I: 587 och II: 721 under c) upptagna yrkandet tillstyrka att propositionen i nämnda del bifalles.

b) att punkten B. i utskottets hemställan bort utgå.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Det förslag till namnlag som vi i dag har att behandla är resultatet av ett mångårigt lagstiftningsarbete. Även om förslaget i mycket byg-

Namnlag m. m.

ger på gällande regler, särskilt på familjerättens område, innebär det i många viktiga hänseenden ett nyskapande, där man ställes inför viktiga avväganden mellan det offentliga intresset av stabilitet i namnförhållandena och den enskildes intresse av att i vissa fall få möjlighet att byta namn. Den lösning på de skilda spörsmålen, som framlagts i propositionen, tillgodoser de krav, som under senare år framkommit, bl. a. att skapa större valfrihet för barn mellan moderns och faderns släktnamn, och även gift kvinnas intresse av att få behålla sitt tidigare namn.

Trots att olika lösningar kan tänkas på dessa problem är det anmärkningsvärt att endast ett fåtal motioner har väckts med anledning av propositionen. Detta måste vara ett tecken på att de föreslagna bestämmelserna i stort sett motsvarar de krav och förväntningar man ställt på en ny namnlag.

En fråga som upptagits i reservationen av herr Arvidson m. fl. är barns rätt att förvärva moderns släktnamn. Namnrättskommittén hade i sitt förslag upptagit en rätt för barn i äktenskap att efter anmälan till pastor anta det släktnamn modern hade som ogift. Man ansåg att barnets rätt till moderns namn var så stark att det inte fanns anledning att bevaka eventuella önskemål från den av föräldrarna, som inte hade vårdnaden om hand, att barnet skulle behålla faderns namn.

Åtskilliga remissorgan kritiserade förslaget i denna del, och det krävdes garantier för att ett namnbyte alltid skulle prövas ske till barnets bästa. Det framhölls bl. a. att man inte utan vidare kunde bortse från faderns inställning till ett namnbyte och att han i vissa fall kunde ha intresse av att barnet bure hans namn.

I propositionen har föreslagits att i de fall, där ett barn under 18 år önskar byta till moderns släktnamn som ogift, det alltid skulle ske en prövning

av att det skedde till barnets bästa. Vid valet av myndighet som skulle pröva detta, antingen namnmyndigheten — d. v. s. patent- och registreringsverket — eller domstol, har man i propositionen efter lagrådets hörande föreslagit domstolsprövning. Denna skulle tjäna som spärr mot sådana namnbyten som från barnets eller familjens synpunkt vore olämpliga. Bland annat skulle tillses att syskon normalt erhöles samma släktnamn.

I de av reservanterna åsyftade fallen, då dels modern bibehållit sitt släktnamn som ogift och dels båda föräldrarna är vårdnadshavare och överens om barnets namnbyte, får man ju anta att deras bedömande normalt är förenligt med barnets bästa. Rätten har då bara att konstatera detta på samma sätt som sker då det gäller överenskommelser mellan föräldrarna angående vårdnaden av barnet. Ett sådant ärende kommer inte att förorsaka någon nämnvärd ökning av domstolens arbetsbörda och inte heller någon större kostnad för föräldrarna.

Man kan i likhet med motionärerna tycka att man i dessa fall skulle kunna efterge kravet på domstolens medgivande. Det skulle väl kanske inte betyda så mycket om man gjorde det. Men vi får inte glömma att en lag av detta slag inte kan inrymma en detaljreglering av alla tänkbara fall. Man måste försöka få lagen så generellt verkande som möjligt, vilket naturligtvis leder till att en del tämligen enkla fall måste behandlas efter samma grunder som de mera komplicerade fallen.

Alla inom utskottet är överens om att man inte kan undvara rättens prövning i de fall då makarna inte är överens eller då endast en av föräldrarna har vårdnaden om barnet. Man kan ju också tänka sig fall — även om de väl måste anses vara ganska sällsynta — då föräldrarna vid fattandet av sitt beslut i namnfrågan inte haft barnets bästa för ögonen utan handlat

Namnlag m. m.

i affekt av en eller annan anledning. I sådana fall kan domstolsförfarandet klarlägga vad som är till barnets bästa, eventuellt genom att höra barnet, om detta har fyllt 12 år. Barnets egen önskan saknar därvidlag inte betydelse, särskilt som det efter fyllda 18 år själv får avgöra om det önskar byta namn.

Om namnbyte skulle kunna ske enbart genom anmälan till pastor, så finns knappast samma möjligheter att bevaka barnets egna önskemål. För min del tycker jag det skulle vara en viss trygghet för föräldrarna att genom domstolens prövning av namnfrågan få ett erkännande av att bytet sker till barnets bästa.

Utskottsmajoriteten har på i huvudsak de skäl jag här anfört inte ansett sig kunna gå med på motionärernas krav om undantag för dessa fall, utan den har tillstyrkt propositionen i den delen.

På ytterligare en punkt har utskottet till följd av motioner haft anledning att överväga en annan lösning än den som föreslagits i propositionen. Det gäller frågan huruvida mannen skall få förvärva hustruns släktnamn som ogift. Enligt propositionen föreligger sådan möjlighet enligt 12 §, och mannen får då ansöka hos namnmyndigheten, som kan medge sådant namnbyte, om synnerliga skäl talar därför.

I motioner föreslås vidgade möjligheter för gift man att anta hustruns släktnamn, så att han — under förutsättning att hustrun behållit sitt släktnamn som ogift — skall äga rätt att med hennes samtycke genom anmälan till pastor anta hennes släktnamn. Utskottsmajoriteten har varit välvilligt inställd till motionernas syfte i detta hänseende men har av hänsyn till de lagtekniska svårigheter, som en ändring skulle medföra, avstått från att yrka bifall till motionerna och i stället krävt en utredning av förutsättningarna för en sådan ändring.

Då det i motionerna framförda för-

slaget skulle innebära en väsentlig avvikelse från det system, på vilket namn-lagen är uppbyggd, och dessutom i avsevärd mån skulle rubba namnstabiliteten, har jag tillsammans med herr Ahlkvist m. fl. reserverat mig mot kravet på en sådan utredning och begärt att utskottets yttrande till 6 § skulle få den lydelse som anges i reservationen vid punkten B i utskottets hemställan. Utskottsmajoriteten har anfört att den anser det viktigt ur principiell synpunkt att söka uppnå likställighet mellan makar i namnrättsligt hänseende. Men så länge man accepterar huvudregeln — vilket även utskottsmajoriteten gör — att hustrun vid vigseln förvärvar mannens släktnamn, kan sådan likställighet inte uppnås. Det vore skillnad om man gäve äkta makar rätt att vid äktenskapets ingående välja vilkendera makens släktnamn som makarna skulle bära under äktenskapet.

En rätt för mannen att när som helst under äktenskapet enbart genom anmälan anta hustruns släktnamn som ogift skulle få den konsekvensen att han vid fall av skilsmässa och omgifte skulle bära med sig den tidigare hustruns släktnamn till hustru och barn i den nya familjen. Namnet skulle alltså på det sättet kunna överföras till en hel grupp av personer, som saknade all anknytning till den första hustrun och hennes släkt.

I de fall där det föreligger ett verkligt skäl för mannen att förvärva hustruns släktnamn har han möjlighet att ansöka därom till namnmyndigheten, som då kan ge honom tillstånd till namnbyte i samma ordning som gäller för övriga namnbyten. Man får på det sättet en garanti för att en riktig avvägning skett mellan det allmännas intresse av namnstabilitet och den enskildes intresse av namngemenskap inom familjen.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande med den ändring i motivering-

Namnlag m. m.

en till 6 § som föränledes av reservationen vid punkten B i utskottets hemställan.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Som fru Gärde redan har framhållit, råder det inom utskottet en betydande enighet om huvuddragen i propositionen, och det är bara i två avseenden det rått delade meningar. Den ena frågan gäller vilka möjligheter som skall finnas för en man att anta sin hustrus släktnamn, och den andra frågan gäller i vilken utsträckning föräldrarna skall få bestämma om barnen skall anta det namn modern bar som ogift.

Ingen har velat förorda att man skulle bryta mot den huvudregel som för närvarande gäller, nämligen att mannens släktnamn skall slå igenom och bli familjenamn. Det har emellertid funnits ledamöter i utskottet som har menat, att den tid kanske inte är så avlägsen då man får tänka sig en annan ordning, nämligen att makarna vid äktenskapets ingående har rätt att välja det namn de vill ha och att ingen sådan huvudregel alltså skall finnas.

I sammanfattningen i propositionen anföres, att man genom den nya lagen har beaktat den enskildes intresse av en viss frihet att välja mellan olika släktnamn. Detta stämmer när det gäller kvinnor och barn. Kvinnorna har fått ökade möjligheter att bibehålla sitt tidigare namn vid ingående av äktenskap, och barnen har fått ökade möjligheter att anta moderns namn. Männen har också fått en viss ökad frihet i samma mån som kvinnorna, nämligen att över huvud taget byta namn. Men åt mannen har man inte velat ge den valfrihet, som skulle innebära att han efter en anmälan skulle få anta det namn hustrun bar som ogift.

I propositionen har man berört dessa spörsmål, och man säger att det i undantagsfall kan tänkas att mannen efter ansökan skulle få anta hustruns

flicknamn om det föreligger synnerliga skäl. Men man förutsätter att det skall vara en mycket restriktiv bedömning.

Utskottsmajoriteten har tyckt att dessa villkor för namnbyte har varit väl restriktiva och varit uttryck för en önskan att så långt möjligt förhindra att mannen skulle få frihet att byta namn. Vi har inom utskottsmajoriteten haft den uppfattningen, att man borde kunna tänka sig att en man genom ett anmälningsförfarande skulle kunna få anta hustruns flicknamn. Härigenom skulle nämligen familjegemenskapen öka. Då hustrun bibehållit sitt flicknamn och barnen antar det namnet, skulle mannen kunna förena sig med den övriga familjen om samma namn. Jag tycker inte det skulle kännas tillfredsställande för en man att veta, att han för att kunna byta namn kommer att bli beroende av de namnförslag som de mycket omtalade datamaskinerna kan ge. Visserligen finns, sägs det, ingen gräns för maskinernas uppfinningsförmåga. Men det kanske ändå kan te sig mer tilltalande att ta ett kanske gammalt fint släktnamn än att ta ett konstruerat namn.

Vid den mycket grundliga behandling utskottet ägnat denna fråga visade det sig emellertid, att det uppstår svårigheter av lagteknisk natur att genomföra en dylik ändring. Därför har inte heller utskottsmajoriteten varit beredd att nu lägga fram lagförslag i detta avseende.

Det kan kanske finnas anledning att närmare utreda denna fråga, i all synnerhet som inte heller namnrättskommittén har behandlat den. Den har alltså inte tidigare varit föremål för någon utredning. Vi har emellertid funnit att det saknas skäl att för denna saks skull låta hela frågan om en ny namnlag bero. Vi har velat acceptera namnlagen som den föreligger i stort men samtidigt begärt en utredning på denna punkt. Vi har gjort detta eme-

Namnlag m. m.

dan samtliga utskottsledamöter varit ense om att den restriktiva tillämpning, som departementschefen synes ha förordat, inte bör följas. Man bör ge vidgade möjligheter i förhållande till departementschefens förslag när det gäller tillåtelse för mannen att anta hustruns namn.

Fru Gärde sade tidigare att ett bifall till detta förslag skulle innebära en väsentlig avvikelse från de principer på vilka lagstiftningen är uppbyggd. Jag kan inte finna att detta är riktigt, eftersom huvudregeln att mannens namn skall vara familjenamn kvarstår. Från denna regel ges redan nu undantag, så att hustrun kan efter anmälan få behålla sitt namn. Med tanke på detta anser jag att det vore logiskt att även mannen efter anmälan kunde få antaga sin hustrus namn. Detta inverkar inte på huvudregeln — om vilken vi är överens.

Vidare frågar fru Gärde hur det skulle gå t. ex. om en make antar sin hustrus namn, sedan skiljer sig och gifter om sig och en ny fru skulle få hans namn. Jag skulle då vilja fråga fru Gärde och övriga utskottsledamöter, som varit inställda på att man skulle få en vidgad tillämpning av ansökningsförfarandet och som alltså de facto verkligen vill tillåta att en man — låt vara efter prövning — antar sin hustrus namn: Tror ni att namnmyndigheten kan avgöra om den man, som får hustruns namn, kommer att skilja sig och gifta om sig i framtiden? Jag tror att det är fullständigt uteslutet. Denna risk får man ta under alla omständigheter. Det är således icke ett skäl som jag kan finna acceptabelt.

Några ledamöter av utskottet har fogat en reservation till punkten B i utskottets hemställan, i vilken de har anfört att ansökningsförfarandet skulle innebära »en värdefull garanti för att de allmänna och enskilda intressen som är förknippade med namnstabiliteten och namnskyddet ej utan tillräcklig an-

ledning får stå tillbaka». Jag kan inte förstå vilka allmänna och enskilda intressen, som riskeras om en man efter anmälan antar hustruns namn men inte sätts på spel när en kvinna i samband med äktenskap antar sin makes namn. Kanhända är emellertid denna skrivning ett uttryck för det traditionstänkande som reservanterna haft svårt att frigöra sig från. Jag tror, herr talman, att vi inom loppet av några år eller något årtionde ändå är mogna för ett annat betraktelsesätt i dessa avseenden.

Vidare skriver reservanterna att man inte får bortse från de praktiska skälen bara för att åstadkomma en formell likställighet. Jag tror inte att vi som tillhör utskottsmajoriteten varit mest inställda på att åstadkomma en formell likställighet. Åtminstone har jag uppfattat vårt resonemang så, att det är de praktiska skälen som talar för att man skall låta en fullvuxen person — låt vara att det är en man — själv bestämma om han skall antaga hustruns namn i stället för att välja ett av en datamaskin konstruerat namn. Det är ett rent praktiskt skäl. Därtill kommer att denna princip är genomförd i Norge.

Jag vill således, herr talman, på denna punkt yrka bifall till utskottets hemställan.

Beträffande frågan om föräldrarna skall ha rätt att bestämma, om barnen skall få anta moderns namn, vill jag först klargöra vilket fall reservanterna åsyftar. Det är det fall då modern behållit sitt namn som ogift och då båda föräldrarna är vårdnadshavare. Vi kan inte förstå varför inte föräldrarna själva skall få bestämma, om barnen skall antaga moderns namn, och varför man hela tiden förutsätter att domstolen vet bättre än föräldrarna vad som är till barnens bästa.

Fru Gärde säger att det måste kännas tryggt för föräldrarna att en domstol prövat detta namnbyte och kommit fram till att det är till barnets bäs-

Namnlag m. m.

ta. Förlåt, fru Gärde, men jag kan inte förstå varför man behöver ha en sådan trygghet just i detta fall när man vet hur oändligt många andra viktiga frågor vi föräldrar har att ta ställning till när det gäller våra barn. Det är bara en detalj bland den stora mängd av beslut som måste fattas av föräldrarna.

Jag vill följaktligen, herr talman, på denna punkt yrka bifall till den reservation som är fogad till punkt A i utskottets hemställan.

Fröken BERGEGREN (s):

Herr talman! Fru Gärde betygade i sitt anförande att det lagförslag, som riksdagen i dag går att anta, är mycket väl genomtänkt och att man i stort sett kan godta det utan invändningar. Hon ansåg vidare att det förhållandet, att det förekommit relativt få motioner i anledning av denna proposition, är ett bevis för att man allmänt tycker att detta förslag motsvarar de förväntningar som man ställt. Härtill skulle jag vilja göra den reflexionen, att detta lagkomplex är så pass svårt att tränga in i — inte bara för lekmanen utan kanske också för den juridiska sakkunskapen — att det inte är så förvånansvärt att ledamöterna i stor utsträckning har avhållit sig från att motionera.

Det är också på mycket få punkter man har haft skiljaktiga meningar inom utskottet. Den väsentliga frågan har varit den såvitt jag förstår ganska nya tanken att även mannen bör beredas en viss valfrihet när det gäller namnet, så att han får lov att välja hustruns namn, om makarna är överens därom.

Häremot invänds i reservationen vid punkten B att detta är en så ny princip att den skulle rubba den namnstabilitet som eftersträvas och bryta mot den gamla hävd vi har inom namnväsendet. Det är ganska egendomligt, hur snar man är att åberopa någonting såsom en gammal och rotad tradition. Det var i alla fall först 1920 eller 1921 som rätten för kvinna att ta mannens namn fast-

ställdes i lag. Dessförinnan fanns ingen sådan ovillkorlig rätt. Men man hade väl vid det laget uppfattat det som en så allmänt vedertagen sed, att man utan vidare kodifierade saken i giftermålsbalken. Det kan emellertid påminnas om att vid den tidpunkten fanns här i riksdagen heller inga kvinnor som hade möjlighet att föra kvinnornas talan. Frågan aktualiserades sedan mycket snart från kvinnohåll, fast det dröjt ända till anno 1963 innan vi är mogna att erkänna att kvinnan har ovillkorlig rätt att behålla sitt namn även vid äkten-skap.

Följdriktigt borde sägas, att vill vi skapa likställighet mellan män och kvinnor, skulle båda makarna behålla de respektive namn de har när de gifter sig eller också skulle överenskommelse träffas om vilket namn makarna skall bära gemensamt. Varken utskottsmajoriteten eller reservanterna har velat uttala att detta är en väg som vi bör slå in på. Men att huvudregeln accepteras — att kvinnan vid giftermål tar mannens namn, om hon inte reserverar sig före giftermålet — är väl ett utslag av att vi tycker att den praxis som utbildats bör godkännas och att den inte i och för sig behöver betraktas som någon kränkning av kvinnans rätt, enär vi nu ger henne möjlighet att, där beaktansvärda skäl finns, behålla sitt namn som ogift.

Den nya lagen kommer, såsom betonats tidigare, att i avsevärd mån öka namnstabiliteten. Den kommer att ge människorna ett ökat skydd för deras namn och den reglerar också på många punkter, där oklarhet förut rätt, under vilka förhållanden en person har rätt att ansöka om nytt namn. Detta är att hälsa med tillfredsställelse. Men å andra sidan kan konstateras att en hel del av de ändringar, som nu skall vidtagas, kommer att verka i motsatt riktning. Den ökade generositet som visas mot kvinnorna är inte så liten, och den gäller inte bara rätten att få behålla sitt

Namnlag m. m.

namn vid giftermål utan också en ovillkorlig rätt att utan mannens hörande efter giftermålet få i stället antaga hans namn. Kvinnan får en ovillkorlig rätt, utom i vissa bestämda fall, att vid skilsmässa behålla makens namn, liksom hon behåller det vid änkestånd. Men hon har också rätt att återtaga sitt förra namn. Väljer hon att behålla mannens namn kan hon åt utomäktenskapligt barn ge förre makens namn utan att han kan göra någonting åt det. Är hon änka kan inte heller mannens släkt göra någonting åt saken. Är hon frånskild och har behållit sin förre mans namn kan hon adoptera ett barn, som inte har anknytning till mannens släkt, och ge hans namn åt barnet.

Kvinnorna får alltså mycket stor valfrihet. Men åt männen ges inte motsvarande privilegier. Mannen har inte annan möjlighet än att efter ansökan få tillstånd att ta hustruns namn, och detta skulle enligt propositionen ske mycket restriktivt. Därvidlag har reservanterna en mjukare skrivning, som antyder att något större generositet skall visas. Likafullt kvarstår det faktum att vi är mycket generösa mot kvinnorna — vi ger dem rättigheter som gör att namnstabiliteten i stor utsträckning kommer att försvagas — men samtidigt vägrar vi att ge männen motsvarande förmåner.

Jag är medveten om att just detta, som betraktas såsom nytt, gör att många av kammarens ledamöter tycker det är bäst att allt härvidlag förblir vid det gamla. Tanken är dock inte så ny — det lär ha väckts en motion här i kammaren år 1941 som gick ut på att mannen skulle kunna få ta sin hustrus namn, men den avsågs.

Frågan har av namnrättskommittén bara berörts helt flyktigt, och något ställningstagande har kommittén inte gjort. Några få remissinstanser har pekat på önskvärdheten av en lagändring enligt den linje som utskottsmajoriteten nu beträtt — det är Yrkeskvinnors 6 — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 24*

samarbetsförbund, Fredrika Bremerförbundet och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Justitieministern har över huvud taget inte berört frågan i propositionen, såvitt jag kunnat finna, utan följt den sedvanerätt som han tydligen anser vara så självklart bestämmande, att det inte finns någon anledning att ta upp frågan.

Utskottsmajoriteten har tyckt att det låg så mycket i motionen om att mannen skulle ha rätt att antaga hustruns namn, att vi gärna velat biträda motionen. Vi gick så långt att vi utarbetade förslag till följdändringar som skulle bli nödvändiga vid en ändring av 6 § för att ge mannen denna rätt. Men efter att ha försökt penetrera följderna stannade vi ändå vid att inte nu förorda bifall till motionen. Utskottsmajoriteten uttalar i stället att en ändring bör föregås av en grundlig utredning. Det är orsaken till att utskottet tillstyrker propositionen i dess helhet med hänsyn till de stora fördelar det kommer att medföra men ändå, med uttalande av sin sympati för de önskemål som framförts i motionen, föreslår riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära en utredning angående möjlighet för mannen att med hustruns samtycke antaga hennes släktnamn antingen vid äktenskapets ingående eller senare under äktenskapet.

Jag skall ett ögonblick dröja vid en invändning mot denna tanke som är så pass tungt vägande att man inte utan vidare kunnat bifalla motionen. Det är invändningen att en man kan antaga sin hustrus namn och efter skilsmässa föra det vidare till sin nya hustru och barnen i det nya äktenskapet, vilka inte har någon som helst anknytning till den första hustruns släkt. Det är en komplikation, ty detta förhållande blir inte lika påfallande om hustrun behåller sitt namn efter skilsmässan. Gifter hon om sig tar hon i regel ett nytt namn, även om den nya lagen ger kvinnan rätt att även i ett nytt äktenskap

Namnlag m. m.

behålla sitt namn från första giftet om det finns särskilda skäl därtill. Man bör nog litet närmare tänka efter vilka konsekvenserna kan bli i detta och en del andra fall.

Om utredningen visar att den rätt, som kvinnorna enligt den nya lagen får, i någon mån måste begränsas för att man skall kunna bereda likställighet för männen, får kvinnorna försöka ta detta med jämnmod. Jag vill bara konstatera att tiden, att döma av utgången vid omröstningen i medkammaren, inte tycks vara mogen för en så helt ny tankegång. Inte ens utskottets stridbare ordförande, som i så många år tappert kämpat för kvinnornas rätt att få behålla sitt flicknamn, tycks ha så värst mycket till övers för den rätt mannen kan ha att kräva i sådana sammanhang.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Jag vill inte motsätta mig att männen får rätt att ta sin hustrus namn, men jag vill att det skall ske i riktiga former, efter ansökan till namnmyndigheten. Jag vill säga till fru Kristensson, att jag tror på namnmyndighetens förmåga att reellt pröva de olika intressena innan den lämnar sitt tillstånd. Det skall dock finnas beaktansvärda skäl för att mannen skall få ta hustruns namn. Jag vill inte helt släppa fältet fritt så att mannen bara efter en anmälan till pastorsämbetet skall få ta hustruns namn.

Jag tror att diskussionen har blivit ställd på huvudet. Om man betänker att vi har en huvudregel som säger att kvinnan vid vigseln antar mannens släktnamn, måste kvinnans möjlighet att behålla sitt namn betraktas som ett undantag från huvudregeln. Den rätten kan inte jämföras med mannens möjlighet att anta det tillnamn kvinnan burit före äktenskapet. Det är inte tal om annat än att mannen har rätt att behålla sitt tillnamn. Vad man nu vill

ge honom rätt till, är att byta till hustruns namn. Skall man komma till rätta med det problemet måste man först upphäva huvudregeln. Jag har inget alls emot att det införs som ny huvudregel, att makarna bibehåller var och en sitt namn, som de hade före äktenskapet, eller före vigseln överenskommer om vilkendera makens namn båda makarna skall bära. Men ingen har velat framföra ett sådant förslag. I och med att man accepterar den nuvarande huvudregeln, är det inte logiskt möjligt att införa en sådan rätt till namnbyte för mannen bara genom anmälan. Det är tänkbart att vi inom tio år, som fru Kristensson säger, kommer att ha nått fram till ett annat betraktelsesätt, men vi får väl vänta till dess att vi är beredda att slopa den nu gällande huvudregeln.

Vad sedan beträffar barnets rätt att ta det släktnamn hustrun har som ogift, borde det vara en extra trygghet för föräldrarna om de får rättens bekräftelse på att namnbytet är till barnets bästa. Även om föräldrar måste träffa många avgöranden som har vida större betydelse för barnet än bestämmandet av ett namn, måste det i många fall kännas lugnt för föräldrarna att veta att de handlat riktigt. Jag tror inte att alla är så självsäkra i sina avgöranden, som de träffar för egen eller barnens del, att de inte behöver en bekräftelse på att de har handlat rätt.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Fru Gärde säger att i och med att vi accepterar huvudregeln om att det är mannens namn som skall vara familjenamn så kan man inte medge detta undantag. Det kan jag inte instämma i. När man nu medger rätt för kvinnan att efter anmälan göra avsteg från denna huvudregel kan jag inte förstå varför man inte också skulle kunna göra ett undantag för mannens vidkommande, så att han efter anmälan kan antaga hustruns flicknamn. Det fö-

Namnlag m. m.

refaller mig fullständigt logiskt. Om det sker genom en ansökan eller en anmälan påverkar inte i och för sig principen; jag har bara svårt att förstå att man skall behöva omgärda detta med så rigorösa bestämmelser som man här vill göra.

Fru Gärde säger vidare att det många gånger är svåra avgöranden för föräldrarna och att de kanske inte alltid är så självsäkra när det gäller att fatta beslut. Det kan vara riktigt. Men därifrån är steget väldigt långt till att det nödvändigtvis är domstol som skall pröva vad som är barnens bästa. Det finns andra man kan fråga; man kan t. ex. vända sig till en advokat för att få råd i svarbedömda frågor.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN
yttrade:

Utskottets hemställan företages till avgörande på sådant sätt, att först upptages mom. A) utom såvitt avser motive-
ringen beträffande 6 § namnlagen. Till nämnda motivering toges ställning genom beslutet rörande mom. B.

*Mom. A), utom såvitt avser motive-
ringen beträffande 6 § namnlagen*

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till reservationen av herr Arvidson m. fl.; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Kristensson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-
ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 31, utom såvitt avser motiveringen beträffande 6 § namnlagen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till reservationen av herr Arvidson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Kristensson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 171 ja och 37 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

*Mom. B), innefattande jämväl motive-
ringen beträffande 6 § namnlagen*

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Ahlkvist m. fl.; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Gärde Widemar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Ahlkvist m. fl.

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 63 ja och 141 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr Ahlkvist m. fl.

Ordet lämnades på begäran till

Fru LÖFQVIST (s), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstat fel.

Mom. C

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 100, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen följande förslag till

Lag

angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap

Härigenom förordnas, att 1 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Havandeskap må enligt denna lag avbrytas:

- 1) när på ————— eller hälsa;
- 2) när med ————— om barnet;
- 3) när kvinnan ————— kvinnans handlingsfrihet;
- 4) när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag.

4) när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag;

5) när med skäl kan antagas att det väntade barnet på grund av skada under fosterstadiet kommer att lida av svårartad sjukdom eller svårt lyte.

Avbrytande av ————— tjugufjärde veckan.

4 §.

Havandeskap må ————— tillstånd därtill.

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

(Gällande lydelse)

Avbrytande av havandeskap på *den i 1 § 4. angivna grund* må ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen. Lag samma vare, där kvinnan på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden.

(Föreslagen lydelse)

Avbrytande av havandeskap på *någon av de i 1 § 4 och 5 angivna grunderna* må ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen. Lag samma vare, där kvinnan på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat sex i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 650 av fru *Segerstedt Wiberg m. fl.* och II: 803 av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 683 av fröken *Ljungberg m. fl.* och II: 837 av herr *Turesson m. fl.* samt

motionen I: 682 av herr *Kaijser* och motionen II: 836 av fru *Sjövall*.

I samtliga motioner hemställdes, att riksdagen måtte avslå propositionen. Härjämte hemställdes i motionen II: 836 bl. a., att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en översyn av gällande abortlag.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med bifall till de avslagsyrkanden som framställts i förevarande motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna I: 650 och II: 803,

2. de likalydande motionerna I: 683 och II: 837,

3. motionen I: 682 samt

4. motionen II: 836,

måtte avslå förevarande proposition, nr 100;

B. att riksdagen med bifall till därom i motionen II: 836 framställt yrkande måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla om en översyn av lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap; ävensom

C. att motionen II: 836, i vad den ej omfattades av vad utskottet ovan hem-

ställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Ahlkvist* och *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Palm*, *Östrand* och *Ekström* i Björkvik samt fru *Löfqvist*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å följande motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna I: 650 och II: 803,

2. de likalydande motionerna I: 683 och II: 837,

3. motionen I: 682 samt

4. motionen II: 836, såvitt gällde i densamma upptaget avslagsyrkande, måtte bifalla förevarande proposition, nr 100; ävensom

B. att motionen II: 836, i vad den ej besvarats genom vad ovan under A. hemstälts, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Det förslag till ändring i lagen om avbrytande av havandeskap, som har framlagts genom propositionen, upptager vid sidan av de nuvarande fyra indikationerna en femte grund för legal abort: havandeskap skall kunna avbrytas när det med skäl kan antagas att det väntade barnet på grund av skada under fosterstadiet

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

kommer att lida av svårartad sjukdom eller svårt lyte.

Problemet om avbrytande av havandeskap på grund av sådan skada är icke nytt; bl. a. känner man sedan länge till att viss sjukdom hos modern kan förorsaka allvarlig skada hos barnet. Under senare tid har frågan emellertid fått ökad aktualitet i samband med att man har kunnat konstatera att läkemedel har förorsakat fosterskador. Man har härigenom på ett mera markant sätt än tidigare fått anledning att pröva om de nuvarande indikationerna är lämpligt avvägda.

Mot den föreslagna ändringen har bl. a. anförts att lagens nuvarande avfattning har kunnat medge en tillämpning som tar hänsyn också till de situationer som den nya indikationen avser. Jag vill härtill säga, att även om det förhåller sig så, att man hittills vid prövningen av abortärendena har funnit sig kunna bevilja abort i fall av befarad fosterskada, det likväl här i viss utsträckning torde ha varit fråga om en tänjning av de nuvarande indikationerna.

Det bör framhållas att det är den centrala myndigheten på detta område, medicinalstyrelsen, som har tagit initiativet till en ändring i lagstiftningen just därför att man har funnit att de nuvarande indikationerna icke är lämpligt avfattade. Första lagutskottet har i sitt utlåtande anført följande: »Abortfrågan synes hittills i dylika fall ha kunnat bemästras med tillämpning av befintliga regler i abortlagen. — — — Enligt utskottets mening torde anledning ej föreligga till erinran mot hittillsvarande tillämpning i detta hänseende och en fortsatt tillämpning efter samma linjer inger i och för sig ej betänkligheter.»

Herr talman! Detta uttalande inger förvisso betänkligheter. Det innebär att när den centrala myndigheten på detta område har funnit att rättstillämpningen kommit att tangera överskridandet av gällande bestämmelser rekommenderar ett lagutskott att man skall

fortsätta med denna tillämpning som om ingenting hänt. Det heter ju i utlåtandet att »en fortsatt tillämpning efter samma linjer inger i och för sig ej betänkligheter». Jag skulle vilja påstå motsatsen. Här har utvecklats en praxis som den centrala myndigheten ställer sig i hög grad tveksam inför. Myndigheten gör därför en framställning till Kungl. Maj:t om en komplettering av lagen. Hade Kungl. Maj:t avslagit den framställningen måste givetvis den centrala myndigheten ha ansett att man i fortsättningen inte kunde tillämpa lagen på det sätt man förut gjort. Jag kan inte förstå att ett avslag från riksdagens sida skulle kunna innebära något annat. Myndigheten har därigenom, trots detta uttalande i utskottsmajoritetens motivering, fått ett avslag på sin begäran och kan knappast fortsätta med den nuvarande tillämpningen av bestämmelserna.

Nej, ett klarläggande av lagens ståndpunkt är påkallat. Det fordras på ett sådant område som detta att gränsdragningen mellan vad som är tillåtet och vad som icke är tillåtet utan straffbart är noggrann. Propositionens förslag har tillstyrkts av flertalet remissinstanser, däribland av samtliga medicinska fakulteter (i Uppsala, Lund och Göteborg), av karolinska institutet och av medicinska högskolan i Umeå.

Nu ifrågasättes det i utskottets utlåtande om man icke med den föreslagna ändringen inför en ny princip i abortlagstiftningen. Givetvis är det så att varje indikation har ett självständigt syfte. Men jag vill vidhålla vad jag har framhållit i propositionen. I den nuvarande lagen är det icke endast hänsynen till det väntade barnets moder som är abortgrund. Lagen medger att havandeskap avbrytes, när det föreligger risk för att barnet på grund av föräldrarnas arvsanlag skall komma att lida av sjukdom eller lyte. Jag har svårt att förstå att motstånd mot den nya indikationen

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

kan resas under åberopande av att man bryter mot lagens nuvarande principer.

Det ligger nära till hands att här jämföra med lagstiftningen i våra grannländer Danmark och Norge.

Den nya danska lagen, som trädde i kraft den 1 oktober 1956, uppstår som en indikation att det är fara för att barnet på grund av arvsanlag eller skador eller sjukdom under fosterstadiet kommer att lida av bl. a. allvarlig och obotlig abnormitet eller kroppslig sjukdom. Här sammanföres sålunda vad som i vår svenska lag upptas som indikation på ärftliga grunder och den nu föreslagna indikationen.

Detsamma är förhållandet i den norska lagen av den 11 november 1960.

När det gäller att bedöma den föreslagna indikationens räckvidd har jag i propositionen framhållit att det skall föreligga risk av en viss svårighetsgrad och att risken skall avse svårartad sjukdom eller svårt lyte. Riskbedömningen måste anförtros den medicinska sakkunskapen. För att främja en enhetlig bedömning av riskfaktorerna har det av medicinalstyrelsen framlagda förslaget kompletterats med en bestämmelse om att prövningen av ärenden om abort på grund av den nya indikationen alltid skall ske av medicinalstyrelsen. Vidgade erfarenheter kan givetvis komma att medföra en förskjutning i bedömningen från en tid till en annan. Den prövning det här är fråga om innebär emellertid icke något principiellt nytt i förhållande till den riskbedömning som sker när det gäller de ärftliga faktorernas roll. Det är inte fråga om en ny princip som regeringen föreslår riksdagen att acceptera utan endast en precisering av abortindikationerna. I det här sammanhanget bör kammarens ledamöter icke undanhållas hur man såg på situationen i Danmark, när motsvarande ändring i abortlagstiftningen genomfördes 1956. I motiven till danskarnas ändring hette det att det har skett »en mindre utvidelse».

Med utgångspunkt från de kunskaper vi nu äger torde en rimlig bedömning leda till att den föreslagna lagändringen knappast kommer att medföra något väsentligt ökat antal aborter. Det är främst fråga om att klargöra lagens ståndpunkt när det gäller vissa nu kända omständigheter, som medför risk för fosterskador. Det har uttalats farhågor för att antalet abortansökningar kan komma att öka, bl. a. därigenom att gravida kvinnor sanningslöst uppger att omständigheter föreligger, vilka skulle kunna motivera abort. Jag är övertygad om att dessa farhågor är betydligt överdrivna. I de fall, där den enda indikation som motiverar abort är den nu föreslagna, kommer givetvis stränga krav att ställas på tillförlitligheten av utredningen om den omständighet som åberopats som grund för abort.

Ett stöd för de förmodanden om utvecklingen som jag har givit uttryck för erhålles av erfarenheterna från Danmark. Den danska lagstiftningen innehöll före 1956 en indikation som motsvarar den eugeniska indikationen i vår svenska lag. Genom den nya danska lagen 1956 kompletterades denna indikation, som jag nyss nämnde, så att den också omfattar en motsvarighet till vad som har föreslagits i propositionen.

Vad visar nu siffrorna om tillämpningen av dessa indikationer? Under året 1 april 1953—1 april 1954 gavs abort på den eugeniska indikationen i 352 fall. Under året 1958/1959 tillämpades den utvidgade indikationen i 177 fall och under 1961/1962 i 216 fall. I stället för att öka har alltså antalet aborter på denna indikation minskat. Beträffande totala antalet aborter visar det sig att några större förändringar inte har skett. 1951/1952 var antalet 4 140 och 1961/1962 4 035.

Jag har med dessa siffror velat visa, att en utvidgning av abortindikationerna av det slag som nu föreslagits icke i och för sig ger anledning att förmoda att någon betydande ökning av antalet

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

aborter inträder. Enligt min mening är den föreslagna lagändringen väl motiverad.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr ÖSTRAND (s):

Herr talman! I den reservation, som är fogad till första lagutskottets utlåtande nr 32, förordas att den föreliggande propositionen måtte bifallas av riksdagen. Upprinnelsen till förslaget är, som också har framgått av justitieministerns anförande här, en framställning från medicinalstyrelsen, i vilken man hemställt om en komplettering av det slag som justitieministern här har redogjort för.

Problematiken på detta område är inte ny. Som känt är kan visst läkemedel, som används av havande kvinnor, på ett ohyggligt sätt förorsaka fosterskador. Det är dessa fall som ligger till grund för den av medicinalstyrelsen gjorda framställningen, vari styrelsen uttalar stor tvekan mot den hittills praktiserade ordningen.

Utskottsmajoriteten, vilken här har yrkat avslag på propositionen, framhåller i sitt yttrande att det inte finns några erinringar att göra mot den hittillsvarande tillämpningen av den medicinska eller socialmedicinska indikationen, enligt vilken man i dylika fall kunnat bevilja abort. Vi reservanter anser däremot att mycket starka skäl talar för ett bifall till propositionens förslag, inte minst av rent humanitära skäl. Vi hyser också den bestämda uppfattningen — och även detta talar för ett bifall till propositionens förslag — att abort endast bör beviljas av faktiska skäl och inte på grund av andra faktorer såsom skett i vissa fall genom att man pressat den medicinska och socialmedicinska indikationen. Detta måste inge stora betänkligheter mot den nuvarande tillämpningen. Det kan väl inte heller anses tillfredsställande, att den

abortbeviljande myndigheten skall nödgas återropa indikationer, som i den föreliggande situationen inte är alldeles adekvata. Vi reservanter anser där i likhet med vad som framhålles i propositionen och i ett flertal remissyttranden, både från juridiska och medicinska institutioner och även från kvinnoorganisationer, att motivet för abort tydligt och klart bör utsägas i lagen. Vi kan alltså inte dela den uppfattning som utskottsmajoriteten företräder att medicinalstyrelsen och vederbörande läkare utan klart stöd av lagen skall bära ansvar för en tillämpning, som visserligen — kan man väl säga — hittills varit fri från alltför stora anmärkningar men som dock tenderar till en ökad användning av framför allt den socialmedicinska indikationen.

De farhågor som utskottet uttalar för att kvinnor skall söka utverka abort med stöd av den nya indikationen genom att avsiktligt skada fostret eller genom att lämna sanningslösa uppgifter om att de nyttjat fosterskadande läkemedel förefaller oss reservanter mycket överdrivna och obefogade. Sådant kan ju förekomma i lika stor utsträckning även nu. Utskottets farhågor måste betecknas som en ren konstruktion och en orealistisk konsekvensdragning av den nya indikationen.

Jag vill också understryka att den nya indikationen inte på något sätt innebär något avsteg från abortlagens nuvarande bestämmelse, att havandeskap endast får avbrytas på kvinnans begäran. Att bedömningen av dessa fall skall ankomma på medicinalstyrelsen bör väl ge garanti för en enhetlig värdering av de föreliggande riskfaktorerna. Vad den nya indikationen kommer att innebära är ju att man på ett klarare sätt legaliserar den praxis som redan nu tillämpas med hjälp av en viss hårdragning av lagens bokstav.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är undertecknad av herr Ahlkvist m. fl.

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Varje gång fråga uppkommit om ändring av abortlagen har det hittills blivit en mycket livlig debatt såväl inom som utom riksdagen. Helt naturligt har de neurosedynskadade barnen och deras familjer åstadkommit att denna debatt kommit i gång på nytt. Man har frågat sig hur dessa tragedier skulle ha kunnat undvikas. Medicinalstyrelsen har föreslagit att man skulle utvidga de nu gällande fyra abortindikationerna med en femte: risken för skador på fostret skulle vara en självständig abortindikation.

Med rätta prövar vi mycket noggrant varje utvidgning av abortlagen. Det är den lag som drar upp gränserna för rätten att beröva ett foster livet. En utvidgning av denna rätt får inte ske under inflytande av en aktuell situation, hur behjärtansvärd den än må te sig, utan bör övervägas mycket grundligt och med beaktande av alla tänkbara konsekvenser. Även om vi numera allmänt erkänner att abortlagen är ett nödvändigt ont och att det är bättre att abort i de fall sådana förekommer sker under samhällets kontroll än utan samhällets kontroll, så får man inte i onödan utvidga rätten till abort. Ursprungligen var anledningen till abort att man ansåg att kvinnan inte skulle orka föda det väntade barnet eller ta hand om det efter födelsen. Den yttersta grunden var alltså att man ansåg sig böra offra fostrets liv för att modern skulle kunna fortleva. Samhällets uppgift är att värna om fostrets liv, och det är bara mycket starka intressekollisioner som gör att man kan medge att abortingripande får ske.

I främsta rummet tar man hänsyn till kvinnan och hennes förhållanden. Vid tillämpningen av den eugeniska indikationen tar man dessutom hänsyn till risken för ärftliga sjukdomar och lyten. Man vill söka minska frekvensen av sådana bland befolkningen. Departementschefen har jämfört den nu före-

slagna nya indikationen med den eugeniska, men jag ifrågasätter om man kan göra en sådan jämförelse. I de fall som avses i den nya lagen gäller det skador som uppkommit under fosterstadiet och som såvitt man vet inte har förorsakat några skador på generna, alltså ärftliga skador i den mening som fordras för tillämpning av den eugeniska indikationen. I dessa fall är det ärftliga egenskaper hos barnens föräldrar som föranleder abort. Dessa egenskaper är betydligt lättare att konstatera än de fosterskador som här avses. Enligt min åsikt bryter man genom förslaget mot nuvarande principer i abortlagen och inför en helt ny abortgrund.

Visserligen säger justitieministern att det är fråga om en precisering av nu gällande lag och att någon ny princip inte införes, även om varje indikation har ett självständigt syfte. Jag tycker nog ändå att man inför en ny princip i och med att man säger att det är riskerna för skador hos det väntade barnet som blir abortindikation. Det är barnet självt som blir abortanledningen, inte moderns situation, som det varit förut. I många fall när en kvinna fått reda på att det finns risk för att hon skall föda ett missbildat barn, påverkas hon naturligtvis såväl psykiskt som fysiskt så att hon helt enkelt inte orkar föda barnet eller ta hand om det efter födseln. I flertalet sådana fall som kommit till offentligt kännedom har också abort beviljats på grund av kvinnans tillstånd. Detta har skett med tillämpning av antingen den medicinska eller den socialmedicinska indikationen.

Jag kan inte hålla med om att ett avslag från riksdagens sida på detta lagförslag skulle innebära något avståndstagande från den tillämpning som skett av de nuvarande indikationerna i ifrågasvarande fall. Jag finner det riktigt att man har tillämpat lagen såsom man har gjort, och jag anser fortfarande att det skall vara moderns tillstånd och situation som skall vara avgörande för hen-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

nes möjligheter att få abort och inte egenskaper hos det väntade barnet. Därför har jag heller ingenting emot en fortsatt tillämpning av lagen på samma sätt. Jag anser inte att det finns behov av någon ny bestämmelse eller utvidgning av nu gällande indikationer. Där emot kan det vara riktigt att saken blir föremål för utredning och att man får klart fastställt att den nuvarande lagen inrymmer möjligheter till fortsatt tillämpning av hitillsvarande praxis.

Jag är inte heller riktigt säker på att medicinalstyrelsens yttrande får tolkas så, att man skulle anse det vara olagligt med en fortsatt tillämpning i nu nämnt avseende. Det sägs i reservationen, där departementschefens uttalande åberopas, att ur medicinalstyrelsens framställning möjligen kan utläsas att vid beviljande av abort i ärenden som nu avses lagen givits en vidare tillämpning än som varit avsett.

Även de som anser att en självständig indikation på grund av skador på barnet bör införas, bör vara intresserade av ett klagande av räckvidden av den nuvarande lagen.

Reservanterna åberopar bl. a. humanitära skäl, och det förefaller mig ganska skrämmande. Så länge man inte av humanitära skäl får ta livet av sjuka och gamla, kan vi väl inte tillåta att man avlivar individer på fosterstadiet av humanitära skäl. Kan det verkligen vara riktigt att släcka fostrets liv enbart på den grunden att dess individuella möjligheter att nå ett lyckligt eller drägligt liv förmodas bli mindre än normalt? Kan vi verkligen ta ansvaret för att på detta sätt flytta ut gränserna för vår rätt att bestämma över liv och död? Var skall man dra gränsen? Vi har väl alla sett en mångfald exempel på hur lytta och handikappade kunnat anpassa sig i tillvaron och trots allt efter sin förmåga lyckats finna sig till rätta och ta vara på sina möjligheter.

Hur stor skada skall man räkna med hos fostret för att döma det till att inte få fortleva? Det finns ju många sorters

fosterskador. En del yttrar sig i att fostret saknar en hand, en arm, två armar, två ben eller att det har endast ett öra — det finns alla variationer. Var skall gränsen dras? Det kan väl inte vara tillåtet att hindra ett barn från att fortleva, som kommer att sakna t. ex. en arm? Hur skall vi kunna sätta oss till doms i sådana frågor?

Nej, herr talman, jag tror att vi är inne på fel väg, om vi tänker sätta oss ned och bedöma ett barns lyckomöjligheter. Det är inte förenligt med grunderna för vår kultur att beröva vissa individer möjligheterna att fortleva på grund av att de kan tänkas födas med ett visst handikapp. Dessutom tillkommer svårigheten att fastställa fosterskadan på ett så tidigt stadium, att abort kan företas utan risk för att barnet föds levande. Om barnet föds levande, kan det enligt gällande abortregler inte avlivas.

Bedömandet av riskerna för fosterskada måste ju bygga på vissa statistiska beräkningar, och det blir ofrånkomligt att ett större eller mindre antal oskadade foster kommer att aborteras för att syftet med den nya indikationen skall uppnås. Man kan mot det resonemanget naturligtvis invända att det i allmänhet vid tillämpningen av övriga indikationer är friska foster som aborteras. Det är riktigt, men aborten sker i de fallen på grund av moderns situation och inte på grund av barnets. Det är den stora principiella skillnaden. Man har också under diskussionen anfört de fall som exempel, då abort har skett vid sjukdomen röda hund. Enligt min åsikt är det inte heller försvarligt i de fallen att medge abort enbart på grund av att skada på fostret eventuellt åstadkommits genom moderns sjukdom. Om det föreligger risk för att det väntade barnet är missbildat, måste den risken bedömas med hänsyn till moderns situation, och då kan abort beviljas enligt den medicinska eller socialmedicinska indikationen.

Reservanterna och även justitieminis-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

tern säger att den nya indikationen är avsedd för de fall då det föreligger allvarlig risk för att det väntade barnet åsamkats skada på fosterstadiet. Hur skall man fastställa en sådan allvarlig risk? Justitieministern anför i propositionen, att det är tydligt att man på detta område i viss mån saknar tillräckliga kunskaper.

Men ändå skall riskbedömningen anförtros den medicinska sakkunskapen. Såvitt jag förstår saknar den medicinska sakkunskapen vetenskapligt underlag för att bedöma riskstorleken, i varje fall på åtskilliga väsentliga områden. Det erkänner också reservanterna. De säger sålunda att om det råder ovissheit i det enskilda fallet måste det tala mot att ett ingripande sker. De förordar alltså en restriktiv tillämpning av den nya indikationsbestämmelsen. Det är klart att man kan hoppas på att forskningen skall leda till att man får stöd för en riktig bedömning på detta område, men såvitt jag förstår kommer det att ta mycket lång tid. Dessutom är det väl ganska ovisst, om man någonsin kan komma att på förhand kunna klarlägga, om ett foster är behäftat med väsentliga skador eller inte.

Vi har inom utskottsmajoriteten också hyst en oro för att den föreslagna indikationen skall kunna missbrukas. Denna oro vill vi inte bagatellisera. Rent praktiskt är det omöjligt att konstatera, om en kvinna har ätit av fosterskadande medel. Läkarna har bara hennes uppgift att lita till, och jag kan inte förstå annat än att om det blir en uttrycklig lagbestämmelse att man har rätt till abort, om man misstänker fosterskador, så måste väl läkaren tillstyrka att en sådan abort sker, om kvinnan uppger att hon ätit ett sådant medel. Jag tror att det kommer att innebära stora frestelser för de kvinnor som önskar abort, oavsett av vilken anledning, att uppgä till de ätit något fosterskadande medel.

Vi har också påpekat möjligheten att kvinnor som önskar abort avsiktligt

intar ett sådant medel i syfte att skada fostret. Risken för missbruk är ur vår synpunkt en mycket viktig invändning mot förslaget. Den risken har också påpekats av åtskilliga remissinstanser, och även om vi alla har känt medlidande med och blivit upprörda med tanke på de neurosedynskadade barnens och deras familjers situation, så får vi inte förleda oss till att under intrycket av dessa tragedier införa en lagbestämmelse, som kan leda till konsekvenser som vi i dag kanske inte kan överblicka.

Sveriges läkarförbund, bakom vilket står flertalet av Sveriges läkare, säger i sitt utlåtande i slutet av januari i år: »Sveriges läkarförbund avstyrker medicinalstyrelsens förslag om införande av en femte abortindikation. Förbundet anser att en vidgning av abortindikationerna inte är motiverad, då nuvarande lagstiftning ger möjlighet att avbryta havandeskap vid grava konstaterade fosterskador.» Förbundet rekommenderar i stället att man skall överväga en samlad översyn av abortlagen. Vi står alltså inte utan stöd av sakkunskap, då vi i utskottet yrkar avslag på propositionen, och jag måste tillbakavisa justitieministerns yttrande att första lagutskottet rekommenderar en fortsatt tillämpning av en lag som egentligen inte skulle vara tillämplig.

På grund av de betänkligheter jag nu redovisat har utskottsmajoriteten ansett sig böra yrka avslag på propositionen.

Genom den debatt som kommit att äga rum på grund av lagförslaget har frågan om en översyn av gällande abortlagstiftning aktualiserats. En sådan översyn är motiverad inte bara av den nu aktuella situationen och vad som kommit fram med anledning av neurosedynfallen, utan den utveckling som ägt rum på de socialmedicinska och socialpolitiska områdena sedan abortlagens tillkomst 1938 är tillräcklig anledning att verkställa en sådan översyn. Jag hoppas att detta kan bli riksdagens beslut i dag och att justitieministern vill ta un-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

der omprövning möjligheten att göra en ny utredning om abortlagen.

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Svensson* i Vä (cp).

Herr **ÖSTRAND** (s) kort genmäle:

Herr talman! De invändningar som fru Gärde Widemar gjorde mot den nya indikationen drabbar i precis lika hög grad nuvarande praxis. Detta har heller inte ifrågasatts av utskottsmajoriteten, som tvärtom tydligt och klart i sitt utlåtande förklarat att man inte finner anledning till erinran mot hittillsvarande tillämpning av reglerna och anser att de även i fortsättningen kan tillämpas.

Beträffande den oro som man ger uttryck för när det gäller missbruk av läkemedel vill jag framhålla att möjlighet till missbruk redan nu finns, det kan man inte komma förbi. Detta har också tydligt och klart framhållits i reservationen.

Fru **GÄRDE WIDEMAR** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Enligt min uppfattning är det en väsentlig skillnad mellan att medge abort på grund av en beräknad fosterskada hos ett barn och att göra det genom att bedöma moderns situation. Den läkare som har modern som en konkret varelse framför sig kan lätt bedöma hennes förhållanden, om hon kan föda ett barn, hennes fysiska och psykiska tillstånd. Däremot har han ingen möjlighet att bedöma det väntade barnets tillstånd, om det kommer att födas missbildat eller inte. Det är mot ett överflyttande av indikationen från barnet till modern som vi opponerar oss.

Herr **GUSTAFSSON** i Borås (fp):

Herr talman! Redan i årets remissdebatt redovisade jag mina betänkligheter mot förslaget till en femte indikation i abortlagen. Jag har den uppfatt-

ningen att lagen kom till i ett något inflammerat tidsläge. Det var då neurosedyntragedien, fallet Finkbine och Liège fyllde spalterna, och alla var vi väl inte så litet upprörda.

Jag har inte funnit någon anledning att ändra den mening jag hävdade i remissdebatten. Jag har sökt att så noga det varit mig möjligt läsa igenom alla remissuttalanden och följa med i debatten. Jag har gjort detta både av intresse för saken och av aktning för landets justitieminister. Meningarna bryts mot varandra och skäl kommer att vägas mot skäl. Kunde man klart avgränsa indikationen så vore det lättare, tycker jag, att både diskutera och besluta, men det är ju detta som inte är möjligt. Ingen vet riktigt var man slutar.

Enligt den föreslagna lagen skulle fosterskador som förekommer efter den tjugonde havandeskapsveckan icke medföra rätt till avbrytande av havandeskap, men nu är det ju så att sjukdomar av detta slag kan manifesteras sig olika lång tid efter det skadan skett. Det kan ske under fostertiden men även senare i det väntade barnets liv. Det föreslagna lagtillägget ger ingen ledning för bedömningen av var gränsen för sjukdomens eller lytets manifestation skall dragas för att indikationen skall anses fullgod.

Ett annat skäl till min skepsis inför den nya indikationen är svårigheterna att fastställa den faktiska skadan. Jag hade i min enfald trott att det var möjligt att med röntgen fastställa fosterskadornas omfattning. Så är det ju inte. Det finns helt enkelt inte någon säker metod att i tid förutsäga vilka barn som kommer att födas med obotliga fosterskador. Överläkaren i Karlstad doktor Kaijser framhåller att för den som i sitt yrkesarbete städse arbetar med syfte att bevara liv förefaller det motbjudande att tänka sig att offra 4—10—12 friska foster, som inom några månader skulle blivit färdiga normala barn, för att nå det man ville i ett fall. Han är dock läkare och står väl för vad han säger. Jag

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

tycker att man inte kan gå spårlöst förbi den mening han hävdat tillsammans med många andra.

Nu säger man att den nya indikationen är motiverad som ett förtydligande så att läkarna inte handlar mot eller vid sidan om lagen. Man anser dock på läkarhåll att en lagändring för den sakens skull inte är nödvändig. Här står faktiskt sakkunnig mot sakkunnig. I de fall där lyte eller sjukdom har konstaterats hos fostret och modern önskar abort skulle ett avslag medföra så allvarliga psykiska reaktioner hos modern, säger man på läkarhåll, såväl under graviditeten som senare, att läkarna utan vidare kan tillämpa den socialmedicinska indikationen om förutsedd svaghet. Omtanken om barnet och omtanken om modern är, säger man, så invävda i varandra att de inte kan särskiljas. Av det skälet är det alltså inte nödvändigt att göra det föreslagna tillägget i lagen. Här bryts alltså meningarna ganska radikalt.

Den eugeniska indikationen har motiverats bland annat med att man inte ville befordra ärftliga sjukdomar. Den motiveringen gäller inte för den nya indikationen. De barn det här gäller får i allmänhet inte någon skada på intellektuella eller andra psykiska funktioner, och deras tillstånd är inte ärftligt. Den nya indikationen baseras på antagandet att livet för ett sådant barn blir för svårt att leva. Jag hänvisar till Åke Stenström, överläkare vid rehabiliteringskliniken i Lund, som säger att här gäller det att offra fostrets liv för dess egen skull, d. v. s. man vill kodifiera rättigheten att befria ett foster från kommande svårigheter genom att beröva det möjligheten att leva. Det är mot ett längre steg, en än mera öppnad dörr som jag hyser en icke ringa tvekan. Omtanken om en individ — vuxen, barn eller foster — får aldrig ta sig det uttrycket att man offrar dess liv. Jag har svårt att inse att den föreslagna nya indikationen har en bärande motivering. Den problematik ur vilken den nya lagen framgått kan lösas

inom ramen för den lag som gäller, utan sidosprång.

Jag har för övrigt svårt att tänka mig att ens den mest insiktsfulle kan förut-säga en människas framtid på ett sådant sätt att man, om lyckokalkylen inte tycks gå ihop, kan anse sig ha rätt att avbryta det potentiella livet. Om modern inte står ut med tanken att föda och ta hand om ett invalidiserat barn, ger nu gällande lag möjlighet att tillämpa de indikationer för abort som redan finns.

Skulle en fullt frisk moder ha en annan uppfattning än den abortbeviljande myndigheten, kan hon ju inte tvingas att underkasta sig aborten, trots att samhället anser omtanken om barnet som fullgott skäl.

Jag ser saken så att den nya indikationen innebär att vi flyttar gränserna för vår rätt att bestämma över liv och död. Jag har alltså samma uppfattning som fru Gärde Widemar. Den friska och nyttiga människan tas som måttstock för människovärdet på ett sätt som inte är förenligt med min människosyn och inte heller överensstämmer med vår kulturs grundsatser. Jag klandrar inte andra; skäl må vägas mot skäl. Dock har jag rätt att ha min övertygelse och kämpa för den. Ingen har i varje fall hittills kunnat förebbringa så starka skäl att min uppfattning på denna punkt har rubbats.

Som redan framgått av uppgifter i facklitteraturen föreligger en stor risk för att det skadliga medlet användes som påtryckning för att få en abort beviljad. Detta går inte att nojsa bort. Denna risk har också påpekats i en del remissvar, och erfarenheten har redan lärt att den inte är obefintlig. Jag skall inte här ange några namn på läkare som jag har korresponderat med i denna fråga, men jag skulle kunna göra det, och jag tror att vad de sagt skulle anses som ganska tungt vägande.

Även om neurosedynet är indraget, finns det dock i dagens situation flera

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

läkemedel som har skadlig effekt men är så värdefulla att de inte utan vidare kan dras in. Man måste alltså räkna med att vi kommer att tillhandahålla läkemedel som kan missbrukas på detta sätt. Skulle den nu föreslagna indikationen kodifieras, kan den i detta avseende få en annan återverkan än enbart den som åsyftades när förslaget väcktes.

Utskottsreservanterna värnar om läkarna när de föreslår att dessa skall slippa bära ansvaret för en tillämpning av den nuvarande lagen, om tolkningen av denna tenderar att utvidgas. Denna utvidgning skall därför lagfästas. Resultatet blir väl i stället att om riksdagen — som jag fruktar — tar denna lag, kommer den att innebära en exceptionell påfrestning just på läkarna. De kommer att ställas inför avgöranden om abort, vid vilka de måste grunda hela sitt ställningstagande på den sökandes egen uppgift. Det finns ingen möjlighet att säkert kontrollera om kvinnan intagit skadligt ämne eller inte. Det är tyvärr, som jag påpekat, inte så enkelt att man genom röntgen skulle under fosterstadiet kunna avgöra om skada på fostret föreligger eller inte. Är det riktigt att riksdagen lägger på läkaren bördan att handla och besluta med ledning av den sökandes uppgifter, när hon kan uppvisa att hon har laglig rätt att begära ett ingripande? Ett nytt moment infogas här i abortlagen.

Utskottsreservanterna påstår att farhågorna för icke avsedda konsekvenser skulle vara »i allt väsentligt obefogade», men detta är redan av erfarenheten bevisat vara felaktigt; det har framhållits av praktiserande läkare. Jag kan här hänvisa till uttalanden från Göteborg. Ingen kan neka till att om riksdagen tar den föreslagna lagen slår vi in på en farlig och riskfylld väg från lagstiftningens synpunkt. Jag tror inte att vi från början fått med alla de aspekter som bort beaktas.

Propositionens motivering för förslaget är »starka humanitära skäl». Det måste klart sägas ifrån att i den mån risken för fosterskador påverkar moderns psykiska och fysiska hälsa rymmer den nuvarande lagen möjligheter till ingripande. De humanitära skälen i den nya indikationen riktar sig sålunda, som det framhållits, »direkt på barnet självt». Enligt utskottsreservanterna medför detta att »indikationen är så mycket bättre förenlig med abortlagens humanitära anda». Herr talman! Klarrare kan inte utsägas att motiveringen bakom begreppet »starka humanitära skäl» är att hänsynen till den drabbade kräver att denne berövas möjligheten att leva. Vi rör oss här på ett ytterst ömtåligt och allvarligt område.

Det är också detta som såväl Sveriges läkarförbund som De vanföras riksförbund har insett, när de så kraftigt reagerat. Det går an för den som saknar lyte och är född fullt frisk att tala om att man respekterar människovärdet hos de handikappade, men frågan är ju hur den drabbade själv upplever de åtgärder vi friska vidtar. Det är inte bara att säga att man här har att göra med felaktiga reaktioner, missledd känsla eller oförmåga att läsa lagtext. Jag vill inte ge ett ord till den uppfattningen att humanitet skulle betyda att mer eller mindre svårt handikappade skulle ha blivit mest humanitärt behandlade, om de aldrig behövt som levande varelser fixera sitt lyte därför att de som foster befriats från livet.

Propositionens humanitetsmotivering har sedan den lades fram aktualiserats av ledamoten i medicinalstyrelsens vetenskapliga råd Gunnar Björk, som efter att tidigare ha tillstyrkt propositionen och det föreslagna aborttillägget nu, då han sett konsekvenserna, offentligt har klargjort sitt ändrade ställningstagande och helt rekommenderat ett avstyrkande av den femte indikationen. Jag antar, herr talman, att mycket starka skäl måste komma till, innan en le-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

damot av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd tar tillbaka vad han förut rekommenderat. Men det är ju att handla under vetenskapligt ansvar, och det styrker mig i min uppfattning att lagen inte är underbyggd såsom den skulle vara.

Så får man väl även fatta ståndpunktstagandet från medicinska fakulteten i Göteborg, som med hänsyn till vad som förekommit sedan fakulteten den 13 november 1962 tillstyrkt lagförslaget nu, såvitt jag fattat rätt, i skrivelse till statsrådet gjort en framställning om en allmän översyn av lagen om avbrytande av havandeskap.

Herr talman! Jag vill sammanfatta vad jag har sagt i följande.

För det första har den nuvarande lagen tillåtit ingripande i alla fall då detta hittills varit av behovet påkallat.

För det andra skulle den föreslagna lagen enligt läkarnas uppfattning inte medföra att antalet barn, födda med fosterskador, nämnvärt minskade.

För det tredje skulle lagen innebära att missbruket av skadliga medel — en för abortlagstiftningen främmande målsättning — skulle kunna fortgå och utvidgas.

För det fjärde skulle lagen medföra att läkarna — i motsats till vad gäller andra abortindikationer — blev helt hänvisade till den sökandes egna, subjektiva omdömen. Läkarna skulle inte vara i stånd att tillfredsställande kontrollera den sökandes yttranden och påståenden.

För det femte åberopas såsom ett humanitärt skäl att den som drabbats av fosterskada skall undgå möjligheten att leva. Detta skäl, som alltså kallats humanitärt, har underkänts av en rad remissinstanser, bl. a. Sveriges läkarförbund och betraktas av andra såsom ovärdigt. Det finns ingen anledning att i detta avseende dra en gräns mellan fostret före den tjugonde veckan och individer som är äldre, d. v. s. att göra en sådan gränsdragning som propositionen fastslagit.

Som en sjätte och sista punkt vill jag erinra om att lagutskottet — med hänsyn till vad som inträffat — föreslår att nu gällande abortindikationer tas upp till omprövning. Bakom detta förslag står en betydande medicinsk sakkunskap. En sådan översyn skulle givetvis innebära att särskild hänsyn tas till de faktorer som nu varit aktuella. Det är fråga om svåra problem, men därför är det så mycket viktigare att sakkunskapen får tid att ordentligt penetrera dem och studera alla olika komplikationer som de kan medföra.

Man skulle därigenom kunna undvika att riksdagen antog en lag som i medicinsk facklitteratur har betecknats som »förhastad lagstiftning». Ingen kommer att ta skada av om lagen inte antages, liksom ingen hittills lidit skada av att den femte indikationen för avbrytande av havandeskap inte funnits, men en hel del skada skulle kunna undvikas och oron bland de handikappade dämpas, om en ytterligare översyn komme till stånd och man fick granska problemen på ett lugnare sätt.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande, under vilket herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Rimmerfors* och *Nelander* (båda fp).

Fru SJÖVALL (s):

Herr talman! Varje gång man vill diskutera abortproblem ställs man inför nödvändigheten att mer eller mindre entydigt beskriva livets mångfald. Det är ju omöjligt att göra detta, och det ligger också i sakens natur att rader av de argument som användes både för och emot olika åtgärder, då skulle bli sinsemellan motstridiga.

Jag vill, herr talman, först och främst understryka att utskottet inte har avvisat möjligheten att utnyttja teratogena fosterskador som en abortindikation. Enligt utskottets mening är sådana skador hänförliga till 2 § i abortlagen —

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

jag återkommer till den saken. Diskussionen i dag gäller frågan om huruvida teratogena fosterskador skall vara en självständig abortindikation eller icke och därmed sekundärt även frågan, huruvida en frisk kvinna skall kunna erhålla abort.

Det har blivit ett juridiskt tolkningsproblem, om 2 § fortfarande skall vara tillämplig eller om det behövs en ny lagparagraf. Jag tror inte — om man verkligen granskar lagtexten och tar hänsyn till vad justitieministern här sade i sitt anförande — att utnyttjandet av den nuvarande lagen skulle tendera till ett överskridande av lagliga befogenheter som komme att inge betänkligheter.

Förespråkarna för en lagändring har framhållit att tolkningen av den nya paragrafen icke skulle medföra några risker, eftersom bestämmelsen skulle ha stöd av vetenskapligt styrkta data. Detta är sagt i samma ögonblick som det strömmar in vetenskapliga uppgifter om fostrets uttalade sårbarhet. Det har knappast till dags dato gjorts någon sammanställning av dessa uppgifter, och deras innebörd har heller inte närmare diskuterats, framför allt inte i lagtekniska sammanhang. När jag i min motion har försökt precisera en bråkdel av vetandet på detta område, grundar sig detta på det material som jag vid tillfället råkade ha tillgång till. Det är alltså inte alls fråga om någon genomgång av den samlade vetenskapliga litteratur beträffande fosterskador som för närvarande finns.

I min motion har jag i korthet redovisat vad vi i dag har tämligen grundad anledning tro kan ge fosterskador. Där emot kan vi inte ange någon riskprocent och inte heller skadans art i det enskilda fallet. Olika virussjukdomar kan ge fosterskador. Dit hör exempelvis röda hund — som vi känner sedan länge — smittkoppor och eventuellt smittkoppsvaccinering, om den utföres på ett mycket tidigt stadium av graviditeten, samt

influenta. Även vissa parasitära sjukdomar kan ge allvarliga fosterskador liksom även vitaminbrist, hormonbehandling, sömnmedel, syrgasbehandling, isotoper och andra gifter samt strål-skador. Jag ber där att få hänvisa till min motion, i vilken jag har försökt att efter tillgängliga uppgifter precisera de fosterskadande faktorer vi i dag känner till.

Lagförslaget upptar endast tidiga skador och sätter den absoluta gränsen för rätten till ingrepp vid den 24:e veckan. Jag vill i sammanhanget upplysa om att den åberopade danska lagen av 1956 — genomförd före neurosedyntragedien men efter en rad av de undersökningar jag relaterat — upptar 16:e veckan som absolut övre gräns. Vi har inga erfarenheter av hur ofta den lagen har utnyttjats. Vi har begärt och fått statistiska uppgifter från Danmark om den saken, men det har inte gått att utläsa någonting därom i materialet. Det måste dock röra sig om ytterligt få fall. Den norska lagen har mig veterligt ännu inte trätt i kraft. I sak har vi sålunda inga utländska erfarenheter att åberopa.

Den första frågan är, herr justitieminister, vid vilka tänkbara tidiga skador detta lagrum skall vara tillämpligt. Det finns ingen möjlighet att ur lagförslaget — som har tillkommit i hast på grund av de inträffade neurosedynfallen — utläsa om även en rad olika tänkbara fall av det slag jag här räknat upp bör berättiga till en tidig abort.

Den andra frågeställningen är: Om vi accepterar rätten till abort på grund av fosterskador, skall gränsen då sättas vid 24:e veckan, eller kan man utsträcka tiden för ingreppet utöver denna gräns? Vi vet redan nu att sena fosterskador kan inträffa och att en del av dem är av den arten att deras traumatiserande effekt på den individ som drabbas sannolikt måste sättas lika högt som för en del av de tidigare skadorna. Den svenska lagen medger inte ingrepp efter den 24:e veckan, men om

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

man accepterar tanken, så bör man på något sätt ta ställning till problematiken för de sena skadorna. Vi kommer ev. också att få nytt material från vetenskapsmän i framtiden, som kan upplysa oss om när sådana skador kan inträffa.

Det har sagts att denna lag inte är principiellt ny till sin innebörd, men man har också hävdat motsatsen. Jag kan inte hjälpa att jag upplever den som en principiell nyhet, eftersom jag tvingas värdera risken för att ett foster skall komma att drabbas av skador, vilkas omfattning jag inte känner. Jag kan inte bedöma risken för huruvida barnet på grund av dessa skador går ett harmoniskt eller ett djupt tragiskt liv till mötes. Om jag anser att barnets liv kommer att bli djupt tragiskt, så har jag enligt lagförslaget rätt att avbryta graviditeten. Men här arbetar jag med okända faktorer.

Frånsett de eugeniska indikationerna — som jag senare återkommer till — har jag hittills tillämpat lagen så, att när jag bedömt den blivande modern sakna krafter för att föda sitt barn, så har jag haft denna värderingsgrund som norm. Jag har kunnat följa henne i veckor och se om hennes hälsotillstånd har förbättrats eller försämrats under den tiden. Jag har då haft vissa fakta att bygga på. Men nu skall jag bygga på antaganden, som kan vara riktiga men som också kan vara felaktiga. Om vi skall införa en lag av denna innebörd, så delar jag utskottsmajoritetens uppfattning att den lagstiftande församlingen måste ge någon ledning om hur vid tillämpningsram lagen skall få.

De så att säga naturliga risker som en kvinna får räkna med när det gäller att föda ett missbildat barn uppskattar vi till 2 å 4 procent, beroende på om man räknar med de sjukdomar som uppträder vid födelsen eller tar med även dem som uppträder senare. Men låt oss sätta risken till 2 procent. Vid röda hund räknar vi med en tioprocentig risk för att barnet skall få allvarliga skador, men

den sjukdomen anses inte vara ensam avgörande. Det hade där varit av värde att studera fallen i medicinalstyrelsen och försöka utläsa, huruvida sjukdomen realiter är ensam indikation eller inte. Så har emellertid inte skett.

Beträffande neurosedynfallen uppges skadeprocenten vara 25. Det är möjligt; det är den i en del andra fall, exempelvis vid vissa allvarliga vitaminskador på fostret. Men å andra sidan har vi ingen kännedom om hur många människor som åt neurosedyn under den aktuella tiden, och siffran 25 procent är grundad på ett litet material. För röda hund startade vi med en riskprocent på ca 50 och kom så småningom med ökat kunnande ned till 10. För de andra undersökningarna, som jag relaterat, anges 2, 4, 8, 9, 10 och 12 procent.

Det är ofrånkomligt att man här tänker i procentsiffror och att de ges en viss bestämd tyngd för att man någorlunda skall kunna se hur stor risken är. Detta har justitieministern helt överlåtit på den medicinska sakkunskapen. Men den medicinska sakkunskapen saknar för ögonblicket varje stöd för sitt handlande. Den måste nästan ge en fosterskada en absolut karaktär.

I min motion har jag tagit upp ett par andra frågeställningar, som mycket snabbt kommer att bli aktuella. Den ena gäller den isotopbehandling och den isotopforskning som inte minst detta problem kommer att driva fram. Vi har också uppgifter om farligheten hos exempelvis strontium 90, och även den naturliga strålningen kan många sig in i denna problematik. Somliga av dessa fosterskador kan med andra ord ge mutationer och skada kommande generationer. Enligt min uppfattning borde man då också ha övervägt en steriliseringsindikation jämförbar med de eugeniska indikationerna.

När man på läkarhåll reserverat sig mot att lagen nu antas, beror det på att vi icke har gått igenom det material som faktiskt föreligger och att vi icke

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

i lugn och ro har kunnat ta ställning till vad detta material innebär för hela problematiken.

Justitieministern och reservanterna har ju åberopat att det inte är någon skillnad mellan de eugeniska indikationerna och dessa teratogena indikationer. Det är en väsentlig skillnad, ty de eugeniska indikationerna drabbar icke bara det foster det gäller utan även dess avkomlingar. I dessa fall har samhället fäst sig betydligt mera vid arvsrisker för kommande generationer än vid det aktuella fostrets situation.

De teratogena fosterskadorna kan enligt våra nuvarande erfarenheter icke ge upphov till mutationer, och det handlar alltså här icke om skador på kommande generationer. Ett teratogent skadat barn kan, om det har kvar sin frukt-samhet, föda friska barn.

Personligen har jag efter femton år som abortläkare blivit alltmer tveksam inför hur vi nyttjar de eugeniska indikationerna. Det är en klar dominans i tankegången om samhällsnyttan kontra den enskilde individen inför dessa eugeniska indikationer. Vi har på något sätt så övervärderat frågan hur stor risken är på grund av vår strävan att minska frekvensen av skadliga arvsfaktorer, att vi realiter har glömt bort hur individen i fråga ser ut. Vi steriliserar även högt begåvade människor på grund av arvsrisk för sjukdomar. Ett modernt, välutvecklat, rikt samhälle skall kunna klara sjukdomstillstånd och rätt värdera den belastning som sjuka människor utgör. Jag tror alltså med andra ord, herr justitieminister, att de eugeniska indikationerna har börjat tendera att missbrukas och att vi även därvidlag behöver en omvärdering och en genomgång av vad som har hänt under de senaste åren.

Jag tror att man inte kan avvärja ett framtida missbruk med hjälp av den teratogena indikationen. Varje gång ett meddelande går ut från läkarhåll — snabbt spritt numera genom radio och

TV — om att ett läkemedel skulle kunna ge fosterskador, kommer kvinnor att missbruka möjligheten att begära abort. De kommer även att fortsätta med detta en viss tid efter det att uppståndelsen har lagt sig. I varje individuellt fall skall jag som läkare, som samhällsrepresentant och lagstiftare ta ställning till hur en ofödd människa kommer att uppleva det öde som kan drabba henne. Reservanterna har framhållit de humanitära skälen: att man bör skona främst en moder från att behöva vara med om att ett barn föds missbildat och att man skall skona barnet från att leva. Humaniteten är emellertid klart avhängig av samhällets insatser i de enskilda fallen. Samhället äger i detta avseende möjligheter att neutralisera naturens nyckfulla lek.

Jag skulle för ett ögonblick vilja stanna vid tragiken med de neurosedynskadade barnen, vid vilken allas vår medkänsla väcktes. Om man jämför denna första reaktion med den stelhet som senare har visats från samhällets sida när det gällt att hjälpa de neurosedynskadade barnen, får man ett mått på de olika värderingar människorna tillämpar vid olika tillfällen. Varför ställdes icke omedelbart ett så stort reservationsanslag till förfogande, att de läkare som skulle sköta dessa neurosedynskadade barn omedelbart kunde utnyttja varje medicinsk landvinning som då kom fram? För var vecka, som vi försenat behandlingen av dessa barn, riskerar vi att öka invaliditetsgraden hos neurosedynbarnen och därigenom öka tragiken i de enskilda fallen.

Man har klart underskattat och inte kunnat sätta sin tro till vetenskapliga data och rön i detta fall. Mäter man detta mot den övertro på vetenskapen som lagstiftarna visar, när ifrågavarande lagförslag nu framläggs, framstår också med skärpa nyckfullheten i lagstiftares tillit till vetenskapens ord.

Jag vill fråga om det i sak finns någon skillnad vid värderingen av ett ofött

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

neurosedynbarns invaliditet och av den lika uttalade invaliditet som drabbar exempelvis ett trafikoffer, en människa som får en mycket tidig nervsjukdom eller ett barn som får en så allvarlig förlösningsskada att det blir invaliderat? Jag kan inte komma ifrån att hela denna lag innefattar en värdering, i vilken man spikat vissa tidsgränser. Om ett foster är mindre än 24 veckor gammalt, får man ingripa med abort, men senare är man under alla förhållanden — och det med rätta — ställd utanför denna möjlighet.

Reservanterna har påpekat att abortlagen är så formulerad, att det i alla abortärenden finns en möjlighet att friska barn offras. Det skulle därför inte vara någon skillnad beträffande den nya indikationen, efter vilken man ibland kommer att abortera friska barn. Detta är riktigt, men i det förra fallet är fostrets situation vägd mot moderns. Därvid har jag ett faktiskt kunnande antingen rörande ärftligheten, byggt på en erfarenhet som är grundad på mångårig, decennielång eller kanske sekelång, eller också kunskap om kvinnans tidigare sjukdomar.

Abortlagen har hittills utnyttjats — för att uttrycka saken generellt — med utgångspunkt från om modern orkar nästa barn eller inte. Vilka kvinnor beviljas då abort för att de inte orkar? Grovt sett beviljas abort om en man och hans hustru tillsammans har så många barn att de inte orkar fler. En kvinna som är gift med en man vilken belastar henne i olika avseenden — genom att vara alkoholist, kriminell eller svårt sjuk — får också abort relativt sett tidigare. Vidare får den ogifta ensamstående kvinnan abort tidigare än den gifta kvinnan, eftersom man anser att hon ofta inte orkar fler barn. Och den unga kvinnan får abort, om hon inte erhåller stöd från föräldrarna, oftast det väntade barnets mormor.

Om man skall definiera vad som menas med ett önskat barn och vad som

innefattas i begreppet att icke orka, kommer man tillbaka till att detta är helt avhängigt av samhällets resurser. Utskottet har begärt en översyn av abortlagen, men reservanterna har avvisat detta översynskrav. Om jag skall se problematiken från radikal synpunkt, kan jag inte förstå detta. Vi vet nämligen inte i sak hur abortlagen har fungerat och inte heller om den har fyllt det syfte som ställdes upp när vi antog den.

Nyligen har publicerats en sammanställning av siffror från Japan, vilken praktiskt taget utgör en spegelbild av de svenska förhållandena. I Japan har man på 15 år kommit fram till den situation som det tagit Sverige 150 år eller mer att uppnå. Den japanske läkare som varit chef för hela experimentverksamheten med födelsekontroll och som sammanställt siffermaterialet, dr Koya, vill icke att den japanska abortlagstiftningen skall ändras, utan han anser att den skall behålla sin liberala, d. v. s. fria karaktär. Han menar att antalet illegala aborter i annat fall omedelbart skulle öka.

I Japan aborteras legalt och illegalt kanske ännu fler barn än som föds. Därigenom har Japan lyckats sänka sitt födelsetal till ungefär 17. Sverige har det lägsta födelsetalet i världen. Frågan är, om vi litar till aborter i samma utsträckning som Japan eller inte. Om vi samtidigt ser på hur många som söker legal abort, finner vi att antalet under de senaste åren stadigt har sjunkit. Antalet bland de sökande som fått abort beviljad har också sjunkit.

Vid en undersökning som gjordes i Göteborg för några år sedan på ett tämligen enhetligt material, som göteborgarna ju är, visade det sig att för år 1957 jämfört med år 1951 hade abortfrekvensen sjunkit till hälften. Det var de äldre kvinnorna och kvinnorna med flera barn som framför allt drabbats av den restriktiva bedömningen. Eftersom jag själv är skyldig härvidlag vågar jag inte nu, lika litet som jag

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

vågade när undersökningen gjordes, uttala mig om huruvida vi rätt hade tillämpat abortlagstiftningen, när det visade sig att den slagit på detta sätt. Resultaten gick stick i stäv mot vad vi trodde att de skulle göra.

Underligt nog sjönk samtidigt frekvensen av aborter efter avslag från 20 procent till 10 procent. Har kvinnorna med andra ord accepterat den attityd vi intar eller söker kvinnorna över huvud taget inte hjälp utan aborterar illegalt? Det är en fråga som jag inte kan besvara.

Den hjälp vi lämnat till de abortsökande och som kommer enbart de abortsökande till godo rörde sig för några år sedan om cirka 10 kronor per abortsökande. Den lär inte vara många tior högre i dag.

Det finns en rad problem när det gäller det ekonomiska stödet och övriga förhållanden kring abortsituationer som borde tas upp. Jag vill bara nämna det flickebarn, en trettonåring, som omnämndes nyligen. Det har också varit ett par andra fall där barnafadern, om han är ung, slipper betala. Varför skall inte hans föräldrar ha underhållsplikt tills han får arbete utan denna åvila flickan och hennes föräldrar?

Fortfarande har vi kvar treårsgränsen innan samhället kan träda in och hjälpa en moder där faderskapet inte är fastställt.

Vågar man göra en sammanfattning av när en kvinna beviljas legal abort bör först sägas, att undantagas skall de sällsynta fall, där vitalindikation föreligger — d. v. s. där modern riskerar att dö på grund av havandeskapet eller förlossningsrisker — liksom de även relativt få fall, där modern har en grundsjukdom som förvärras av graviditeten. I återstoden av fallen beviljas en kvinna abort därför att samhällets hjälpresurser icke har varit tillräckliga.

Ju liberalare lagstiftningen i ett samhälle är, desto större mått är den san-

nolikt på samhällets bristande hjälpresurser. Låt mig samtidigt säga, att i det enskilda fallet är det en humanitärt berättigad åtgärd att hjälpa en kvinna med abort, ty det är icke kvinnan som skall betala för samhällets brister och kanske knäckas av dem. Men såsom mått på samhällets resurser är en abortlagstiftning en negativ faktor — ju liberalare den är, desto mer måste jag ifrågasätta om resurser att hjälpa finns.

Vi har sedan 1939 genomlevt den mest fantastiska ekonomiska utveckling här i landet. Av det skälet och mot bakgrunden av det färre antalet sökande och beviljade aborter borde hela problemet tas upp på nytt — lagstiftningens innehåll och framför allt hjälpresurserna behöver prövas.

Även i detta sammanhang måste sägas att en kvinna ges icke den berömda valfriheten när hon är gravid med ett s. k. oönskat barn. Den valfriheten existerar endast om hon har att välja mellan ett barn och mycket goda stödåtgärder — inte om hon har att välja att knappt kunna klara barnet eller att abortera.

Lagförslaget innehåller också ett stadgande om att en psykiskt frisk kvinna skall kunna erhålla abort om hon riskerar att få ett fosterskadat barn. För närvarande anger vi fosterskador till en viss tidrymd — de är olika för olika skadande medel. Med ökat kunnande kommer vi säkerligen att för varje medel kunna göra den tid snävare, då riskerna föreligger; i stället för att säga att riskerna föreligger från första till och med tolfte veckan kanske man kommer att kunna säga att de föreligger mellan sjätte och sjunde veckan eller för ett annat medel mellan nionde och tionde veckan. De flesta kvinnor kan så tidigt inte exakt ange när befruktningen har ägt rum. Det betyder att jag är tvungen att följa dem en viss tid för att kunna fastställa graviditetens längd. Den observationstiden kan bli två veckor, tre veckor eller i svårare

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

fall t. o. m. fyra veckor. Under denna tid, som jag måste ha för att avgöra när fosterskadan kan ha drabbat kvinnan, har jag en observationsmöjlighet.

Hon besöker mig och jag gör undersökningar. Jag kan alltså då se, hur hon reagerar inför belastningen att veta att hon kanske skall få ett skadat barn. Jag äger då observationsmöjligheter och kommer då tillbaka till den gamla abortlagens princip, att man skall ta hänsyn till moderns hälsa.

Jag vill ytterligare en gång poängtera vilka riskerna är, att döma av det material vi nu har tillgängligt. Antalet skadade barn rör sig mellan 3 och 15 procent. Siffrorna kan komma att minskas ytterligare med ökat vetande. Det väsentliga är att om riskerna är så stora, så är chansen för kvinnan att få ett friskt barn 97 till 85 procent. Det är denna tunga chans att få ett friskt barn som skall vägas mot den lilla chansen att få ett skadat. Jag vidhåller att det är en utomordentligt osäker och svår bedömning.

Herr talman! Jag vill än en gång poängtera att utskottet inte har motsatt sig kvinnans rätt att erhålla abort om fostret är skadat. Det står i abortlagens § 2, som vi anser äger tillämpning, att abort kan beviljas »när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet». Problemet är alltså om ett fosterskadat barn får inrymmas under begreppet »barn». Man har hittills — och det kommer att förbli så — vid värderingen utgått ifrån hur kvinnan reagerat. Om hon har sackat ihop inför utsikten att få ett missbildat barn — av detta speciella eller av andra skäl; det finns rader av andra skäl till att hon kan löpa samma risk — har detta varit abortindikation. Man har vidare under observationstiden tagit hänsyn till huruvida det är sannolikt att

modern skall sacka ihop vid förlösningen om hon får ett skadat barn. Om man har bedömt det så, har detta också varit abortindikation. I likhet med utskottet kan jag inte se att inte detta lagrum fortfarande skall äga tillämpning i sådana fall.

Jag vill också understryka vad både departementschefen och reservanterna har sagt, att under den tid som den nuvarande lagen har gällt är det ingen kvinna som har förvägrats abort på grund av fosterskada, och jag tror inte att om riksdagen uttalar att ordet »barn» skall få innefatta »fosterskadat barn» lika väl som friskt barn, så är den nuvarande abortlagen tillämplig i de fall som avses.

Justitieministern säger att i och med att vi har dragit fram detta problem kan vi inte längre använda den gamla lagtexten. Det fordras klara juridiska gränser, säger han, för vad som är straffbart och vad som icke är straffbart. Fordras det då icke klara medicinska gränser för det operativa handlandet? Jag har inte dessa klara medicinska gränser i dag. Jag kan inte ens tillnärmelsevis ange dem. På dessa medicinska fakta bygger justitieministern en lagstiftning som juridiskt skall avgränsa straffbara och icke straffbara handlingar. Det är inte första gången som juridik och medicin inte är kongruenta. Frågan är då när jag vill bygga på medicinskt kunnande, om jag inte först skall ta reda på vad det medicinska kunnandet är i dag och vilka slutsatser man kan dra av detta medicinska kunnande.

Tillika inrymmer frågan problemet när ett samhälle har rätt att ta en människas liv. Vi har varit nödgade när det gäller abortlagen att kompromissa och ta oss denna rätt. Men det skall öppet och klart diskuteras var gränserna går för denna rätt. Det är inte med säkerhet humanitet att vidga den. Det är väsentligt större humanitet att acceptera att livet ibland är ytterligt grymt och i

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

stället se till, att när olyckor sker så finns hjälpresurser omedelbart tillgängliga för att neutralisera händelser som slår blint. Vi vet aldrig när olyckan kommer. Det är rimligare att bygga ut stödåtgärderna än att vidga gränserna för vår rätt att ta en människas liv.

Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Statsrådet fru LINDSTRÖM:

Herr talman! Om jag blandar mig i denna debatt beror det på att jag varit och fortfarande är justitieministerns mest hängivna supporter inom regeringen när det varit fråga om att lägga fram dessa förslag om en femte indikation för abort. Jag har följaktligen särskilt noga studerat alla remissyttranden och alla motioner i ärendet och vad motionerna beträffar försökt att väga deras argumentering mot det bakgrundsmaterial som propositionen vilar på. Det har stärkt mig i min övertygelse att propositionen är starkt humanitärt betingad och att utskottsmajoritetens negativism beror på ett perfektionsideal för bedömningen av fosterskaderisker, vilket skulle få en rent inhumanitär verkan om vi böjde oss för det.

Jag skall tillåta mig belysa detta ytterligare, först med några kommentarer till utskottsmajoritetens skrivning och dess språkrör i denna kammare.

Som justitieministern redan framhållit har medicinalstyrelsen själv begärt att få en precisering av lagen som ger styrelsen lagens stöd för en redan tillämpad praxis inom ramen för den socialmedicinska indikationen. Som läkarvetenskapens övervakare representerar medicinalstyrelsen den högsta kompetensen på området. Dess domslut i abortfrågor kan inte överklagas. En hög läkarvetenskaplig kompetens får man väl också anse att de medicinska fakulteterna vid universiteten i Uppsala, Lund och Umeå har. Även de har, som vi hört, funnit förslaget »rimligt»,

»riktigt» och »tillfredsställande», för att använda deras eget ordval. De framför inte några vetenskapliga invändningar av sådan tyngd att de motsäger det positiva slutdommet.

Däremot har Sveriges läkarförbund avstyrkt propositionens förslag. Läkarernas fackförening företräder sina medlemmar i deras önskan att slippa utföra aborter, och det är den i sin fulla rätt att göra. Att det kan vara motbjudande för en abortör kan man kanske förstå. Att läkarförbundet därför vill finna så många skäl som möjligt mot nya abortindikationer kan man också förstå. Men man har ingen anledning antaga att dess vetenskapliga insikter är större än de medicinska fakulteternas och medicinalstyrelsens, snarare tvärtom. När vanliga praktiserande läkare i det gemensamma uppsätet att hålla nere antalet aborter åberopar vetenskapliga argument, får vi därför ta dessa argument med samma nypa salt som vi i allmänhet tar argument som härrör från berörda intresseorganisationer.

Två av läkarförbundets medlemmar har här i riksdagen motionerat i frågan: dr Kaijser i första kammaren och dr Sjövall i denna kammare. När jag lyssnade till dr Sjövall nyss och jämförde vad hon anser med vad dr Kaijser anser, bekräftades intrycket att man i vetenskapens namn kan åberopa mycket motsatta antaganden för att bevisa samma sak. Medan dr Kaijser antar att skärpningen av den statliga läkemedelskontrollen och nya behandlingsmetoder kommer att minska de framtida riskerna för fosterskador, menar dr Sjövall att »listan på antalet läkemedel som kan få skadliga biverkningar på ett mänskligt foster ständigt växer». När hon talade om att hon i sin motion endast presenterat en bråkdel av vetandet på detta område — fick man en absurd känsla av att allting är så farligt — från influensa till vitamintabletter och fluorbehandling av tandborstningsvattnen — att det egent-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

ligen är en stor tur att vi över huvud taget föder några friska barn här i landet. Medan dr Kaijser alltså antar att det kommer att bli så liten användning för den nya indikationen att den egentligen är överflödigt, antar fru Sjövall att om bara hälften av alla de risker som hon räknat upp kan godtas som abortindikationer, kommer det att ge oss »ett befolkningspolitiskt problem av betydande omfattning». Medicinalstyrelsens ytterst restriktiva behandling av abortärenden — antalet beviljade aborter har sjunkit till hälften på ett årtionde; i fjol beviljades på grundval av de nu tillämpade fyra abortindikationerna tillsammans 2 900 legala aborter, svarande mot ett födelsetal av i runt tal 100 000 barn — talar inte för att fru Sjövall bedömer utvecklingen riktigt. Det är vida mer sannolikt att dr Kaijsers förtroende för den nya läkemedelsförordningen har fog för sig och att riskerna för fosterskadorna i varje fall på grund av läkemedelsförgiftning i framtiden kommer att minska, när den hittillsvarande fri-listningen av läkemedel försvinner, licensförfarandet begränsas ännu mer och villkoren för registrering av läkemedel skärps.

En säkerhetsventil kan ändå vara behövlig. Den föreslagna abortindikationen är avsedd att vara en sådan ventil. Ty som motionärerna fru Gärde Widemar och herr Gustafsson i Borås påpekat med citat från en annan medicinsk auktoritet kan vi aldrig med hjälp av djurexperiment vare sig fria eller fälla en drog när det gäller dess fosterskadande effekt. Endast erfarenheterna från mänskliga situationer kan vara avgörande. Men, vill jag då tillägga, varje sådan erfarenhet är en så stor tragedi för barnet och föräldrarna att vi måste kunna förhindra att den mångfaldigas, så snart ett säkert samband kunnat påvisas mellan ett läkemedel och skadan. Att kräva att en så och så stor riskprocent skall vara vetenskapligt fastställd innan en sådan här abortindikation får

träda i funktion kan, fru Sjövall, innebära en mycket större grymhet mot en blivande moder, som i nio månader måste sväva i ovisshet om huruvida hennes barn ligger inom felmarginalen eller inte, än den inhumanitet som fru Sjövall spårar i propositionens förslag om rätt för medicinalstyrelsens att uppskjuta prövningen av en abortansökan till havandeskapets 24:e vecka. Psykisk press under sex månader är väl ändå ett mindre ont än psykisk press under nio månader.

Fru Sjövall tror att man med vetenskapliga forskningar och utredningar av olika slag skall kunna fånga in skaderiskerna i en statistik med styrkta riskprocenter. Detta är väl inte omöjligt, om man väntar tills man har hopsamlat ett avsevärt material, härrörande från skadade barn, för vetenskapligt studium. Men vad säger under tiden de föräldrar som vägras abort för att fru Sjövall och hennes kolleger skall få tillgång till sådant studiematerial? Sedan en viss riskprocent blivit styrkt tillkommer ändå till sist en subjektiv bedömning vid vilken man måste fråga sig, om riskprocenten är tillräckligt stor för att motivera ett ingrepp eller om den är för liten för att vidta ett sådant.

Här har nämnts rödahundrisken. En viss dr Lundström har bedömt den till tio à femton procent svåra missbildningar. Under epidemien 1951 skulle det ha behövts 800 aborter för att undvika 80 svårt missbildade barn. Då ligger ändå utanför hans registrering sådana småskador som blindhet på ena ögat, kluvna tummar och dylikt, som väl inte heller är så roliga att starta tillvaron med. Men enligt doktor Kaijsers bedömning är tydligen 10 procent svåra skador en för liten risk och en för låg gräns för beviljande av abort. Fru Gärde Widemar och herr Gustafsson i Borås tycks dela den uppfattningen. Fru Sjövall å andra sidan tror i sin motion att forskjutningar nedåt av denna gräns kan bli nödvändiga »av humanitära skäl».

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

Vem av bara dessa två läkare har nu rätt? Kan det inte tänkas att den gravida kvinna som av egen vilja söker abort inför risken att under ett helt liv bära bitterheten över att ha satt ett missbildat barn till världen — för att inte tala om alla andra uppföringar — bör få ett ord med i laget? Inte är det särskilt tilltalande att höra hur man från den vetenskapliga förnumstighetens elfenbentorn kräver tapperhet för andras räkning.

Men påverkningar av detta slag tycks man på läkarsidan finna naturliga. De gravida kvinnorna betraktas inte som personer, i stånd att väga förnufts-skäl för och emot en abort och ta ansvar för sitt eget öde. Bara om de är psykiskt svårt upprivna kan de nu få en abort med anledning av befarad fosterskada. Propositionen vill ge medicinalstyrelsen möjlighet att medge abort även för psykiskt balanserade, sansade kvinnor, som söker abort av samma anledning. Enligt utskottets mening är dessa kvinnors förnuft och balans ett skäl mot vederbörande. Jag kan inte se annat än att detta är ett förmyndartänkande.

I diskussionen har man också gett sig in på en rad metafysiska resonemang. Det var närmast fru Gärde Widemar och herr Gustafsson i Borås som kom in på frågan om det ofödda barnets och det födda barnets status och kritiserade att moderns »vilja och förståelse» skall tillåtas begränsa omtanken om det ofödda barnet. I sin motion pekar de på hur barnavårdslagen skyddar de minderåriga barnen mot deras föräldrar, om så behövs. När skall man börja att betrakta fostret som individ? Vi kan lämna därhän om det skall ske i konceptionsögonblicket, vid första hjärtslagen eller på något annat stadium. Men fram till födelseögonblicket saknar i varje fall denna individ eller blivande individ den fria vilja som vi vill se som det mänskligas attribut framför annat. Det kan inte med en viljeyttring ge till känna att det önskar slippa

inträda i ett handikappat liv eller att det är berett att leva livet och värdera det även med ett svårt handikapp. Då blir det moderns vilja som blir utslagsgivande och som måste tillmätas en avgörande betydelse enligt mitt sätt att se, eftersom varje barns mänskliga rättighet är att bli välkomnat till världen.

Här har nu fru Gärde Widemar gjort ett stort nummer av antagandet att gravida kvinnor med berätt mod skulle stoppa i sig läkemedel som ger risk för missbildningar av fostret. De rent praktiska möjligheterna härför är säkert mycket små. Det måste sålunda ha hunnit bli ganska allmänt bekant att ett visst läkemedel är förknippat med dylik risk för att en gravid kvinna skall kunna komma på en sådan utväg och försöka skaffa sig läkemedlet. Medicinalstyrelsen måste offentligt ha varnat för dess användning vid det tillfälle då hon söker abort för att det skall finnas någon som helst utsikt att styrelsen beviljar henne abort på grund av medlets farlighet. Därmed insnävas automatiskt möjligheterna att få läkarrecept på medlet och tillgång till det för den kvinna, som till äventyrs har avsikten att lura medicinalstyrelsen till en abort som hon ovillkorligen vill ha. Att komma dit upp och visa en tom medicinburk utan att ge belägg för hur hon har kommit över den och utan uppgift om recept, läkarbesök o. s. v. vore med säkerhet ett misslyckat försök. Misstankarna mot postafenet helt nyligen föranledde efter diverse tidningskriverier något dussin abortansökningar hos medicinalstyrelsen. Alla avslogs, sedan medicinalstyrelsen konstaterat att missbildningsrisken endast var något mer än normal eller så låg som 4 procent.

Om nu en kvinna är i en sådan panik, att hon inleder en bedrägerihistoria för att skaffa sig ett läkemedel, känt eller misstänkt för att missbilda foster, och hon äter av detta medel för att framtinga bifall till en abortansökan, medveten om att den ändå kan bli avslagen

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

och att hon då själv har framkallat den eventuella missbildningen — en sådan kvinna är så psykiskt labil, att hon skulle få abort redan enligt nu gällande abortindikation. Jag tror att även de olyckligaste gravida kvinnor normalt ryggar inför att försätta sig i en sådan situation och att det är greuelpropaganda att tillvita dem sådana avsikter.

När fru Sjövall och hennes meningsfränder skjuter undan de gravida kvinnorna som om de vore oansvariga människor, som inte förstår sitt eget och sitt barns bästa, är detta en obegriplig hållning för mig och många med mig, likaså att avslå nuets reform för att ställa allt på framtiden och på en forskning som aldrig kommer till sin slutstation. Propositionen syftar till att varje abortansökan skall prövas utifrån det vetande, som vi förfogar över i det aktuella läget, och att medicinalstyrelsen har den bästa möjligheten att överblicka detta vetande och kan anförtros bedömningen. Det är en förnuftig ståndpunkt som jag hoppas skall vinna andra kammarens öra.

Fru SJÖVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! En människas rätt att leva utgör ett av de allvarligaste problem en lagstiftande församling kan ta ställning till. Jag vill fråga statsrådet Lindström: Även om man har en totalt konträr uppfattning om hur denna rätt skall avvägas, har man därmed rätt att som argument totalt misskreditera dels en motståndare och dels den kår hon tillhör genom att säga bl. a. följande: Avser fru Sjövall och läkarna att samla ett studiematerial och vad kommer barn till vissa mödrar att säga i det sammanhanget?

Menar fru Lindström ett ögonblick att det från vår sida är fråga om att samla studiematerial om hur kvinnor tvingas genomgå ett lidande? Jag har begärt att det vetenskapliga material, som i dag är publicerat, skall sammanställas, och på basis av detta skall man fundera igenom

problemet. Det vore kanske riktigt att skicka detta till medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, som är den instans som ligger över medicinalstyrelsen och som icke är tillfrågad.

Ni begär som lagstiftare av mig som läkare att jag på ytterligt osäkra grunder — därför att ni inte har presenterat det material som finns att tillgå — skall ta ställning till frågan när ett foster skall aborteras. Det är regeringens skyldighet att genom sina kanaler via medicinalstyrelsen och andra organ presentera det vetenskapliga material som föreligger i dag. Något annat har jag icke begärt, fru Lindström. Jag har sedan sagt att den kommande forskningen kommer att ge oss än farligare och än mer svårbedömbara problem än dem vi i dag kan överblicka.

Som läkare med femtonårig erfarenhet av lagens tillämpning kan jag för närvarande garantera, fru Lindström, att en kvinna som tror att hon får ett skadat barn och reagerar inför detta erhåller i dag, såsom lagen är formulerad, laglig abort.

Statsrådet fru LINDSTRÖM:

Herr talman! Fru Sjövall var sårad över att jag utgick ifrån hennes motion och tolkar den så att hon ville ha ett fullständigare material och styrkta riskprocenter, innan någon ny abortindikation skulle få införas. Jag är inte ensam om att ha läst hennes motion på detta sätt. Om hon inte menat annat än att man ytterligare skulle analysera det material man redan har, förstår jag inte varför hon sida upp och sida ned framfört alla dessa nya möjligheter till fosterskador, och drar in dem i bilden som skulle de vara ett skäl för att vi nu inte skulle ta någon ståndpunkt.

Fru Sjövall kände det svårt att som läkare inte ha klara linjer från lagstiftarna att gå efter när det gäller hur hon skall bedöma sådana fall som jag förstår kolliderar med hennes samvete. Men det är ju detta som propositionen

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

försöker ge. Det är ju detta behov som propositionen hörsammar när medicinalstyrelsen begärt en precisering. Det är i varje fall att komma ett steg längre än där vi nu befinner oss, även om det inte är tillräckligt preciserat för fru Sjövalls behov.

Fru Sjövall har framträtt här såsom fackman. Hon har byggt hela sin argumentation på sin expertis, som vi vet är stor och långvarig, 15 år gammal. Men när jag hörde henne kom jag att tänka på Hjalmar Söderberg, som en gång gjorde den bekanta och beska reflexionen: »Detta måste man vara expert för att inte förstå.» Tillämpat på dagens ämne innebär det att det finns lidanden, som man inte kan fatta med vetenskapliga instrument utan där endast den lidande själv är verkligt sakkunnig.

Fru RYDING (k):

Herr talman! Folk i allmänhet vet rätt litet om vår abortlagstiftning, men man är klar över en sak, och det är att det är mycket komplicerat och krångligt att erhålla legal abort. Av statistiken ser vi att antalet abortansökningar blivit färre — de har minskat från 6 361 år 1950 till 4 100 år 1961. Samtidigt har också antalet beviljade aborter minskat. År 1950 beviljades 81 procent av ansökningarna, under det att bara 50 procent av ansökningarna beviljades år 1961.

Jag tror att alltför många kvinnor i medvetandet om svårigheterna att erhålla legal abort i stället går direkt till en illegal kontakt. Kvinnorna känner sig redan från början diskvalificerade, och vad de hört om den gällande lagstiftningen och krånglet har alltså gjort att de drivs till kvacksalvare direkt, i stället för att alla skulle försöka få legal abort och därmed — detta är mycket viktigt — komma i kontakt med sakkunnigt och vettigt folk, som kanske kunde hjälpa dem till rätta i svårigheterna.

Den nya indikationen, som skulle ge

rätt till abort på grund av skador på fosterstadiet, är inte någon ny princip i abortlagstiftningen. Det rör sig enligt mitt förmenande inte om något avsteg från abortlagens nuvarande ståndpunkt. Hittills har i sådana fall abort kunnat beviljas under åberopande av de medicinska och/eller de socialmedicinska indikationerna. Båda dessa tar ju sikte på den blivande moderns hälsotillstånd, och man har på grund av den brist som förelegat i lagen pressat dessa båda indikationer i stället för att man, naturligare och ärligare, skulle ha kunnat åberopa det verkliga skälet till beviljande av abort, nämligen att förhindra barnets lidande till följd av ådragna foster-skador. Det måste vara oriktigt och inkonsekvent att det många gånger tyngst vägande skälet saknar stöd i lagen. Det är alltså nu fråga om att råda bot på denna brist, så att den abortbeviljande myndigheten inte längre skall behöva förfara som hittills. Det måste väl vara riktigare och bättre att man slipper åberopa indikationer, som i en viss situation inte alltid är korrekta. Jag anser att om motivet till avbrytande av havandeskap är hänsyn till det väntade barnet, skall man ha stöd i lagen för detta, så att det kan sägas ut och man inte skall behöva förebära andra skäl.

Jag ansluter mig därför till att den föreslagna femte indikationen införes i abortlagen och yrkar bifall till reservationen. Ett avslag i detta fall skulle i realiteten betyda en direkt ökning av antalet illegala aborter.

I detta sammanhang vill jag i korthet ta upp ett annat viktigt problem, som i sig inrymmer många vitala frågor. En av dem är: Hur skall vi komma till rätta med det stora antalet illegala aborter och hur skall vi kunna förhindra detta kvacksalveri och kunna skydda kvinnornas hälsa? Här finns ingen patentiösning att tillgripa. Frågan är oerhört svår — och lika angelägen. Det går inte heller att på kort tid åstadkomma en radikal förändring. Enligt

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

min mening måste vi ställa upp riktlinjer att arbeta efter för att nå detta mål.

Om aborterna bleve fria, skulle givetvis antalet legala aborter komma att öka starkt. Samtidigt skulle de illegala försvinna. Kvacksalvarna skulle bli arbetslösa. Troligen kommer också det totala antalet aborter att öka, åtminstone under den första tiden. Men detta får inte vara slutmålet, utan det måste vara att i största möjliga utsträckning göra aborter över huvud taget obehörliga. För att vi skall komma dithän fordras det mycket av samhället. Genomgripande positiva, stödjande ekonomiska och sociala åtgärder måste till. I bilden måste också in preventivmedelsforskning, propaganda, upplysning — och inte minst uppfostran. Krav måste ställas på bl. a. medicinalstyrelsen att noggrant följa tabletkonsumtionen — krav måste ställas på förstärkt och utbyggd kontroll av läkemedlen, varvid ett förstärkt av hela industrien borde vara det naturligaste. Vi skall komma ihåg, att det avgörande skälet till att frågan om en ny abortindikation har blivit brännande i dag är att profitintresset hos de privata läkemedelsindustrierna drivit dem att släppa ut preparat som orsakat föräldrar och barn svåra tragedier. Det är dessa industrier som skall anklagas och inte de kvinnor som är förtvivlade över sina barns framtid. Det är av läkemedelsindustrierna man har rätt att kräva respekt för människoliv. Det är mot dessa man skall vända sin indignation och inte mot de kvinnor som i sin förtvivlan drivs till att söka abort.

Det är stora och genomgripande förändringar i samhället som fordras för att man skall kunna börja vrida utvecklingen in på rätt spår, och det är givetvis mycket arbetsammare för de beslutande myndigheterna att genom positiva åtgärder minska antalet aborter än att helt enkelt förbjuda dem lagstiftningsvägen. Jag tror emellertid att de

flesta framsynta människor är överens om att vi som målsättning skall ha, att sådana förutsättningar måste skapas i samhället, att aborter i största möjliga utsträckning blir obehörliga. Men, ärade kammarledamöter, innan vi kommit dithän — och det dröjer tyvärr åtskillig tid — måste man väl hälsa med tillfredsställelse varje åtgärd — och en sådan är den föreslagna femte indikationen — som betyder ett steg på vägen för legalisering av aborterna.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Vid denna tidpunkt skulle jag egentligen ha kunnat avstå från att hålla något anförande trots att jag tidigare har begärt ordet. Utskottets ordförande har ju klart redovisat hur utskottet ser på denna fråga. Fru Sjövall gav också för en stund sedan en sakkunnig och noggrann orientering. Jag kunde egentligen nöja mig med att instämma i vad de har sagt, men jag vill ändå tillåta mig att ta upp några allvarliga saker.

Jag har faktiskt i detta ögonblick ett behov av att uttala min förvåning över statsrådet Lindströms uppträdande, och jag ber inte om ursäkt för min reaktion. Om vi i denna kammare ibland förgår oss när vi bemöter varandras uppfattningar, brukar vi ha överseende med det, men från regeringsbänken borde man inte på detta sätt ge en åttutning mot en kamrat som har en ärlig och välgrundad uppfattning som är en annan än regeringens. Vi är ändå allesammans här valda var för sig för att företräda olika åsikter, och när vi själva kommit till en uppfattning i en fråga försöker vi efter bästa förmåga försvara den. Alla debatter skulle vinna på om man respekterade även den som har en annan uppfattning än man själv. Den nästan hotfulla ton som här använts gagnar inte den sak vi nu resonerar om.

Abortfrågan har jag alltid betraktat som en mycket allvarlig fråga. Vare sig

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

det gäller att ta hänsyn till moderns situation eller som i den nu föreslagna lagstiftningen till det ofödda barnets, är frågan alltid lika allvarlig. Det har från olika håll påpekats, att man i fråga om de övriga abortindikationerna i alla fall har moderns situation att hålla sig till, så att man får ett välgrundat utgångsläge, men att det ändå visat sig att man kunnat felbedöma det hela: just den som man tyckt inte skulle orka bära den börda som det skulle innebära att föda ett barn har ändå gjort det och varit glad över att hon fått göra det.

Vid sidan om det som vi diskuterar i dag men med anknytning till hela frågan om abortlagstiftningen vill jag nämna ett referat som jag läst av medicine licentiat Kerstin Hööks doktorsdisputation i fredags. Hon redogör i sin avhandling för en omfattande efterundersökning av fall där man nekat legal abort. Resultaten bekräftar ytterligare den uppfattning jag har om dessa saker, nämligen att vi människor har mycket svårt att rätt bedöma varandras situation. Denna undersökning omfattar 249 kvinnor som nekats legal abort — naturligtvis på goda grunder. Det visade sig att ingenting ödesdigert hade hänt med dem. Cirka 70 procent av kvinnorna hade själva vården om sina barn, och 73 procent uttryckte vid efterundersökningen sin tillfredsställelse över sin situation och över att de hade fått avslag på sin abortansökan. Jag tar upp detta endast för att illustrera, hur svårt det är för oss att ta andra människors öden i våra händer och liksom fastslå vad som är det enda rätta för dem.

Jag delar den uppfattning som framförts av övriga talare som talat för utskottet, att denna lag är både onödig och farlig. Det har nämnts att de skadliga läkemedlen nu är borta ur marknaden. Men om denna lag införs är riskmomenten inte borta. Det finns uppenbara risker för att man vid tillämpningen av denna lag dödar många flera

liv än som annars skulle bli fallet. Jag vill framför allt peka på de stora osäkerhetsfaktorerna. Det har sagts att havandeskapet skulle avbrytas efter 24 veckor. Jag vill erinra om att fostret vid den tidpunkten är en livskraftig, fullvärdig varelse, som faktiskt har möjlighet att leva vidare utanför moderns kropp. Läkare säger i varje fall, att man inte före den tidpunkten med hjälp av röntgen eller på annat sätt med säkerhet kan konstatera, huruvida foster-skador föreligger i den nya abortlagens mening.

Risken för missbruk kan vi inte heller bortse ifrån. Det finns inte någon lag som inte blir utsatt för missbruk, och jag tror att det blir mycket svårt att komma till rätta med det missbruk som skulle bli följderna av den nu föreslagna lagen.

Det kvinnoförbund jag företräder har i sitt remissutlåtande, inte minst med hänsyn till de nu levande skadade människorna, yrkat avslag på detta lagförslag. Vi har inte tagit miste i detta vårt bedömande. Reaktionen har varit stark och entydig bland de människor som redan nu lever lytta och vanskapta. De vanföras organisationer har uppvaktat, och utskottet har fått en skrivelse från de neurosedynskadades förening, där man säger att de neurosedynskadade känner det obehagligt och svårt att förstå att en lag skulle antas av sådant innehåll, att om den lagen hade existerat tidigare så hade de inte fått födas.

Jag vill understryka tre allvarliga frågeställningar, som redan är anförda i debatten. Herr Gustafsson i Borås men även fru Gärde Widemar har varit inne på dem. Den första frågan är om det skall överlätas åt de friska att göra värdesättningen av livet för en missbildad och att bestämma, huruvida en missbildad skall få leva eller inte. Man gör alltså en värdebestämning av detta liv och därefter handlar man. Vi har inte förmåga att avgöra om en miss-

Ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen om avbrytande av havandeskap

bildads liv är värt att leva eller inte. Det har så många gånger visat sig i levande livet, att en i någon mån lytt och vanskapt människa kompenserats med andra gåvor i livet. Även om en sådan människa saknar förmåga i vissa avseenden som andra människor äger, har de ofta nog fått något annat som gör livet rikt och värdefullt för dem. Deras inflytande har inte heller uteblivit. Jag skall inte ta upp tiden med att nämna konkreta exempel, men jag har under min ganska långa levnad mött många människor som är talande bevis för att om naturen frånhänt en människa en förmåga har en annan givits i stället.

En hel rad människor har skrivit och sagt att varje utökning av den gällande lagen innebär att vi flyttar ut gränserna för vår rätt att bestämma över liv och död. Det är så sant som det är sagt, och jag reagerar inför just detta faktum. Jag vill inte vara med om att ta det stora och tunga ansvaret.

Ordet humanitet har använts här flera gånger, och jag tror att reservanterna menar på fullaste allvar, att de tagit sin ståndpunkt av humanitära skäl och med en humanitär syn på frågan. Men man måste fråga sig om det är humanitet att i omsorg om ett liv faktiskt offra det.

Fru Sjövall sade att om ödet är hårt mot vissa människor finns samhällets rika resurser att tillgå. Hon underströk också att de borde vara ännu rikare. Jag vill helt instämma häri.

När vi här talar om liv och död vill jag även framhålla, att livet råder vi inte över. Ingen människa kan tända liv men väl släcka det. Det är om hur vi skall gå till väga härvid som vi nu håller på att lagstifta. Livets Herre lämnar ingen åt sitt öde. Han har omsorg även om den som kan betraktas som en bristfällig och vanför människa. Han både kan använda henne och kan kompensera henne, så att hon får leva ett fullvärdigt liv.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

I detta anförande instämde herr *Nilsson* i Bästekille, fru *Gunne* samt herrar *Stiernstedt*, *von Sydow*, *Bengtson* i Solna och *Nordgren* (samtliga h).

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde fredagen den 24 innevarande maj.

§ 21

Till bordläggning anmäldes

sammansatta konstitutions-, banko- och första lagutskottets betänkande nr 2, med förslag angående anslag för budgetåret 1963/64 till ombudsmännen och deras expeditioner samt ändringar i tjänste- och personalförteckningarna för dessa expeditioner, m. m.;

statsutskottets memorial:

nr 141, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet, och

nr 152, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till S:t Lukasstiftelsen; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 58, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 33 och 87 §§ barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97), dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 22

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 285, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Härefter anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 21 december 1945 (nr 823) om nöjesskatt, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.; och

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av punkt 1 av anvisningarna till 20 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Vidare anmäldes och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 290, i anledning av motion om utvidgning av statens järnvägars reserabatter för studerande; och

nr 291, i anledning av motioner om rabatter för studerande, militärer och folkpensionärer vid resor på statens järnvägars busslinjer.

Härefter anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 239, till Konungen angående val av fullmäktige i riksbanken med suppleanter;

dels ock till riksdagens förordnanden: nr 240, för herr Ragnar Valdemar Persson att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 241, för herr Per Valfrid Åsbrink att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 242, för herr Gösta Tore Edvin Bengtsson att vara suppleant för en av riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 243, för herr Edvard Emanuel Vilhelmsson att vara suppleant för en av riksdagens fullmäktige i riksbanken; och

nr 244, för herr Elis Birger Nilsson att vara suppleant för en fullmäktig i riksbanken.

Slutligen anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 245, till Konungen angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret med suppleanter;

dels ock till riksdagens förordnanden: nr 246, för herr Axel Wilhelm Strand att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 247, för herr Karl Torsten Fredriksson att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 248, för herr Ernst Hjalmar Nilsson att vara suppleant för en fullmäktig i riksgäldskontoret; och

nr 249, för fru Anna Mary Sylvia Holmqvist att vara suppleant för en fullmäktig i riksgäldskontoret.

§ 23

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 24

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.23.

In fidem

Sune K. Johansson